ระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

นายพีระพล ปลิวมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PERFORMANCE METHODS OF WONG PIPHAT MON BY THE PATTAYAKOSOL PIPAT ENSEMBLE AT THE ROYAL CREMATION CEREMONY FOR HIS MAJESTY KING BHUMIBOL ADULYADEJ

Mr. Perapol Pliwma

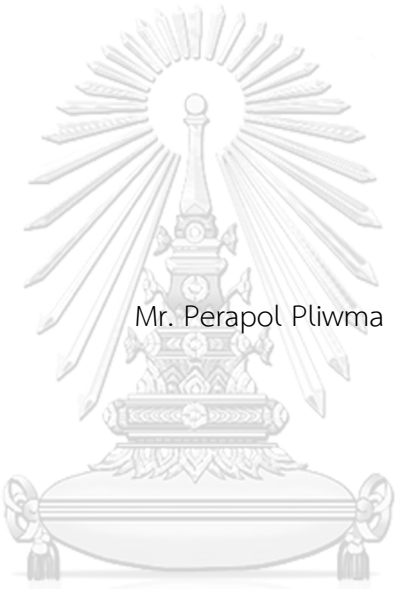

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai Music
Department of Music
FACULTY OF FINE AND APPLIED ARTS
Chulalongkorn University
Academic Year 2019

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
โดย	นายพีระพล ปลิวมา
สาขาวิชา	ดุริยางค์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บิณฑสันต์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บิณฑสันต์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ขำคม พรประสิทธิ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

พีระพล ปลิวมา : ระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร. (PERFORMANCE METHODS OF WONG PIPHAT MON BY THE PATTAYAKOSOL PIPAT ENSEMBLE AT THE ROYAL CREMATION CEREMONY FOR HIS MAJESTY KING BHUMIBOL ADULYADEJ) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.ภัทระ คมขำ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล และศึกษาระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศลที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ผลการวิจัยพบว่าตระกูลพาทยโกศล ผู้มีบทบาทสำคัญ คือ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) และจางวางทั่ว พาทยโกศล วงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศล สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในสมัยจางวางทั่ว เครื่องมอญเก่าแก่ที่สุดที่มีการสร้างไว้เอง คือ ฆ้องโพธิ์ เอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญ คือวงปี่พาทย์มอญชุดเครื่องมุกที่ประดับตราประจำตระกูล *“พศ”* และฆ้องกระแต ปรากฏในงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์เป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2551

ระเบียบวิธีการบรรเลง พบว่าเพลงที่ใช้และรูปแบบการบรรเลงเป็นเอกลักษณ์ของบ้านพาทยโกศล ได้แก่ เพลงนาคบริพัตรทางมอญ เพลงช้างประสานงาทางมอญ เพลงพม่าเห่ทางมอญ ซึ่งเป็นเพลง ที่ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ประพันธ์ไว้ ปรากฏพบเพลงในการบรรเลงประโคมทั้งสิ้น 13 เพลง ได้แก่ เพลงประจำบ้าน เพลงยกศพ เพลงพญาขวัญ เพลงพญาโศก เพลงสองไม้เต่าทอง เพลงสองไม้สี่เกลอ เพลงประจำวัดเสียงล่าง เพลงนาคบริพัตรทางมอญ เพลงพม่าเห่ทางมอญ เพลงช้างประสานงาทางมอญ เพลงเขมรทม เพลงจะเด็ด และเพลงมอบเรือ

สาขาวิชา ดุริยางค์ไทย ลายมือชื่อนิสิต .....

ปีการศึกษา 2562 ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

6086752135 : MAJOR THAI MUSIC

KEYWORD: Piphat Mon, Pattayakosol, Regulations and Methods of Performance, The Royal Cremation Ceremony

Perapol Pliwma : PERFORMANCE METHODS OF WONG PIPHAT MON BY THE PATTAYAKOSOL PIPAT ENSEMBLE AT THE ROYAL CREMATION CEREMONY FOR HIS MAJESTY KING BHUMIBOL ADULYADEJ. Advisor: Assoc. Prof. Pattara Komkum, D.F.A

This research aims to investigate contexts of the Piphat Mon Ensemble of Ban Pattayakosol as well as regulating methods of the Piphat Mon of Ban Pattayakosol Ensemble performance at the Royal Cremation Ceremony for His Majesty King Bhumibol Adulyadej. The research findings show that Two of them that took important roles were Luang Kallayanamittavas (Tub) and Jangwang Tua Pattayakosol. It was assumed that the Piphat Mon Ensemble of Ban Pattayakosol was set up during the time of Jangwang Tua. The first Mon instrument belonging to the family is the oldest *Kong Mon* (Mon vertical circular gong), namely *Kong Pho*. The Piphat Mon Ensemble identity can be differentiated by a pearl inlaid set decorated with "*PS*", the Family initials, and *Kong Kratae*. Both gongs first re - appeared at the Royal Cremation Ceremony For Her Royal Highness Princess Galyani Vadhana, the Princess of Naradhiwas in 2551 B.E.

The repertoire and traditional methods of performance of Ban Pattayakosol are *Nakboriphat Thang Mon*, *Chang Prasarn - nga Thang Mon* and *Phama - Hae Thang Mon* which were composed by Master Dhevaprasith. All 13tunes were discovered as following : *Prajum Ban, Yok Sop, Phya Kwan, Phya Soke, Song Mai Tao Thong, Song Mai Si Kloe, Prajum Wat Siang Larng, Nakboriphat Thang Mon, Phama - Hae Thang Mon, Chang Prasarn - nga Thang Mon, Khamen Thom, Ja - ded*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Field of Study: Thai Music Student's Signature .....

Academic Year: 2019 Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้หากไม่ได้รับความช่วยเหลือและความเมตตาจากรองศาสตราจารย์ ดร.ภัทระ คมขำ อาจารย์ที่ปรึกษาที่เป็นผู้ให้คำแนะนำตรวจแก้ไขงาน ทั้งเป็นผู้จุดประกายให้ผู้วิจัยทำงานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จ ตลอดจนให้กำลังใจและเป็นผู้ช่วยเหลือดูแลในทุกด้าน ผู้วิจัยรำลึกพระคุณไว้อย่างสูงสุด

กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี รองศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน ศาสตราจารย์ ดร.บุษกร บิณฑสันต์ รองศาสตราจารย์ ดร.ขำคม พรประสิทธิ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์ และรองศาสตราจารย์ ดร.พรประพิตร์ เผ่าสวัสดิ์ คณะกรรมการผู้สอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ในสาขาวิชาดุริยางคศิลป์ไทย ผู้ที่ให้คำปรึกษาในข้อสงสัย อนุเคราะห์แก้ไขข้อปัญหา ให้ความรู้และข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ผู้วิจัย ทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณนางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ รวมถึงทายาทและลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลทุกท่าน ที่เสียสละเวลาอันมีค่าให้สัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับวงปี่พาทย์มอญ ประวัติศาสตร์เรื่องราวของบ้านพาทยโกศล อนุเคราะห์สถานที่ในการเก็บข้อมูล และให้แนวคิดต่าง ๆ รวมไปถึงความเมตตา ความปรารถนาดีที่ทุกท่านได้มอบให้ ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณครูบุญตา เขียนทองกุล ผู้ให้คำปรึกษาและให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการทำงานวิจัย ทั้งเมตตามอบโอกาสการทำงานให้ผู้วิจัยได้เป็นผู้ประสานงานวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ครั้งนี้

กราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ คุณวรศิลป์ สังจุ้ย คุณดวงฤทัย แสงเทียน คุณอัญญาภ์ แสงเทียน คุณสมยศ ชะวาลา และคุณภาณุวัฒน์ การกิจ ผู้ที่ให้ข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ยิ่งแก่งานวิจัยเรื่องนี้ พร้อมให้คำแนะนำสู่แนวทางที่ดีในการทำวิจัยเสมอมา

ขอบคุณกัลยาณมิตรที่ดีที่ได้ร่วมชั้นเรียน และคอยช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ มาโดยตลอด อีกทั้งขอบคุณเจ้าหน้าที่ของคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่านสำหรับความช่วยเหลือและให้คำแนะนำในด้านการลงทะเบียนและความคืบหน้าการทำวิจัยเสมอมา

ท้ายที่สุด กราบขอบพระคุณ คุณพ่ออำพน คุณแม่คำปอง และพี่ชายปองพล ปลิวมา ครอบครัวอันเป็นกำลังใจที่สำคัญที่สุด อีกทั้งคอยดูแลด้วยความอบอุ่นและมีความห่วงใยปรารถนาดีมาโดยตลอด คอยอุปถัมภ์ในด้านการเรียนเสมอมา ผู้วิจัยพึงสำนึกในพระคุณเทียบเท่าชีวิต

พีระพล ปลิวมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

สารบัญ

หน้า

.....ค

บทคัดย่อภาษาไทย.....ค

.....ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง

กิตติกรรมประกาศ.....จ

สารบัญ.....ฉ

สารบัญภาพ.....ฌ

สารบัญแผนภูมิ.....ฎ

สารบัญแผนผัง.....ฐ

บทที่ 1 บทนำ.....1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....1

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....3

1.3 ขอบเขตการวิจัย.....3

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย.....4

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....5

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....5

บทที่ 2 มูลบทที่เกี่ยวข้อง.....22

2.1 มูลบทที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญ.....23

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของวงปี่พาทย์มอญ.....23

2.1.2 บทบาทของวงปี่พาทย์มอญ.....24

2.1.3 เครื่องดนตรีมอญ.....27

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

2.1.4 ลักษณะการประสมวงและการจัดรูปแบบวงปี่พาทย์มอญ 37
2.1.5 เพลงมอญ 42
2.2 มูลบทที่เกี่ยวข้องกับบ้านพาทยโกศล 44
2.2.1 ประวัติความเป็นมาของบ้านพาทยโกศล 44
2.2.2 ประวัติความเป็นมาของสายสกุลบ้านพาทยโกศล 51
2.2.3 เครือญาติตระกูลพาทยโกศล 56
2.2.4 การเรียนและการต่อเพลงของบ้านพาทยโกศล 63
2.2.5 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 66
บทที่ 3 ประวัตินักดนตรีและการเตรียมความพร้อมของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 84
3.1 ประวัตินักดนตรีในวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 85
3.1.1 นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ 85
3.1.2 พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล 88
3.1.3 นายนิวัติ คงรำพึง 89
3.1.4 นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ 93
3.1.5 นายจรินทร์ คำโสภา 94
3.1.6 นายคณิน พรหมสวัสดิ์ 98
3.1.7 นายธรรมนูญ เผือกรื่น 99
3.1.8 นายพรเทพ เชยนิ่ม 100
3.1.9 นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี 101
3.1.10 นายประจักษ์ จิตรอรุณ 104
3.2 รายชื่อเพลงที่บรรเลงโดยวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 107
3.3 รายนามผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ คณะพาทยโกศล 108

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

3.4 การเตรียมความพร้อมการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร 110
บทที่ 4 ระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 120
4.1 ดนตรีที่ปรากฏในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา - ภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร 120
4.1.1 การประโคมดนตรีในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ 121
4.1.2 กำหนดการและขั้นตอนพระราชพิธี 123
4.2 ระเบียบวิธีการบรรเลงของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 132
4.2.1 ลักษณะการประสมวงและการจัดวง 132
4.2.2 ระเบียบวิธีการบรรเลง 134
4.2.3 ลำดับเพลงที่ใช้ในการบรรเลงตามขั้นตอนของการพระราชพิธี 135
บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผล 141
5.1 สรุปผลการวิจัย 141
5.2 อภิปรายผล 142
5.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย 144
ภาคผนวก 145
ทำนองหลักเพลงนาคบริพัตร ทางมอญ 146
ทำนองหลักเพลงช้างประสานงา ทางมอญ 149
บรรณานุกรม 153
ประวัติผู้เขียน 156

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 ปี่มอญและลิ้นปี่มอญ 28
ภาพที่ 2 ฆ้องมอญวงใหญ่ 29
ภาพที่ 3 ฆ้องมอญวงเล็ก 30
ภาพที่ 4 ระนาดเอก 31
ภาพที่ 5 ระนาดทุ้ม 32
ภาพที่ 6 ตะโพนมอญ 33
ภาพที่ 7 เปิงมางคอก 34
ภาพที่ 8 โหม่ง 3 ใบ 35
ภาพที่ 9 เครื่องกำกับจังหวะ 36
ภาพที่ 10 บ้านพาทยโกศล (บ้านเครื่อง) ก่อนการซ่อมแซม 46
ภาพที่ 11 ลานกลางบ้านพาทยโกศล (บ้านเครื่อง) ก่อนการซ่อมแซม 47
ภาพที่ 12 ห้องเก็บเครื่องและสถานที่ใช้ต่อเพลงของบ้านพาทยโกศล ก่อนการซ่อมแซม 48
ภาพที่ 13 บ้านพาทยโกศล (บ้านเครื่อง) ปัจจุบัน หลังการปรับปรุงซ่อมแซมใหม่ 49
ภาพที่ 14 ห้องเก็บเครื่องและสถานที่ใช้ต่อเพลงของบ้านพาทยโกศล ปัจจุบัน 50
ภาพที่ 15 ห้องเก็บเครื่องและใช้ต่อเพลง แสดงให้เห็นแท่นบูชาครูและแท่นสำหรับวางเครื่องดนตรี 50
ภาพที่ 16 ลายพระหัตถ์ทูลกระหม่อมบริพัตร พระราชทานนามสกุล “พาทยโกศล” 54
ภาพที่ 17 ลายพระหัตถ์ทูลกระหม่อมบริพัตร พระราชทานนามแก่ ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล .. 55
ภาพที่ 18 หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ พาทยโกศล) 57
ภาพที่ 19 ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล 58
ภาพที่ 20 ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล 59
ภาพที่ 21 คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ 60
ภาพที่ 22 ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล 61

Chulalongkorn University

ภาพที่ 23 นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ 62
ภาพที่ 24 นายยุทธนา พาทยโกศล 62
ภาพที่ 25 ฆ้องโพธิ์ 70
ภาพที่ 26 ตะโพนมอญ ชุด อัมพพฤกษ์ 71
ภาพที่ 27 ฆ้องมอญเครื่องมุกและฆ้องกระแต 73
ภาพที่ 28 ตะโพนมอญ (เครื่องมุก) 74
ภาพที่ 29 เครื่องปี่พาทย์มอญ (เครื่องมุก) 75
ภาพที่ 30 เครื่องปี่พาทย์มอญสมัยร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล 77
ภาพที่ 31 ฆ้องมอญ ลาย อ (อุทัย) สมัยร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล 77
ภาพที่ 32 หอยมุกไฟของบ้านพาทยโกศล 80
ภาพที่ 33 ตราสัญลักษณ์ พศ (พาทยโกศล) ของชุดปี่พาทย์มอญ (เครื่องมุก) 82
ภาพที่ 34 นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ 85
ภาพที่ 35 พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล 88
ภาพที่ 36 นายนิวัติ คงรำพึง 89
ภาพที่ 37 นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ 93
ภาพที่ 38 นายจรินทร์ คำโสภา 94
ภาพที่ 39 นายคณิน พรหมสวัสดิ์ 98
ภาพที่ 40 นายธรรมนูญ เผือกรื่น 99
ภาพที่ 41 นายพรเทพ เชยนิ่ม 100
ภาพที่ 42 นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี 101
ภาพที่ 43 นายประจักษ์ จิตรอรุณ 104
ภาพที่ 44 ผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล
วันงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ 109
ภาพที่ 45 บรรยากาศการเตรียมความพร้อมและการซ้อมวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 117

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ภาพที่ 46 พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล ดูแลการซ้อมวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 118

ภาพที่ 47 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล บรรเลงช่วงการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศ ในวันซ้อมใหญ่ วันที่ 21 ตุลาคม 2560 126

ภาพที่ 48 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล บรรเลงช่วงการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศ ในวันจริง วันที่ 26 ตุลาคม 2560 126

ภาพที่ 49 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล บรรเลงช่วงการประโคมตามยาม ในวันจริง วันที่ 26 ตุลาคม 2560 127

ภาพที่ 50 นางบุญตา เขียนทองกุล และผู้วิจัย ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จ - พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร 128

ภาพที่ 51 นายวรศิลป์ สังจุ้ย ผู้ประสานงานวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธี ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร 129

ภาพที่ 52 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล บรรเลงช่วงคณะบุคคลต่าง ๆ ขึ้นถวายดอกไม้จันทน์ 130

ภาพที่ 53 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ 131

ภาพที่ 54 ผู้วิจัยและผู้บรรเลงวงของฝ่ายดนตรีฯ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ใช้เครื่องปี่พาทย์มอญ ของบ้านพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ช่วงถวายพระเพลิงจริง 132

ภาพที่ 55 รูปแบบการวางเครื่องวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล 133

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1 แสดงลำดับเครือญาติของวงศ์ตระกูลพาทยโกศล 56

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญแผนผัง

หน้า

แผนผังที่ 1 แผนผังบริเวณพระเมรุมาศ ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง 122

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมในการจัดงานศพหรือการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายนั้น เป็นส่วนหนึ่งของช่วงชีวิตในสังคมมนุษย์ อันสืบเนื่องจากคติธรรม ความเชื่อ และประเพณี ที่สะท้อนให้เห็นถึงความมีวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีระเบียบและวิธีการปฏิบัติหลากหลายสำหรับการประกอบพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับศพในสังคมไทยนั้น นับว่ามีพัฒนาการมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งได้รับการพัฒนารูปแบบให้มีความละเอียดและซับซ้อนขึ้นตามความเจริญของสังคมและวัฒนธรรม โดยจะอิงความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งค่อนข้างจะมีความซับซ้อนในวิธีการปฏิบัติของแต่ละพื้นที่หรือท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปและอาจมีดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยการประกอบพิธีกรรมสำหรับงานศพนั้น ชาวบ้านโดยทั่วไปก็จะกระทำกันตามกำลังของตน ยิ่งถ้าผู้วายชนม์เป็นผู้มีชาติกำเนิด มีตำแหน่งหน้าที่หรือบรรดาศักดิ์สูง การจัดงานก็จะยิ่งมีระเบียบวิธีมากขึ้น หรือหากผู้เป็นประธานในพิธีเป็นผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ ก็จะปรุงแต่งพิธีเหล่านี้ให้มีความแตกต่างไปจากปกติสามัญ และมักจะมีการประโคมดนตรีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ซึ่งดนตรีที่เกี่ยวข้องนั้น กล่าวได้ว่าเป็นดนตรีในพิธีกรรมที่มีความเป็นระเบียบ มีการจัดวางแบบแผนไว้และปฏิบัติเป็นจารีตสืบต่อกันมา มีรายละเอียดการบรรเลงที่เกี่ยวเนื่องกับขั้นตอนในพิธีกรรมที่แฝงด้วยนัยยะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้นั้นเป็นถึงพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ ซึ่งคือองค์ประมุขที่ได้รับความเคารพรักยิ่งจากประชาชน และได้รับการยกย่องเป็นองค์สมมติเทพ จึงมีธรรมเนียมปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเป็นไปตามระบอบเทวนิยม อันสืบเนื่องมาจากคติของพราหมณ์ คือเมื่อวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ คำว่า *“สวรรคต”* จึงหมายถึง เสด็จไปสู่เทวสถาน ณ เขาพระสุเมรุ ซึ่งพิธีที่จัดเกี่ยวกับการพระบรมศพหรือพระศพจึงอยู่ในกรอบของราชประเพณีที่ปฏิบัติสืบมาแต่ดั้งเดิม โดยคำนึงถึงการถวายพระเกียรติยศเฉกเช่นเมื่อครั้งดำรงพระชนม์ชีพ มีการบำเพ็ญพระราชกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา มีการอัญเชิญพระบรมศพหรือพระศพไปถวายพระเพลิง ณ พระเมรุที่สร้างขึ้นใจกลางพระนคร โดยการประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น จึงเรียกว่า *“พระราชพิธี”*

ในการประกอบพระราชพิธี ไม่ว่าจะเป็นงานพระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ผู้อื่นกระทำแทนก็ดี จะขาดการประโคมดุริยางค์ดนตรีเสียมิได้ ซึ่งครูมนตรี ตราโมท กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

> *...พระราชพิธีทั้งหลายที่ทรงกระทำด้วยพระองค์เองก็ดี หรือทรงพระราชทานให้ผู้อื่นกระทำแทนก็ดี จะมิได้มีงานใดเลยที่จะขาดการประโคมด้วยดุริยางค์ดนตรี เพราะ*

เสียงประโคมของดนตรีปี่พาทย์เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจให้บังเกิดความรู้สึกตื่นตัว และบันดาลใจให้รวมจุดอยู่ตรงกันในพระราชพิธีนั้น และเมื่อได้ใช้เครื่องบรรเลงและเพลงเหล่านั้นได้ผลตามประสงค์แล้ว ก็ยึดถือเป็นแบบแผนปฏิบัติดุจมีบทบัญญัติสืบต่อกันมา... (มนตรี ตราโมท อ้างถึงใน บุญตา เขียนทองกุล, 2548: 1)

ดนตรีมีความสำคัญสำหรับพิธีกรรมและเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ทำให้พระราชพิธีนั้นมีความสมบูรณ์พร้อม ตามคติความเชื่อที่ยึดถือว่าเสียงดนตรีเป็นสื่อกลางในการประสานระหว่างจิตมนุษย์และสิ่งที่มองไม่เห็น หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่ามีอยู่จริงและสามารถติดต่อสื่อสารได้ด้วยการประกอบพิธีกรรม

ตามพระเกียรติยศพระบรมศพหรือพระศพนั้น การบรรเลงดนตรีไทยในงานพระราชพิธีเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ประการหนึ่ง ควบคู่ไปกับการประโคมของงานเครื่องสูงตามโบราณราชประเพณี เป็นการถวายพระเกียรติยศสูงสุดและเป็นการรักษาธรรมเนียมประเพณี ซึ่งในการพระราชพิธีที่เป็นการถวายพระเพลิงพระบรมศพนั้นแต่ละรัชกาลต่างก็มีการปรับเปลี่ยนระเบียบวิธีปฏิบัติ รวมไปถึงดนตรีในพระราชพิธีด้วย เพื่อให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัยและถวายพระเกียรติยศต่อองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งตามโบราณราชประเพณีงานพระบรมศพนั้นมีเพียงริ้วขบวนประกอบพระราชอิสริยยศเป็นดนตรีเครื่องสูง คือ ปี่ไฉนกลองชนะแตรสังข์กระทั่งมโหระทึก และเมื่อครั้งงานพระราชพิธีพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีการเพิ่มวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ปี่พาทย์นางหงส์ ปี่พาทย์มอญ และวงบัวลอย เข้าไปประกอบในพระราชพิธี

ปัจจุบันวงปี่พาทย์มอญได้เข้ามามีบทบาทต่อการฟังและการดูดนตรีไม่น้อย จนถึงได้เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของวงการดนตรีไทย ซึ่งวงปี่พาทย์มอญนั้นมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด โดยในอดีตชาวมอญได้นำวงปี่พาทย์มอญบรรเลงประกอบพิธีต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคล ซึ่งปรากฏหลักฐานในสมัยกรุงธนบุรีที่ได้มีการนำวงปี่พาทย์มอญบรรเลงในงานสมโภชพระแก้วมรกต นอกจากนี้สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงกล่าวไว้ในสาส์นสมเด็จเล่มที่ 18 (2505) ว่า

ปี่พาทย์มอญทำในงานหลวงครั้งแรกเมื่องานพระศพสมเด็จพระเทพศิรินทราบรม-ราชินี ด้วยทูลกระหม่อมทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเทพศิรินทราฯ ทรงเป็นเชื้อมอญ แต่จะเป็นทางไหนหม่อมฉันไม่ทราบ เคยได้ยินแต่ชื่อพระญาติคนหนึ่งเรียกว่า "ท้าวทรงกันดาลทรงมอญ" ว่าเพราะเป็นมอญ พระองค์ท่านคงจะทรงทราบดีกว่าคงเป็นเพราะเหตุนั้น งานศพพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 5 จึงได้โปรดให้มีปี่พาทย์มอญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

เพิ่มขึ้น ... (นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ สมเด็จ-กรมพระยา, 2505: 237)

ซึ่งจะสังเกตได้ว่าในปัจจุบันนี้ วงปี่พาทย์มอญได้เข้ามามีบทบาทให้เห็นส่วนมาก คือ ในงานอวมงคล รวมถึงได้เข้ามามีบทบาททั้งในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระศพและได้แพร่หลายในงานศพของบุคคลต่าง ๆ โดยทั่วไป

ด้วยพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้มีการฟื้นฟูดนตรีประกอบพระราชพิธีและเพิ่มเติมขึ้นใหม่ โดยเพิ่มเติมตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราช-กุมารี ซึ่งวงปี่พาทย์มอญนั้นได้รับสั่งให้บ้านดนตรีตระกูลพาทยโกศล ดำเนินการประโคมเรื่อยมาตั้งแต่งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และครั้งนี้งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 9 ซึ่งบ้านดนตรีตระกูลพาทยโกศลนั้น เป็นสำนักบ้านดนตรีที่มีชื่อเสียงและมีประวัติเก่าแก่บ้านหนึ่งของยุครัตนโกสินทร์

ในการทำวิจัยเรื่องระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เพื่อเป็นการศึกษาประวัติที่มาความสำคัญ และศึกษาระเบียบวิธีการบรรเลงของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทร - มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทั้งนี้เพื่อเป็นการศึกษาและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการร่วมอนุรักษ์จารีตประเพณี และเป็นการร่วมบันทึกประวัติศาสตร์ของชาติที่ว่าด้วยดนตรีในพระราชพิธีให้มีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลอย่างจริงจังเกิดขึ้นต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.2.1 ศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

1.2.2 ศึกษาระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลเฉพาะระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศล ในช่วงการออกพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง ถวายพระเพลิงพระบรมศพ

วันพฤหัสบดีที่ 26 ตุลาคม พุทธศักราช 2560 ช่วงการบรรเลงประโคมอัญเชิญพระบรมโกศเข้าเวียนพระเมรุมาศและประโคมยามตามเวลา จนถึงการถวายพระเพลิงพระบรมศพ

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.4.1 การรวบรวมข้อมูล

1.4.1.1 ผู้วิจัยดำเนินการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์ โดยทำการศึกษาข้อมูลจากห้องสมุดสถาบันต่าง ๆ และหอสมุดแห่งชาติ

1.4.1.2 รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทายาทและสมาชิกในวงปี่พาทย์คณะพาทยโกศล และสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

1.4.2 ขอจริยธรรมวิจัยในคน

1.4.3 ศึกษาและบันทึกข้อมูล

ผู้วิจัยจะจำแนกข้อมูล โดยแบ่งเป็นกลุ่ม ดังนี้

1.4.3.1 ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ด้านดนตรี วงปี่พาทย์มอญ และการพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับการพระบรมศพ

1.4.3.2 ข้อมูลทั่วไป มูลบทที่เกี่ยวข้องของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

1.4.3.3 ข้อมูลด้านชีวประวัตินักดนตรีที่บรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

1.4.3.4 ข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบวิธี และการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

1.4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ เป็นหลัก สำหรับการวิเคราะห์

1.4.5 สรุปผลและเสนอแนะ

1.4.5.1 นำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าตามวัตถุประสงค์ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์เนื้อหาแล้วนำมาตรวจสอบ และประมวลผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำมาสรุปผลการศึกษาตามประเด็นที่กำหนดไว้

1.4.5.2 นำผลการวิจัย เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง และแก้ไขเพิ่มเติมให้สมบูรณ์

1.4.6 รายงานผลการวิจัย จัดพิมพ์รูปเล่ม

รายงานผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ พร้อมจัดพิมพ์รูปเล่ม

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทราบมูลบทที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

1.5.2 ทราบระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระราชพิธีสิบสองเดือน โดย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2506) อธิบายไว้ว่า สาเหตุของการเกิดพระราชพิธีนั้น ทรงมีพระบรมราชาธิบายเรื่องพระราชพิธีสำหรับพระนครว่ามาจากตำราไสยศาสตร์ที่นับถือพระเจ้า พระอิศวร พระนารายณ์ อย่างหนึ่ง มาจากพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง และเกิดจากการรวมตัวกันระหว่างตำราไสยศาสตร์และพระพุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่ง รวมเป็น 3 อย่าง แต่ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง โดยหลักฐานเกี่ยวกับพระราชพิธีต่าง ๆ พบในกฎมณเฑียรบาล หลักศิลาจารึก และหลักฐานที่สำคัญจากหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยแยกเป็นยุคสมัย ดังนี้ สมัยสุโขทัยพระราชพิธีที่พบมีเพียงที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม และพระราชพิธี ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น สมัยอยุธยา งานพระราชพิธีได้กำหนดไว้ในกฎมณเฑียรบาล มีครบทั้ง 12 เดือน สมัยรัตนโกสินทร์ เป็นพระราชพิธีที่สืบทอดมาแต่กรุงเก่าบ้าง เริ่มกระทำในสมัยรัชการที่ 4 บ้าง และได้ยกเลิกไปบ้าง กล่าวได้ว่าพระราชพิธีต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 5) เป็นพระราชพิธีเกี่ยวเนื่องในวาระต่าง ๆ ดังนี้ 1) เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา 2) เนื่องในการพระราชกุศล 3) เกี่ยวเนื่องกับความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง ซึ่งต่อมาได้งด ยกเลิกบางพระราชพิธีออก หรือจัดรวมให้อยู่ในวันเดียวกัน และบางพิธีจัดเป็นส่วนพระองค์บ้าง นอกจากงานพระราชพิธีแล้ว งานที่เกี่ยวเนื่องที่รัฐเป็นผู้จัด เรียกว่า *“รัฐพิธี”*

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้เป็นการอธิบายถึงความหมายของพระราชพิธี แสดงให้เห็นว่าพระราชพิธีนั้นเป็นพิธีการที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามกำหนดที่เป็นแบบแผน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ราชประเพณีสืบมาแต่โบราณ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง และมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะบ้านเมืองของแต่ละยุคสมัย

ดนตรีในพระราชพิธี โดย บุญตา เขียนทองกุล (2548) หนังสือเล่มนี้ได้อธิบายว่า ดนตรีในพระราชพิธี หมายถึง เครื่องดนตรีหรือวงดนตรีที่ใช้ประโคมสอดแทรกอยู่ในพิธีของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งถือเป็นราชประเพณีที่กำหนดไว้ในกฎมณเฑียรบาล ที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเป็นพระราชกรณียกิจสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ดนตรีเป็นส่วนส่งเสริมบรรยากาศของพระราชพิธี ก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเครื่องประกอบพระอิสริยยศขององค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ด้วย

วงประโคมที่ใช้ในพระราชพิธีตั้งแต่สมัยก่อนสุโขทัยจนถึงปัจจุบันพบว่า สมัยก่อนสุโขทัยพบแต่เครื่องดนตรีเพียงสังข์ แตร และกลอง ในสมัยสุโขทัยพบทั้งเครื่องดนตรีและวงประโคม เครื่องดนตรีที่เพิ่มขึ้นได้แก่ ฆ้องชัย บัณเฑาะว์ วงประโคมใช้คำว่า ดุริยางคดนตรีหรือพิณพาทย์ ในสมัยอยุธยาพบทั้งเครื่องดนตรีและวงประโคมเช่นกัน แต่มีระบุถึงเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นได้แก่ กลองอินทเภรี มโหระทึก วงประโคมที่เพิ่มมาจากสมัยสุโขทัยได้แก่ วงปี่ชวากลองชนะ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 5) มีหลักฐานชัดเจนในการจัดวงประโคมพบว่ามี วงแตรสังข์ วงกระทั่งแตรมโหระทึก วงพิณพาทย์หรือวงปี่พาทย์ วงปี่ชวากลองชนะ วงปี่ไฉนกลองชนะ วงปี่ชวากลองแขก วงขับไม้และวงมโหรี ซึ่งวงประโคมเหล่านี้ยังคงใช้มาตลอด ซึ่งในปัจจุบันวงประโคมที่ใช้ในพระราชพิธีได้แก่ วงแตรสังข์ วงกระทั่งแตรมโหระทึก วงปี่ชวากลองชนะ วงปี่ไฉนกลองชนะ และวงปี่พาทย์พิธี

ดนตรีในพระราชพิธีพระประสูติกาล โดย สมเกียรติ หอมยก วารสารดนตรีรังสิต ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (2549) วิทยาลัยดนตรี มหาวิทยาลัยรังสิต เนื้อหาในบทความนี้อธิบายไว้ว่า เครื่องดุริยดนตรีที่ใช้เป็นเครื่องมือประโคมในพระราชพิธีนั้น มีอยู่มากมายหลายอย่าง แล้วแต่กรณีใดจะใช้สิ่งใด เช่น กรับ มโหระทึก กลองชนะ บัณเฑาะว์ ซอสามสาย ฯลฯ ส่วนวงที่ใช้ในงานพระราชพิธี เช่น วงแตรสังข์ วงปี่พาทย์ และวงกลองแขก เป็นต้น แต่ที่วงดนตรีใช้กันเป็นสามัญเกือบจะทั่วทุกงานได้แก่ วงแตรสังข์ และวงปี่พาทย์ ซึ่งเพลงปี่พาทย์ที่ใช้บรรเลงในพระราชพิธีสามัญก็มีอยู่เพียง 3 เพลง คือ เพลงช้า เพลงสาธุการ และเพลงกราวรำ แต่หากว่าเป็นการพระราชพิธีพิเศษจึงจะมีการบรรเลงเพลงอื่น ๆ เช่น เพลงลงสรง เพลงเวียนเทียน เพลงกลม เป็นต้น ส่วนการประโคมดนตรีในพระราชพิธีประสูติกาลนั้น เจ้าพนักงานจะเตรียมดุริยดนตรีเครื่องประโคมและปี่พาทย์เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศ และจะประโคมขึ้นทันทีทุกเครื่องมือ ที่มีพระประสูติกาล เว้นแต่ฆ้องชัย ซึ่งมีธรรมเนียมว่าจะลั่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

เฉพาะกรณีที่ประสูติเป็นเจ้าฟ้าราชกุมารเท่านั้น โดยการบรรเลงปี่พาทย์ประกอบในงานพระราชพิธี ผู้บรรเลงจะต้องพิจารณาหมายกำหนดการให้ถ่องแท้ว่าวันใด เวลาไหนทำอะไร ณ สถานที่ใด และจะต้องดูให้ตลอดจนถึงการแต่งกาย ว่ากำหนดให้แต่งกายอย่างไร เต็มยศ ครึ่งยศ หรือปรกติ มิฉะนั้นจะปฏิบัติไม่ได้ถูกต้องตามพิธีที่ได้กำหนดไว้ เพราะการบรรเลงจะต้องบรรเลงเพลงให้ตรงกับกรณีในพิธีและต้องแต่งกายตามหมายกำหนดการนั้น

บทความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ระเบียบวิธีและธรรมเนียมปฏิบัติของการบรรเลงในพระราชพิธีนั้นมีกำหนดแบบแผนและมีความหมายสัมพันธ์กับแต่ละขั้นตอนปฏิบัติ อีกทั้งชี้ให้เห็นว่าการบรรเลงดนตรีในงานพระราชพิธีนั้น ผู้บรรเลงจะต้องมีการเตรียมความพร้อม และต้องศึกษาพิจารณาหมายกำหนดการของงานพระราชพิธีนั้น ๆ ให้ครบถ้วน เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้อง ครบถ้วน

โบราณราชประเพณีเนื่องในการพระบรมศพและพระศพ โดย สายไหม จบกลศึก ข้อมูลจากจุลสารการจัดองค์ความรู้ สำนักพระราชวัง ปีที่ 1 ฉบับที่ 5 มีนาคม – เมษายน (2551) เนื้อหาของบทความนี้อธิบายว่า พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ล้วนทรงพระมหากรุณาธิคุณต่อชาติและประชาชน ทรงปกป้องบ้านเมืองเพื่อให้บังเกิดความผาสุกร่มเย็น ทรงสร้างสรรค์และทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้เจริญงอกงาม ประเทศไทยจึงเป็นชาติที่รุ่งเรืองมีมรดกทางวัฒนธรรมทุกสาขาสืบทอดต่อเนื่องกันมา ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงทรงได้รับการยกย่องประดุจสมมติเทวราช ซึ่งมีประเพณีในการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ตามระบอบเทวนิยม อันสืบเนื่องมาจากคติของพราหมณ์ และครั้นเมื่อสวรรคตจึงมีพิธีที่จัดเกี่ยวกับการพระบรมศพตามราชประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิม มีการบำเพ็ญพระราชกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา เชิญพระบรมศพหรือพระศพไปถวายพระเพลิง ณ พระเมรุที่สร้างขึ้นใจกลางพระนคร ราชประเพณีนี้เป็นวัฒนธรรมที่ชาวไทยถือปฏิบัติตลอดมา ซึ่งในการบำเพ็ญพระราชกุศลและถวายพระเพลิงนั้น แต่ละยุคสมัยย่อมมีการปรับเปลี่ยนการจัดพระราชพิธีและการสร้างพระเมรุให้สอดคล้องไปกับสภาวะของสังคม โดยการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลนั้น จะมีเป็นประจำวันทุกสัตตมวาร (7 วัน) ปัณรสมวาร (15 วัน) ปัญญามวาร (50 วัน) และสตมวาร (100 วัน) ซึ่งในงานพระราชพิธีธรรม สวดอภิธรรมนั้น จะมีการประโคมย่ำยามตามโบราณราชประเพณี โดยเครื่องประโคมย่ำยามพระบรมศพพระมหากษัตริย์ ประกอบด้วย มโหระทึก 2 ปี่ 2 สังข์ 1 แตรงอน 8 แตรฝรั่ง 8 เปิง 1 และกลองชนะ 20 ถ้าเป็นพระศพจะไม่มีมโหระทึก กำหนดย่ำยามเวลา 06.00 น. 12.00 น. 18.00 น. 21.00 น. และ 24.00 น. ทุกวันจนครบกำหนดไว้ทุกข์ 100 วัน 2 เดือน 1 เดือน 15 วัน 7 วัน ตามพระเกียรติยศพระบรมศพหรือพระศพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

การประโคมย่ำยามในงานพระราชพิธีพระบรมศพหรือพระศพ มีจุดประสงค์เพื่อเป็นสัญญาณให้ทราบกำหนดเวลาปฏิบัติหน้าที่ แต่เดิมดนตรีที่ใช้ประโคมย่ำยามมีเฉพาะวงแตรสังข์และวงปี่ไฉนกลองชนะ ซึ่งอยู่ในงานเครื่องสูงของสำนักพระราชวัง โดยจะประโคมย่ำยามทุก 3 ชั่วโมง เริ่มเมื่อ 06.00 น. - 24.00 น. รวม 7 ครั้ง ก่อนเสียงประโคมย่ำยามจะดังขึ้น เริ่มด้วยแตรสังข์กับปี่ไฉน กลองชนะ ส่วนการบรรเลงดนตรีไทยในงานพระราชพิธีถือเป็นเครื่องประกอบพระราช-อิสริยยศของพระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ประการหนึ่ง ควบคู่ไปกับการประโคมของงานเครื่องสูงตามโบราณราชประเพณี และเมื่อถึงกาลอันควรซึ่งหมายความว่า เมื่อสร้างพระเมรุมาศหรือพระเมรุท้องสนามหลวงเสร็จ ก็จะอัญเชิญพระบรมศพหรือพระศพจากพระบรมมหาราชวังไปยังท้องสนามหลวง เรียกเป็นสามัญว่า *“งานออกพระเมรุ”*

บทความนี้เป็นการอธิบายถึงความหมายและความสำคัญของการพระราชพิธีที่เกี่ยวเนื่องกับการพระบรมศพและพระศพ ทำให้ทราบถึงราชประเพณีอันเป็นวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดและถือปฏิบัติตลอดมา อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงระเบียบวิธีและขั้นตอนปฏิบัติที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยรวมถึงระเบียบวิธีการบรรเลงและการประโคมย่ำยามของการพระราชพิธีนี้

ดนตรีในพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์ โดย อัศนีย์ เปลี่ยนศรี ข้อมูลจากศิลปกรรมสาร วารสารวิทยาการคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (2558) บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงถึงนัยสำคัญของดนตรีในพระราชพิธีหรือดนตรีพิธีกรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ นอกจากคติความเชื่อที่ยึดถือว่า เสียงดนตรีเป็นเสียงศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นสื่อกลางในการประสานระหว่างจิตมนุษย์ และสิ่งที่มองไม่เห็นหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่ามีอยู่จริงและสามารถติดต่อสื่อสารได้ด้วยการประกอบพิธีกรรม ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์ แสดงถึงพระเกียรติยศ เป็นสิริสวัสดิ์แก่ประเทศชาติและอำนวยความสุขความเจริญสู่ประชาชน ซึ่งมีข้อค้นพบว่านัยสำคัญของดนตรีในพระราชพิธี คือ การบรรเลงประกอบกิริยาอาการของผู้เข้าร่วมพิธีในลักษณะต่าง ๆ โดยประโคมเป็นสัญญาณในแต่ละลำดับขั้นตอนของพระราชพิธีนั้น ๆ เรียกว่า กาลเทศวิภาค (Demarcation) เป็นการแสดงลำดับเหตุการณ์ให้ผู้เข้าร่วมพิธีทราบว่ากิจกรรมต่าง ๆ ได้ดำเนินการถึงขั้นตอนใด อีกทั้งความหมายของเพลงที่บรรเลงจะสอดคล้องกับกิจกรรมที่ทำ ในขณะนั้นด้วย และการประโคมดังกล่าวยังช่วยกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมพิธีบังเกิดความรู้สึกตื่นเต้น บันดาลใจให้เกิดจินตนาการสมมุติร่วมกันในพิธีอีกประการหนึ่ง ทั้งนี้ระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีในพระราชพิธีนั้น จะบรรเลงประกอบกันระหว่างวงสังข์แตร วงปี่พาทย์พิธีและวงกลองชนะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตามปกติขั้นตอนจะเริ่มโดยให้ฆ้องชัย สังข์ และแตรบรรเลงนำขึ้นก่อน จากนั้นวงปี่พาทย์จึงบรรเลงตามจนกระทั่งเสร็จสิ้นพิธี ซึ่งส่วนสำคัญของการบรรเลงปี่พาทย์พิธีจะเน้นที่ความช้าเร็วระดับปานกลาง ทำนองและลีลาของเพลงต้องมีความไพเราะสนิทสนมกลมกลืนกัน จะไม่มีทำนองโดดเด่นหรือโลดโผนโดยเด็ดขาด

บทความนี้เป็นการอธิบายแนวคิด คติความเชื่อ ความหมาย และความสำคัญของการพระราชพิธีที่จัดขึ้น รวมไปถึงระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีในการพระราชพิธี

บทความเรื่อง พระราชพิธีพระบรมศพพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์โดยสังเขป โดย พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์ (2560) เนื้อหาอธิบายว่า พระราชพิธีพระบรมศพพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นพระราชพิธีที่สะท้อนถึงแนวคิดและคติความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ขั้นตอนต่าง ๆ อันได้แก่ การสรงน้ำพระบรมศพ การถวายเครื่องพระมหาสุกำ การสร้างพระเมรุมาศ และการเก็บรักษาพระบรมอัฐิ ได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องจากธรรมเนียมในราชสำนักสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เมื่อบริบททางสังคมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดในพระราชพิธีนี้ให้ต่างไปจากเดิมที่สำคัญ เช่น รูปแบบของพระเมรุมาศ การบรรจุพระบรมอัฐิที่พระพุทธอาสน์ของวัดประจำรัชกาล เป็นต้น

สิ่งสำคัญที่น่าสังเกตประการหนึ่ง คือ การถวายเครื่องต้นทรงพระบรมศพ ที่ประกอบด้วยภูษาอาภรณ์และเครื่องถนิมพิมพาภรณ์ ที่เสมือนเครื่องทรงของพระพุทธรูปทรงเครื่องต้นอย่างจักรพรรดิราช รวมถึงการนำพระชฎาและเครื่องประดับ ไปหลอมยุบเพื่อหล่อเป็นพระพุทธรูปประจำพระองค์นั้น สะท้อนถึงคติความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์เปรียบประดุจพระพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นสมมติเทพ ขั้นตอนต่าง ๆ ที่ตามมาในพระราชพิธีพระบรมศพได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน พระราชพิธีพระบรมศพจึงเป็นพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณีที่จัดขึ้นอย่างประณีตและยิ่งใหญ่สมพระเกียรติยศแห่งพระเจ้าแผ่นดิน

บทความเรื่อง ดนตรีในพระราชพิธีพระบรมศพ โดย สายป่าน ปุริวรรณชนะ (2560) เนื้อหาอธิบายว่า ดนตรีในการพระบรมศพเป็นพฤติกรรมในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านที่มีรากฐานมาจากพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในสังคมบรรพกาล สำหรับการประโคมย่ำยามนั้นนอกจากจะมีบทบาทหน้าที่ในการบอกเวลาเพื่อเปลี่ยนกะเจ้าพนักงานพิธีแล้ว ยังบ่งบอกถึงพระราชอิสริยศักดิ์และเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ของการที่พระบรมศพยังประดิษฐานอยู่ก่อนการถวายพระเพลิง ส่วนดนตรีกับการมหรสพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ในงานถวายพระเพลิงก็เป็นพฤติกรรมอันเนื่องมาจากคติเทวราชา และแสดงสัญญะของขั้นตอนการรวมเข้าของพิธีพระบรมศพ

นอกจากนี้ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ คือ การที่ประชาชนชาวไทยร่วมกันถวายอาลัยผ่านเสียงดนตรี ทั้งการประพันธ์เพลง การขับร้องและบรรเลงเพลงพระราชนิพนธ์ การร้องเพลงที่ประพันธ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ ตลอดจนเพลงประเภทอื่น ๆ ในบริบทใหม่เพื่อถวายอาลัยและรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ผู้ทรงเป็นที่รักยิ่งของปวงชนชาวไทย

บทความเรื่อง ดนตรีในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จ-พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดย ภัทระ คมขำ (2561) เนื้อหาอธิบายว่า ดนตรีที่ปรากฏในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ดนตรีเครื่องสูงประกอบพระบรมราช-อิสริยยศ เป็นดนตรีที่แสดงให้เห็นถึงพระบรมราชอิสริยยศ เรียกว่าเป็นเครื่องประกอบพระเกียรติยศอันสูงสุดของแผ่นดิน พบการจัดริ้วขบวนนำโดย กลองมโหระทึก 4 ใบ ปี่ไฉน 2 กลองชนะเงิน 10 กลองชนะทอง 10 กลองชนะลายทอง 80 แตรฝรั่งและแตรงอน อย่างละ 10 คัน และเคลื่อนริ้วขบวนด้วยวงดุริยางค์ทหารเรือ 2) ดนตรีประกอบพระราชพิธีและดนตรีที่มีการเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ ซึ่งทางกรมศิลปากรดำเนินการตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพ-รัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี จัดเพิ่มวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่บรรเลงช่วงพระภิกษุฉันภัตตาหาร วงปี่พาทย์นางหงส์และวงปี่พาทย์มอญบรรเลงช่วงการประโคม และสุดท้ายคือ วงบัวลอยบรรเลงในช่วงของพระราชพิธีพระราชทานเพลิงฯ

โดยดนตรีประกอบพระราชพิธีและดนตรีที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นี้ พบการบรรเลงในพระราชพิธีดังนี้ 1) วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ โดยกรมศิลปากร บทเพลงที่พบ ได้แก่ เพลงสาธุการ เพลงฉิ่งพระฉันเช้า เพลงฉิ่งพระฉันเพล เพลงกราวรำ สองชั้น (เมื่อพระสงฆ์ถวายพระพร) 2) วงปี่พาทย์นางหงส์โดยกรมศิลปากรและกองดุริยางค์ทหารอากาศ บทเพลงที่พบในการบรรเลงประโคมย่ำยาม ได้แก่ เรื่องนางหงส์ สองชั้น ซึ่งเริ่มด้วยเพลงพราหมณ์เก็บหัวแหวน สาวสอดแหวน แสนสุดสวาท แมลงวันทอง และแมลงปอทอง สลับกับการบรรเลงเพลงที่เรียงร้อยในหมวดหน้าทับนางหน่ายและเพลงเร็ว เพลงฉิ่ง เพลงภาษา 3) วงปี่พาทย์มอญ โดยบ้านพาทยโกศลและวิทยาลัยนาฏศิลป บทเพลงที่พบในการบรรเลงประโคม ได้แก่ เพลงประจำวัด เพลงมอญ สองชั้น เพลงเรื่องนางหงส์ สองชั้น และ 4) วงบัวลอย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

โดยวงครูปี๊บ คงลายทอง วงครูศาสตรา เลาสูงเนิน วง จ.อ.สุวัฒน์ อรรถกฤษณ์ และวงครูสิงหล สังจุ้ย ซึ่งวงบัวลอยที่บรรเลงในพระราชพิธีเป็นการบูรณาการขึ้นให้อยู่ 4 ทิศของพระเมรุมาศ และบรรเลงขึ้นพร้อมกันในช่วงของการพระราชทานเพลิงพระบรมศพ บทเพลงประกอบไปด้วย เพลงบัวลอย เพลงนางหน่าย เพลงไฟชุม และเพลงนางหงส์ทางหลวง

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาการพระราชพิธีพระบรมศพ ณ ท้องสนามหลวงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดย รักไทย สิงห์สถิตย์ (2530) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาความเป็นมาเกี่ยวกับคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีพระราชพิธีพระบรมศพ 2) ศึกษาการบำเพ็ญพระราชกุศล และการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ 3) ศึกษาการจัดการเตรียมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ 4) ศึกษาหมายกำหนดการพระราชพิธีและการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธี 5) ศึกษาการจัดริ้วขบวนพระราชอิสริยยศ อัญเชิญพระบรมศพ 6) ศึกษาการรูปแบบ พระเมรุมาศ และ 7) ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพระโกศ ผลการวิจัยพบว่า การพระราชพิธีพระบรมศพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้จัดตามพระราชประเพณี ตามคติ ความเชื่อที่มีสืบมาแต่โบราณ โดยอัญเชิญพระบรมศพไปถวายพระเพลิง ณ พระเมรุที่ได้สร้างขึ้นที่กลางใจพระนคร คือ ทุ่งพระเมรุหรือท้องสนามหลวง การพระราชพิธีเกี่ยวกับพระบรมศพนั้น ได้ยึดถือการบำเพ็ญพระราชกุศลตามหลักของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ตามโบราณราชประเพณีที่ได้ถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบันนั้น คือเมื่อพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินี เสด็จสวรรคต หรือพระบรมวงศ์ซึ่งประกอบคุณงามความดีไว้ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำเพ็ญพระราชกุศลและถวายพระเพลิงตามลำดับพระเกียรติยศหรืออิสริยยศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ในการนี้พระบรมศพหรือพระศพจะได้รับการบรรจุไว้ในพระโกศทองและอัญเชิญขึ้นประดิษฐานเหนือพระสุวรรณเบญจาในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง มีการตกแต่งที่ประดิษฐานพระโกศตามพระเกียรติยศ แล้วบำเพ็ญพระราชกุศลทางพุทธศาสนา เมื่อถึงการอันสมควรก็อัญเชิญพระบรมศพออกไปถวายพระเพลิง ณ พระเมรุมาศ โดยจัดริ้วขบวนพระราช-อิสริยยศอัญเชิญพระบรมศพขึ้น ประกอบด้วย พระราชยาน เครื่องสูง พระกลด บังสูรย์ พัดโบก บังแทรก พุ่มดอกไม้เงิน พุ่มดอกไม้ทอง จามร พระอภิรุมชุมสาย แวดล้อมตามพระราชฐานันดรศักดิ์แห่งพระบรมศพนั้น พรั่งพร้อมด้วยเครื่องประโคม เช่น สังข์ แตร ปี่ กลองชนะ พร้อมด้วยกระบวนอิสริยยศ มีการอัญเชิญพระบรมโกศขึ้นประดิษฐานบนพระมหาพิชัยราชรถ กระบวนเคลื่อนไปสู่พระเมรุมาศแล้วถวายพระเพลิงพระบรมศพในเวลาต่อมา วันรุ่นขึ้นอัญเชิญพระอัฐิใส่ในพระโกศ

ทองคำลงยาเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ส่วนพระบรมราชสรีรางคารนำไปลอยอังคารตามโบราณราชประเพณี ตั้งแต่สมัยพระบรมศพรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ได้เปลี่ยนเป็นนำไปประกอบราชพิธีบรรจุไว้ตามวัดหลวงประจำรัชกาล บางขั้นตอนอาจมีการตัดออกหรือดัดแปลงได้ เพื่อให้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจของบ้านเมือง เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระบรมราชโองการ ให้ตัดเมรุใหญ่ออกและยกเลิกการโกนหัวไว้ทุกข์ เป็นต้น การพระราชพิธีพระบรมศพนั้นเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ประชาชนได้แสดงความจงรักภักดี เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ มีระเบียบแบบแผนมาแต่โบราณ ซึ่งแสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของชาติบ้านเมืองอย่างหนึ่งที่ควรอนุรักษ์ไว้

วิทยานิพนธ์เรื่อง การสืบทอดวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยในปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทยโกศลและสกุลศิลปบรรเลง โดย วิมาลา ศิริพงษ์ (2534) งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีไทยในเชิงมานุษยวิทยา ศึกษาลักษณะและวิธีการที่วัฒนธรรมดนตรีไทยดำรงอยู่ในปัจจุบันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของบริบทในสังคม โดยเลือกกลุ่มนักดนตรีไทยที่ยังคงดำเนินกิจกรรมทางดนตรีไทยสืบทอดต่อจากบรรพบุรุษของตนที่อยู่ในปัจจุบันสองกลุ่มคือ สกุลพาทยโกศล และสกุลศิลปบรรเลง ซึ่งเป็นตระกูลนักดนตรีไทย ผลการวิจัยสรุปว่า สองสกุลมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือสกุลพาทยโกศล เป็นองค์กรลักษณะบ้านปี่พาทย์ประกอบด้วยสมาชิกภายในบ้านหรือเครือญาติ เป็นกลุ่มการทำงานดนตรีที่ใหญ่ในบทบาทเดิม คือ การบรรเลงประกอบพิธีกรรมเป็นหลัก เพื่อหารายได้ การถ่ายทอดวิชาจะใช้การบอกเล่าหรือปากต่อปากตามประเพณีปฏิบัติในวัฒนธรรมดนตรีไทย สกุลพาทยโกศลจึงเป็นสกุลที่พยายามรักษารูปแบบเดิมให้คงอยู่ ส่วนสกุลศิลปบรรเลงมีองค์กรอยู่ในรูปแบบมูลนิธิหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งประกอบกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่ดนตรีไทย และเปิดสอนดนตรีไทยแก่บุคคลทั่วไป และพัฒนาวิธีการบันทึกโน้ตเพลงไทยด้วย สกุลศิลปบรรเลงจึงเป็นสกุลที่พยายามปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อตอบรับการเปลี่ยนแปลงของบริบทของสังคมได้ชัดเจนกว่าสกุลพาทยโกศล

งานวิจัยฉบับนี้กล่าวถึงลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นภาพรวมของสำนักดนตรีสกุลพาทยโกศลและสกุลศิลปบรรเลง โดยไม่ได้ศึกษาหรือวิเคราะห์ทางเพลงของทั้งสองสกุล ทั้งนี้ยังแสดงให้เห็นว่าสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลนั้น ยังมีบทบาทอยู่ในสังคมปัจจุบันและยังคงสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยโดยรักษารูปแบบเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น และมีการปรับตัวตามบริบทของสังคมในปัจจุบันน้อย

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีปี่พาทย์มอญ โดย ณรงค์ฤทธิ์ คงปิ่น (2539) งานวิจัยฉบับนี้ ศึกษาถึงประวัติและความเป็นมาของปี่พาทย์มอญ ตลอดทั้งวัฒนธรรมดนตรีมอญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รูปแบบต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง ทำการศึกษาวิชาการด้านต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรมดนตรีของปี่พาทย์มอญที่ก่อร่างสร้างขึ้น เพื่อการปรากฏเกิดคุณภาพเชิงเสียง อันเป็นผลมาจากแง่มุมเชิงประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา วิทยาแห่งเครื่องดนตรี และดนตรีวิทยา ในสาระของบริบททางดนตรีของไทย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมดนตรีมอญมี 3 รูปแบบ คือ มอญร้องไห้ มอญรำ และทะแยมอญ ที่มีความเกี่ยวข้องกับปี่พาทย์มอญ ในแง่ของการผสมผสานวัฒนธรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อกันและนำมาบูรณาการจนเกิดเป็นรูปแบบในการนำเสนอร่วมกัน วัฒนธรรมดนตรีของปี่พาทย์มอญส่อเค้าว่าจำเดิมเมื่อปี่พาทย์มอญเริ่มมีบทบาทและความสำคัญจนกลายเป็นวงปี่พาทย์รูปแบบหนึ่งของดุริยางคศิลป์ไทยนั้น โบราณาจารย์ได้วางรูปแบบวิชาการต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรมดนตรี โดยปรากฏเป็นวัฒนธรรมดนตรี 2 ส่วนประสมกัน คือ วัฒนธรรมดนตรีของมอญแต่โบราณและวัฒนธรรมดนตรีของปี่พาทย์ไทย ซึ่งได้มีวิวัฒนาการโดยลำดับ ปี่พาทย์มอญจึงเป็นรูปแบบงานทางศิลปะที่ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมดนตรีที่สำคัญรูปแบบหนึ่ง

วิทยานิพนธ์เรื่อง ปี่พาทย์นางหงส์ ประวัติและระเบียบวิธีบรรเลง โดย จุฑามาศ ปอประสิทธิ์ (2540) งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ระเบียบวิธีบรรเลง ตลอดจนบริบทที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับวงปี่พาทย์นางหงส์ วิเคราะห์ลีลาการบรรเลงของวงเทศบาลและเหตุที่ทำให้วงปี่พาทย์นางหงส์ในปัจจุบันมีผู้บรรเลงน้อยมาก ผลการวิจัยพบว่าปี่พาทย์นางหงส์ เป็นวงดนตรีที่ใช้ประโคมในงานศพของไทยแต่โบราณ มีการปรับปรุงให้เกิดขึ้นโดยการรวมวงปี่พาทย์พิธีกับวงบัวลอยในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งวงปี่พาทย์นางหงส์เป็นวงดนตรีที่มีความสำคัญวงหนึ่งของไทย โดยผู้บรรเลงเพลงนางหงส์ได้จะต้องเป็นผู้ที่มีศักยภาพสูงและจะต้องยึดหลักความพร้อมเพรียงของวงเป็นสำคัญ ซึ่งการเลือกวงเทศบาลเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นวงที่ยังคงยึดรูปแบบในการบรรเลง และมีองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ ผลจากการศึกษาวงเทศบาลพบว่า มีการใช้แนวในการบรรเลงที่มีความเร็วสูง การแปรทำนองของเครื่องดนตรีแต่ละชนิดจะดำเนินไปอย่างสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่ใช้สำนวนกลอนที่พลิกแพลงโลดโผนมากนัก เน้นความเรียบร้อยและพร้อมเพรียงเป็นหลัก นอกจากนี้ยังพบประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับปี่พาทย์นางหงส์ 5 ประการ คือ 1) ปี่พาทย์นางหงส์เป็นผลที่เกิดจากการทำงานของกลุ่มนักดนตรีที่มีความพร้อม 2) ผู้บรรเลงต้องมีศักยภาพที่มีความเท่าเทียมกันและมีปฏิภาณไหวพริบ เนื่องจากเพลงเรื่องนางหงส์นั้นจะมีความยาวมาก ตามแต่ผู้ปรับจะเป็นผู้กำหนด 3) ผู้ปรับวงที่ต้องมีความรู้มาก จึงจะบรรเลงได้ดี เนื่องจากเพลงเรื่องนางหงส์นั้นมีประเภทของเพลงจำกัด แต่มีรูปแบบของการผูกเรื่องต่างกัน ทำให้การนำเสนอผลงานต้องใช้ระบบของการเล่นแบบไม่ซ้ำกัน 4) แนวในการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บรรเลงและระดับเสียงมีความยาก ทำให้ไม่เกิดความนิยมมากนัก 5) ปี่พาทย์นางหงส์ได้รับความนิยมน้อยมาก เนื่องจากค่านิยมในการใช้ปี่พาทย์มอญประโคมศพในสมัยต่อมา

งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา การพัฒนาการทางด้านวงดนตรี เพลง รูปแบบในการบรรเลงที่ได้รับการถ่ายทอดและสืบทอด กรณีศึกษาการบรรเลงของวงเทศบาล ชี้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของทำนองเพลง ลักษณะการบรรเลง และระเบียบวิธีการบรรเลงของวงปี่พาทย์นางหงส์ อีกทั้งมีการศึกษาความหมายและโอกาสในการบรรเลง รวมถึงมีการกล่าวถึงค่านิยมของการใช้วงปี่พาทย์มอญประโคมงานศพในปัจจุบันไว้ด้วย

วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาชีวประวัติและวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลง ของจางวางทั่ว พาทยโกศล โดย โดม สว่างอารมณ์ (2540) งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาและรวบรวมชีวประวัติ ผลงานเพลงของจางวางทั่ว พาทยโกศล วิเคราะห์ลักษณะ รูปแบบ โครงสร้าง และองค์ประกอบดนตรี และวิธีการประพันธ์เพลง ทั้งนี้เพลงที่ศึกษาจะเลือกเฉพาะเพลงสำเนียงเขมรและเพลงที่ครูจางวางทั่วประพันธ์ไว้เท่านั้น โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาเป็น 4 หัวข้อ คือ สัดส่วนและโครงสร้างทำนองเพลง บันไดเสียง ความสัมพันธ์ของทำนองเพลงในแต่ละอัตราจังหวะ รูปแบบเพลงกรณีมีทางเปลี่ยน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) มีการสร้างแนวทำนองเพลงโดยการใช้รูปแบบจังหวะและรูปแบบทำนองเป็นส่วนสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในแต่ละวรรคเพลง 2) วรรคเพลงหนึ่ง ๆ จะมีลูกตกซึ่งมีความสำคัญในการใช้เชื่อมวรรคเพลงต่าง ๆ การทอนและขยาย รวมถึงใช้ในการจบเพลง 3) การใช้บันไดเสียงต่างจากเพลงสำเนียงเขมรทั่วไปที่มักใช้บันไดเสียง ฟา คือ จางวางทั่วจะใช้บันไดเสียง โด มีเพลงเขมรใหญ่ที่ใช้ทั้งบันไดเสียง โด และบันไดเสียง ฟา 4) การดำเนินทำนองในวรรคเพลงส่วนใหญ่จะใช้ 5 เสียง แต่บางช่วงใช้ครบทั้ง 7 เสียง 5) การสร้างทำนองเพลงโดยการ ยืดขยายและตัดทอนให้เป็นเพลงเถา ใช้ทำนองเดิมเป็นพื้นฐานและตกแต่งทำนองใหม่ 6) การสร้างทำนองเพลงทางเปลี่ยนจะใช้ลูกตกเดียวกันกับทางพื้น แต่สร้างลีลาทำนองให้ต่างออกไป บางสำนวนใช้เสียงลูกตกไม่ตรงกัน ลูกตกที่ใช้เสียงไม่ตรงกันมักจะเป็นวรรคเพลงคี่ ส่วนวรรคเพลงคู่จะพบได้น้อยมาก

งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ผ่านการศึกษาชีวประวัติและการประพันธ์เพลงของท่านครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ซึ่งศึกษาเพียงเพลงสำเนียงเขมรที่ท่านครูจางวางทั่วประพันธ์เท่านั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการศึกษาเพลงประเภทอื่น ๆ หรือมูลบทอื่น ๆ ที่เป็นอัตลักษณ์ของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์เพลงประจำบ้าน ทางฆ้องมอญวงใหญ่ โดย มนัส แก้วบูชา (2542) งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสำนักดนตรีมอญ ประวัติ และบทบาทของเพลงประจำบ้านทางฆ้องมอญวงใหญ่ โดยวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะด้านดนตรีเป็นวิธีการบรรเลงของทางมอญบ้านบาตร ทางมอญบ้านพาทยโกศล ทางมอญปทุมธานี และทางมอญปากลัด ผลการวิจัยพบว่า 1) สำนักดนตรีมอญที่ศึกษายังคงดำเนินกิจกรรมอยู่ในปัจจุบัน 2) ความหมายและบทบาทของเพลงประจำบ้าน คือ “เพลงประโคมศพที่บ้าน” ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมเพื่อประชุมเพลิงศพ และนักดนตรีมอญใช้เพื่อฝึกหัดให้รู้วิธีการใช้มือฆ้องมอญ ที่เรียกว่า “ลูกขวาง” 3) บันไดเสียงมอญมีระยะชิดอยู่ขั้นที่ 2 - 3 และ 6 - 7 การเลือกเสียงบรรเลงมี 3 โหมด คือ *“โหมดกำมะทาน”* เสียง A “โหมดตังป้อย” เสียง D *“โหมดเจิกมั่ว”* เสียง G ส่วนแนวการตั้งเสียงเดิมเปลี่ยนแปลงแล้วทุกสำนัก 4) จังหวะหน้าทับตะโพนมอญ มีเปิงมางตีขัด ควบคุมประโยคเพลง โดยที่ 1 รอบหน้าทับเท่ากับ 1 ประโยค (16 ห้องเพลง) ในเครื่องหมายกำหนดจังหวะ 2/4 เสียง “ทึ้ง” ของตะโพนมอญ แสดงว่าหมดประโยคหรือหมดรอบหน้าทับ 5) โครงสร้างเพลงพิจารณาขั้นคู่ที่สี่ เพื่อเลือกโหมดเสียงและเคลื่อนทำนอง กรณีประชุมเพลิงใช้เฉพาะโหมดเสียง D การเรียงท่อนไม่ชัดเจน นิยมบรรเลงย้อนกลับรวม 14 รอบหน้าทับ มีเอกลักษณ์ด้วยการขึนจังหวะย้อยทำนอง 6) มือฆ้อง ช่วงทบที่ 1 ไม่มีเสียง B เสียง F เรียกว่า *“ลูกหลุม”* จึงต้องใช้ “ลูกขวาง” เพื่อทดแทนเสียง แบบแผนคือ ใช้คู่สิบ เสียง F การใช้เสียงแทนด้วยการผูกวรรคเพลงขึ้นใหม่ การใช้มือขวาตีมือเดียว การใช้คู่สาม คู่สี่ คู่สี่แบบทันที การใช้เก็บวลีถี่ ๆ การใช้คู่เสียงและแบบแผนพิเศษ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า เพลงประจำบ้านเป็นเพลงที่ใช้บรรเลงเป็นประจำเมื่อตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านผู้ตาย และนิยมบรรเลงเป็นเพลงแรกใช้เป็นการประโคมในงานศพ กรณีสวดพระอภิธรรมศพและฌาปนกิจศพ ซึ่งเพลงมอญประจำบ้านเป็นการใช้สถานที่ เป็นตัวตั้งชื่อเพลงกล่าวคือ ตั้งศพไว้ที่บ้าน และมีการบรรเลงเพลงนี้เป็นประจำจึงเรียกว่าเพลงมอญประจำบ้าน และด้วยรูปแบบการใช้มือบรรเลงที่หลากหลาย นักดนตรีจึงใช้เพลงนี้เพื่อฝึกหัดให้รู้วิธีการใช้มือฆ้องมอญ โดยงานวิจัยฉบับนี้มีการศึกษาทางของบ้านพาทยโกศลด้วย

วิทยานิพนธ์เรื่อง ลักษณะเฉพาะของเพลงประจำ ในวงปี่พาทย์มอญ โดย ปราโมทย์ ด่านประดิษฐ์ (2543) งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ความสำคัญและความเป็นมาของเพลงประจำ วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของเพลงประจำในวงปี่พาทย์มอญ และบันทึกทำนองเพลงประจำ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีมานุษยดนตรีวิทยาในประเด็นที่พบร่วมกัน คือ บันไดเสียง,

รูปแบบ, ทำนองบ่งชี้การหมดวรรคเพลง และทำนองการขึ้นและลงจบเพลง ทำการเปรียบเทียบแล้วสรุปเป็นองค์รวม ผลของการวิจัยพบว่า 1) เพลงประจำ หมายถึง เพลงมอญที่ใช้ประโคมเป็นหลักในงานศพโดยวงปี่พาทย์มอญ กำกับด้วยหน้าทับประจำ เพื่อเป็นสัญญาณบอกว่า ณ ที่นั่นมีงานศพ 2) ความเป็นมาของเพลงประจำ จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะคือ (1) ทำนองดั้งเดิมได้แก่ ประจำวัดและประจำบ้าน ไม่ทราบที่มาแน่ชัด นักดนตรีถือเป็นเพลงมอญเก่าที่สำคัญ (2) เป็นเพลงที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ เพื่อหลีกเลี่ยงความเบื่อหน่ายและต้องการคิดทางบรรเลง 3) ความสำคัญของเพลงประจำคล้ายกับเพลงโหมโรงของปี่พาทย์มอญ และเป็นเพลงครู ในการจับมือตีฆ้องมอญวงใหญ่ โดยเริ่มจากประจำวัดหรือประจำบ้าน ทั้งสองเพลงมีโอกาสในการประโคมต่างกัน คือ ประโคมที่บ้านใช้ประจำบ้านประโคมที่วัดใช้ประจำวัดและยังแทรกอยู่ในชุดย่ำค่ำ เฉพาะเพลงประจำบ้านใช้ประโคมในขณะประชุมเพลิงและเลิกประโคมในเวลากลางคืน ปัจจุบันได้นำเพลงประจำบ้านมาใช้สำหรับขับร้องเพลงมอญร้องไห้ 4) ทำนองเพลงประจำ รูปแบบโครงสร้างแบ่งออกเป็น 4 ตอน ใช้บันไดเสียง 3 แบบ แบ่งเป็น 6 เสียง 2 แบบ และ 7 เสียงหนึ่งแบบ ทำนองบ่งชี้การหมดวรรคมีความแตกต่างกัน ทิศทางการเคลื่อนที่ของทำนองสัมพันธ์กับเสียงลูกตก ทำนองขึ้นเพลงมีลีลาช้า ๆ แตกต่างกัน แต่ทำนองการลงจากวรรคสุดท้ายมีลักษณะเดียวกันคือ *“ม-ร -ลซม -ร-ด ---ร ---ม ---ซ ---ล”*

งานวิจัยฉบับนี้แสดง ลักษณะเฉพาะ ความเป็นมา ความสำคัญ และความหมายของเพลงประจำ ที่ใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์มอญ แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของเพลงประจำ รูปแบบการใช้มือบรรเลงและการวิเคราะห์ทำนองเพลง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์เรื่อง ระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงพระฉันมอญ โดย ธนาธิป เผ่าพันธุ์ (2549) งานวิจัยฉบับนี้ได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านดนตรีเสนาะกับบ้านนายชื่น หริมพานิช ตลอดจนวิเคราะห์อัตลักษณ์ของเพลงพระฉันมอญและรวมไปถึงการศึกษาเปรียบเทียบระเบียบวิธีการบรรเลงต่าง ๆ ของเพลงพระฉันมอญ ทางปทุมธานีและทางปากลัด ซึ่งผลการวิจัยพบว่า บ้านดนตรีเสนาะเป็นสำนักปี่พาทย์มอญที่ได้รับการถ่ายทอดเพลงมอญมาจากบรรพบุรุษชาวมอญ ส่วนบ้านนายชื่น หริมพานิช ได้รับการถ่ายทอดเพลงมอญจากบูรพาจารย์ที่มีเชื้อสายชาวมอญ พบว่าไม่มีความแตกต่างในนัยสำคัญ ในส่วนของอัตลักษณ์ของเพลงพระฉันมอญทั้ง 2 ทาง พบว่ามีการใช้บันไดเสียง 4 ทาง คือ ทางเพียงออบน เพียงออล่าง ทางนอกและทางชวา ลักษณะของทำนองมีการบรรเลงซ้ำทำนองเพลงในท่อนเพลงและระหว่างเพลง เรื่องการเปรียบเทียบระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงพระฉันมอญ พบว่ามี 2 ลักษณะที่เหมือนกัน ได้แก่ ความหมายของเพลง โอกาสที่ใช้ ลูกตกเสียงในวรรคเพลง

ส่วนลักษณะที่แตกต่างกัน คือ จำนวนเพลงที่ใช้ เพลงที่ใช้บรรเลง โดยการดำเนินทำนองของทางปทุมธานีจะมีลักษณะการตีเก็บมากกว่าทางปากลัดซึ่งมีการตีทำนองเพลงห่าง ๆ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของสำนักดนตรีที่มีเชื้อสายมอญสองสำนัก และแสดงให้เห็นถึงระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงพระฉันมอญของทางปทุมธานีและทางปากลัด ซึ่งทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์ของเพลงพระฉันมอญของทั้งสองทาง ระเบียบวิธีการบรรเลงและวิธีการบรรเลงในลักษณะต่าง ๆ ที่พบในเพลง รวมถึงเอกลักษณ์การบรรเลงเฉพาะตัวของสำนักดนตรีทั้งสอง

วิทยานิพนธ์เรื่อง ต้นแบบการจัดทำคลังข้อมูลเครื่องดนตรีไทยสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล โดย มานิดา จั่นสุวรรณ์ (2552) งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงมานุษยวิทยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดทำต้นแบบคลังข้อมูลเครื่องดนตรีไทย สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ผลการวิจัยพบว่าตระกูลพาทยโกศลเป็นตระกูลสำนักดนตรีเก่าแก่ของไทย มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 สืบทอดเชื้อสายจนถึงปัจจุบันรวม 8 รุ่น บุคคลสำคัญของตระกูลที่เป็นครูดนตรีและนักดนตรีที่มีชื่อเสียง ได้แก่ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (รุ่น 4) ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล (รุ่น 5) ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศลและคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ (รุ่น 6) ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล (รุ่น 7) สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลมีนักดนตรีและลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก มรดกตกทอดของตระกูลพาทยโกศลนอกจากทางเพลงฝั่งธนฯ แล้ว ยังมีเครื่องดนตรีไทยจำนวนมากมายหลายร้อยชิ้นที่มีความล้ำค่าและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์การดนตรีไทยเป็นอย่างยิ่ง เครื่องดนตรีสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลมีความสำคัญในด้านประวัติความเป็นมา การผลิต การได้มาด้านลักษณะทางกายภาพ เช่น วัสดุที่สร้างและประดับตกแต่ง สัดส่วน ตลอดจนการนำเครื่องดนตรีออกบรรเลงในเหตุการณ์สำคัญที่เป็นประวัติศาสตร์การดนตรีไทย อาทิ การประชันปี่พาทย์เสภา การบันทึกเสียงและการบรรเลงในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เครื่องดนตรีไทยสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลส่วนใหญ่ เกิดจากการสร้างและสะสมขึ้นในสมัยครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ทายาทรุ่นปัจจุบันและผู้เกี่ยวข้องมีความตั้งใจที่จะซ่อมแซมเรือนบ้านเครื่อง และจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ดนตรีเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของสำนักดนตรีไทยบ้านพาทยโกศล มีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดนตรี บทบาทความสำคัญของเครื่องดนตรีที่มีต่อบุคคลในตระกูลพาทยโกศลและสังคมวัฒนธรรม ชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมดนตรีของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์เรื่อง มือฆ้องวงใหญ่บ้านพาทยโกศล โดย คมกริช การินทร์ (2555) งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติของบ้านพาทยโกศลกับบริบททางประวัติศาสตร์ดนตรีปี่พาทย์ของไทย 2) เปรียบเทียบมือฆ้องวงใหญ่ของบ้านพาทยโกศลกับทางของกรมศิลปากร 3) ลักษณะเฉพาะมือฆ้องวงใหญ่ของเพลงปี่พาทย์บ้านพาทยโกศล ซึ่งมีผลให้เกิดระเบียบปฏิบัติซึ่งจะเอื้อต่อการบรรเลงปี่พาทย์อย่างไร และการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า สกุลพาทยโกศล เดิมมาจากกรุงศรีอยุธยา ได้มาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 3 จึงมาตั้งบ้านเรือนถาวรที่หลังวัดกัลยาณมิตรจนถึงปัจจุบัน ประกอบอาชีพดนตรีตลอดมานับได้ประมาณ 180 ปี เป็นสำนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป มีเอกลักษณ์โดดเด่นเรื่องการใช้มือฆ้อง เพลงหน้าพาทย์ เพลงเรื่อง และทางดนตรี จนได้ชื่อเฉพาะว่าทางฝั่งธน เรื่องมือฆ้องนั้นมีรูปแบบเฉพาะคล้ายกับทางหลวงบำรุงจิตรเจริญ (ธูป สาตรวิลัย) แต่มีความพิเศษตรงที่มีการแบ่งมือในการบรรเลงให้ใช้มือซ้ายเท่าเทียมกับมือขวา บางโอกาสอาจใช้ฆ้องวงใหญ่บรรเลงเป็นเครื่องนำ ซึ่งไม่พบบ่อยนักในสำนักอื่น ๆ มือฆ้องวงใหญ่ของสำนักนี้เอื้อต่อการนำไปใช้เป็นการเริ่มต้นฝึกเรียนดนตรีที่สำคัญ ซึ่งจะนำไปใช้ในการแต่งเพลงได้โดยสะดวก มีทั้งการยืดขยายและการตัดเพลงซึ่งจัดระเบียบวิธีการไว้อย่างเคร่งครัดจึงเป็นแบบอย่างที่ดี โดยผู้นำไปใช้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของผู้เรียนและวัตถุประสงค์ของการสร้างแนวทำนองเพลงที่ถูกต้องต่อไป

งานวิจัยเรื่อง ดนตรีในพระราชพิธีสิบสองเดือนตามวาระที่ปรากฏในปฏิทินหลวง โดย ภัทระ คมขำ (2558) งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา ระเบียบวิธีการบรรเลง องค์ประกอบของวงดนตรีและบทเพลง ผลการวิจัยพบว่า เดิมพระราชพิธีจำแนกได้ 3 ประเภท คือ พระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์พระพุทธศาสนาและความเชื่อโบราณ สำหรับปฏิทินหลวง ปี พ.ศ. 2557 ปรากฏ 41 พระราชพิธี/รัฐพิธี วงเครื่องประโคมปรากฏ 2 วง ได้แก่ วงพระสวาเคิ่น 1 ประกอบด้วย แตรฝรั่งและกลองมโหระทึก และวงพระสวาเคิ่น 2 ประกอบด้วยฆ้องชัย สังข์ แตรฝรั่งแตรงอน ทั้ง 2 วงปรากฏบทเพลงที่ใช้อยู่ปัจจุบันได้แก่เพลงสำหรับบท เพลงออกขุนนาง และเพลงส่งเสด็จ บทเพลงที่ใช้เป็นหลักในวงปี่พาทย์ที่ใช้ในงานพระราชพิธีได้แก่ เพลงช้า เพลงสาธุการ และเพลงกราวรำ นอกจากนี้ยังปรากฏเพลงลงสรง เพลงกราวรำชั้นเดียว และเพลงเรื่องเวียนเทียนด้วย สำนวนเพลงมีการฉายมือปรากฏทั้ง *“สองชั้นฉาย”* และ *“ชั้นเดียวฉาย”* การจัดแบ่งหน้าที่ของ ผู้ปฏิบัติงานวงเครื่องประโคมแบ่งเป็น 4 วง สำหรับวงปี่พาทย์พระราชพิธีแบ่งออกเป็น 5 วง การปฏิบัติหน้าที่ของนักปี่พาทย์แต่ละวงจะบรรเลงงานพระราชพิธี และงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์เรื่อง วิเคราะห์ลักษณะของเพลงมอญเกาะเกร็ดในวงปี่พาทย์มอญคณะแหยมศิลป์ โดย สุจินต์ ศรีนรเศรษฐ์ (2558) งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและสถานภาพ บทบาทของวงดนตรีปี่พาทย์มอญคณะแหยมศิลป์ และศึกษาลักษณะของบทเพลงในวงปี่พาทย์มอญ คณะแหยมศิลป์ ที่เป็นเอกลักษณ์ของตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า ครูแหยม รนขาว ได้รับการสืบทอดทางเพลงมอญดั้งเดิมมาจากครูจำปา ซึ่งเป็นครูปี่พาทย์ ดั้งเดิมของเกาะเกร็ด เมื่อครูจำปาถึงแก่กรรมครูแหยมจึงตั้งวงชื่อ วงแหยมศิลป์ โดยรับเครื่องดนตรี ของวงครูจำปามาทั้งชุด ต่อมาครูสมจิตต์ รนขาว ซึ่งเป็นบุตรชายก็ได้รับช่วงสืบต่อ เมื่อครูสมจิตต์ถึง แก่กรรมนางทองทรัพย์ รนขาว (ปัจจุบันถึงแก่กรรม) ผู้เป็นภรรยาและลูก ๆ เป็นผู้รับผิดชอบดูแลวง ต่อมาและยังคงยึดแบบแผนการบรรเลงแบบมอญเก่าเคร่งครัด วงดนตรีแหยมศิลป์จึงมีชื่อเสียงโด่งดัง ในเกาะเกร็ด เป็นที่รู้จักยอมรับนับถือในฝีมือและความเป็นของแท้ในการบรรเลงเพลงมอญที่สมบูรณ์ ได้รับการว่าจ้างให้ไปบรรเลงในงานต่าง ๆ ของทางวัดและทางราชการ ลักษณะของบทเพลงใน วงปี่พาทย์มอญคณะแหยมศิลป์ จากเพลงที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา คือ เพลงประจำวัด เพลงประจำบ้าน เพลงเชิญ สองชั้น และเพลงพญาลิงขาว พบว่า เพลงประจำวัดมีลักษณะการบรรเลงไม่ซ้ำทำนองเดิม ซึ่งมีความแตกต่างกับคณะอื่นที่จะบรรเลงซ้ำในประโยคที่ 9 ส่วนเพลงประจำบ้าน เพลงเชิญ สองชั้น และเพลงพญาลิงขาว มีลักษณะสังคีตลักษณ์เหมือนเพลงมอญที่บรรเลงทั่วไป ด้านบันไดเสียงของ เพลงทั้ง 4 เพลงใช้ 3 บันไดเสียง คือ บันไดเสียงเพียงออล่าง บันไดเสียงเพียงออบน และบันไดเสียง ชวา โดยบันไดเสียงเพียงออบนเป็นบันไดเสียงหลักของทั้ง 4 เพลง การใช้ขั้นคู่เสียง มีการบรรเลงโดย ใช้ขั้นคู่ 2 ถึงขั้นคู่ 11 โดยทั้ง 4 เพลงมีการทำเสียงคู่ 5 (คู่เสนาะ) ด้วยการใช้มือคู่ 4 การตีเสียง ประสานคู่ 8 ด้วยมือคู่ 6 และคู่ 7 โดยพบเป็นจำนวนมากที่สุด และมีการทำเสียงคู่ 3 ซึ่งเป็นคู่เสนาะ ด้วยการใช้มือ คู่ 2 มีการใช้มือขั้นคู่ 9 ขั้นคู่ 10 และขั้นคู่ 11 ในลักษณะมือถ่างด้วยกลวิธีการบรรเลง พบการตีคู่ประสาน การตีสลับมือตามแบบฉบับฆ้องมอญ การตีสะบัดขึ้น สะบัดลง การสะเดาะ มีการ แบ่งมือในการบรรเลง 16 รูปแบบ ลักษณะการดำเนินทำนอง พบทำนองที่ปรุงแต่งมาจากลูกเท่า แต่ยังคงรูปแบบการยืนเสียง และพบว่าทั้ง 4 เพลง มีรูปแบบการดำเนินทำนองส่วนต้นวรรคท้า ส่วนท้ายวรรครับและลักษณะลูกตกจำนวน 15 รูปแบบ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมา บทบาท สถานะ และบทเพลงของสำนัก ดนตรีคณะแหยมศิลป์ และแสดงให้เห็นถึงระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงมอญ รวมถึงเอกลักษณ์การ บรรเลงเฉพาะตัวของสำนักดนตรี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์เรื่อง ระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงเรื่องนางหงส์ของบ้านจรรย์นาฏย์ โดย สุวิชา พงศ์เกิดลาภ (2561) งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องการสืบทอดเพลงเรื่องนางหงส์บ้านจรรย์นาฏย์ และศึกษาระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงเรื่องนางหงส์ที่สำคัญของบ้านจรรย์นาฏย์ ผลการวิจัยพบว่า วงปี่พาทย์นางหงส์ของบ้านจรรย์นาฏย์ได้ถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีให้กับนักดนตรีที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ บ้านอรรถกฤษณ์ บ้านใหม่หางกระเบน และครูบุญยงค์ ครูบุญยัง เกตุคง (ศิลปินแห่งชาติ) เพลงเรื่องนางหงส์ของบ้านจรรย์นาฏย์ที่สำคัญได้รับการถ่ายทอดจากครูเพชร จรรย์นาฏย์ ได้แก่ เพลงนางหงส์ หกชั้น เพลงนางหงส์ สามชั้น เพลงนางหงส์ สองชั้น เพลงเรื่องแสนสุดสวาท และเพลงเรื่องเทพบรรทม โดยร้อยเรียงเพลงให้เอื้อต่อศักยภาพของนักดนตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพลงเรื่องเทพบรรทม ประกอบด้วยเพลงนางหงส์ หกชั้น เดี่ยวระนาดเอกเพลงเทพบรรทม สามชั้น เพลงเร็ว เพลงฉิ่ง เพลงเร็ว เดี่ยวเพลงฉิ่งมุล่ง เพลงภาษา เพลงเร็วบรเทศ และลูกหมด ผู้วิจัยพบว่าเพลงเรื่องเทพบรรทมนี้เป็นเพลงเรื่องที่โดดเด่น เป็นการแสดงทักษะอันเป็นเลิศของนักดนตรีบ้านจรรย์นาฏย์ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากเป็นเพลงที่ต้องใช้กำลังในการบรรเลงมาก มีการบรรเลงเดี่ยวเพื่ออวดฝีมือของนักดนตรี เป็นต้นแบบของการบรรเลงเพลงเรื่องนางหงส์สำหรับนักดนตรียุคใหม่ ส่งต่อเรื่องการสืบทอดและเป็นที่ประจักษ์ในวงการดนตรีไทยถึงปัจจุบัน

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาของบ้านจรรย์นาฏย์แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา บทบาท ความสำคัญ การสืบทอดและการถ่ายทอดเพลงเรื่องนางหงส์ ที่ชี้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่สำคัญของการผูกเพลงเรื่องนางหงส์และระเบียบวิธีการบรรเลงของบ้านจรรย์นาฏย์ โดยศึกษาและวิเคราะห์เพลงเรื่องเทพบรรทม ซึ่งเป็นเพลงเรื่องที่โดดเด่นและมีความยาวอย่างยิ่ง ผู้บรรเลงต้องใช้พละกำลังในการบรรเลงอย่างมาก เนื่องจากมีการบรรเลงเดี่ยวในเพลง ทั้งนี้ยังเป็นการแสดงภูมิปัญญาของผู้ประพันธ์และเป็นการแสดงฝีมือของผู้บรรเลง รวมทั้งเป็นเครื่องยืนยันถึงศักยภาพและทักษะอันเป็นเลิศในเชิงดนตรีของศิลปินแห่งบ้านจรรย์นาฏย์ แสดงให้เห็นว่าการร้อยเรียงเพลงนางหงส์ของบ้านจรรย์นาฏย์นั้น จะคำนึงถึงศักยภาพผู้บรรเลงเป็นหลักและยึดถือในระบบบันไดเสียงอย่างมั่นคง

รายงายการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ด้านการบริหารจัดการเพื่อสืบสานวัฒนธรรมทางดนตรีไทยฝั่งธนบุรี กรณีศึกษาบ้านพาทยโกศล โดย วินัยธร วิชัยดิษฐ์ และจิตณรงค์ เอี่ยมสำอาง (2561) การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นมาและสภาพปัจจุบัน 2) กระบวนการแนวทางการบริหารจัดการ 3) พัฒนาและเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมดนตรีไทยฝั่งธนบุรี บ้านพาทยโกศล ผลการศึกษาความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของแหล่งวัฒนธรรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ดนตรีไทยบ้านพาทยโกศลพบว่า วงดนตรีไทยบ้านพาทยโกศลได้เริ่มต้นจากการเป็นวงดนตรีไทยบ้านหลังวัดกัลยาณมิตร วงดนตรีไทยวังบางขุนพรหม และวงดนตรีไทยพาทยโกศล ซึ่งเป็นวงดนตรีเดียวกัน แต่ได้เปลี่ยนชื่อวงไปตามยุคสมัย ในปัจจุบันเป็นวงดนตรีไทยชาวบ้านในนาม *“วงพาทยโกศล”* ที่ยังตั้งอยู่ฝั่งธนโดยมีทายาทสืบทอดเป็นรุ่นที่ 8 ผลการศึกษาแนวการบริหารจัดการพบว่า แนวทางการบริหารจัดการส่วนใหญ่เน้นความเป็นศิลป์ตามวิถีศิลปินซึ่งการดำเนินการของวงเป็นไปตามกระบวนการบริหารจัดการทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการนำ และด้านการควบคุมผล จากการบริหารจัดการนั้นมิได้มุ่งเพื่อสร้างผลกำไร แต่มุ่ง สร้างสรรค์ผลงานทางการดนตรีและเป็นการอนุรักษ์สืบสาน 3) ผลจากการตรวจสอบประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสื่อวิดีทัศน์พบว่า สื่อวิดีทัศน์ที่พัฒนาขึ้นมีค่าคะแนน IOC เท่ากับ 1.00 ทุกประเด็น และผลการประเมินความเหมาะสมภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

บทที่ 2
มูลบทที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เป็นการศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ซึ่งผู้วิจัยจะทำการศึกษาเรื่องทั่ว ๆ ไป ที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญและวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล โดยแบ่งหัวข้อการศึกษาเป็นสองส่วนหลัก คือ เนื้อหาส่วนแรกเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปของปี่พาทย์มอญ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของวงปี่พาทย์มอญ บทบาท เครื่องดนตรี ลักษณะของการประสมวง รูปแบบวงและเรื่องของเพลงมอญ ซึ่งเป็นการศึกษาจากเอกสาร ตำราต่าง ๆ และในส่วนที่สองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบ้านพาทยโกศลและวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ซึ่งเป็นการศึกษาจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยต่าง ๆ รวมถึงการสัมภาษณ์ทายาทในสายตระกูล ลูกศิษย์และสมาชิกของบ้านพาทยโกศล โดยผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อเป็นลำดับ ดังนี้

2.1 มูลบทที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญ
- 2.1.1 ประวัติความเป็นมาของวงปี่พาทย์มอญ
- 2.1.2 บทบาทของวงปี่พาทย์มอญ
- 2.1.3 เครื่องดนตรีมอญ
- 2.1.4 ลักษณะการประสมวงและการจัดรูปแบบวงปี่พาทย์มอญ
- 2.1.5 เพลงมอญ

2.2 มูลบทที่เกี่ยวข้องกับบ้านพาทยโกศล
- 2.2.1 ประวัติความเป็นมาของบ้านพาทยโกศล
- 2.2.2 ประวัติความเป็นมาของสายสกุลบ้านพาทยโกศล
- 2.2.3 เครือญาติตระกูลพาทยโกศล
- 2.2.4 การเรียนและการต่อเพลงของบ้านพาทยโกศล
- 2.2.5 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

2.1 มูลบทที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญ

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของวงปี่พาทย์มอญ

ปี่พาทย์มอญที่ปรากฏอยู่ในแผ่นดินไทยนี้ ไม่มีหลักฐานในทางลายลักษณ์อักษรหรือหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นเครื่องพิสูจน์ได้อย่างแน่ชัด ว่าสิ่งที่เป็นเครื่องดนตรีหรือบทเพลงต่าง ๆ ของชนชาติมอญที่สืบทอดต่อกันมาและได้ปรากฏออกมาในรูปแบบของปี่พาทย์นั้น ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยใดสำหรับความเป็นมาของปี่พาทย์มอญนั้น ครูมนตรี ตราโมท ได้อธิบายไว้ว่า

> *วงปี่พาทย์มอญที่มีอยู่ในเมืองไทยนี้ เข้าใจว่าเพิ่งมีขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนี้ เพราะในสมัยสุโขทัย มอญก็ไม่ค่อยได้เกี่ยวข้องกับไทยนัก การที่มอญจะนำวงปี่พาทย์หรือเครื่องบันเทิงใด ๆ เข้ามาได้ ก็จะต้องเป็นสมัยที่พากันเข้ามามาก ๆ เป็นครอบครัว พิจารณาตามพงศาวดารก็เห็นมีอยู่ไม่กี่คราว เช่น สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกวาดต้อนครอบครัวมอญอันมีพระยาราม พระยาเกียรติเป็นหัวหน้าควบคุมเข้ามา...ส่วนวงปี่พาทย์มอญก็คงจะมีมาแล้วแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบต่อมาสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็คงจะเพิ่มเติมเข้ามาอีก...*
> (มนตรี ตราโมท, 2525: 14)

จากข้อความของครูมนตรี ตราโมท แสดงให้เห็นว่าประวัติความเป็นมาของวงปี่พาทย์มอญที่มีในเมืองไทยนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเกิดขึ้นเมื่อใด แต่มีข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเพิ่งมีขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คาดว่าคงจะมาจากการอพยพของชาวมอญที่เข้ามาในประเทศไทย ซึ่งอาจนำวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามาด้วย เช่น ประเพณี ดนตรี เป็นต้น

ส่วนหลักฐานที่สำคัญเกี่ยวกับปี่พาทย์มอญที่ปรากฏครั้งแรกนั้น เริ่มปรากฏขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีปี่พาทย์มอญมาร่วมบรรเลงในงานสมโภชพระแก้วมรกต ปรากฏหลักฐานตามหมายรับสั่ง เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จ - พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกต ในสมัยกรุงธนบุรีว่า

> *ครั้น ณ วันอังคาร ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 4 เพลาบ่าย 2 โมง แห่พระแก้วมรกตลงมา ณ พระนครธนบุรีมาขึ้นสะพานป้อมต้นโพธิ์ ปากคลองนครบาล สัสดีเกณฑ์ให้ตั้งฉัตรเบญจรงค์ ราชวัติเลว รายล้อมโรงพระแก้วมรกต...พันเทพราชเกณฑ์ปี่กลองชนะ แตรสังข์ แห่เข้าประตูรามสุนทร มาไว้ในโรง ทรงฯ พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปี่พาทย์ไทย ปี่พาทย์รามัญและมโหรีไทย มโหรีแขก ฝรั่ง มโหรีจีน ญวณ มโหรีมอญ เขมร ผลัดเปลี่ยนกันสมโภช 2 เดือน 12 วัน ในพระราชทานเงินเบี้ยเลี้ยงเป็นเงินเงินเบี้ยเลี้ยง หมื่นราชาราชมโหรีไทย ชาย 2 หญิง 4 (รวม) 6 เงิน 3 ตำลึง พระยาธิเบศรบดีมโหรีแขก 2 เงิน 2 ตำลึง มโหรีฝรั่ง 3 เงิน 3 ตำลึง (รวม) 5 เงิน*

5 ตำลึง พระยาราชาเศรษฐีจีน มโหรีจีน 6 เงิน 3 ตำลึง พระยารามัญวงมโหรีมอญ คนเพลงชาย 2 หญิง 4 (รวม) 6 ปี่พาทย์ 8 (รวม) 14 เงิน 3 ตำลึง หลวงพิพิธวาที มโหรีเขมร ชาย 4 หญิง 3 (รวม) 7 เงิน 3 ตำลึง หมื่นเสนาะภูบาล ปี่พาทย์ไทย 5 เงิน 3 ตำลึง ปี่พาทย์รามัญ 5 น 3 ตำลึง ปี่พาทย์ลาว 12 คน ๆ ละ 1 ตำลึง (รวม) 18 ตำลึง (รวมเงินเบี้ยเลี้ยง) 1 ชั่ง 18 ตำลึง

เครื่องเล่นท้องนา

กลางคืน หนังไทย โรงใหญ่ พระราชสุภาวดี 1 หมื่นแก้ว 1 (รวม) 2 (โรง) 1 ชั่ง 1 ตำลึง หนังไทยหว่างระทา พระราชสุภาวดี 3 ขุนอักษรเลข 2 ขุนทิพยนต์ 4 หมื่นเสนาะภูบาล 4 หมื่นโวหารภิรมย์ 4 มะทอง ปี่พาทย์มอญ 1 (รวม) 18 โรง 3 ชั่ง 3 ตำลึง ... มโหรีแขกฝรั่ง มโหรีจีนญวณ มโหรีเขมร ปี่พาทย์ไทย ปี่พาทย์รามัญ ปี่พาทย์ลาวให้ผลัดเปลี่ยนกันสมโภช อัตราสมโภชใหญ่ได้ 2 เดือน 12 วัน

(ยิ้ม ปัณฑยางกูรและคณะ, อ้างถึงใน ณรงค์ฤทธิ์ คงปิ่น , 2539: 77 - 78)

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปี่พาทย์มอญนั้นได้เข้ามาในประเทศไทยและมีบทบาทในงานพระราชพิธีสำคัญตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีแล้ว

2.1.2 บทบาทของวงปี่พาทย์มอญ

วงปี่พาทย์มอญเป็นวงดนตรีของชนชาติมอญที่เข้ามามีบทบาทอยู่ในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน โดยกลายเป็นประเพณีนิยมที่จะนำมาเล่นในงานอวมงคล เช่น งานศพ ทั้งในพิธีสงฆ์ สวดพระอภิธรรม และการฌาปนกิจ ครูมนตรี ตราโมท ได้วิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของปี่พาทย์มอญไว้ว่า

การที่ปี่พาทย์มอญมามีในเมืองไทย ก็ด้วยชาวมอญเองเป็นผู้นำมา และแล้วก็ถูกเกณฑ์ให้ประโคมในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งในตอนหลัง ๆ เหลือแต่งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพหรือพระศพเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ จึงทำให้เห็นกันไปว่าปี่พาทย์มอญสำหรับงานศพ แม้ศิลปินของไทยได้เริ่มนำวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลงบ้าง และบางทีก็ใช้เพลงไทยแทบตลอด ก็ยังคงยึดถือว่ามีปี่พาทย์มอญเฉพาะงานศพเท่านั้น ซึ่งแท้จริงก็เป็นเครื่องดนตรีอย่างหนึ่งของชาวรามัญที่ใช้ประกอบได้ไม่ว่าในงานใด ๆ

(ฤดีรัตน์ กายราศ, 2555: 233)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า วงปี่พาทย์มอญนี้แต่เดิมนั้นสามารถใช้บรรเลงได้ในกรณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคล แม้งานสมโภชฉลองหรืองานพระราชพิธีที่สำคัญก็บรรเลง ซึ่งคนในสมัยโบราณก็ถือเช่นนั้น ดังเช่นงานสมโภชพระแก้วมรกตในสมัยสมเด็จพระเจ้า-กรุงธนบุรีดังกล่าวมาแล้ว แต่ในสมัยปัจจุบันนี้วงปี่พาทย์มอญนิยมใช้บรรเลงแต่งานศพเท่านั้น ด้วยที่ว่าในสมัยต่อมาได้เห็นปี่พาทย์มอญมาบรรเลงในงานพระบรมศพเมื่อออกพระเมรุ ซึ่งปี่พาทย์มอญ

ประโคมอยู่ตลอดเวลา เพราะปี่พาทย์ไทยที่เป็นของหลวงนั้น บรรเลงเฉพาะเวลาทรงธรรมหรือบำเพ็ญพระราชกุศลเท่านั้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ปี่พาทย์มอญได้มีส่วนร่วมในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดนั้นคงจะเป็นงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพและพระศพ ซึ่งมีการใช้วงปี่พาทย์มอญในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงฯ ปรากฏหลักฐานช่วงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ดังนี้

งานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ ซึ่งเป็นพระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีบทความเรื่องปี่พาทย์มอญรำ ของนายไพโรจ์ บุญผูก กล่าวไว้ว่า

> *สันนิษฐานที่ได้เริ่มยอมรับจากการพิสูจน์หลักฐานเชิงประวัติศาสตร์ว่า เมื่อคราวที่สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงแก่สวรรคตนั้น โดยที่พระองค์ท่านเป็นกุลสตรีในตระกูลเชื้อสายมอญ ย่านบางช้างอัมพวา (พระนามเดิม “ท่านนาค”) ดังนั้นในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงจึงโปรดเกล้าฯ ให้ปี่พาทย์มอญและมอญรำ ขึ้นในวโรกาสนั้นด้วย*
> (ไพโรจน์ บุญผูก, อ้างถึงใน ธนาธิป เผ่าพันธุ์ 2549: 15)

ครั้นถัดมาในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งปรากฏหลักฐานที่สำคัญว่ามีวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลง คือ สาส์นสมเด็จ เล่ม 18 ซึ่งเป็นฉบับที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เรื่องการใช้ปี่พาทย์มอญในงานศพ มีข้อความว่า

> *เรื่องที่ชอบใช้ปี่พาทย์มอญในงานศพนั้น หม่อมฉันเคยได้ยินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสเล่าว่า วงปี่พาทย์มอญทำในงานหลวงครั้งแรกเมื่องานพระศพสมเด็จ - พระเทพศิรินทราบรมราชินี ด้วยทูลกระหม่อมทรงดำริว่า สมเด็จพระเทพศิริน - ทราบรมราชินี ทรงเป็นเชื้อสายมอญ แต่จะเป็นทางไหนหม่อนฉันไม่ทราบ เคยได้ยินพระญาติคนหนึ่งเรียกว่า “ท้าวทรงกันดาลทรงมอญ” ว่าเพราะเป็นมอญพระองค์ท่านทรงจะทราบดีกว่า คงเป็นเพราะเหตุนั้น งานพระศพพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้มีปี่พาทย์มอญเพิ่มขึ้น โดยเป็นเชื้อสายของสมเด็จพระเทพ - ศิรินทราบรมราชินี คนภายนอกอาจจะเอาอย่างงานพระศพหลวงไปเพิ่มหรือไปหาเฉพาะปี่พาทย์มอญมาทำในงานศพ โดยไม่รู้เหตุเดิมแล้วทำกันต่อมาจนเลยเข้าใจว่างานศพต้องมีปี่พาทย์มอญจึงเป็นศพผู้ดี*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

(นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา และ ดำรงราชนุภาพ, สมเด็จกรมพระยา, 2505: 237)

งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ปรากฏในเรื่องการเกณฑ์เจ้าพนักงานเตรียมการพระราชพิธีแต่ละฝ่าย

...อนึ่ง ให้พันจันทนุมาศ เกณฑ์พิณพาทย์เชลยศักดิ์ ไทย 32 สำรับ มอญ 2 สำรับ พิณพาทย์ไทยใหญ่ 2 สำรับ เครื่องเล่นดอกไม้ไฟ ไปเล่นไปจุดทุกวันทุกคืน ให้พร้อมเหมือนอย่างพระบรมศพทุกครั้ง แล้วให้เกณฑ์พิณพาทย์ในพระบรมมหาราชวัง ในพระบวรราชวัง เกณฑ์เข้ากระบวนแห่พระบรมธาตุ พระบรมอัฐิ พระบรมศพและพระอังคาร ทั้งออกทั้งกลับ ตามในริ้วอย่าให้ขาดได้ จะเล่นจะจุดวันใดให้ไปถามต้นรับสั่ง แล้วให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราชนุ่งห่มอย่างกระบวนแห่ ไปหามร้านพิณพาทย์ แล้วให้เกณฑ์พิณพาทย์มอญไปเตรียม 4 มุมพระเมรุสำหรับประโคมเช้าเที่ยง... (ยิ้ม ปัณฑยางกูรและคณะ, 2528: 187)

งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ปรากฏในหมายกำหนดการถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัตนโกสินทรศก 129 เดือนมีนาคม

...(29) เวลาบ่าย 5 โมงล่วงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำเนินขึ้นสู่พระเมรุมาศทางอัฒจันทร์ด้านใต้ ทรงถวายเครื่องสักการะพระบรมศพแล้ว กราบถวายบังคมถวายพระเพลิง ชาวประโคม ๆ แตรสังข์ มโหรทึก กลองชนะ และพิณพาทย์มอญ กองทหารบก ทหารเรือ กระทำวันทยาวุธถวายคำนับ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี...

เมื่อขบวนแห่พระบรมศพถึงท้องสนามหลวง

...(41) ชาวประโคม มโหระทึก กลองชนะ แตรสังข์ ยืนประจำ ประโคมที่ซ่างจตุรมุขด้านตะวันตกทั้ง 2 หลัง (42) พิณพาทย์มอญประจำประโคมที่ซ่างด้านตะวันตก ข้างเหนือต่อจัตุรมุขหลังราชวัตรทึบ...

(ยิ้ม ปัณฑยางกูรและคณะ, 2528: 223, 238)

จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ถึงแม้จะไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่าการใช้ปี่พาทย์มอญในงานพระราชพิธีได้เกิดขึ้นในสมัยใด แต่หลักฐานที่สำคัญและสามารถยืนยันได้คือ ในสมัยกรุงธนบุรีได้มีปี่พาทย์มอญเข้ามาในประเทศไทยแล้ว และจากหลักฐานทั้งหมดข้างต้นนี้ สามารถบอกได้ว่าปี่พาทย์มอญมีบทบาทในพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคลในสมัยที่ผ่านมา

และได้มีบทบาทในงานพระบรมศพและงานพระศพตลอดมา อาจด้วยเหตุนี้เมื่อคนทั่วไปเห็นแบบดังนี้จึงค่อย ๆ ยึดถือกันต่อ ๆ มา กล่าวคือเมื่อมีงานศพท่านผู้เป็นที่เคารพนับถือ ก็จะหาวงปี่พาทย์มอญมาประโคมเพื่อเป็นเกียรติ และยึดถือเป็นแบบอย่างสืบมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าปี่พาทย์มอญนั้น ใช้สำหรับบรรเลงในงานอวมงคลเท่านั้น และได้แพร่หลายในงานศพของบุคคลต่าง ๆ โดยทั่วไป

2.1.3 เครื่องดนตรีมอญ

เครื่องดนตรีมอญนั้นถือเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนชาติมอญ กล่าวคือเมื่อชนชาติมอญได้มีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายครั้ง จึงมีข้อสันนิษฐานว่าได้นำเอาวัฒนธรรมของตน เช่นประเพณีและเครื่องดนตรีหรือเครื่องกำกับจังหวะเข้ามาด้วย เพื่อความบันเทิงต่าง ๆ หรือนำวัสดุทรัพยากรที่มีในประเทศไทยมาสร้างขึ้นใหม่ ซึ่งจะสังเกตได้ว่าเครื่องดนตรีของมอญและของไทยนั้นมีลักษณะที่ใกล้เคียงและคล้ายคลึงกันอยู่ โดยครูมนตรี ตราโมท ได้อธิบายไว้ว่า

> *เครื่องปี่พาทย์มอญ ละม้ายคล้ายคลึงกับของไทยอย่างที่สุด ของไทยมีปี่ ของมอญก็มีแต่รูปร่างไม่เหมือนกัน ของไทยมีระนาด มอญก็มี ไทยมีฆ้องวง มอญก็มีแต่รูปวงต่างกัน ไทยมีตะโพน มอญก็มี ไทยมีกลองทัด แต่มอญมีเปิงมางคอก ไทยมีฉิ่ง ฉาบ โหม่ง มอญก็มี จึงเห็นได้ว่ามอญกับไทยนั้นช่างมีจิตใจทางศิลปะใกล้เคียงที่สุด เมื่อปี่พาทย์ได้วิวัฒนาการตามลำดับ ปี่พาทย์ของมอญซึ่งอยู่ในประเทศไทยก็เพิ่มเติมปรับปรุงขึ้น โดยอนุโลมตามแบบของไทยตลอดมาทุกระยะ...*

เครื่องดนตรีมอญในวงปี่พาทย์มอญปัจจุบันนี้ ได้รับการพัฒนารูปแบบและลักษณะให้เป็นมาตรฐานมากขึ้น ซึ่งเครื่องดนตรีของวงปี่พาทย์มอญจะประกอบด้วย เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีและเครื่องเป่า โดยมีเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

2.1.3.1 ปี่มอญ

ปี่มอญ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าที่มีลิ้นมีความยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้พะยูง ไม้ชิงชัน เป็นต้น กลึงกลมเรียว เจาะรูเรียงนิ้ว 7 รู มีส่วนลำโพงเป็นรูปปากแตรทำด้วยทองเหลืองมีวามยาวประมาณ 22 เซนติเมตร ซึ่งจะทำให้มีเสียงดังกังวาน ลิ้นปี่ทำจากใบตาล ตัดผูกกับท่อลักษณะกลมเรียกว่า *“กำพวด”* และมีกำบังลมที่ทำด้วยวัสดุธรรมชาติ เช่น กะลา หรืออาจทำด้วยพลาสติก เป็นต้น โดยมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 เซนติเมตร

ปี่มอญเป็นเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่ดำเนินทำนองชิ้นหนึ่งในวงปี่พาทย์มอญ วิธีการดำเนินทำนอง โดยส่วนใหญ่แล้วปี่มอญจะเป่าโดยดำเนินทำนองต่าง ๆ โหยหวนเป็นเสียงยาวมากกว่าการเก็บทำนอง ซึ่งเสียงของปี่มอญจะให้อารมณ์นุ่มนวลเชิงโศกเศร้า วังเวง สิ่งนี้ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของปี่มอญ

ภาพที่ 1 ปี่มอญและลิ้นปี่มอญ

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

2.1.3.2 ฆ้องมอญวงใหญ่

ฆ้องมอญวงใหญ่ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทำด้วยโลหะ มีลักษณะแตกต่างจากฆ้องไทย คือ ไม่วางราบกับพื้น แต่ตั้งตามแนวดิ่งจึงเห็นฆ้องวงเด่นสง่า ซึ่งเรียกว่า *“ร้าน”* ร้านฆ้องทำด้วยไม้แกะสลักลวดลายปิดทอง โขนของร้านฆ้องส่วนหัวโค้งด้านซ้ายแกะสลักรูปกินนรเรียกว่า *“หน้าพระ”* ฆ้องมอญวงใหญ่ มีลูกฆ้อง 15 ลูก การเรียงเสียงจะแตกต่างจากฆ้องไทย มีบางช่วงข้ามเสียงและเรียกเสียงที่ข้ามไปว่า *“หลุม”* เมื่อเรียงระดับเสียงต่ำจากซ้ายมือมาทางขวามือ โดยเปรียบเทียบระดับเสียงจากขลุ่ยเพียงออ จะมีเสียง ดังนี้

ซ ล x ด ร ม x ซ ล ท ด ร ม ฟ ซ ล ท

หลุม หลุม

จะสังเกตเห็นว่าเสียงที่ขาดหายไปคือ เสียงที (ต่ำ) และเสียงฟา ฆ้องมอญวงใหญ่จึงมีรูปแบบและลักษณะการบรรเลงที่เป็นมือเฉพาะทาง

ฆ้องมอญวงใหญ่เป็นเครื่องดนตรีที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญ ทำหน้าที่เป็นหลักของวง ดำเนินทำนองหลักของเพลงมอญและทำหน้าที่เป็นประธานของวงปี่พาทย์มอญ โดยสังเกตจากบทบาทและหน้าที่ในการขึ้นต้นเพลงเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 2 ฆ้องมอญวงใหญ่

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

2.1.3.3 ฆ้องมอญวงเล็ก

ฆ้องมอญวงเล็ก เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทำด้วยโลหะ มีลักษณะและรูปร่างคล้ายกับฆ้องมอญวงใหญ่แต่มีขนาดเล็กกว่า มีจำนวนลูกฆ้อง 16 - 17 ลูก การเรียงเสียงจะมีความต่อเนื่องกันไม่เว้นช่วงเสียงหรือข้ามเสียง เมื่อเรียงระดับเสียงต่ำจากซ้ายมือมาทางขวามือจะมีเสียง ดังนี้

ฟ ซ ล ท ด ร ม ฟ ซ ล ท ด ร ม ฟ ซ

ฆ้องมอญวงเล็กเกิดทีหลังฆ้องมอญวงใหญ่ เป็นเครื่องดนตรีที่เพิ่มเข้ามาในวงปี่พาทย์มอญในสมัยหลังผู้ประดิษฐ์คงสร้างขึ้นเพื่อให้เข้าคู่กับฆ้องมอญวงใหญ่ ซึ่งฆ้องมอญวงเล็กจะมีเสียงเล็กแหลมที่สูงกว่า ทำหน้าที่บรรเลงทำนองเต็มคล้ายระนาดเอก แต่ใช้ลักษณะการตีสลับมือซ้ายขวาและไม่ตีเก็บทำนองเท่าระนาดเอก

ภาพที่ 3 ฆ้องมอญวงเล็ก

ที่มาภาพ : นายพีระพล ปลิวมา

2.1.3.4 ระนาดเอก

ระนาดเอกเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทำด้วยไม้ มีส่วนประกอบคือ รางระนาด โขนระนาด เท้าระนาดและผืนระนาด ผืนระนาดจะนำมาแขวนบนรางระนาดซึ่งทำหน้าที่เป็นกล่องเสียง ลูกระนาดทำด้วยไม้ไผ่ตงหรือไม้ไผ่บง ต่อมานิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้พะยูง ไม้มะหาด เป็นต้น ลูกระนาด มีจำนวน 21 - 22 ลูก ระนาดเอกในวงปี่พาทย์มอญในประเทศไทยนั้นจะมีลักษณะคล้ายกับระนาดเอกในวงปี่พาทย์ไทยทุกประการ

ระนาดเอกเป็นเครื่องดนตรีดำเนินทำนองโดยแปรทำนองจากทำนองหลักในลักษณะการบรรเลงเป็นคู่แปด ซึ่งในวงปี่พาทย์มอญระนาดเอกมีหน้าที่เป็นผู้นำวงเช่นเดียวกับวงปี่พาทย์ไทย สามารถดำเนินทำนองที่เรียกว่า*“เก็บ”* และบรรเลง*“กรอ”* ได้ตามความเหมาะสมของทำนองเพลง

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 4 ระนาดเอก

ที่มาภาพ : นายพีระพล ปลิวมา

2.1.3.5 ระนาดทุ้ม

ระนาดทุ้มเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทำด้วยไม้ ประดิษฐ์ขึ้นภายหลังระนาดเอก โดยลูกระนาดทุ้ม จะมีขนาดใหญ่และยาวกว่าลูกระนาดเอก จึงทำให้เสียงระนาดทุ้มมีเสียงทุ้มต่ำกว่า ลูกระนาดทุ้มมีจำนวน ทั้งหมด 17 ลูก ผืนระนาดทุ้มนิยมทำด้วยไม้ไผ่ตงหรือไผ่บง

ระนาดทุ้มมีหน้าที่บรรเลงหยอกล้อ ยั่วเย้าไปกับเครื่องดนตรีอื่น ๆ ทำให้เกิดความสนุกสนาน ซึ่งแท้จริงแล้วการบรรเลงระนาดทุ้มนั้นมีความวิจิตรพิสดาร ลึกล้ำ สามารถสอดแทรกในท่วงทำนอง หรือบรรเลงกรอตามทำนองเพลง หรือจะประสานเสียงก็ทำให้เกิดความไพเราะน่าฟัง

ภาพที่ 5 ระนาดทุ้ม
ที่มาภาพ : นายพีระพล ปลิวมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

2.1.3.6 ตะโพนมอญ

ตะโพนมอญเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีขึงด้วยหนังสัตว์ มีลักษณะคล้ายกับตะโพนไทย แต่มีขนาดใหญ่กว่า ตะโพนมอญนิยมทำด้วยไม้ขนุน ไม้มะม่วง ขุดเป็นโพรงลักษณะตัดตามขวาง แล้วเอากลางให้กลวงแต่งรูปทรงให้ตรงกลางป่องเป็น *“หุ่น”* แล้วขึ้นหน้าทั้งสอง และมีหน้าหนึ่งกว้างอีกหน้าหนึ่งแคบกว่า หน้าใหญ่เรียกว่า *“หน้าเท่ง”* หน้าเล็กเรียกว่า *“หน้ามัด”* มีหนังเส้นเล็กโยงสองหน้าเพื่อขึงให้ตึง เรียกว่า *“หนังเรียด”* ตะโพนจะตรึงติดกับขาตั้งซึ่งอาจแกะลวดลายปิดทองหรือไม่แกะลวดลายก็ได้ กลางหน้าตะโพนทั้งสองหน้าจะทาด้วยรักสีดำเป็นรูปวงกลม ซึ่งเป็นจุดที่ใช้ติดถ่วงเสียง ซึ่งทำจากข้าวสุกบดผสมกับขี้เถ้า ติดถ่วงหน้าตะโพนหน้าเท่ง ทำให้เสียงตะโพนมีเสียงทุ้มดัง

ตะโพนมอญเป็นเครื่องดนตรีที่มีส่วนสำคัญในวงปี่พาทย์มอญ ทำหน้าที่ควบคุมจังหวะหน้าทับ สามารถบรรเลงร่วมกับเปิงมางคอกเพื่อทำให้เกิดความสนุกสนานเร้าใจได้ และใช้ขึ้นเพลงมอญประเภทเพลงประจำต่าง ๆ โดยขึ้นทำนองหน้าทับให้เสียงว่า *“เท่ง ทึง”* ซึ่งทำให้เป็นที่รู้กันว่ากำลังมีงานศพ

ภาพที่ 6 ตะโพนมอญ

ที่มาภาพ : นายพีระพล ปลิวมา

2.1.3.7 เปิงมางคอก

เปิงมางคอกเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีที่ขึงด้วยหนังสัตว์ มีลักษณะเป็นคอกล้อมตัวผู้ตี ประกอบด้วยลูกเปิงมาง 7 ใบ โดยนำลูกเปิงมางทั้ง 7 ใบ มาแขวนติดกับแผงคอกเทียบเสียงด้วยข้าวสุกบดผสมกับขี้เถ้า ปัจจุบันนิยมใช้กล้วยตากบดแทน ติดเพื่อให้มีเสียงลดหลั่นกันไปทั้ง 7 เสียง ลูกเปิงมางขึ้นด้วยหนังทั้งสองหน้า ใช้หนังเรียดดึงให้ตึงเช่นเดียวกับตะโพน ผู้บรรเลงเปิงมางคอกจะนั่งบนม้านั่งในคอก

เปิงมางคอกมีหน้าที่บรรเลงควบคุมจังหวะหน้าทับควบคู่กับตะโพนมอญ ซึ่งแต่เดิมนั้นใช้เปิงมางเพียงลูกเดียว แต่ต่อมามีพัฒนาการปรับปรุงเพิ่มเติมขึ้นเป็น 7 ลูก 7 เสียง ตีหยอกล้อสอดแทรกกับตะโพนมอญให้เกิดความสนุกสนาน

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 7 เปิงมางคอก

ที่มาภาพ : นายพีระพล ปลิวมา

2.1.3.8 โหม่ง 3 ใบ

โหม่งจัดเป็นเครื่องดนตรีประเภทกำกับจังหวะประเภทหนึ่ง ในวงปี่พาทย์มอญนิยมใช้โหม่ง 3 ใบแขวนอยู่กับขาตั้ง ซึ่งเรียกว่า *“กระจังโหม่ง”* โดยให้มีขนาดและเสียงที่ลดหลั่นกันเป็นเสียงสูง เสียงกลาง และเสียงต่ำ เรียงกัน 3 เสียง ปรากฏเป็นเสียงดังนี้

ลูกที่ 1 เสียง *“โม้ง”*	อาจเทียบเสียง โด(สูง) หรือ เสียง ลา
ลูกที่ 2 เสียง *“มง”*	อาจเทียบเสียง ซอล หรือ เสียง ซอล
ลูกที่ 3 เสียง *“โหม่ง”* (เสียงหมุ่ยหรือหุ่ย)	อาจเทียบเสียง โด(ต่ำ) หรือ เสียง มี

ในการบรรเลงกำกับจังหวะในเพลงมอญ จะทำหน้าที่ควบคุมจังหวะหนัก ซึ่งบรรเลงพร้อมกับเสียง *“ฉับ”* ของฉิ่ง และใช้ขึ้นเพลงมอญประเภทย่ำต่าง ๆ เช่น ย่ำเที่ยง ย่ำค่ำ เป็นต้น

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 8 โหม่ง 3 ใบ

ที่มาภาพ : นายพีระพล ปลิวมา

2.1.3.9 เครื่องกำกับจังหวะต่าง ๆ

เครื่องกำกับจังหวะนี้ยึดหลักและวิธีการบรรเลงเหมือนกับการบรรเลงในวงดนตรีอื่น ๆ ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ให้คำนึงถึงความสอดคล้องกลมกลืนกันกับทำนองเพลงสำคัญ

ฉิ่ง เป็นเครื่องกำกับจังหวะที่สำคัญในวงดนตรีไทย ทำจากทองเหลือง มีหน้าที่ตีควบคุมจังหวะหนัก - เบา ให้มีความสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่ในวงปี่พาทย์มอญจะใช้จังหวะสองชั้นและชั้นเดียวตามลักษณะของเพลงมอญ

กรับ เป็นเครื่องกำกับจังหวะทำด้วยไม้ มี 2 ข้าง ใช้ตีประกบกันคอยกำกับจังหวะหนัก คือ ตีพร้อมกับเสียง *“ฉับ”* ของฉิ่ง

ฉาบเล็ก เป็นเครื่องกำกับจังหวะทำด้วยโลหะ ใช้ตีล้อและขัดจังหวะกับฉิ่ง เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน

ฉาบใหญ่ เป็นเครื่องกำกับจังหวะทำจากโลหะ มีลักษณะคล้ายฉาบเล็กแต่มีขนาดใหญ่กว่า ถือเป็นเครื่องดนตรีกำกับจังหวะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในวงปี่พาทย์มอญ การตีฉาบใหญ่จะไม่เน้นหรือบรรเลงลงที่จังหวะหนัก หมายความว่า เสียงหนัก (เสียง *“แช่”* ลักษณะการตีเปิดมือให้เกิดเสียงที่ยาว) ของฉาบใหญ่ ซึ่งจะบรรเลงพร้อมเสียง *“ฉิ่ง”* ของฉิ่ง ส่วนตรงเสียง *“ฉับ”* ของฉิ่งนั้น จะตีเป็นเสียงเบา (เสียง *“วับ”* ลักษณะการตีปิดมือให้เกิดเสียงสั้น) ซึ่งการตีฉาบใหญ่นี้ถือเป็นเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญ

ภาพที่ 9 เครื่องกำกับจังหวะ

ที่มาภาพ : นายพีระพล ปลิวมา

2.1.4 ลักษณะการประสมวงและการจัดรูปแบบวงปี่พาทย์มอญ

ลักษณะการเกิดเป็นวงปี่พาทย์นั้น ครูมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย กรมศิลปากร (ศิลปินแห่งชาติ) ได้รวบรวมผลการศึกษาไว้ในตำราดุริยางคศาสตร์ไทย สรุปความได้ว่า เดิมหลักการประสมวงปี่พาทย์ของไทยที่มีมาแต่โบราณ จะเริ่มต้นประสมวงตามหลักปัญจดุริยางค์ (เครื่องดนตรี 5 สิ่ง) ของอินเดียซึ่งหมายถึงปี่พาทย์เครื่องห้า ต่อมาวงดนตรีปี่พาทย์มีวิวัฒนาการมากขึ้น คือ ขนาดของวงด้วยการเพิ่มจำนวนเครื่องดนตรีจนเกิดเป็นวงปี่พาทย์เครื่องคู่ และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ทั้งยังมีวิวัฒนาการด้านรูปแบบการประสมวงปี่พาทย์แบบใหญ่ขึ้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 คือ วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ โดยผู้จัดตั้งวงดนตรี คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งนำมาใช้ในละครดึกดำบรรพ์ของเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ และมีการประสมวงปี่พาทย์เพิ่มเติมโดยศิลปินสมัยเดียวกัน คือ วงปี่พาทย์นางหงส์ และมีการนำตะโพนมอญกับปี่มอญมาเพิ่มเติม เมื่อนักดนตรีไทยต้องการบรรเลงเพลงมอญ นอกจากนั้นยังมีการประสมวงปี่พาทย์ด้วยเครื่องดนตรีประกอบภาษาต่าง ๆ เช่น กลองจีน แต๋ว ทับ - โทน กลองชาตรี กลองยาว กลองฝรั่ง เป็นต้น เพื่อให้ออกเสียงสำเนียงเป็นเพลงภาษานั้น ๆ

วงปี่พาทย์มอญที่แท้นั้น มีเครื่องบรรเลงที่เทียบได้กับวงปี่พาทย์เครื่องห้าของไทยเท่านั้น คือ 1. ปี่มอญ รูปร่างคล้ายปี่ชวาแต่ใหญ่กว่า และมีลำโพงทำด้วยทองเหลือง 2. ระนาดเอก รูปเหมือนของไทย 3. ฆ้องวง ลักษณะของวงโค้งขึ้นทั้ง 2 ข้าง ตัวร้านฆ้องแกะสลักลวดลายปิดทองประดับกระจกงดงามทางด้านซ้าย (ของคนตี) มักแกะเป็นรูปกินนรจับนาค เรียกว่าหน้าพระ 4. ตะโพนมอญ รูปร่างคล้ายตะโพนไทยแต่ใหญ่กว่า 5. เปิงมางคอก มีหลายลูก (โดยมากมี 7 ลูก) เทียบเสียงสูงต่ำเรียงลำดับแขวนกับคอกเป็นวงล้อมตัวผู้ตี และมีเครื่องกำกับจังหวะ คือ ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง เหมือนของไทย สมัยหลัง ๆ นี้ โหม่งมักจะเพิ่มเป็น 3 ลูก มีเสียงสูงต่ำเป็น 3 เสียง วงปี่พาทย์ของมอญแต่เดิมมีอยู่เพียงเท่านี้ ไม่เปลี่ยนแปลง แต่วงปี่พาทย์มอญที่อยู่ในเมืองไทย ได้วิวัฒนาการเพิ่มเครื่องบรรเลงตามวงปี่พาทย์ไทยขึ้นอีกหลายอย่าง คือ

เมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วงปี่พาทย์ของไทยเพิ่มระนาดทุ้มกับฆ้องวงเล็กเป็นปี่พาทย์เครื่องคู่ มอญก็เพิ่มระนาดทุ้มกับฆ้องมอญขนาดฆ้องเล็กขึ้นบ้าง และเรียกว่า *“เครื่องคู่”* เหมือนกัน

ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วงปี่พาทย์ของไทยเพิ่มระนาดเอกเหล็กกับระนาดทุ้มเหล็ก มอญก็เพิ่มระนาดเอกเหล็กกับระนาดทุ้มเหล็กเหมือนของไทยขึ้นบ้าง และเรียกว่า *“เครื่องใหญ่”* เหมือนกัน

ครูมนตรี ตราโมท ได้กล่าวถึงการประสมวงปี่พาทย์มอญไว้ในหนังสือดุริยสาส์น มีใจความสำคัญว่า วงปี่พาทย์มอญก็มีลักษณะการประสมวงเหมือนวงปี่พาทย์ไทย คือ เพิ่มจำนวนเครื่องดนตรี แต่แตกต่างที่ฆ้องวงจะใช้ฆ้องมอญ (ซึ่งโค้งขึ้นไปข้างบนเป็นรูปครึ่งวงกลมสองข้าง) ใช้ตะโพนมอญที่มี

ขนาดใหญ่กว่าตะโพนไทย ไม่ใช้กลองทัด และเพิ่มเติมเปิงมางคอก ซึ่งเป็นคอกกลองที่แกะสลักสวยงาม โค้งเป็นครึ่งวงกลม แขวนกลองวงเปิงมาง 7 ลูก (มีรูปร่างเหมือนกลองเปิงมางที่ใช้ตีนำขบวนคู่กับกลองชนะ ในวงเครื่องสูงสำหรับแห่เสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารค) กลองเปิงมางทั้ง 7 เทียบเสียง สูง - ต่ำ ตามลำดับ และยังเพิ่มเติมปี่มอญที่มีรูปร่างเหมือนปี่ชวาแต่มีขนาดโตและมีลำโพงปี่เป็นทองเหลือง แต่มีขนาดใหญ่กว่าปี่ชวามาก นอกจากนี้ยังมีโหม่งอีกประมาณ 3 (ใบเทียบเสียงให้สูง - ต่ำแตกต่างกัน)

ในการประสมวงและการจัดวงปี่พาทย์มอญมีลักษณะแต่เดิมอย่างไรนั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าเมื่อปี่พาทย์มอญได้รับการเผยแพร่เป็นที่นิยมในประเทศไทย จึงมีพัฒนาการในการจัดวงให้มีแบบแผนมากขึ้น ซึ่งจะมีลักษณะเช่นเดียวกับวงปี่พาทย์ของไทย โดยมีลักษณะกำหนดไว้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. วงปี่พาทย์มอญเครื่องห้า
2. วงปี่พาทย์มอญเครื่องคู่
3. วงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่

วงปี่พาทย์มอญเครื่องห้า ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังต่อไปนี้

1. ปี่มอญ	1	เลา
2. ฆ้องมอญวงใหญ่	1	โค้ง
3. ระนาดเอก	1	ราง
4. ตะโพนมอญ	1	ลูก
5. เปิงมาง	1	ใบ
6. ฉิ่ง	1	คู่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รูปแบบการตั้งเครื่องดนตรีของวงปี่พาทย์มอญเครื่องห้า

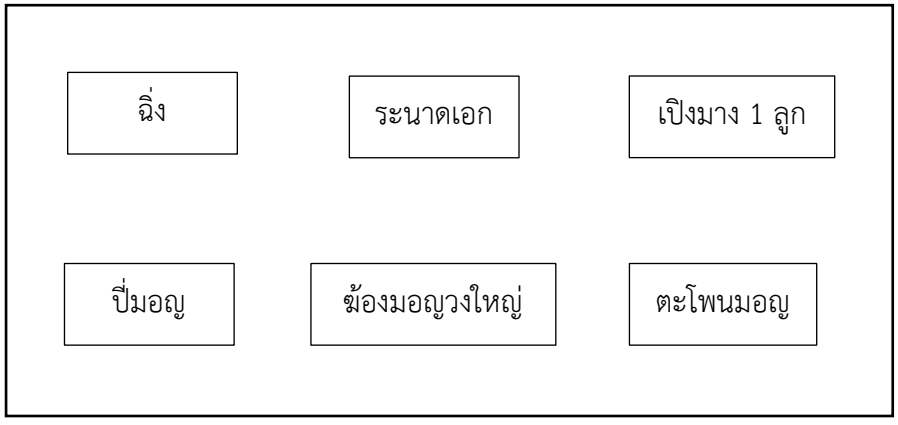

วงปี่พาทย์มอญเครื่องคู่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังต่อไปนี้

1. ปี่มอญ	1	เลา
2. ฆ้องมอญวงใหญ่	1	โค้ง
3. ฆ้องวงเล็ก	1	โค้ง
4. ระนาดเอก	1	ราง
5. ระนาดทุ้ม	1	ราง
6. ตะโพนมอญ	1	ลูก
7. เปิงมางคอก	1	คอก
8. ฉิ่ง	1	คู่
9. ฉาบเล็ก	1	คู่
10. ฉาบใหญ่	1	คู่
11. กรับ	1	คู่
12. โหม่ง	3	ใบ

รูปแบบการตั้งเครื่องดนตรีของวงปี่พาทย์มอญเครื่องคู่

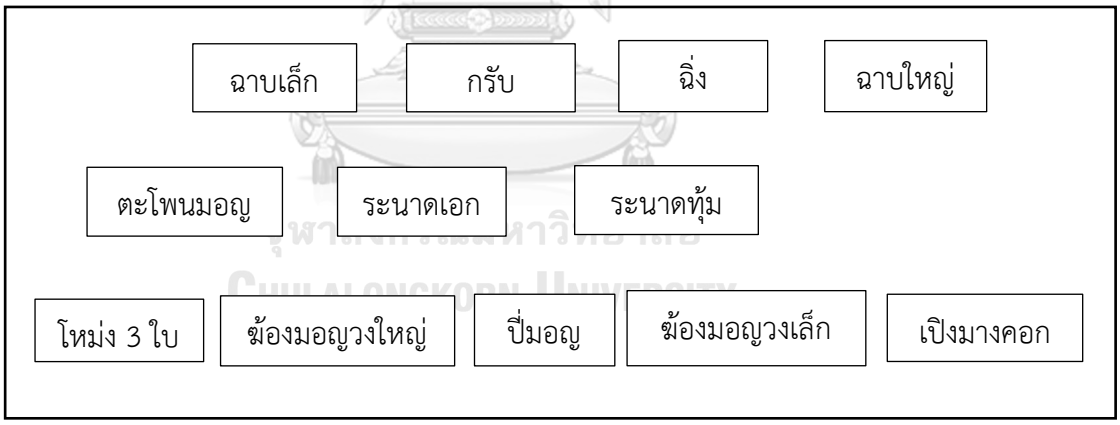

วงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังต่อไปนี้

1. ปี่มอญ	1	เลา
2. ฆ้องมอญวงใหญ่	1	โค้ง
3. ฆ้องวงเล็ก	1	โค้ง
4. ระนาดเอก	1	ราง
5. ระนาดทุ้ม	1	ราง
6. ระนาดเอกเหล็ก	1	ราง
7. ระนาดทุ้มเหล็ก	1	ราง
8. ตะโพนมอญ	1	ลูก
9. เปิงมางคอก	1	คอก
10. ฉิ่ง	1	คู่
11. ฉาบเล็ก	1	คู่
12. ฉาบใหญ่	1	คู่
13. กรับ	1	คู่
14. โหม่ง	3	ใบ

รูปแบบการตั้งเครื่องดนตรีของวงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่

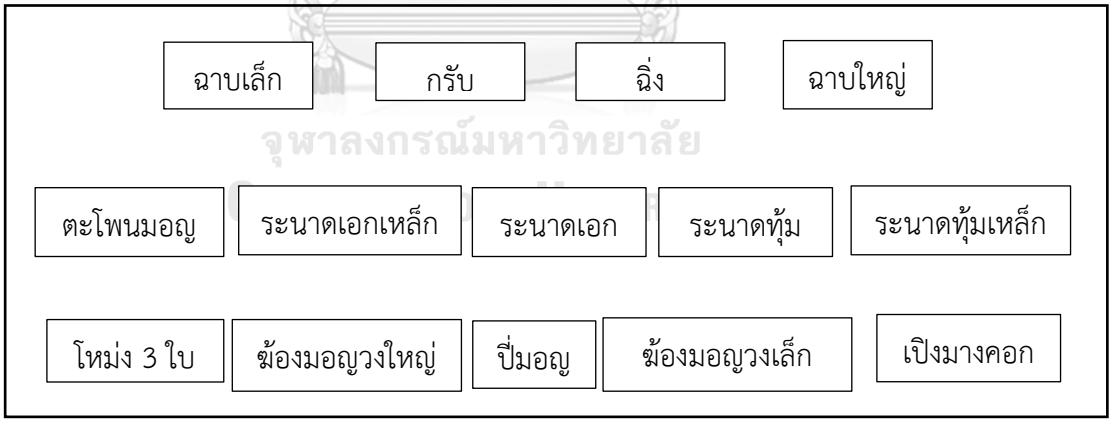

นอกจากรูปแบบการจัดวงและการตั้งเครื่องของวงปี่พาทย์มอญทั้ง 3 ลักษณะ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ในการจัดวงปี่พาทย์มอญนั้น ยังพบว่ามีการจัดวงแบบโบราณอีกรูปแบบหนึ่ง คือ มีเครื่องดนตรีเพียง 5 ชิ้น ได้แก่ ฆ้องมอญวงใหญ่ ปี่มอญ ตะโพนมอญ เปิงมาง 1 ลูก และฉิ่ง ซึ่งการจัดวงในลักษณะนี้ยังไม่มีหลักฐานทางเอกสารยืนยัน แต่มีการให้สัมภาษณ์ของอาจารย์สุเชาว์ หริมพานิช เรื่อง การจัดวงแบบโบราณของวงปี่พาทย์มอญปากลัด ในงานวิจัยเรื่องระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงพระฉันมอญ โดยอาจารย์สุเชาว์ กล่าวไว้ว่า

ได้ฟังคนเก่า ๆ เขาเล่าว่าแต่ก่อนก็มีนะ มีแค่ฆ้องใหญ่ ปี่มอญ ตะโพนมอญ เปิงมาง 1 ลูก และฉิ่ง เปิงเนี้ยใช้ลูกเดียว โดยคนตีตะโพนมอญจะตีเปิงด้วย ใช้ตีขัดกัน ผมก็ไม่ทันนะ แต่ได้ยินเขาเล่ามาแบบนี้

(สุเชาว์ หริมพานิช, สัมภาษณ์, อ้างถึงใน ธนาธิป เผ่าพันธุ์, 2549: 27)

ในปัจจุบันนี้วงปี่พาทย์มอญได้มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งต่าง ๆ ของการจัดตั้งเครื่องดนตรีตามความเหมาะสมหรือลักษณะของสถานที่ต่าง ๆ เช่น ตะโพนมอญ ซึ่งตามแบบแผนจะตั้งอยู่ด้านข้างระนาดเอก แต่ในปัจจุบันบางวงนิยมย้ายตำแหน่งมานั่งข้างหลังเปิงมางคอก ทั้งนี้อาจเพื่อให้เกิดความสะดวกในการบรรเลงสอดประสานกันได้ดีขึ้น อีกทั้งในปัจจุบันวงปี่พาทย์มอญยังได้มีการตกแต่งเครื่องดนตรีด้วยหางนกยูง ไฟสีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสวยงามมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ วงปี่พาทย์มอญยังได้มีการพัฒนารูปแบบการประสมวงในลักษณะพิเศษขึ้นมา คือ มีการเพิ่มฆ้องมอญให้มากกว่าเดิม ตั้งแต่ 3 โค้งขึ้นไป ซึ่งอาจมีฆ้องมอญถึง 10 โค้งหรือมากกว่าภายในวงปี่พาทย์มอญวงเดียว จึงทำให้วงมีขนาดใหญ่ขึ้นเป็นพิเศษ การจัดวงโดยการเพิ่มฆ้องมอญเข้าไปเช่นนี้ จะขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเจ้าภาพหรือผู้จัดงานบรรเลงนั้น ๆ ซึ่งกล่าวกันว่างานศพงานใด มีปี่พาทย์มอญที่มีการเพิ่มฆ้องมอญให้มากกว่าเดิมนั้น คนที่มาร่วมในงานจะถือว่างานนั้นเป็นผู้มีฐานะดี

การประสมวงปี่พาทย์มอญโดยการเพิ่มเครื่องดนตรีนี้จะเรียกว่า *“ปี่พาทย์มอญเครื่องพิเศษ”* หรืออาจจะเรียกตามจำนวนฆ้องมอญที่เพิ่มเข้าไป เช่น เพิ่มฆ้องมอญ 6 โค้ง ก็จะเรียกว่า *“ปี่พาทย์มอญ 6 โค้ง”* เป็นต้น โดยอาจเพิ่มระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก และระนาดทุ้มเหล็ก เข้าไปเพื่อให้เกิดความสมดุลของวง บางครั้งก็มีการเพิ่มตะโพนมอญและเปิงมางคอกด้วย โดยตั้งตำแหน่งซ้ายและขวาของวง หรือที่เรียกกันว่า *“เปิงมางหัวท้าย”* แต่ทั้งนี้จะไม่นิยมเพิ่มระนาดเอก ยังคงให้มีไว้เพียงรางเดียวเท่านั้น ซึ่งจะมีรูปแบบการจัดวงและการตั้งเครื่องดนตรีของ *“วงปี่พาทย์มอญเครื่องพิเศษ”* ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

รูปแบบการตั้งเครื่องดนตรีของวงปี่พาทย์มอญเครื่องพิเศษ

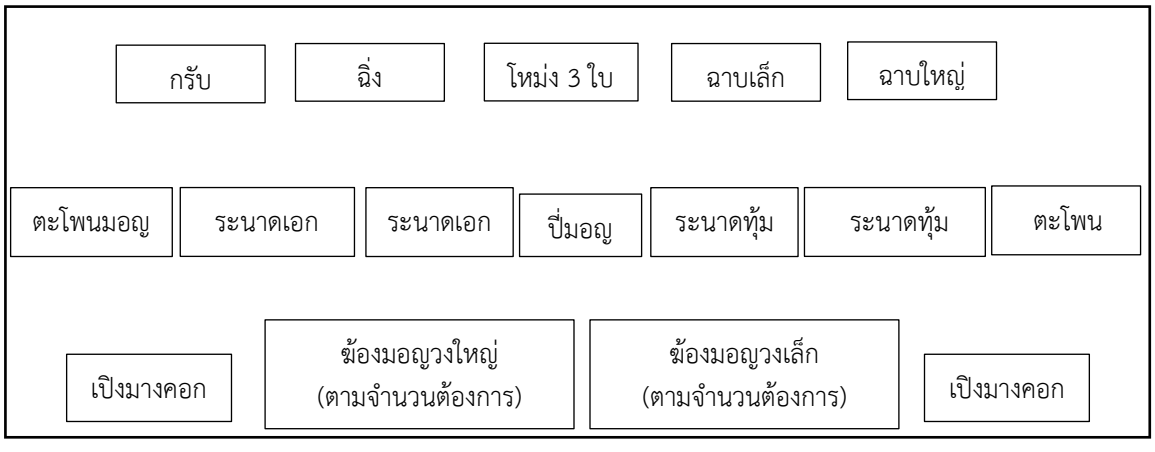

ในสมัยโบราณผู้บรรเลงปี่พาทย์มอญมีแต่ชาวรามัญเท่านั้น แต่สมัยหลังต่อมานักดนตรีปี่พาทย์ไทยได้เริ่มเรียนเพลงมอญ และสร้างเครื่องปี่พาทย์มอญกันมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ผู้บรรเลงปี่พาทย์มอญจึงมีทั้งชาวรามัญและชาวไทย โดยปี่พาทย์ไทยเกือบทุกคณะมักจะต้องมีวงปี่พาทย์มอญด้วย เพราะเวลามีงานศพเจ้าภาพมักจะหาวงปี่พาทย์มอญไปประโคมแทบทุกงาน จึงทำให้วงปี่พาทย์นางหงส์ซึ่งเป็นวงปี่พาทย์ไทยสำหรับประโคมในงานศพนั้น เกือบจะไม่มีผู้ใดหาไปประโคมเลย

2.1.5 เพลงมอญ

เพลงมอญเป็นเพลงที่ใช้บรรเลงอยู่ในวงปี่พาทย์มอญมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเพลงในอัตราจังหวะสองชั้นและออกด้วยอัตราจังหวะชั้นเดียว นอกจากประเภทเพลงประโคม เช่น เพลงประจำวัด เพลงประจำบ้าน ที่มีอัตราจังหวะสองชั้นตลอดทั้งเพลง โดยเพลงมอญโบราณนั้นจะไม่มีการย่อขยายเพลงเหมือนเพลงไทยที่เรียกกันว่า *“เพลงเถา”* ที่มีอัตราจังหวะ สามชั้น สองชั้น ชั้นเดียว กล่าวคือมีอัตราจังหวะที่ลดหลั่นกันตั้งแต่ จังหวะช้า ปานกลาง และจังหวะเร็ว ซึ่งการพิจารณาลักษณะของเพลงมอญนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ พันธุ์เสือ ได้อธิบายไว้ในหนังสือ ปี่พาทย์มอญ สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1.5.1 เพลงมอญ และเพลงไทยสำเนียงมอญ

การกำหนดขอบเขตของเพลงมอญและเพลงไทยสำเนียงมอญเป็นเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะในวงปี่พาทย์มอญปัจจุบันนั้น บ้างก็เล่นเพลงมอญแท้ และเพลงไทยสำเนียงมอญปนกันไป บ้างก็จำได้แต่ตัวทำนองเพลง จำชื่อเพลงไม่ได้ บ้างก็จำชื่อได้แต่ออกสำเนียงแปล่งจากต้นภาษาไปเสียอีก คราวนี้จึงขอกำหนดทิศทางและขอบเขตคร่าว ๆ ในการจำแนกเพลง ดังนี้

(1) เพลงมอญ คือ เพลงที่ได้รับการสืบทอดทำนองเพลง มาจากมอญ โดยมีชื่อเรียกเป็นภาษามอญ และใช้บรรเลงทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล งานพิธีหรือประกอบการละเล่นของคนมอญและคนไทยเชื้อสายมอญ สามารถบรรเลงได้โดยวงปี่พาทย์มอญ (ป้าต)

(2) เพลงไทยสำเนียงมอญ คือ เกิดจากการล้อเลียนสำเนียงภาษาของเพลงมอญ ดึงเอาประโยค วรรคเพลง หรือลักษณะการเคลื่อนของเสียงแบบมอญ โดยทั้งนี้อาจเกิดจากการนำเพลงไทยที่มีโครงสร้างแบบเพลงไทยแท้ มาแต่งใหม่ล้อสำเนียงโดยอาศัยการยืดเสียงลูกตกเป็นหลัก หรือเพลงที่มีการแต่งใหม่โดยนักดนตรีชาวไทยเพื่อจุดประสงค์ในการแสดงหรือเลียนแบบ ทั้งประกอบการแสดงแบบมอญอาทิเช่น การแสดงละครเรื่องราชาธิราช ให้เกิดเป็นเพลงสำเนียงภาษาขึ้น หรือนำเอาเค้าโครงเพลงมอญ มาแต่งตัดทอน หรือขยายให้ล้อเลียนสำเนียงอย่างเพลงมอญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

2.1.5.2 เพลงปี่พาทย์มอญที่มีมาแต่โบราณและนำมาใช้บรรเลงอยู่ในปัจจุบัน มีดังนี้

(1) เพลงที่ใช้บรรเลงเป็นการประโคม เพลงประเภทนี้เป็นเพลงกลุ่มใหญ่และเป็นเพลงที่กำหนดไว้ในแบบแผนการใช้บรรเลง โดยเฉพาะในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีกรรมทางศาสนา พิธีรำเจ้า พิธีรำสามถาด ตลอดถึงเพลงในงานศพ เช่น เพลงประจำวัด เพลงประจำบ้าน เพลงเชิญ เป็นต้น นอกจากนั้น เพลงปี่พาทย์มอญที่ใช้สำหรับประโคมนี้ ยังมีการกำหนดให้มีการบรรเลงตามช่วงเวลาอีกด้วย เช่น เพลงย่ำรุ่ง เพลงย่ำเที่ยง เพลงมอญรำ เพลงพระฉันมอญ และเพลงเร็วมอญ เป็นต้น

(2) เพลงที่ใช้ทั่วไปเพื่อความบันเทิงด้านการฟังและประกอบรำ เพลงกลุ่มนี้เป็นเพลงมอญที่ไม่ใช่บรรเลงประโคม มีลักษณะอัตราเทียบได้กับเพลงสองชั้นและเพลงชั้นเดียวของไทย เพลงกลุ่มนี้มีทั้งเพลงโบราณและเพลงที่ได้ปรับปรุงขึ้นใหม่

2.1.5.3 เพลงมอญในงานมงคล

การบรรเลงปี่พาทย์มอญในงานมงคลมีการบรรเลงเพลงหลักที่เป็นเพลงใหญ่ในอัตราจังหวะสองชั้น เป็นการประโคมขณะประกอบพิธีกรรมหรือตามช่วงเวลาที่กำหนด เช่น เพลงประจำวัด หรือเพลงประจำบ้าน ถ้าเป็นการบรรเลงประโคมที่วัดใช้เพลงประจำวัด ถ้าเป็นการจัดงานที่บ้านใช้เพลงประจำบ้าน ห้ามบรรเลงเพลงประจำวัดที่บ้าน แต่เพลงประจำบ้านใช้บรรเลงที่วัดได้ (ชาวมอญให้ความสำคัญแก่วัดมาก เพลงประจำวัดใช้สำหรับบรรเลงประโคมเฉพาะที่วัดจึงไม่บรรเลงที่บ้าน)

เพลงประจำวัดและเพลงประจำบ้านสามารถแยกได้เป็นเพลงละ 2 ทาง คือ เพลงประจำวัดทางตรง เพลงประจำวัดทางกลาง เพลงประจำบ้านทางตรง และเพลงประจำบ้านทางกลาง เพลงประจำทั้ง 4 เพลงนี้ เป็นหลักที่ใช้บรรเลงในการทำบุญที่วัดหรือที่บ้านแล้วแต่กรณี เมื่อบรรเลงเพลงหลักดังกล่าวนี้แล้ว จึงบรรเลงเพลงใหญ่ซึ่งเป็นเพลงหะกัวเกรียง เพลงซ้อกกะลา

2.1.5.4 เพลงประโคมและเพลงบรรเลงในงานศพ

เพลงมอญที่บรรเลงในงานศพได้นำเพลงมอญที่ใช้ในการทำบุญทั่วไปมาบรรเลง ทั้งที่เป็นเพลงประโคมและเพลงที่ใช้บรรเลงตามขั้นตอนพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเป็นเพลงในอัตราจังหวะสองชั้น และเพลงเร็วต่าง ๆ มาใช้บรรเลง เช่น การรับพระ พระฉัน พระขึ้นเทศน์ รับเทศน์ ส่งพระ และประโคมต่าง ๆ ดังนี้ คือ

เพลงยกศพ มอญเรียกเพลง ชาตย๊าต หมายถึง การฉีกผ้า ซ้าต แปลว่า ฉีก ย๊าต แปลว่า ผ้า เป็นเพลงที่ให้มรณสติ ที่พิจารณาความตายเป็นทุกข์ นำความพลัดพรากมาให้ผู้ตายต้องละไปจากลูกเมียทรัพย์สินเงินทอง ผู้อยู่ก็ต้องพลัดพรากจากผู้ตาย เหมือนผืนผ้าที่ถูกฉีกแยกออกจากกัน

เพลงประกอบในการกุศลทั่วไปได้นำมาใช้ประโคมและบรรเลงในงานศพด้วย เช่น เพลงเชิญ เพลงประจำวัด หรือเพลงประจำบ้าน เพลงย่ำรุ่ง เพลงย่ำเที่ยง เป็นต้น รวมทั้งเพลงเร็วอื่น ๆ

(วีระ พันธุ์เสือ, 2558: 109 - 113)

จากข้อมูลข้างต้นนั้นพอสรุปได้ว่า เพลงมอญสามารถกำหนดขอบเขตและจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ เพลงมอญโบราณและเพลงไทยสำเนียงมอญหรือเพลงมอญที่แต่งขึ้นใหม่ ซึ่งบทบาทของเพลงมอญนั้นสามารถใช้บรรเลงเพื่อการประโคมและใช้บรรเลงทั่ว ๆ ไปเพื่อความบันเทิง โดยจะบรรเลงตามลักษณะของการใช้งานด้วย จะสังเกตได้ว่าเพลงมอญแต่เดิมจะบรรเลงได้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล แต่ในปัจจุบันนี้นิยมบรรเลงในงานอวมงคลและใช้บรรเลงประโคมในงานศพเป็นส่วนมาก

2.2 มูลบทที่เกี่ยวข้องกับบ้านพาทยโกศล

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของบ้านพาทยโกศล

ตระกูลพาทยโกศล ดั้งเดิมทีเดียวเป็นครอบครัวนักดนตรีไทยมาจากกรุงศรีอยุธยา เล่าสืบต่อกันมาว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ตระกูลพาทยโกศลมิได้มีบ้านที่อยู่หลังวัดกัลยาณมิตร แต่อยู่กันที่แพริมน้ำเจ้าพระยาตอนเหนือขึ้นไป เดิมบิดาของหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ไม่ได้จดบันทึกนามไว้) มีบ้านและกลุ่มเครือญาติทำอาชีพดนตรี และเป็นเจ้าภาษีปูน (ปูนแดงกินกับหมาก) โดยส่งภาษีปูนให้หลวงประจำ ต่อมาสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (เจ้าสัวโต สกุลกัลยาณมิตร) เมื่อครั้งยังเป็นพระยาราชสุภาวดี เจ้ากรมพระสุรัชวดีกลาง ได้ซื้อที่ดินในบริเวณใกล้กับตำบลกุฎีจีน ฝั่งธนบุรี แล้วสร้างวัดขึ้นในปี พ.ศ. 2363 ปีแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อสมัยยังทรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทำมาค้าขายสำเภาจีนกับท่าน เคยร่วมค้าขายกับบิดาของเจ้าพระยานิกรบดินทร์มาก่อน คือ หลวงพิชัยวารี (เจ้าสัวมั่ง สกุลเดิม แซ่อึ้ง) จนมีกำไรดี จึงเป็นมิตรติดต่อกันมาช้านาน ได้ร่วมทำบุญสร้างวัดด้วย โดยพระราชทานเงินสร้างอุโบสถ เมื่อปี พ.ศ. 2380 ตั้งพระทัยให้มีลักษณะสูงใหญ่มองเห็นเด่นเป็นสง่าริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงข้ามฝั่งพระนครหลวง ให้เหมือนกับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีวัดพนัญเชิงเป็นวัดของพ่อค้าชาวจีน สร้างไว้คนละฝั่งกับกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่เป็นพระประธานในพระอุโบสถด้วย ซึ่งต่อมาชาวบ้านเรียกว่า *“พระโต”* (พระพุทธไตรรัตนนายก) (พูนพิศ อมาตยกุล, อ้างถึงใน คมกริช การินทร์ 2555: 61)

หลังจากสร้างพระอุโบสถเสร็จได้ไม่นานนัก ท่านเจ้าอาวาสจะมีนามใด ไม่สามารถสืบค้นได้ มีความสนิทสนมกับครอบครัวพาทยโกศลมาก่อน จึงได้ชักชวนให้มาสร้างบ้านอยู่ในเขตที่ดินหลังวัด โดยมีพี่น้องในสายสกุลชูสัตย์ ย้ายมาอยู่พร้อมกันด้วย ส่วนเป็นปีใดไม่อาจจะสืบได้ หลวงกัลยาณมิตร (ทับ พาทยโกศล) ได้สร้างบ้านเรือนอยู่ที่ ณ บริเวณนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บริเวณที่ตั้งของบ้านพาทยโกศล ในปัจจุบันนี้ได้มีการเวนที่ดินคืนเพื่อตัดเป็นถนน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ เป็นไปตามความเจริญของบ้านเมืองไม่สามารถที่จะฝ่าฝืนได้ เพราะเป็นคำสั่งของทางรัฐบาล ส่งผลให้บ้านพาทยโกศลนั้นได้รับผลกระทบในด้านต่าง ๆ เช่น พื้นที่ลดลง และสภาพบ้านที่เก่าแก่อาจได้รับความเสียหายจากการก่อสร้าง ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อย่างไรก็ดีทางการก็พยายาม ที่จะคงสภาพของเรือนไม้บ้านพาทยโกศล ให้คงสภาพใกล้เคียงของเดิมให้มากที่สุด เพราะถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ทางด้านเครื่องดนตรีที่มีคุณค่าแห่งหนึ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ของไทย (คมกริช การินทร์, 2555: 61)

บ้านพาทยโกศล ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 894 ถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ แขวงวัดกัลยา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ซึ่งก่อนหน้าที่จะมีการซ่อมแซมบ้านใหม่นั้น นายนิวัติ คงรำพึง ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่อาวุโสที่สุดที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดทางเพลงของบ้านพาทยโกศล ได้เล่าถึงสภาพเดิมของบ้านพาทยโกศลและความเป็นอยู่ของลูกศิษย์เมื่อมาเรียนที่บ้านพาทยโกศล ไว้ว่า

...สมัยก่อนบันไดมีแค่ 3 ขั้นนะ ตอนนี้ทำใหม่แล้วก็ยกพื้นสูงขึ้นมา เมื่อก่อนใต้ถุนบ้านเดินปกติแทบไม่ได้เลยจะติดที่หัว สมัยก่อนใต้ถุนก็จะมีตุ่มไว้เยอะ เวลาน้ำขึ้นก็จะตักไว้ มีน้ำขึ้นน้ำลงก็จะตักน้ำใส่ตุ่มไว้ พอกลับจากงานมาก็จะได้มีน้ำอาบ เมื่อก่อนนี้กลับจากงานมาก็ต้องอาบน้ำกัน พอน้ำขึ้นก็ตักน้ำใส่ตุ่มไว้ที่ใต้ถุน สมัยก่อนน้ำสะอาด ใครอยู่บ้านก็จะตักใส่ตุ่มเตรียมกันไว้...สมัยก่อนยังมีกินที่นี่นอนที่นี่เลย ก็ไปงานกัน จะเรียนกันก็เรียนไป ทุกวันนี้ด้านบนบ้านก็ไม่มีใครพักอยู่แล้ว เดี๋ยวพอซ้อมเพลงเสร็จ ทำอะไรเสร็จก็ปิดใส่กุญแจ ใครจะมาซ้อม มาต่อเพลงก็ต้องไปแจ้ง ก็เดี๋ยวเขาก็จะมาเปิดให้ เมื่อก่อนบ้านก็จะมีอยู่ สามหลังนะแต่เดี๋ยวนี้เหลืออยู่หลังเดียวคือหลังโน้นกับบ้านเครื่องตรงนี้ บ้านหลังที่เหลืออยู่นี้สมเด็จพระเทพฯ ท่านก็ขึ้นไปแล้วนะ คนเขาก็งงกันว่าท่านมาได้อย่างไร บ้านหลังนิด ๆ เอง ท่านก็คงอยากจะทราบว่ามีความเป็นอยู่กันอย่างไรเท่านั้นเอง เมื่อก่อนนี้จะเดินมาที่บ้านนี่ทะลุจากวัดกัลยามาได้เลย คือ ข้ามเรือมาก็เดินทะลุมาได้ แต่เดี๋ยวนี้ท่านเจ้าอาวาสท่านกั้นไว้หมด จะต้องเดินอ้อมสักหน่อย ถ้าเอารถเข้ามาก็ต้องเอารถไปจอดหน้าโรงเรียนแล้วก็ต้องเดินเข้ามา ก็ตอนนี้ถ้าไม่มีใครเข้ามาต่อเพลง ไม่มีใครเข้ามาซ้อมงานกัน บ้านหลังนี้ก็ปิดเงียบเลย อย่างสมศักดิ์ก็พักอยู่ชั้นล่าง ก็ไม่ได้ขึ้นมาพักอยู่ชั้นบน... ถ้าพูดถึงบ้านเครื่องก็คือหลังนี้ ไม่ใช่ที่อื่นแน่ เพราะว่าเป็นที่เก็บเครื่องด้วย ในส่วนของฝั่งที่ใช้ต่อเพลงหรือเก็บเครื่องนี้จะไม่ให้ใครเข้ามานอนเลย ห้ามเลย แต่บางทีสมัยก่อนก็มีอดกันไม่ได้ ก็แอบไปซุกหลังเครื่องดนตรี แอบนอนกัน ก็อาศัยตะโพนสองสามลูก เมื่อก่อนไม่ได้วางข้างบนนะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

จะอยู่ข้างล่างวางกับพื้น เราก็ไปอาศัยแอบนอนกัน เดี๋ยวนี้เขาก็มาทำยกพื้นสูงขึ้น ไว้วางเครื่องหรือเผื่อมีงานไหว้ครู มีอะไรก็จะได้วางเครื่องสังเวยได้...
(นิวัติ คงรำพึง, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

ภาพที่ 10 บ้านพาทยโกศล (บ้านเครื่อง) ก่อนการซ่อมแซม
ที่มาภาพ : รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ

ภาพที่ 11 ลานกลางบ้านพาทยโกศล (บ้านเครื่อง) ก่อนการซ่อมแซม

ที่มาภาพ : รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ

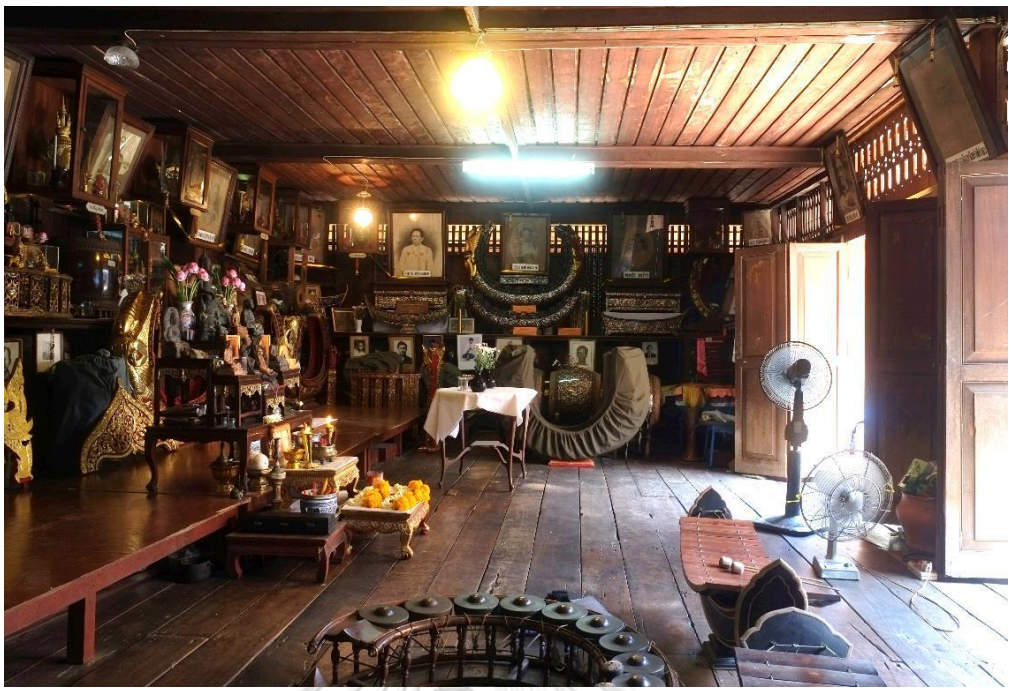

ภาพที่ 12 ห้องเก็บเครื่องและสถานที่ใช้ต่อเพลงของบ้านพาทยโกศล ก่อนการซ่อมแซม
ที่มาภาพ : รองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ

ปัจจุบันบ้านพาทยโกศลได้รับการปรับปรุงซ่อมแซม โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ด้วยทรงมีพระราชดำริฟื้นฟูอาคารบ้านพาทยโกศล พร้อมทั้งทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ในการซ่อมแซมอาคาร โดยมอบให้สำนักราชเลขาธิการฯ กองราชเลขานุการในพระองค์ฯ และรองศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เป็นประธานคณะทำงานปรับปรุงซ่อมแซมเรือนเครื่องของบ้านพาทยโกศล และได้ทำการสำรวจอาคารอย่างละเอียดอีกครั้งในปี พ.ศ. 2559 และซ่อมแซมโดยใช้วิธีการรื้อถอนอาคารเดิมออก และก่อสร้างอาคารใหม่แทนที่ตั้งอาคารเดิม โดยยังคงไว้ซึ่งวัสดุจากอาคารเดิมและรูปแบบของอาคารเดิมให้มากที่สุด ทั้งนี้ได้มีการใช้เทคนิคและวัสดุที่มีในปัจจุบันนำมาประยุกต์ใช้ร่วมด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 13 บ้านพาทยโกศล (บ้านเครื่อง) ปัจจุบัน หลังการปรับปรุงซ่อมแซมใหม่

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2562

ภาพที่ 14 ห้องเก็บเครื่องและสถานที่ใช้ต่อเพลงของบ้านพาทยโกศล ปัจจุบัน

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2562

ภาพที่ 15 ห้องเก็บเครื่องและใช้ต่อเพลง แสดงให้เห็นแท่นบูชาครูและแท่นสำหรับวางเครื่องดนตรี

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2562

2.2.2 ประวัติความเป็นมาของสายสกุลบ้านพาทยโกศล

ตระกูลพาทยโกศล เป็นตระกูลนักดนตรีไทยเก่าแก่ตระกูลหนึ่ง มีประวัติความเป็นมาที่สามารถสืบค้นได้ย้อนไปถึงตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 นับทายาทผู้สืบสกุลจากอดีตถึงปัจจุบันได้ 8 รุ่น ปรากฏนามบุคคลในตระกูลพาทยโกศล ซึ่งเป็นทั้งนักดนตรีไทยและครูดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง คือ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล และคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันบ้านของตระกูลพาทยโกศลหรือสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล เป็นแหล่งเรียนรู้วิชาการดนตรีไทยโดยเฉพาะปี่พาทย์ มีชื่อเสียงในด้านการสืบทอดวิชาความรู้ และสร้าง ลูกศิษย์ที่มีฝีมือมากมาย ตลอดจนรักษาวิธีการบรรเลงด้วยทางเพลงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เรียกว่า *“ทางฝั่งธน”* ไว้อย่างมั่นคงเสมอมา

ในวงการดนตรีไทยทุกคนคงจะเคยได้ยินคำว่า *“ทางของฝั่งขะโน้น”* หรือ *“ทางของฝั่งธน”* อยู่เสมอ บุคคลที่มีความสำคัญยิ่งเกี่ยวพันกับชื่อดังกล่าวคือ จางวางทั่ว พาทยโกศล ซึ่งได้รับสืบทอดวงดนตรีที่ปฏิบัติตามแนวทางเฉพาะไม่เหมือนใครมาจากต้นตระกูลนักดนตรีของท่าน

ท่านครูจางวางทั่ว เกิดเมื่อวันพุธ เดือน 10 แรม 13 ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. 2424 ตรงกับวันที่ 21 กันยายน เวลาเช้า 7 นาฬิกา ณ บ้านตระกูลพาทยโกศล หลังวัดกัลยาณมิตร อำเภอธนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรคนที่ 12 ของหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) เจ้ากรมวัดกัลยาณมิตรกับนางแสง (ชูสัตย์) ท่านเกิดในตระกูลนักดนตรีที่มีชื่อเสียงและสืบทอดกันมาหลายชั่วคน

จางวางทั่ว พาทยโกศล มีบุตรชายหญิงกับนางปลั่ง (คงศรีวิไล) ซึ่งมาจากจำนวนนักดนตรีเช่นกันจำนวน 8 คน แต่มีชีวิตรอดมาจนโตเพียง 2 คน คือ นายเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล และคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ เป็นนักดนตรีฝีมือดีทั้งคู่ ส่วนบุตรชาย - หญิงที่เกิดแต่นางเจริญ (รุ่งเจริญ) นักร้องชั้นเยี่ยมนั้นเสียชีวิตตั้งแต่วัยเยาว์ จางวางทั่วใช้ชีวิตอย่างนักดนตรีมาตลอด จนกระทั่งสิ้นชีวิตลงเนื่องจากโรคเบาหวาน เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2481 รวมอายุ 57 ปี

ทั้งบิดาและมารดาของครูจางวางทั่ว เป็นนักดนตรีฝีมือดีในสมัยรัชกาลที่ 5 ท่านจึงได้ฝึกฝนถ่ายทอดวิชาดนตรีจากบิดามารดาและปู่ที่ชื่อว่าทองดีมาตั้งแต่วัยเยาว์ ต่อมาได้เรียนเพิ่มเติมจากครูรอด จนกระทั่งเป็นผู้มีฝีมือทางฆ้องวงเป็นพิเศษ นอกจากนั้นแล้วยังได้เรียนดนตรีกับครูท่านอื่น ๆ อีก คือ ครูต่วน ครูทั่ง ครูช้อย สุนทรวาทิน และพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) อีกทั้งเรียนวิธีประสานเสียงแบบสากลจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระ - นครสวรรค์วรพินิตด้วย และท่านได้อุปสมบทที่วัดอรุณราชวราราม เมื่อ พ.ศ. 2445 มีสมเด็จพระ - พุฒโฆษาจารย์ (ฤทธิ์) เป็นพระอุปัชฌาย์

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ครูจางวางทั่วรับหน้าที่ควบคุมวงปี่พาทย์ของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ และต่อมาควบคุมวงปี่พาทย์ของสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต หรือที่เรียกว่า *“วงปี่พาทย์วังบางขุนพรหม”* ซึ่งจัดได้ว่าเป็นวงที่มีชื่อเสียงมากในระยะนั้น ท่านได้รับตำแหน่งจางวางในสมเด็จเจ้าฟ้า กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ พระพี่นางของสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ลูกศิษย์ของท่าน จึงมักออกชื่อท่านว่า *“ครูจางวางทั่ว หรือ ครูจางวาง”*

ครูจางวางทั่ว เป็นผู้มีฝีมือดีในสมัยนั้น จนได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้บรรเลงคนหนึ่ง ในจำนวน 8 คน ของวงปี่พาทย์ที่บรรเลงถวายตัวแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เรียกว่า *“วงปี่พาทย์ฤษี”* ในการแสดงฝีมือหน้าพระที่นั่ง ครูจางวางทั่วชนะเลิศทางฆ้องเล็ก ได้รับพระราชทานเหรียญราชรุจิเงิน ยังความปลาบปลื้มให้แก่ท่านเป็นอย่างมาก

ต่อมาในรัชกาลที่ 6 เมื่อสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต หรือทูลกระหม่อมบริพัตร ทรงเป็นผู้บัญชาการกองทัพเรือและเป็นเสนาธิการกองทัพเรือ ในเวลาต่อมาพระองค์จึงโปรดให้ครูจางวางทั่ว ไปสอนเพลงในกองแตรวงทหารเรือ และกองแตรวงทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์จนกระทั่ง พ.ศ. 2475 งานในหน้าที่ดังกล่าวครูจางวางทั่วก็ปฏิบัติได้ผลดียิ่ง

นอกจากงานราชการแล้ว ครูจางวางทั่วยังได้ถ่ายทอดวิชาดนตรีทุกชนิด ตลอดจนการขับร้องให้แก่ศิษย์ที่มาฝากตัวที่สำนักของท่านมากมายนับไม่ถ้วน ทั้งจากในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เล่ากันว่าในเดือนหนึ่ง ๆ ต้องหุงข้าวเลี้ยงลูกศิษย์ถึง 7 กระสอบ ลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงมีอาทิ นายช่อ สุนทรวาทิน นายฉัตร สุนทรวาทิน นายแมว พาทยโกศล นายเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล นายแถม คงศรีวิไล นายปุ่น คงศรีวิไล นายทรัพย์ เซ็นพานิช นายเตือน พาทยกุล นายยรรยงค์ โปร่งน้ำใจ ร้อยเอก นพศรี เพชรดี พันตรีหลวงประสานดุริยางค์ (สุทธิ์ ศรีชยา) เป็นต้น

โดยอุปนิสัยส่วนตัวแล้ว ท่านใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายไม่พิถีพิถัน แต่กลับเอาใจใส่เคร่งครัดในเรื่องแบบแผนการสอนวิชาดนตรี ท่านมีหูรับฟังเสียงที่ละเอียดอ่อนมาก สมเป็นครูสอนดนตรี พอใครตีผิดนิดผิดหน่อย แม้จะอยู่ในระยะไกลท่านก็ยังได้ยิน ท่านใจเย็นและรักศิษย์เสมอต้นเสมอปลายโดยทั่วกัน

ในปลายรัชกาลที่ 6 และระหว่างรัชกาลที่ 7 นั้น ครูจางวางทั่วได้นำวงปี่พาทย์ของท่านอัดแผ่นเสียงมากมายหลายสิบแผ่น โดยได้รับพระกรุณาจากทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ให้ใช้ชื่อวงว่า *“วงพิณพาทย์วังบางขุนพรหม”* นับเป็นการฝากฝีมือและผลงานไว้ให้ลูกหลานไว้ชื่นชมมิใช่น้อย

ครูจางวางทั่วเป็นนายวงปี่พาทย์ที่โชคดี เพราะนอกจากท่านจะมีความสามารถส่วนตัวที่ยอดเยี่ยมแล้ว ท่านยังได้นางเจริญหรือที่เรียกกันติดปากว่า *“หม่อมเจริญ”* มาร่วมชีวิตด้วย จึงได้กำลังสำคัญสำหรับวงดนตรีของท่านตลอดมาเป็นเวลาสี่สิบปีเศษ นับตั้งแต่เป็นคนร้อง คนช่วยคุมวง คนช่วยสอนเพลงร้องแก่ศิษย์ ตลอดจนทำนองร้องสำหรับเพลงที่แต่งใหม่อยู่เสมอ

นอกเหนือจากความสามารถในการบรรเลงเครื่องดนตรีทุกชนิด ทั้งปี่พาทย์และเครื่องสาย ตลอดจนการขับร้องแล้ว ครูจางวางทั่วยังมีความสามารถในการแต่งเพลงได้ดีเยี่ยม ทั้งทางร้องและทางเครื่อง จนถึงทางเดี่ยวสำหรับเครื่องดนตรีบางอย่างอีกด้วย เพลงที่ท่านแต่งมีมากมายหลายสิบเพลง

ประเภทเพลงตับ เช่น เพลงชุดแขกไทร เพลงตับนก เพลงสีชมพู เพลงตับลาวเจริญศรี

ประเภททางเดี่ยว เช่น เพลงอาเฮีย (ทุกเครื่องมือ) เพลงทะแย เถา (ทุกเครื่องมือ) เพลงพญาโศก เพลงลาวแพน

ประเภทเพลงเถา เช่น เพลงหกบท เถา เพลงแปดบท เถา เพลงแขกสาหร่าย เถา เพลงบังใบ เถา เพลงเขมรใหญ่ เถา เพลงหงส์ทอง เถา เพลงตะลุ่มโปง เถา เพลงพม่า เถา เพลงดอกไม้ร่วง เถา เพลงเขมรเหลือง เถา เพลงพม่าห้าท่อน เถา

นอกเหนือจากนี้แล้วท่านยังได้ทำทางบรรเลงสำหรับวงโยธวาทิตของกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และตำรวจไว้อีกมาก แม้ว่าครูจางวางทั่วจะจากไปหลายสิบปีแล้ว แต่ชื่อเสียงของ *“ทางฝั่ง ขะโน้น”* และ *“วงฝั่งขะโน้น”* ยังเป็นที่รู้จักกันดีจนบัดนี้ ลักษณะการบรรเลงของวงนี้ที่ขึ้นชื่อ ก็คือความเป็นระเบียบเรียบร้อยพร้อมเพรียงตามหน้าที่ของผู้บรรเลง แต่ละเครื่องบรรเลงไม่โลดโผน ไม่ลักลั่นกัน และเป็นทางที่ไพเราะแปลกจากวงอื่น ๆ (สุรพล สุวรรณ, 2560: 36 - 37)

ประวัติความเป็นมาของตระกูลพาทยโกศล ตามคำบอกเล่าของหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) กล่าวคือ ครอบครัวของท่านย้ายมาจากกรุงศรีอยุธยา ต่อมาได้มาปักหลักพักอาศัยอยู่ที่แพริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือขึ้นไป บิดามีบ้านและกลุ่มเครือญาติทำอาชีพรับงานบรรเลงดนตรีและเป็นเจ้าภาษีปูน (ปูนแดงกินกับหมาก) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ย้ายครอบครัวมาปลูกบ้านพักอาศัยอยู่ในเขตที่ดินบริเวณด้านหลังของวัดกัลยาณมิตรวรรมหาวิหาร ตามคำชักชวนของเจ้าอาวาสซึ่งมีความสนิทสนมกัน พร้อมด้วยครอบครัวของครูทองดี ชูสัตย์ ที่เป็นญาติสนิท ต่อมาครอบครัวของหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) ได้รับมอบหมายจากท่านเจ้าอาวาสให้เป็นผู้ช่วยดูแลวัด และได้รับมอบหมายจากเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ให้ทำงานผูกภาษีชุงไม้ ทั้งนี้เพราะเห็นว่าหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) เป็นคนดีและควรจะมีรายได้เพื่อสร้างฐานะ แต่ทำได้แค่เพียง 2 - 3 ปี เพราะไม่สันทัดในการเป็นพ่อค้า หลังจากนั้นจึงทำแต่อาชีพดนตรีและดูแลวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารเป็นหลัก ในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยเหตุที่หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) ทำหน้าที่ดูแลวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารได้อย่างเรียบร้อย จึงได้รับราชทินนามว่า *“หลวงกัลยาณมิตตาวาส”* ครอบครัวของหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) จึงเป็นที่เคารพนับถือและยังคงทำหน้าที่ช่วยดูแลวัดกัลยาณมิตรตลอดมาจนถึงสมัยของครูจางวางทั่ว พาทยโกศล (บุตรชาย) ซึ่งก็ได้ทำหน้าที่ช่วยดูแลวัดเช่นเดียวกัน

(พูนพิศ อมาตยกุล อ้างถึงใน มานิดา จั่นสุวรรณ์, 2552: 65)

ต้นตระกูลของตระกูลพาทยโกศล คือ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ พาทยโกศล) และครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ซึ่งในขณะนั้นเป็นนักดนตรีประจำอยู่ที่วังบางขุนพรหมและได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าวงพิณพาทย์วังบางขุนพรหม ด้วยความรู้ความสามารถในการควบคุมวงพิณพาทย์ พร้อมทั้งได้รับการอุปถัมภ์จากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระ - นครสวรรค์วรพินิต หรือทูลกระหม่อมบริพัตร อย่างจริงจัง โดยไม่โปรดให้ออกรับงานนอกและทรงอุปถัมภ์ออกค่าใช้จ่ายให้ลูกหลานของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลได้ศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนหาคู่ครองที่มีความรู้และมีการศึกษาดีให้แก่ลูกศิษย์ของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ทูลกระหม่อมบริพัตรทรงอุปถัมภ์วงดนตรีบ้านพาทยโกศลมาเป็นเวลากว่า 30 ปี และที่สำคัญได้พระราชทานนามสกุล *“พาทยโกศล”* ให้แก่ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ พาทยโกศล) และครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2460 นอกจากนี้ยังพระราชทานนามแก่ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ในวันเดียวกันด้วย (มานิดา จั่นสุวรรณ์, 2552: 67)

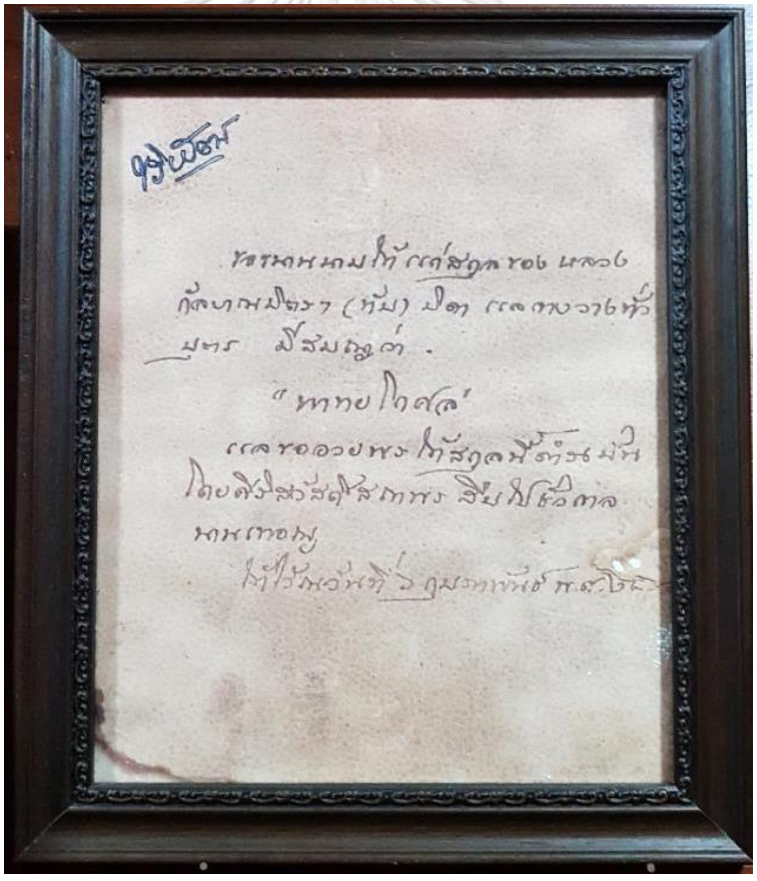

ภาพที่ 16 ลายพระหัตถ์ทูลกระหม่อมบริพัตร พระราชทานนามสกุล “พาทยโกศล”
ที่มาภาพ : บ้านพาทยโกศล (นายพีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 17 ลายพระหัตถ์ทูลกระหม่อมบริพัตร พระราชทานนามแก่ ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล
ที่มาภาพ : บ้านพาทยโกศล (นายพีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2562)

จากเอกสารข้างต้นจะแสดงให้เห็นว่า นามสกุลพาทยโกศล เริ่มต้นที่ทายาทลำดับที่ 4 กล่าวคือ โดยตามลำดับเครือญาติของตระกูลพาทยโกศลในลำดับที่ 1 - 2 นั้น ไม่ปรากฏนาม ซึ่งในลำดับที่ 3 คือ บิดาของหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) โดยมีน้องสาวของครูทองดี ชูสัตย์เป็นภรรยา และลำดับที่ 4 คือ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) ซึ่งได้รับพระราชทานนามสกุล *“พาทยโกศล”* พร้อมกับจางวางทั่ว ซึ่งเป็นบุตรชายและทายาทในลำดับที่ 5

2.2.3 เครือญาติตระกูลพาทยโกศล

แผนภูมิที่ 1 แสดงลำดับเครือญาติของวงศ์ตระกูลพาทยโกศล

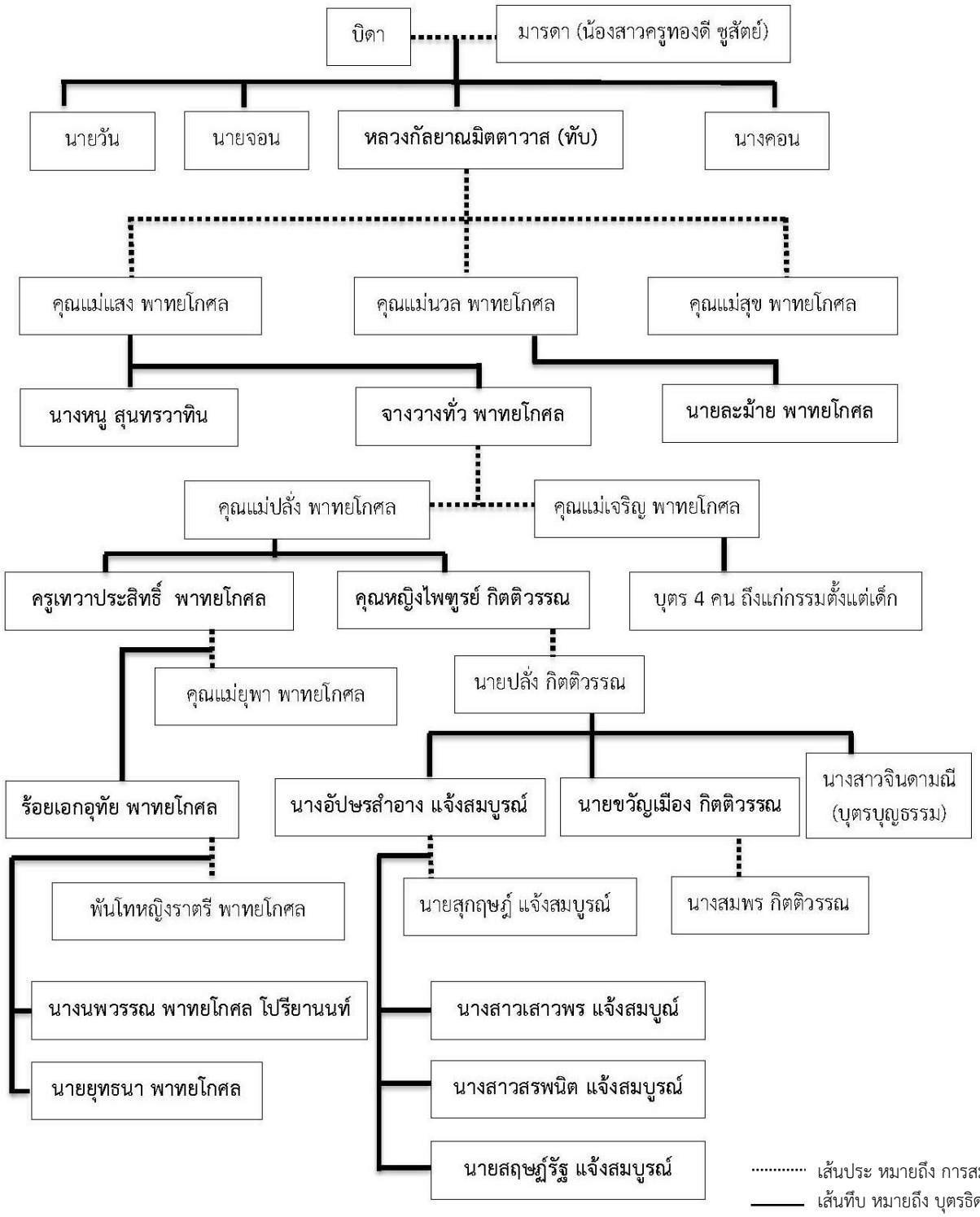

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยสามารถลำดับเครือญาติของตระกูลพาทยโกศลได้ ดังนี้

ลำดับที่ 1 - 2 ไม่ปรากฏนาม

ลำดับที่ 3 คือ บิดาของหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) โดยมีภรรยาเป็นน้องสาวของครูทองดี ชูสัตย์ มีบุตร 4 คน คือ นายวัน นายจอน หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) และนางคอน

ลำดับที่ 4 หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) (ไม่ทราบปีเกิด - พ.ศ. 2462)

ภาพที่ 18 หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ พาทยโกศล)

ที่มาภาพ : บ้านพาทยโกศล (พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อ 31 ตุลาคม 2562)

หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) เป็นนักดนตรีที่มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะด้านเครื่องดนตรี ทุกชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งซอสามสาย ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำหน้าที่เป็นนักดนตรีประจำวังวังบูรพาภิรมย์ และหัวหน้าวงดนตรีบ้านพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) มีภรรยา 3 คน ชื่อ คุณแม่แสง คุณแม่นวล และคุณแม่สุข แต่ละท่านมีบุตรธิดาที่เกิดกับหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) ดังนี้

คุณแม่แสง พาทยโกศล : ภรรยาคนแรก เป็นนักดนตรีที่มีฝีมือด้านการดีดจะเข้เป็นครูสอนดนตรีในราชสำนักในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีฝีมือในการสร้างเครื่องดนตรี เช่น การเหลาลูกระนาด และเป็นช่างกลึง มีบุตรธิดา 2 คน คือ บุตรสาวคนโต ชื่อนางหนู สุนทรวาทิน และบุตรชายคนรอง ชื่อ ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล

คุณแม่นวล พาทยโกศล : ภรรยาคนที่ 2 มีบุตรชายคนเดียวชื่อ นายละม้าย พาทยโกศล (เดิมชื่อ แมว ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น เกสร แล้วจึงเปลี่ยนชื่ออีกครั้งหนึ่งเป็น ละม้าย) เป็นนักดนตรีที่มีฝีมือทางเครื่องหนังของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล

คุณแม่สุข พาทยโกศล : ภรรยาคนที่ 3 ไม่มีบุตร

ลำดับที่ 5 ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล (พ.ศ. 2424 – 2481)

ภาพที่ 19 ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล

ที่มาภาพ : บ้านพาทยโกศล (พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อ 31 ตุลาคม 2562)

ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล เกิดเมื่อวันพุธ แรม 13 ค่ำ เดือน 10 ปีมะเส็ง พ.ศ. 2424 มีภรรยา 2 คน ชื่อ คุณแม่ปลั่ง พาทยโกศล และคุณแม่เจริญ พาทยโกศล มีบุตรธิดา ดังนี้

คุณแม่ปลั่ง พาทยโกศล : ภรรยาคนแรก เป็นบุตรสาวของนายแฉ่ง คงศรีวิไล มีบุตรธิดา 8 คน (บางครั้งเล่ากันว่า 6 คน) ส่วนใหญ่ถึงแก่กรรมไปตั้งแต่เด็ก คงเหลือเพียงบุตรชาย ชื่อ ครูเทวาประสิทธิ์ (เดิมชื่อ นก) พาทยโกศล และบุตรสาวชื่อ คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ

คุณแม่เจริญ พาทยโกศล : ภรรยาคนที่ 2 (สกุลเดิม รุ่งเจริญ) อดีตคือหม่อมเจริญกุญชรณ อยุธยา ภรรยาของเจ้าพระยาเทเวศร์วงศวิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร เจ้ากรมมหรสพในสมัยรัชกาลที่ 5) เป็นนักร้องเอกของวังบ้านหม้อ ได้ย้ายออกจากวังบ้านหม้อเพื่อมาใช้ชีวิตร่วมกับครูจางวางทั่ว พาทยโกศล เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2452 ทำการเลี้ยงดูครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศลและคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ เสมือนเป็นมารดามาตั้งแต่เด็ก มีบุตรธิดาที่เกิดกับครูจางวางทั่ว พาทยโกศล 4 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 2 คน แต่ถึงแก่กรรมตั้งแต่เด็กทุกคน

ลำดับที่ 6 ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล (พ.ศ. 2450 - 2516)

ภาพที่ 20 ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล

ที่มาภาพ : บ้านพาทยโกศล (พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อ 31 ตุลาคม 2562)

ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล เป็นบุตรชายคนโตของครูจางวางทั่ว พาทยโกศล เกิดเมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2450 ปีมะแม เดิมชื่อ นก ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระราชทานนามว่า *“เทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล”* หรือเรียกชื่อเป็นคำสั้น ๆ ว่า *“นายเทวา”* เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2460

ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล สมรสกับคุณแม่ยุพา พาทยโกศล (สกุลเดิม โอชกะ) มีบุตรชายคนเดียวคือ ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศลถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็ง เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2516

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ (พ.ศ. 2454 - 2538)

ภาพที่ 21 คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ

ที่มาภาพ : บ้านพาทยโกศล (พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อ 31 ตุลาคม 2562)

คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ เป็นน้องสาวของครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล เกิดเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454 ได้รับพระราชทานโล่เกียรติยศจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิอดุลยเดช ในฐานะนักดนตรีไทยตัวอย่างเมื่อปี พ.ศ. 2524 และได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปี พ.ศ. 2530

คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ สมรสกับพันเอกปลั่ง กิตติวรรณ มีบุตรธิดา 2 คน คือ นางอัปษร สำอาง (อี๊ด) แจ้งสมบูรณ์ และนายขวัญเมือง (อ๊อด) กิตติวรรณ คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ลำดับที่ 7 ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล (พ.ศ. 2490 – 2550)

ภาพที่ 22 ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล

ที่มาภาพ : บ้านพาทยโกศล (พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อ 31 ตุลาคม 2562)

ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล เป็นบุตรชายคนเดียวของครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล เกิดเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2490 รับราชการอยู่ที่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ตำแหน่งประจำกองวิชาประวัติศาสตร์ส่วนการศึกษา สมรสกับพันโทหญิงราตรี พาทยโกศล (สกุลเดิม สัมฤทธิ์วงศ์) เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 มีบุตรธิดา 2 คน คนแรกเป็นหญิงชื่อ นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ บุตรคนที่ 2 เป็นชายชื่อ นายยุทธนา พาทยโกศล

ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล ล้มป่วยด้วยโรคติดเชื้อในกระแสโลหิตอย่างรุนแรง และถึงแก่กรรมเมื่อเวลาเช้าของวันอังคารที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2550 ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ลำดับที่ 8

นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ (พ.ศ. 2519 – ปัจจุบัน)

ภาพที่ 23 นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา (บันทึกภาพเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2562)

นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ ภาควิชาดนตรีศึกษา (ดนตรีไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันทำอาชีพอิสระ และดูแลที่บ้าน

นายยุทธนา พาทยโกศล (พ.ศ. 2523 – ปัจจุบัน)

ภาพที่ 24 นายยุทธนา พาทยโกศล

ที่มาภาพ : นายยุทธนา พาทยโกศล

นายยุทธนา พาทยโกศล สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะวิศวกรรมศาสตร์ สาขาเคมี มหาวิทยาลัยรังสิต ปัจจุบันทำงานอยู่ที่บริษัท Akzo Nobel Paints (Thailand) Limited (Coatings Samut Sakhbon) ถนนพระราม 2 ตำแหน่งงาน Technologist Senior

จากอดีตจนถึงปัจจุบันตระกูลพาทยโกศล ยังคงสืบทอดเชื้อสายตระกูลและพักอาศัยอยู่ที่บ้านด้านหลังของวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร โดยยังคงประกอบอาชีพรับงานบรรเลงดนตรี และยังคงสืบทอด *“วงดนตรีบ้านพาทยโกศล”* ซึ่งเป็นวงดนตรีประจำบ้านที่มีชื่อเสียงมาก รวมถึงการรักษาและอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม เครื่องดนตรี เรือนบ้านเครื่องให้คงอยู่อย่างดีเสมอมา นอกจากนี้ลูกศิษย์ของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ยังเป็นนักดนตรีไทยและครูดนตรีที่มีชื่อเสียง ทั้งในด้านความรู้ความสามารถและฝีมือในการบรรเลงเช่นกัน

2.2.4 การเรียนและการต่อเพลงของบ้านพาทยโกศล

กระบวนการในการถ่ายทอดวิชาดนตรีไทยที่ใช้กันมาตั้งแต่เดิมนั้น จะใช้วิธีการสืบทอดโดยการบอกเล่าแต่เพียงวิธีเดียวเท่านั้น ซึ่งปัจจุบันนี้การเรียนการสอนวิชาดนตรีก็ได้มีการพัฒนารูปแบบมากขึ้น โดยมีอุปกรณ์หรือวิธีการที่ใช้ในการช่วยจำที่หลากหลาย เช่น เครื่องบันทึกเสียง การจดบันทึกโน้ต หรือสื่อวีดิทัศน์ เป็นต้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีอุปกรณ์และวิธีการเหล่านี้ มาเป็นตัวช่วยในการเรียนการสอนวิชาดนตรีไทยแล้ว แต่การถ่ายทอดวิชาดนตรีไทยหรือการต่อเพลงที่กระทำกันของบ้านพาทยโกศล ก็ยังคงมีลักษณะดั้งเดิมอย่างเช่นที่เป็นมาในอดีต กล่าวคือ เป็นการต่อเพลงชนิดตัวต่อตัวที่เน้นวิธีการจดจำเพลงเป็นหลัก และยังคงมีการต่อเพลงให้ลูกศิษย์ที่บนบ้านเครื่องเช่นเดิม แม้ว่าจะมีการบันทึกโน้ตเพลงไว้บ้าง แต่ก็ไม่ได้นำมาใช้เท่าไรนัก อีกทั้งทางเพลงและการแบ่งมือในการบรรเลงของบ้านพาทยโกศลนั้น ต้องเป็นผู้ที่เรียนและได้รับการต่อเพลงจากครูหรือที่บ้านพาทยโกศลเท่านั้น จึงจะได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งนายนิวัติ คงรำพึง ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงเรื่องการต่อเพลงที่บ้านพาทยโกศล ไว้ว่า

> *...ก่อนนี้ต้องมาต่อเพลงกันที่บ้าน ผมเองก็มานอนอยู่ที่นี่ ที่บ้านเครื่องนี้ สมัยที่ผมเพิ่งเข้ามาอยู่ที่นี่คือเรียนกันจริง ๆ เลย ผมมาจากอยุธยาสองคน เขาก็รับไว้สองคน นอกนั้นเขาก็ไปงาน รุ่นนั้นยังมีเรียนอยู่ แต่มาตอนหลังนี้เขาไม่ค่อยได้สอนแล้ว เขาก็ไปสอนตามสถาบัน ทุกวันนี้เวลามีงานก็จะเตรียมโทรหากันว่าใครว่างวันไหนก็ให้เข้ามาซ้อมเพลงกัน เพลงไหนใครไม่ได้ก็ต่อกันไป เขากำหนดเพลงอะไรมาบ้างก็ต่อกันไป อย่างล่าสุดที่ไปอัดเพลงกันนี้ เพลงเรื่องนะ ... เราก็ต้องไปขุดเอาของเก่าของเดิมขึ้นมาบรรเลง อย่างเพลงเรื่องเขมรใหญ่ เพลงเรื่องสี่เกลอ เพลงเรื่องเต่าทอง เขาก็เอาไป เราก็ต้องไปหาเพลงเก่า ๆ มา อย่างเพลงเรื่องตะนาว จริง ๆ ตะนาวก็มีสองแบบนะ ของทางฝั่งโน้น ฝั่งพระนครก็จะสั้นกว่าของฝั่งเรา อย่างเพลงเรื่องจีนแส ของเขาก็จะสั้นกว่าของเรา ของฝั่งเราก็มีเก้าท่อน แต่บางทีเวลาที่เราออกไปบรรเลงทั่ว ๆ ไป เราก็ต้องเล่นเพลงตลาด เพราะครูท่านสั่งไว้ว่าให้เล่นเพลงตลาด เราก็ว่ากันไป คือถ้าไม่เจอพวกเรากันเองก็จะตีด้วยกันไม่ได้เลย ต้องตีเพลงตลาด เพราะเพลงพวกนี้ให้พูดง่าย ๆ คือ ตีตามได้ง่าย ได้ฟังเขาตี*

สักเที่ยวเดียวก็เข้าใจแล้ว แต่เพลงของบ้านเราถ้าไม่ต่อ ไม่เรียนกันมาเลย มือก็จะไม่ได้ พอตีมือไม่ได้ ก็เรียกว่าไม่ได้เพลงเลยจะดีกว่า เพราะของเราแต่ละเพลงเขาจะกำหนดไว้เลยว่ามือต้องใช้แบบนี้ เช่น เพลงโหมโรงกัลยาณมิตร บังคับเลยว่าต้องใช้แบบนี้ ตีมืออย่างนี้ แต่ถ้าเป็นที่อื่นตี มือจะไม่ใช่ จะตีเป็นมือคล้ายทางระนาดไป เขาจะแบ่งมือไม่ถูก การแบ่งมือสำคัญ เราดูก็จะรู้เลยว่าไม่ได้ต่อ ไม่ได้เรียนมาจากบ้านเราแล้ว เพราะที่บ้านพาทยโกศลนี้จะเน้นเรื่องมือมาก ... ที่บ้านพาทยโกศลนี้จะเน้นเรื่องการจำเพลงเป็นสำคัญ แต่เมื่อก่อนก็มีโน้ตอยู่นะ เขาจะเอาโน้ตไว้บนโตก ตั้งไว้บนที่บูชาเครื่องตรงนี้ อย่างเวลาครูจะต่อเพลง เช่น เพลงหน้าพาทย์ ครูก็จะไปเอามา ก็ยังคงมีจดบันทึกโน้ตไว้บ้าง แต่เป็นโน้ตสากลนะ ... คุณราตรีเขาก็บอกว่าตอนนี้กระดาษก็กรอบหมดแล้ว เปิดก็จะขาด เราก็ไม่ได้มีการทำสำเนาอะไรไว้ เมื่อก่อนมีก็วางไว้เฉย ๆ วางไว้ข้างหน้านี้ไม่ได้ใช้ พอจะใช้หยิบออกมาคลี่ดูก็จะขาดแล้ว ของทางบ้านเราส่วนใหญ่ก็เป็นโน้ตทางฆ้อง ... ส่วนเรื่องการบันทึกเทปหรือแผ่นเสียงทางบ้านเราก็ไม่มีเลย แต่ก็มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ผมไปอัดเสียง ผมอยู่ในเหตุการณ์ มีเพลงที่ผมไปอัดแต่ก็อัดไม่เต็มหรอก คือคุณโป๊ป (ครูเทวาประสิทธิ์) เขาให้ไปอย่างนั้น เช่น เพลงเต่าทองมีเก้าท่อน เขาก็ให้ไปแค่หกท่อน แล้วก็อย่างเพลงพระฉัน ก็ให้ตีแค่เที่ยวเดียว เขาบอกว่าตีหลายเที่ยวเดี๋ยวคนเขาจำไป คุณโป๊ป (ครูเทวาประสิทธิ์) เขาหวงถึงขนาดนี้ พอออกมาคนเขาก็ถามว่าเพลงมีเท่านี้หรือ ผมก็ตอบว่า ก็เขาให้เล่นเท่านี้ ... (นิวัติ คงรำพึง, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2562)

บริเวณที่ใช้ต่อเพลงของบ้านพาทยโกศลนั้นข้างบนจะยกพื้นสูงขึ้น ซึ่งด้านหน้าจะมีแท่นบูชาและชั้นวางเครื่องดนตรี โดยจะมีเครื่องดนตรีกลุ่มหนึ่งจัดวางไว้เป็นการถาวร ซึ่งปกติแล้วการต่อเพลงสำหรับลูกศิษย์บ้านพาทยโกศลระดับเพิ่งเริ่มฝึกหัดนั้น จะเริ่มฝึกหัดที่ฆ้องวงใหญ่ก่อนเสมอ เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่ดำเนินทำนองหลักในวงปี่พาทย์ จึงต้องเรียนรู้ทำนองหลักให้แม่นยำดีเสียก่อน เมื่อสามารถจดจำทำนองหลักนี้ได้ ก็จะสามารถบรรเลงเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ ได้ โดยเรียนรู้วิธีการบรรเลงของเครื่องดนตรีนั้น ๆ เพิ่มเติมอีกเล็กน้อย ซึ่งเวลาที่มีการต่อเพลงนั้น ผู้เป็นศิษย์หรือผู้ที่มาขอต่อเพลงจะเข้าไปนั่งประจำที่เครื่องดนตรีที่ตนเล่น ไม่ว่าจะเป็นระนาดเอก ระนาดทุ้ม หรือฆ้องก็ตาม ครูผู้ต่อเพลงก็จะเข้าไปนั่งประจำเครื่องดนตรีอีกเครื่องหนึ่ง โดยจะหันหน้าหรือหันเครื่องดนตรีเข้าหาลูกศิษย์ ซึ่งจะสังเกตได้ว่าครูจะนั่งอยู่ตรงข้ามหรืออยู่ข้าง ๆ ศิษย์เสมอ ลักษณะการนั่งต่อเพลงตามการจัดวางเครื่องดนตรีเช่นนี้ จะทำให้ศิษย์สามารถมองเห็นวิธีการบรรเลง ไม่ว่าจะเป็นการนั่ง การตี หรือการใช้มือ อีกทั้งยังสามารถฟังเสียงที่ครูตีได้อย่างชัดเจน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ในการต่อเพลงนั้น ครูหรือผู้ทำหน้าที่ต่อเพลงให้ จะใช้วิธีตีให้ศิษย์หรือผู้มาขอต่อเพลงฟังทีละวรรค โดยครูจะตีช้า ๆ และชัด ๆ เพื่อให้ศิษย์ได้มีโอกาสจดจำทำนองเพลง และสังเกตการใช้มือไปพร้อม ๆ กัน โดยครูจะตีตามทางของเครื่องดนตรีที่ศิษย์บรรเลง เช่น หากศิษย์ต่อเพลงด้วยฆ้องวง แต่ครูอาจจะต่อให้โดยใช้ระนาดเอกแต่ตีเป็นทางฆ้องวง เป็นต้น ผู้เรียนก็จะตีเลียนแบบตามที่ครูตีให้ดูเที่ยวแรก ๆ ครูจะตีไปพร้อม ๆ กันด้วย แล้วค่อย ๆ หยุดให้ผู้ต่อตีไปเอง เมื่อผู้เรียนตีตามได้ถูกต้องแล้ว ครูก็จะขึ้นวรรคใหม่ต่อไป เมื่อทำเช่นนั้นได้สักช่วงหนึ่งอาจเป็นราว 2 - 4 วรรค ประโยคเพลงหรือต่อครบทั้งหน้าทับ ครูก็จะให้ทบทวนตั้งแต่เริ่มต้นเพื่อเป็นการทดสอบว่าจำเพลงเท่าที่ต่อมาแล้วได้ดีหรือยัง ซึ่งครูจะปล่อยให้ทบทวนซ้ำหลาย ๆ เที่ยว เพื่อให้แน่ใจว่าแม่นเพลงหรือสามารถจำที่ต่อได้ดีแล้วจึงจะทำการ ต่อเพลงเพิ่มเติมให้ แต่บางครั้งก็จะมีการต่อเพลงด้วยการ *“นอยเพลง”* คือ ครูจะท่องเพลงให้ฟังแล้วให้ศิษย์ตีตาม ซึ่งการใช้มือหรือการแบ่งมือนั้น ครูก็จะคอยชี้แนะ เช่น ช่วงไหนที่ต้องใช้เป็นมือเฉพาะหรือมีการแบ่งมือที่ไม่ถูกต้อง ครูก็จะทำการปรับแก้ไขให้ โดยการต่อเพลงจะคืบหน้าไปได้มากน้อยเพียงใด ก็อยู่ที่ความสามารถของแต่ละคน หากสามารถบรรเลงตามครูได้อย่างรวดเร็วและจำเพลงได้อย่างดีแล้ว ครูก็จะต่อเพลงให้ได้มาก สิ่งสำคัญของการต่อเพลงเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเงื่อนไขของการต่อเพลง คือ ต้องจำเพลงให้ได้แม่นยำและปฏิบัติได้ดี

โดยการต่อเพลงของบ้านพาทยโกศลที่ครูจะคอยบอกทำนอง สังเกตพร้อมทั้งชี้แนะการใช้มือในการบรรเลง และเน้นเรื่องการจดจำบทเพลง ซึ่งไม่ได้มีการจดบันทึกโน้ตหรือไม่มีการบันทึกเสียงไว้นั้น นายประจักษ์ จิตอรุณ และนายนพพลน์ น้อยเศรษฐี ลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล ได้อธิบายไว้ว่า

> *...การต่อเพลงหรือการเรียนเพลงของที่บ้านพาทยโกศลนี้ จะใช้การต่อจำเป็นหลัก พูดตรง ๆ คือคนเขียนโน้ตก็หมดไปแล้ว เราก็จะยึดการเรียนการสอนแบบโบราณ คือ การต่อแล้วจำ ย้อนกลับไปสมัยผมเป็นเด็ก มาต่อเพลงที่บ้านนี้ เช่น เพลงโอ้ลาว ครูสมศักดิ์จะนั่งอยู่อีกฝั่งหนึ่งของบ้าน แล้วท่องเพลงให้ผมฟัง เรียกว่า นอยเพลง จะไม่มาตีเครื่องให้ดูนะ แต่จะเป็นการท่องจากปากให้ผมฟัง แล้วให้ผมตีตาม ตรงไหนมือไม่ถูกครูก็จะคอยบอกให้ อย่างเช่นพวกมือเฉพาะ ครูก็จะคอยบอก ... ปัจจุบันนี้ก็ไม่มีการจดบันทึกโน้ตไว้ เนื่องด้วยว่าทุกคนต่างคนต่างไปทำงานอยู่คนละที่ ก็ไม่ค่อยมีใครจดโน้ตกัน ถ้าอย่างเป็นหน่วยงานเช่นกรมศิลป์หรือกองดุริยางค์ของเหล่าทัพ เขาก็จะมีการจดโน้ตบันทึกกันไว้ แต่ว่าที่บ้านเราเรียนดนตรีกันที่บ้าน ถึงเป็นลูกศิษย์ดนตรีจริง แต่บางคนไม่ได้ประกอบอาชีพทางด้านดนตรีก็แยกย้ายกันไปทำงานอย่างอื่น นอกจากว่าที่บ้านจะมีงานถึงจะมีการรวมตัวกันถึงจะมานั่งทบทวนเพลง ต่อเพลงกัน ไม่ค่อยมีใครมานั่งเขียนโน้ต และเพลงบางเพลงของที่นี่ก็จะเป็นแบบเฉพาะ อย่างเช่นว่าบางเพลงเป็นเพลงเดียวกันกับ*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

เพลงทางฝั่งพระนคร สำเนียงเดียวกัน แต่ตีด้วยกันไม่ได้ เช่น เพลงมีการขึ้นต้นคนละแบบ หรือบางทีสำนวนนี้ไปอยู่ตรงกลางเพลง แต่ทางทางบ้านเรายังไม่ไปแต่ทางของเขาตีไปแล้ว บ้านเรามาตีช่วงตอนหลัง ท้ายท่อน ตลบกลับ จะเป็นลักษณะอย่างนี้ ซึ่งเพลงก็เท่ากัน...

(ประจักษ์ จิตรอรุณ, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

...เพลงที่ใช้ในการพระเมรุครั้งนี้ ก็มีการบันทึกเสียงกันไว้เองอยู่บ้าง ก็เพื่อเอาไว้ซ้อม เอาไว้ทบทวน เราก็ใช้การบันทึกเสียง ก็จะเป็นลูกศิษย์ที่บันทึกกันเอง ใครไปงานที่ไหนก็จะบันทึกกันไว้ แล้วก็ส่งให้กันในกลุ่มบ้าง ให้พวกกันเอง ใครที่ไม่ได้ตรงไหนก็จะได้เอามาเปิดฟังกันได้ ก็จะเอาไว้เป็นกลุ่มเฉพาะลูกศิษย์บ้านเครื่อง

(นพพลน์ น้อยเศรษฐี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

ด้วยการต่อเพลงหรือการเรียนวิชาดนตรีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเช่นนี้ จะเห็นได้ว่าบ้านพาทยโกศลให้ความสำคัญกับการจำเพลงมาก จึงทำให้การต่อเพลงของบ้านพาทยโกศล ไม่นิยมใช้อุปกรณ์ใด ๆ ในการช่วยต่อเพลงหรือจำเพลง ไม่ว่าจะเป็นการจดโน้ตหรือการบันทึกเสียง ซึ่งการใช้โน้ตนั้นสำหรับเครื่องตี เช่น ระนาดหรือฆ้อง โดยธรรมชาติของการบรรเลงก็ไม่เอื้อให้ใช้โน้ตอยู่แล้ว ดังนั้นการเรียนหรือการต่อเพลงของที่บ้านพาทยโกศลนี้ก็จะใช้การ *“จำ”* เป็นหลัก ส่วนเทปบันทึกเสียงก็เป็นสิ่งที่นักดนตรีบ้านพาทยโกศล ไม่นิยมใช้เพื่อการต่อเพลงด้วยเช่นกัน แต่บรรดาลูกศิษย์ก็ได้มีการบันทึกเสียงโดยใช้โทรศัพท์ไว้บ้างในกรณีที่เป็นเพลงที่ต้องใช้ในงานสำคัญ ๆ เพื่อเป็นการทบทวนหรือนัดแนะเพลงให้ตรงกัน ซึ่งจะเป็นการส่งให้กันเฉพาะกลุ่มลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลเท่านั้น

2.2.5 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

2.2.5.1 ประวัติความเป็นมาของวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศล

การที่ดนตรีมอญเข้ามาสู่สำนักดนตรีของครูจางวางทั่ว พาทยโกศล เป็นเพราะนักดนตรีของท่านเป็นชาวมอญโดยแท้หลายคน เช่น นายอิน อ๊อกกังวาล ซึ่งเป็นทหารเรือในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักร้องที่มีเสียงดี ขับร้องเพลงได้ไพเราะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพลงมอญ เป็นคนแรกที่นำเพลงมอญร้องไห้ทางมอญมาใช้ในงานศพจนแพร่หลาย มีบุตรสาวเป็นนักร้องชื่อ นางสอาด โปร่งน้ำใจ มีหลานสาวชื่อ คุณหญิงเสนาะดุริยางค์ (เดิมชื่อ เรือน) ซึ่งเป็นลูกของพี่ชายชื่อ นายขัน อ๊อกกังวาล ต่อมาสมรสกับพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) นอกจากนี้เพลงตับมอญคละซึ่งเป็นเพลงมอญที่มีเนื้อร้องเป็นภาษามอญคล้ายกับเพลงเรื่อง มี 9 ท่อน ที่ใช้บรรเลงอยู่ในสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ก็นับเป็นดนตรีมอญด้วย (มนัส แก้วบูชา, อ้างถึงใน มานิดา จั่นสุวรรณ์, 2552: 152)

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่าปี่พาทย์มอญและเพลงมอญนั้น ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในบ้านพาทยโกศล คือ สมัยครูจางวางทั่ว เนื่องจากมีนักดนตรีในวงของท่านเป็นชาวมอญและนำเพลงมอญมาใช้ในงานศพเป็นคนแรกจนแพร่หลาย รวมถึงการได้เป็นเครือญาติกันจึงทำให้เพลงมอญได้แพร่เข้ามาในบ้านพาทยโกศลด้วย

ทั้งนี้จากประวัติศาสตร์การดนตรีไทยที่บันทึกไว้เป็นหลักฐานในเอกสารอ้างอิง สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ได้นำเครื่องดนตรีไทยออกบรรเลงในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ซึ่งมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญ คือ สมัยครูจางวางทั่ว พาทยโกศล พบว่ามีการบรรเลงปี่พาทย์ประโคมพระศพสมเด็จพระปุจฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ในปี พ.ศ. 2468 สมเด็จพระปุจฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี พระชนนีในทูลกระหม่อมบริพัตรสิ้นพระชนม์ ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล จึงได้นำวงปี่พาทย์มอญไปบรรเลงคู่กับวงปี่พาทย์ของกรมมหรสพ นายเฉลิม บัวทั่ง ซึ่งได้เข้าไปฝากตัวเรียนเพลงมอญอยู่ที่สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล กล่าวว่า ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ได้นำนักดนตรีชาวมอญเข้ามาร่วมบรรเลงปี่พาทย์มอญประโคมพระศพด้วย ซึ่งนับว่าเป็นการนำวงปี่พาทย์มอญเข้ามาประโคมพระศพเจ้านายเป็นครั้งแรก จากนั้นค่านิยมในการนำวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลงในงานศพก็ได้แพร่หลายไปสู่ประชาชนทั่วไป ต่อมาบ้านพาทยโกศลจึงได้มีการสร้างวงปี่พาทย์มอญไว้หลายชุดสำหรับใช้งาน (มานิดา จั่นสุวรรณ์, 2552: 111)

จากการค้นคว้าเอกสารและหลักฐานเรื่องของวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศลนั้น ไม่มีปรากฏว่าเริ่มมีขึ้นในเมื่อใดและเข้ามามีบทบาทต่อสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลได้อย่างไรแน่ชัด แต่ตามคำบอกเล่าของทายาทและลูกศิษย์บ้านพาทยโกศล ได้อธิบายถึงเรื่องการมีปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศลไว้ว่า น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยของครูจางวางทั่ว ซึ่งขณะนั้นก็มีการเรียนเพลงมอญอยู่แล้วและใช้วงปี่พาทย์มอญออกงานอย่างเสมอมา รวมถึงได้เล่าเรื่องการสร้างเครื่องมอญที่บ้านพาทยโกศลสร้างไว้เอง คือ ฆ้องโพธิ์ ซึ่งทำขึ้นมาเองจากต้นโพธิ์ของวัดกัลยาณมิตร โดยนางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงเรื่องการมีวงปี่พาทย์มอญไว้ว่า

> *เครื่องปี่พาทย์มอญนั้นมีมาตั้งนานแล้ว มีมาพร้อมกับบ้าน ถ้าถามจากลุงศักดิ์หรือลุงนิวัติก็คงพูดตรงกันว่าไม่ทราบว่าเกิดมาตั้งแต่เมื่อไร พี่เองก็ไม่ทราบเช่นกัน รู้แต่ว่ามีมาตั้งนานแล้ว เท่าที่ฟังมาจากคุณพ่อ ก็รู้ว่าเมื่อก่อนนั้นหลวงกัลยานั้นอยู่แพ พอได้ที่มา ก็เพราะทำงานให้วังก็เลยมาสร้างบ้าน ก็มีเครื่องมานานแล้วแต่ก็ไม่รู้ที่มาที่ไปว่าเครื่องมอญเริ่มมามีได้เมื่อไร แต่คิดว่าน่าจะมีปี่พาทย์ไทยก่อนในสมัยครูจางวางทั่วแล้วก็คงมีปี่พาทย์มอญ คือทางบ้านพี่จริง ๆ ก็ไม่ค่อยจะพูดอะไร ส่วนคนที่รู้จริง ๆ ก็เสียชีวิตไปหมดแล้ว ก็เลยต้องใช้ข้อสันนิษฐาน เลยคิดว่าน่าจะมีเข้ามาในสมัยของครูจางวางทั่ว ส่วนถ้าย้อนขึ้นไปจากนี้ก็ไม่ทราบเช่นกัน จากนั้นก็ต้องสืบกันขึ้นไปว่าเป็นอย่างไร คืออาจจะมีมาตั้งแต่สมัยหลวงกัลยาหรือเปล่าก็ไม่รู้ แต่เท่าที่สืบค้นได้*

เท่าที่เรารู้ ก็คาดว่าคงเป็นช่วงของสมัยครูจางวางทั่ว แต่ถ้าเป็นเรื่องเครื่องมอญที่มีการสร้างของที่บ้านคือ ฆ้องโพธิ์ ในสมัยของย่าแสง ปู่โป๊บ (ครูเทวาประสิทธิ์) เป็นคนขุดเอง ก็อ้างอิงว่าเป็นคำบอกเล่าจากคนในบ้าน คุณพ่อพี่ป๋ำเองก็เล่าให้ฟังแบบนี้ว่า ฆ้องโพธิ์ เกิดขึ้นในยุคของย่าแสง ซึ่งเป็นภรรยาของครูจางวางทั่ว จึงคิดว่าน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการมีเครื่องมอญของบ้านพาทยโกศล ในสมัยต่อ ๆ มาก็จะมีฆ้องหนุมาน ก็ไม่ทราบว่าสร้างตอนไหน ถัดมาก็เป็นชุดเครื่องมอญ อ.อุทัย ที่ช่างสมชัยทำไว้ให้ หลังจากนั้นก็ไม่มีสร้างเพิ่ม แล้วก็จะมีพวกลูกศิษย์เอามาฝากไว้บ้านหรืออะไรก็ตามแต่ ซึ่งเมื่อก่อนนี้ลุงนิวัติก็เล่าว่าแรก ๆ เครื่องมอญก็ไม่ได้มีเยอะเพิ่งจะมามีในสมัยของครูอุทัย เพราะว่ามีงานมาก มีงานทุกวัน จึงต้องมีเครื่องมอญไว้หลายชุด ช่วงนั้นก็จะมีประจำวัดเลย เช่น วัดโสมนัส วัดกัลยา วัดประยูร ในตอนหลังวัดโสมเขามีการเก็บภาษี ทางเราก็เลยเลิก สมัยก่อนก็จะสัญจรทางเรือ คลองข้างบ้านนี้ แต่มาสมัยพ่อ (ครูอุทัย) ก็เริ่มเป็นรถแล้ว เป็นสามล้อ แต่ถ้าเป็นวัดที่เราทำประจำ เราก็จะมีเครื่องไว้ประจำที่วัดเลย เป็นเครื่องของเราฝากไว้ที่วัดเลย ตอนนี้ก็มาเก็บไว้ที่บ้านหมดแล้ว เครื่องไหนที่ชำรุดก็ถอดเก็บเป็นส่วน ๆ ที่เห็นตรงนี้ก็เป็นของลูกศิษย์มาฝากไว้บ้าง แล้วก็เป็นของพี่ต้อย คณิน พี่ต้อยเองก็เป็นรุ่นลูกศิษย์ที่ต่อมาจากรุ่นลุงศักดิ์ การต่อเพลงที่บ้านหลังจากปู่แล้ว หลัก ๆ ก็จะเป็นครูพังพอน แตงสืบพันธ์ เป็นคนต่อให้

(นพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2562)

นายนิวัติ คงรำพึงและนายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลมามากกว่าครึ่งศตวรรษที่ยังมีชีวิตอยู่ และปัจจุบันยังคงรับหน้าที่ดูแลเรื่องการสืบทอด และการถ่ายทอดทางเพลงของบ้านพาทยโกศล ได้เล่าให้กับผู้วิจัยฟังว่า

...เรื่องประวัติวงปี่พาทย์มอญของทางบ้านพาทยโกศล ตอนผมเข้ามาท่านครูจางวางทั่วก็เสียแล้ว ตอนนั้นก็มีวงปี่พาทย์มอญ มีเครื่องมุกอยู่แล้ว เครื่องทองก็มีอยู่นิดหน่อย แล้วก็จะมีเครื่องที่ครูทำเอาไว้เอง เรียก ฆ้องโพธิ์ ท่านขุดเองเลยนะ เขาเรียกฆ้องโพธิ์วัดกัลยา เรื่องเครื่องมอญนี้ ผมก็มาไม่ทัน แต่ตอนผมเข้ามาก็มีอยู่แล้วก็จะมีเครื่องทอง ที่เห็นอยู่ข้างล่างนี่ก็คือมาทีหลัง แล้วคือตอนนั้นมีงานเยอะก็ซื้อเพิ่มเข้ามา แล้วก็มีคนซื้อเข้ามาให้ ก็ซื้อมาจากอยุธยาบ้าง สี่โค้งหรือไงนี่แหละสามโค้งเขาก็ทำมาให้ เลยคิดไว้ว่าน่าจะมีตั้งแต่สมัยยุคของครูจางวางทั่วเลย เพราะไม่อย่างนั้นก็คงไม่มีฆ้องโพธิ์นี่หรอก เพราะครูท่านขุดทำด้วยมือขึ้นมาเองเลย และก็คงมีตั้งแต่สมัยคุณแม่ปลั่ง เพราะช่วงนั้นท่านก็ทำเครื่องดนตรีเองด้วย เพราะเขาใช้

ต้นโพธิ์ตรงวัดกัลยานี่แหละ เครื่องที่เห็นทางด้านล่างนี้ก็เครื่องใหม่ทั้งหมด ส่วนเพลงมอญที่ตอนผมเข้ามานั้น ส่วนมากจะไปต่อกันที่งาน ไปเจอกันที่งานเลย ไปท่องเพลงกันที่งาน ครูจะไปต่อให้ตามงาน คือพอไปงาน ก็ไปท่องที่งาน ถ้าจะต่อที่บ้านก็ไปท่องกันที่งาน...แต่ก่อนนี้บ้านเรามีงานเยอะ...

(นิวัติ คงรำพึง, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2562)

...วงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศลนี่ เริ่มต้นครั้งแรกผมก็มาไม่ทันนะ ผมมาก็เห็นฆ้องที่ครูจางวางทั่ว ท่านแกะเอง มีอยู่แล้วสองโค้ง เขาเอาไม้มา เขาเรียก ฆ้องโพธิ์ ตอนที่เข้ามาเขาก็มีเครื่องมอญไว้อยู่แล้ว เครื่องมุกนี่ก็มีอยู่แล้ว การเรียนเพลงมอญก็มีแล้ว แต่ครูเขาจะบอกว่า เขาไม่ต่อกันที่บ้านหรอก ครูเขาให้ไปจำเอาตามงาน แต่ก่อนนี้งานมีทุกวัน เว้นวันศุกร์วันเดียว ตีกันทุกวัน วันนี้ตีเพลงนี้ถ้าไม่แม่น พรุ่งนี้ก็ตีใหม่... (สมศักดิ์ ไตรย์วาสน์, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2562)

จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ทายาทและลูกศิษย์เรื่องของวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศล ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า วงปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศลนั้นไม่มีปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเริ่มมีขึ้นในเมื่อใดและเข้ามามีบทบาทต่อบ้านพาทยโกศลได้อย่างไรแน่ชัด ทั้งนี้คาดว่ามีมาตั้งแต่สมัยของครูจางวางทั่ว ซึ่งก็มีการเรียนเพลงมอญอยู่แล้ว และได้ใช้วงปี่พาทย์มอญออกงานบรรเลงอย่างเสมอมา โดยมีการสร้างเครื่องมอญไว้เอง คือ ฆ้องโพธิ์ ซึ่งทำขึ้นมาเองจากต้นโพธิ์ของวัดกัลยาณมิตรที่ล้มลง นับว่าเป็นฆ้องมอญที่เก่าแก่ที่สุดของบ้านพาทยโกศล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ภาพที่ 25 ฆ้องโพธิ์
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

ฆ้องโพธิ์เป็นฆ้องมอญเก่าแก่ของบ้านพาทยโกศล ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ทายาทและลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยของครูจางวางทั่ว พาทยโกศล จนถึงช่วงสมัยของครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล (ไม่ทราบปีที่สร้าง) ที่เรียกว่า *“ฆ้องโพธิ์”* เพราะทำจากต้นโพธิ์ของวัดกัลยาณมิตรที่ล้มลง ขุดเป็นรางฆ้องมอญซึ่งมีขนาดใหญ่ ฆ้องโพธิ์มีหน้าพระทั้งสองข้าง คือ ข้างหนึ่งเป็นรูปครุฑจับนาค อีกข้างหนึ่งเป็นรูปกินนรจับนาค สร้างลักษณะคล้ายกับฆ้องมอญเครื่องมุก แต่ทาสีเป็นสีขาว แดง และเหลือง ปัจจุบันได้นำลูกฆ้องของฆ้องโพธิ์บางส่วนมาใส่ในรางฆ้องเครื่องมุกเพราะมีเสียงดังดีมาก ปัจจุบันฆ้องโพธิ์ไม่ได้นำออกงานและไม่ได้นำออกมาบรรเลงแล้ว เนื่องจากว่ามีขนาดใหญ่และมีสภาพที่ชำรุดมาก ยากต่อการเคลื่อนย้าย จึงได้นำมาตั้งบูชาไว้ที่บนบ้านเครื่อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

2.2.5.2 เครื่องมอญบ้านพาทยโกศล

รายละเอียดเครื่องดนตรีปี่พาทย์มอญของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ที่เป็นเครื่องดนตรีชิ้นสำคัญ สามารถแบ่งได้แต่ละยุคสมัย มีดังนี้

สมัยหลวงกัลยาณมิตตาวาส

ตะโพนมอญ ชุด *“สมิงอัมพพฤกษ์ทั้งสี่”*

ภาพที่ 26 ตะโพนมอญ ชุด อัมพพฤกษ์

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2472 เป็นตะโพนมอญขนาดใหญ่ 4 ใบ ทำจากไม้มะม่วง ตามหลักฐานบันทึกด้านประวัติความเป็นมากล่าวว่า มีต้นมะม่วงขนาดใหญ่มากแผ่กิ่งก้านสาขาร่มรื่นอยู่ที่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้ท่าเรือวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ต่อมาน้ำเซาะจนตลิ่งพังลึกเข้ามาถึงต้นมะม่วง ท่านเจ้าอาวาสจึงหารือกับหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) ให้ทำการตัดต้นมะม่วงก่อนที่จะล้มลงไปในแม่น้ำ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) จึงตัดไม้ต้นมะม่วงได้หลายท่อน เมื่อทิ้งไว้จนแห้งสนิทดีแล้ว จึงนำมาสร้างเป็นตะโพนมอญที่มีขนาดใหญ่มากถึง 4 ใบ ให้ชื่อตะโพนชุดนี้ว่า *“สมิงอัมพพฤกษ์ทั้งสี่”* มีผ้าผูกบอกนามตะโพนดังนี้คือ

ใบที่ 1 กัลยาณบดี ศรี อัมพพฤกษ์ พ.ศ. 2472

ใบที่ 2 สมิงอัมพพฤกษ์เฒ่า กัลยาณมิตร ทำเมื่อ พ.ศ. 2472

ใบที่ 3 สมิงอัมพ กัลยาณมิตร ทำเมื่อ พ.ศ. 2472

ใบที่ 4 อิกษัมพมัย สุนทรพาทย์ พ.ศ. 2472

ตะโพนมอญชุด สมิงอัมพพฤกษ์ทั้งสี่ ถูกนำออกบรรเลงในงานราชการหลายครั้งอาทิ ปี พ.ศ. 2470 งานออกพระเมรุ สมเด็จพระปิตุฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี พระราชเทวี และงานพระเมรุของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต หรือทูลกระหม่อมบริพัตร โดยตั้งตะโพนมอญ ชุด สมิงอัมพพฤกษ์ทั้งสี่ ตามมุมทั้ง 4 จุด (อุทัย พาทยโกศล, สัมภาษณ์, อ้างถึงใน มานิดา จั่นสุวรรณ์, 2552: 126)

ปัจจุบันตะโพนมอญ ชุดสมิงอัมพพฤกษ์ทั้งสี่อยู่ในสภาพชำรุดมาก หนังหน้ากลองขาด ไม้หุ่นกลองแตก จึงตั้งเก็บไว้เป็นอนุสรณ์ไม่ได้นำออกมาใช้งาน

สมัยจางวางทั่ว พาทยโกศล

จากประวัติตามคำบอกเล่าสืบต่อ ๆ กันมา ที่บันทึกไว้ในบทความเรื่อง เครื่องดนตรีบ้านพาทยโกศล พบว่ามีนามช่างทำเครื่องดนตรี ช่างประดับมุก ช่างกลึงงา และช่างซ่อมเครื่องดนตรีสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล โดยช่างทำเครื่องดนตรีชุดปี่พาทย์เครื่องมุกทั้งเครื่องไทยและเครื่องมอญตามประวัติกล่าวว่า คือ *“เจ๊กฮุย”* ทำระนาดเอกเสร็จขึ้นรางแรกเมื่อปี พ.ศ. 2470 จากนั้นจึงเริ่มทำเครื่องดนตรีอื่น ๆ ที่เป็นเครื่องไทย เสร็จแล้วจึงมาทำเครื่องมอญ ซึ่ง *“เจ๊กจุ๊ย”* เป็นช่างมุกประดับตกแต่งเครื่องดนตรีในชุดปี่พาทย์เครื่องมุกทั้งหมด โดยลายของเครื่องดนตรีปี่พาทย์เครื่องมุกนั้นเป็นลวดลายฝีพระหัตถ์การออกแบบของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีลักษณะเป็นลายก้านขดรูปนกและนาค เลียนแบบลายของหลวงที่เรียกว่า *“ลายมะโรง”* ซึ่งลวดลายของหน้าสัตว์จะหันหน้าออกไปทางโขน แต่การประดับตกแต่งมุกของเครื่องดนตรีสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ลวดลายของหน้าสัตว์หันหน้าเข้าบ้าง หันหน้าออกบ้าง แล้วแต่ช่างเป็นผู้กำหนด

การสร้างเครื่องดนตรีปี่พาทย์เครื่องมุกนั้น สร้างขึ้นในสมัยของครูจางวางทั่ว พาทยโกศล แต่การประดับมุกเครื่องดนตรีในชุดปี่พาทย์เครื่องมุก ใช้เวลาถึง 2 ช่วงสมัย คือ ในสมัยครูจางวางทั่ว พาทยโกศล และมาสำเร็จเสร็จสิ้นครบชุดในสมัยของครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ดังเช่น ฆ้องกระแตคราวแรกประดับมุกอยู่เพียงด้านนอกเท่านั้น ต่อมาได้นำกลับมาประดับมุกด้านใน เสร็จสมบูรณ์เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2490 ขึ้นไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ภาพที่ 27 ฆ้องมอญเครื่องมุกและฆ้องกระแต
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

(1) ฆ้องมอญวงใหญ่ (เครื่องมุก) ใช้บรรเลงคู่กับฆ้องกระแต มีลักษณะพิเศษกว่าฆ้องมอญในสมัยปัจจุบัน คือ มี 2 หัว (หน้าพระ) ข้างหนึ่งเป็นกินนร ข้างหนึ่งเป็นครุฑยุดนาค

(2) ฆ้องกระแตมีลักษณะคล้ายฆ้องมอญแต่โค้งสั้นกว่า ตามประวัติเล่าว่า ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ได้ฆ้องกระแตมาจากจังหวัดเชียงใหม่ แต่เดิมนั้นมีแค่รางและไม่มีลูกฆ้อง ต่อมาจึงได้นำลูกฆ้องวงเล็กไปใส่ได้ทั้งสิ้น 12 ลูก รางฆ้องกระแตที่ใช้นี้เป็นรางที่ทำเลียนแบบขึ้นใหม่และนำมาประดับมุก ตรา *“พศ”* (พาทยโกศล) ให้เหมือนกับชุดปี่พาทย์เครื่องมุก ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ได้นำฆ้องกระแตออกบรรเลงร่วมกับวงปี่พาทย์มอญเครื่องมุก ซึ่งเป็นไปตามหลักการประสมวงปี่พาทย์เครื่องห้าที่ต้องการประสมเป็นเครื่องคู่ ดังนั้นจึงเพิ่มฆ้องกระแตเข้าไปเพื่อคู่กับฆ้องมอญ ฆ้องกระแตใช้วิธีการบรรเลงแบบฆ้องวงเล็ก เสียงต่ำจะตรงกับลูกที่ 3 ของฆ้องมอญ ผู้ที่สามารถบรรเลงฆ้องวงเล็กได้นั้นไม่สามารถตีฆ้องกระแตได้ทุกคน เพราะฆ้องกระแตมีลูกน้อยกว่าฆ้องวงเล็ก ทำให้ใช้มือลำบาก ต้องมีการฝึกฝนบ่อย ๆ จึงจะสามารถบรรเลงได้ ส่วนใหญ่แล้วผู้บรรเลงฆ้องกระแตเวลาออกงานคือ ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล (อุทัย พาทยโกศล, สัมภาษณ์, อ้างถึงใน มานิดา จั่นสุวรรณ์, 2552: 129 - 130)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

นายคณิน พรหมสวัสดิ์ ได้เล่าถึงเรื่องการบรรเลงฆ้องกระแตและวิธีการบรรเลงฆ้องกระแตไว้ว่า

...เรื่องของฆ้องกระแต ผมว่าหาชมที่ไหนไม่ค่อยได้ ก็คงจะมีที่บ้านเครื่องที่เดียว ซึ่งฆ้องกระแตก็มีวิธีการเล่นที่ต่างจากฆ้องปกติทั่วไป อย่างฆ้องทั่วไปจะมีหลายลูก แต่ฆ้องกระแตจะมีลูกน้อยกว่า มีแค่สิบสองลูกเห็นจะได้ เรื่องการตีก็ค่อนข้างยาก คนที่จะตีได้ก็ต้องได้กลอนระนาดมา บางทีอย่างฆ้องธรรมดาตีขึ้นไปเสียงสูง แต่ฆ้องกระแตหมดลูกแล้ว ก็ต้องหากลอนตีลงมาเสียงต่ำใหม่ วนกันไปวนกันมา เพื่อไม่ให้มือพันกัน ต้องคิดทางกลอน... (คณิน พรหมสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 3 พฤศจิกายน 2562)

ร้านฆ้องมอญของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลจะมีลวดลายต่างกัน และมีสองหัว กล่าวคือ ด้านหนึ่งเป็นหัวอย่างหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นหัวอีกอย่างหนึ่ง เป็นลักษณะแบบที่มีตัวกับหัว ไม่มีหางเหมือนร้านฆ้องมอญในปัจจุบัน ซึ่งเป็นความแปลกอย่างหนึ่งของเครื่องดนตรีที่ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล สร้างมาโดยตลอด สำหรับฆ้องกระแตนั้น เป็นเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่งที่อาจไม่เคยพบเห็นจากที่ใด แต่สามารถพบเห็นได้ที่สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลเท่านั้น

(3) ตะโพนมอญ

ภาพที่ 28 ตะโพนมอญ (เครื่องมุก)

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

ภาพที่ 29 เครื่องปี่พาทย์มอญ (เครื่องมุก)
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

เครื่องดนตรีมอญของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ได้แก่ ฆ้องมอญ ฆ้องกระแต ปี่มอญ และตะโพนมอญ เป็นมรดกของตระกูลพาทยโกศลที่มีลักษณะพิเศษ ส่วนชุดปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่เครื่องมุกที่ประดับตรา *“พศ”* ซึ่งเป็นตราประจำตระกูลทั้งวงที่ครูจางวางทั่ว พาทยโกศล ได้สร้างไว้ ถือเป็นมรดกของตระกูลที่มีความงดงาม และมีความล้ำค่าทางด้านวัฒนธรรมเชิงศิลปกรรมเป็นอย่างยิ่ง

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เครื่องดนตรีในชุดปี่พาทย์เครื่องมุก ถูกนำออกบรรเลงเฉพาะในโอกาสสำคัญเท่านั้น เมื่อนับอายุจากหลักฐานการสร้างเครื่องดนตรีแล้วจึงพบว่าเครื่องดนตรีมีอายุประมาณ 80 ปี ดังนั้นสภาพเครื่องดนตรีในปัจจุบันจึงเสื่อมโทรมบ้างไปตามกาลเวลา แต่ยังสามารถใช้งานได้ทุกชิ้น ซึ่งหากย้อนกลับไปถึงการนำเครื่องปี่พาทย์มอญเครื่องมุกออกบรรเลงในงานสำคัญ ๆ เช่น งานพระราชพิธีถวายพระเพลิง ผู้วิจัยพบว่าบ้านพาทยโกศลนำเครื่องดนตรีในชุดปี่พาทย์มอญเครื่องมุกออกบรรเลงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง 3 ครั้ง โดยครั้งแรก คือ งานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราช - นครินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2551 ครั้งที่ 2 คือ งานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เมื่อปี พ.ศ. 2555 และครั้งล่าสุด คือ งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เมื่อปี พ.ศ. 2560 ซึ่งถ้าหากไม่ได้นำเครื่องดนตรีในชุด ปี่พาทย์เครื่องมุกชุดนี้ออกงานบรรเลง โดยปกติแล้วบ้านพาทยโกศลจะนำไปตั้งเก็บบูชาไว้บนชั้นวางเครื่องดนตรีอย่างเป็นระเบียบสวยงาม จึงกล่าวได้ว่าเป็นชุดเครื่องดนตรีชิ้นสำคัญที่สุดชุดหนึ่งของบ้าน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ในสมัยครูจางวางทั่ว พาทยโกศลและครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล วงบ้านพาทยโกศลได้นำเครื่องปี่พาทย์ไปบรรเลงตามวัดต่าง ๆ อยู่เสมอ วัดที่ไปบรรเลงอยู่เป็นประจำคือ วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร และวัดโสมนัสราชวรวิหาร ต่อมาจึงได้นำเครื่องปี่พาทย์มอญไปตั้งประจำอยู่ที่วัด คือ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหารและวัดโสมนัสราชวรวิหาร เป็นการถาวรเพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการรับงานบรรเลง เนื่องจากมีงานบรรเลงที่ค่อนข้างมาก ซึ่งงานที่รับบรรเลงอยู่เป็นประจำคือ งานศพ โดยจะเรียกชื่อชุดเครื่องปี่พาทย์ตามชื่อวัด คือ เครื่องมอญวัดประยูรฯ และเครื่องมอญวัดโสมฯ ต่อมาวัดโสมนัสราชวรวิหารมีการเรียกเก็บเงินภาษีจากวงดนตรีบ้านพาทยโกศล ซึ่งในช่วงนั้นไม่ค่อยมี ผู้ว่าจ้างให้บรรเลงดนตรีมากเหมือนสมัยก่อน ในช่วงแรกร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล ก็ได้ชำระเงินค่าภาษีตามข้อตกลงเป็นอย่างดี แต่ภายหลังทางวัดโสมนัสราชวรวิหารได้เรียกเก็บเงินภาษีเพิ่มขึ้นอีก คุณแม่ยุพา พาทยโกศล จึงแนะนำให้ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล นำเครื่องปี่พาทย์ที่ตั้งประจำวัดอยู่นั้นกลับมาเก็บไว้ที่บ้านเครื่อง แต่หากมีงานก็ให้ขนเครื่องดนตรีไปบรรเลงที่วัดเป็นครั้งคราวไป ซึ่งนายนิวัติ คงรำพึง ได้เล่าถึงเรื่องการรับงานบรรเลงของบ้านพาทยโกศลให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *...เมื่อก่อนมีงานเยอะมาก มีงานแทบทุกวันจะหยุดเฉพาะวันศุกร์เพียงวันเดียว เมื่อก่อนเขาจะมีสวัสดิการทหารบกนะก็จะมีงานเยอะมาก จะมีวัดโสมนัสเป็นหลัก วัดประยุรวงศ์ วัดพลับ วัดอรุณ ก็จะวนอยู่แถวนี้ ใช้วงของที่บ้านทั้งหมด เพราะเจ้าอาวาสเมื่อก่อนนี้ก็สนิทกับคุณโป๊ป (ครูเทวาประสิทธิ์) จะเรียกใช้บ้านนายเทวานี้บางทีก็จะไม่ค่อยครบวงสักเท่าไหร่ คือผมอยู่ในเหตุการณ์เลยนะ บางทีเรารับเครื่องใหญ่แต่มีคนอยู่ 5 คน ผมต้องโกหกอยู่เป็นปี อย่างงานที่วัดโสมนัส เขาถามว่าอ้าวเครื่องนี้ไม่มีเหรอจ๊ะ ผมก็ตอบเขาว่าเดี๋ยวเขามาตอนบ่าย ๆ ครับ บางทีก็มาบรรเลงอยู่สักประเดี๋ยวก็ไปแล้ว คือ ด้วยเป็นที่ว่าราคาของสวัสดิการนั้นเขารับถูกประมาณว่าคนอื่นเขาก็รับไม่ได้ ก็ต้องเป็นวงเรา คือวงเราก็จะใช้เด็กในบ้านเยอะมีสี่ห้าคน แต่ถ้าเอาคนอื่นมา ก็ต้องจ่ายให้เขา เมื่อก่อนนี้เครื่องคู่ไม่ค่อยเท่าไหร่หรอกก็อยู่ที่ 256 บาท แล้วก็จะแบ่งจ่ายค่าตัวให้คนละ 10 บาท วัดประยูร พูดแล้วเหมือนโกหกเลย 86 บาทเอง ทั้งวงนะ แล้วถ้าหาคนนอกมา อย่างสามคนก็จ่ายไป 30 ที่เหลือก็หาซื้อข้าวสาร ซื้อกับข้าวมาเลี้ยงเด็กที่บ้าน ถ้าเป็นอย่างคนนอกเช่น วัดโสมนี้ วันพฤหัสบดีถึงจะออกเงิน ก็วันศุกร์จะหยุดหนึ่งวัน เมื่อก่อนนี้ไม่มีวันหยุดเลย ตีแทบทุกวัน เขาก็ดีนะ แต่ราคาถูกเกิน เราจึงอยู่ไม่ได้...*
>
> (นิวัติ คงรำพึง, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2562)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

สมัยร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล

ชุดปี่พาทย์มอญเครื่องทอง อ (อุทัย)

ภาพที่ 30 เครื่องปี่พาทย์มอญสมัยร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

ภาพที่ 31 ฆ้องมอญ ลาย อ (อุทัย) สมัยร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

ชุดปี่พาทย์มอญเครื่องทอง ลาย อ (อุทัย) เป็นชุดปี่พาทย์มอญที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กีระนันทน์ สั่งทำขึ้นโดยให้ร้านสมชัยดนตรีไทยเป็นผู้สร้างขึ้น เนื่องจากเห็นว่าเครื่องปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศลที่มีอยู่นั้นมีสภาพเก่ามากแล้ว จึงมีความตั้งใจที่จะสร้างเครื่องปี่พาทย์มอญชุดใหม่ขึ้นมา เพื่อมอบให้แก่สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลสำหรับใช้บรรเลงรับงานทั่วไป

ลายที่เป็นตราสัญลักษณ์ *“พศ”* (พาทยโกศล) ด้านหน้าและตรา อ (อุทัย) ด้านหลังนั้น นายสมชัย ชำพาลี กล่าวว่า สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลมีตราสัญลักษณ์ประจำตระกูลอยู่แล้ว ร้านสมชัยดนตรีไทยจึงได้นำตราสัญลักษณ์เข้าผสมผสานกับลวดลายของร้านที่มีอยู่ ซึ่งเครื่องปี่พาทย์มอญชุดนี้ มีฆ้องมอญ 3 โค้ง สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2519 - 2520

หากเครื่องดนตรีไทยสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลมีการชำรุดเสียหาย ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล ก็จะนำเครื่องดนตรีมาซ่อมที่ร้านสมชัยดนตรีไทยด้วยตนเอง ต่อมาหลังจากที่ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล ถึงแก่กรรมแล้ว นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ ซึ่งเป็นญาติและนักดนตรีวงดนตรีบ้านพาทยโกศล จะเป็นผู้นำมาซ่อม นายสมชัย ชำพาลี ยังกล่าวอีกว่าจะซ่อมแซมดูแลรักษาเครื่องดนตรีของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลโดยถือเสมือนว่าเป็นญาติกัน หากมีอะไรที่ตนสามารถทำได้ก็จะช่วยสนับสนุนอย่างต่อเนื่องตลอดมา (มานิดา จั่นสุวรรณ์, 2552: 160)

จากการศึกษาเรื่องวงปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศล แสดงให้เห็นว่าเครื่องดนตรีของบ้านพาทยโกศลทั้งหมดนี้ เป็นมรดกที่บรรพบุรุษของตระกูลพาทยโกศลสร้างขึ้นและมอบไว้ให้เป็นสมบัติของตระกูล รวมไปถึงเป็นสมบัติของชาติที่มีคุณค่าทางวัตถุและทางจิตใจอย่างสูง ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีตระกูลนักดนตรีใดในประเทศไทยที่จะทิ้งมรดก ดังเช่นบทเพลงและเครื่องดนตรีไว้มากมายเท่านี้ อีกทั้งมรดกของตระกูลบ้านพาทยโกศลที่มีความสำคัญนอกเหนือไปกว่านี้ คือผลงานบทเพลงต่าง ๆ รวมถึงการสร้างนักดนตรีที่มีฝีมือ เป็นครูผู้ถ่ายทอด เป็นลูกศิษย์ที่อนุรักษ์ทางเพลงอย่างมั่นคง สามารถถ่ายทอดต่อไปได้อีกตราบนานเท่านาน ดำรงรักษาให้คงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างมั่นคงตลอดไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

2.2.5.3 เอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศล

บ้านพาทยโกศล เป็นสำนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงในสังคมดนตรีไทยอย่างกว้างขวาง เป็นที่ยอมรับและมีบทบาทต่อวงการดนตรีไทยอย่างมาก ทั้งยังทำหน้าที่สืบทอดและเผยแพร่ทางเพลง รวมไปถึงทางการบรรเลงดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนที่เรียกว่า *"ทางฝั่งธน"* ซึ่งวงปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศลนั้น เป็นวงดนตรีที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว ทั้งในเรื่องของเครื่องดนตรี ทางเพลง และวิธีการบรรเลง ซึ่งในส่วนของเครื่องดนตรีนั้น บ้านพาทยโกศลมีวงปี่พาทย์มอญที่เป็นเครื่องมุก ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นเครื่องมุกที่สวยงามและเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่มีใครเหมือน คือ ประดับด้วยมุกไฟทั้งหมด และมีตราประจำตระกูล *"พศ"* (พาทยโกศล) ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า - กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบลวดลายไว้ ทั้งนี้หอยมุกที่ใช้ประกอบเครื่องมอญชุดนี้ก็เป็นของที่บ้านพาทยโกศลมีเก็บไว้ และมีเก็บไว้สำหรับซ่อมแซมเครื่องมุกโดยเฉพาะ โดยจะไม่ใช้หอยมุกจากที่อื่น ซึ่งนางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ ได้อธิบายให้ผู้วิจัยฟังถึงเรื่องเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศลและการดูแลรักษาเครื่องมุก ไว้ว่า

> *เอกลักษณ์ของบ้านพาทยโกศล คือ เครื่องดนตรีและทางเพลงด้วย อย่างเครื่องมุกของบ้านเรา ซึ่งจริง ๆ แล้วเครื่องมุกแต่ละที่ก็มีความสวยงามที่แตกต่างกันออกไป แต่อาจด้วยของบ้านเราเป็นที่แรก ๆ ที่มีเครื่องมุก เป็นของเก่า อีกประการก็คือเจ้านายท่านพระราชทานให้ กรมพระยานริศฯ ออกแบบลวดลายและตราสัญลักษณ์ที่เป็นตราตระกูลให้ หน้าพระของฆ้องมอญที่มีทั้งสองด้าน แล้วก็เรื่องของฆ้องกระแต ส่วนมุกที่ใช้ก็จะเป็นมุกไฟทั้งหมด อาจเป็นด้วยว่าเผอิญเครื่องเราเก่าเลยทำให้สีที่ขับออกมาเป็นแบบนี้ก็ได้ แต่ที่รู้สึกเป็นเอกลักษณ์ก็คือ เจ้านายท่านพระราชทานลวดลายให้ เป็นพระเมตตามาก ๆ เพราะกรมพระยานริศฯ ท่านเป็นนายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม ส่วนเวลาที่ต้องมีการซ่อมก็จะเป็นช่างสมชัย ซึ่งเราจะมีหอยมุกของเราไป เพราะสีหอยมุกของเราจะออกสีชมพู ทุกครั้งที่จะไปงานสำคัญก็จะต้องมีการซ่อมอย่างเบื้องต้น เช่น ปัดกวาด เช็ดถู เราก็ทำกันเองอยู่แล้ว ถ้าส่วนไหนชำรุดก็จะมีพี่เก่งธรรมนูญ คอยช่วยกันดู แต่ว่าถ้าหลัก ๆ ที่เราทำไม่ได้เลยก็จะส่งให้ช่างสมชัย ซึ่งมีความสนิทคุ้นเคยกับคุณพ่อ เอาไปปิดทองหรือทำอะไรต่าง ๆ ล่าสุดก็เอาไปปิดทองฆ้องมอญ เพราะบางทีด้วยระยะเวลาก็ทำให้หมองไป ซึ่งเราก็ต้องการให้เกิดความสวยงามก็ต้องมีการซ่อมบำรุงกันไป อย่างเครื่องมอญเครื่องมุกก็เพิ่งไปทำครั้งล่าสุดก็ครั้งงานพระเมรุ รัชกาลที่ 9 นี้ มุกที่เอาไปซ่อมก็ต้องเป็นของที่บ้านซึ่งมีไว้อยู่แล้ว ตั้งแต่สมัยนานมาแล้ว แต่ก่อนคุณแม่เล่าให้ฟังว่ามีเป็นปี๊บ ๆ เลยนะ ใส่ปี๊บเก็บไว้ใต้บันได แต่ตอนที่ซ่อมบ้านเราก็ไม่รู้ว่ายังไง เพราะคนเยอะเรื่องก็คงเยอะ พูดกันตรง ๆ ก็คงมีหยิบติดมือไปบ้าง แต่เราก็จะยังมีเก็บของเราเฉพาะ*

ซึ่งมุกเรามีเก็บมาตั้งแต่สมัยนานมากแล้ว ไม่รู้ว่าเอามาจากที่ไหน ไม่มีใครรู้ว่าเป็นหอยมุกด้วยซ้ำ ตอนเด็ก ๆ พี่ยังนึกว่าชาม ยังเอามาเล่นขายของอยู่เลย เพิ่งมารู้ในช่วงหลัง ๆ ว่าคือหอยมุก มีขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ไม่เท่ากันนะ บางตัวใหญ่เท่ากำมือก็มี ซึ่งตอนนี้ก็เหลือไม่เยอะแล้ว มีไว้สำหรับซ่อมเครื่องมุก ส่วนมากที่ซ่อมก็จะเป็นรางระนาดเป็นหลัก ที่อาจต้องมีการติดมุกใหม่เล็ก ๆ น้อย ๆ หรือลงยางรักเพราะอาจมีการหลุดร่อนไปบ้าง

(นพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 32 หอยมุกไฟของบ้านพาทยโกศล

ที่มาภาพ : พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล (พีระพล ปลิวมา บันทึกภาพเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2562)

นายนิวัติ คงรำพึง ได้อธิบายถึงเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศล ไว้ว่า *ถ้าจะให้พูดถึงเอกลักษณ์ของปี่พาทย์มอญของเรา ก็คงจะเป็นอยู่ที่เครื่องมุกที่เป็นเอกลักษณ์ นอกนั้นก็จะคล้าย ๆ กัน เพราะเครื่องมอญ เครื่องไทย ก็คงมีเครื่องมุกอย่างเดียวที่คงไม่มีใครมีเหมือนแบบนี้ อีกอย่างก็คือเรื่องฆ้องกระแต ฆ้องกระแตมีสิบสองลูกนะ สมัยก่อนที่คุณโป๊ป (ครูเทวาประสิทธิ์) ยังอยู่นะ เขาจ้างทำก็ข้างละแสน เยอะมากนะ ถึงจะเป็นสมัยนี้ข้างละแสนก็หน้ามืดเหมือนกัน... เอกลักษณ์ของเครื่องมอญก็คงจะเพียงเท่านี้ อยู่ที่เครื่องมุกและฆ้องกระแต อย่างของกรมศิลป์เขาก็มีเครื่องมุก แต่ก็คงจะไม่เหมือน เขาเคยเอามาให้เราซ้อม แต่ว่ามุกของเขากับของเราน่าจะไม่เหมือนกัน อย่างของเราจะเป็นมุกไฟทั้งหมด ของเขาคงจะเป็นมุกประสม จะมีเกรดดูกันอยู่ อย่างในวันงานพระเมรุเขาก็จะไม่เอาเครื่องมุกมาใช้ เพราะเขาจะให้ทางบ้านพาทยโกศลนี้ วงอื่นเขาก็จะเอาเครื่องทองเครื่องแกะลายทองมาใช้ ส่วนเรื่องวิธีการบรรเลงก็จะคล้าย ๆ กัน แต่เราก็จะมีเป็นเฉพาะของเราด้วย เช่น เพลงนาคบริพัตร อย่างของที่อื่นเขาก็ไม่มี... เอกลักษณ์เพลงของทางบ้านพาทยโกศลก็จะเน้นที่ความเรียบร้อย พร้อมเพรียง ตีแล้วให้ดูสง่างาม*

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แล้วก็จะมีอีก อย่างเรื่องเพลง คือ เพลงช้างประสานงา ทางของครูเทวา เขาแต่งเป็นเพลงที่ท่านแต่ง เอามาจากเพลงอะไรผมก็จำไม่ได้ แต่มีประวัติอยู่เป็นเพลงมอญ คือคนที่ได้เพลงนี้ไปก็จะรู้ทันทีว่าเป็นคนของบ้านเครื่อง บางทีเราไปเจอที่อื่น ได้ยินเพลงพวกนี้เราก็จะรู้ทันทีว่าเป็นเพลงของบ้านเรา ก็จะสืบหากันว่าใครเป็นคนต่อไว้ให้ไปที่ไหนก็ต้องรู้เพราะว่าเพลงไม่ใช่ เพลงตลาด สมัยก่อนตอนที่คุณโป๊ป (ครูเทวา ประสิทธิ์) ยังอยู่ ใครเอาเพลงที่บ้านออกไปเล่นที่อื่น เขารู้ไม่ได้เลย ผมอยู่ในเหตุการณ์ คือตอนนั้นมีตำรวจเอาเพลงนารายณ์ไปออกวิทยุ ประเดี๋ยวเขาก็โทรไปสมัยก่อนเขาถามเลยว่าใครอนุญาต ถ้าอยากได้ให้ไหว้ครูมาขอ ถึงจะอนุญาตให้ เขาก็ต้องมาขอ ถึงเพลงจะออกไปแล้ว เขาก็ต้องมาทำไงได้ก็โดนว่าไปแล้ว ขนาดครูกาหลง พึ่งทองคำ ก็ต้องมากราบตรงนี้เลย บนบ้านนี้ โดยส่วนใหญ่ทางเพลงก็จะต่อให้ทายาทสายตระกูล แล้วก็ลูกศิษย์ของที่บ้านนี้ ... เช่นเพลงเต่าทอง ปู่ทองดีท่านแต่ง เขาก็เอาไปเพิ่มเติม ในประวัตินะท่านก็ไม่ได้แต่งอะไรมาก ก็มีเพลงเต่าทอง พระศิวะประทานพร แล้วก็พิราพประทานพร ที่เป็นเพลงหน้าพาทย์นะ นอกนั้นก็เป็นของเก่าเราก็ไม่รู้ประวัติ ไม่ได้มีบอกไว้ว่าใครแต่งบ้าง มารุ่นหลัง ๆ ครูสำราญท่านแต่งเพิ่ม ของปู่ทองดีมีอยู่ สี่สิบสองเพลง เพลงหน้าพาทย์นะ ผมเองยังได้มาไม่หมดเลย ... (นิวัติ คงรำพึง, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2562)

นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ อธิบายเอกลักษณ์วงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศล ไว้ว่า *...เรื่องการใช้มือฆ้องบ้านพาทยโกศล เราก็จะใช้มือไม่ค่อยเหมือนใคร เราจะเน้นมือเป็นมอญ ๆ เน้นเรียบร้อย คือ เห็นก็รู้เลยว่ามาจากบ้านพาทยโกศล เอกลักษณ์อีกอย่าง ก็คือเครื่องมุกแล้วก็ฆ้องกระแต ฆ้องกระแตก็เหมือนฆ้องเล็ก แต่ก็จะต้องหาคนหัวดี ๆ มาตี เพราะมีสิบสองลูกเอง ตียาก แล้วก็จะมีฆ้องมอญวงใหญ่ ฆ้องกระแต เครื่องอื่นก็ปกติ เท่าที่ผมมองดูนะ อย่างเครื่องมุกผมคิดว่าน่าจะมีเหตุมาจากเรือพระที่นั่งที่เสด็จทางชลมารค อย่างฆ้องมอญจะมีหน้าพระ หน้าครุฑ ถ้าสังเกตดี ๆ จะเหมือนกันเลย ฆ้องกระแตก็จะเหมือนเรือดั้ง ผมว่าน่าจะมีความเกี่ยวข้องกันบ้าง น่าจะมีประวัติเพราะเครื่องมุกที่บ้านพาทยโกศลนี้ กรมพระยานริศท่านสร้าง ท่านออกแบบ ทั้งลาย ทั้งมุกและตราสัญลักษณ์ พศ (พาทยโกศล) ฆ้องกระแตผมก็ไม่ทราบว่ามีที่นี่ที่เดียวหรือเปล่า ผมก็ไม่รู้ แต่ถ้าเป็นฆ้องที่นี่มองดูก็จะรู้เลย ...* (สมศักดิ์ ไตรย์วาสน์, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2562)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ภาพที่ 33 ตราสัญลักษณ์ พศ (พาทยโกศล) ของชุดปี่พาทย์มอญ (เครื่องมุก)
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายคณิณ พรหมสวัสดิ์ อธิบายเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศลให้ผู้วิจัยฟังว่า

... ความเป็นมาเรื่องปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศลก็เหมือนปี่พาทย์มอญทั่วไป แต่ว่าจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง เพลงบางเพลงก็จะมีที่ครูท่านแต่งเอาไว้ ที่เป็นทางเพลงของบ้านพาทยโกศลก็มีอยู่หลายเพลง นอกนั้นไป ๆ มา ๆ ก็เล่นเพลงทั่วไป ผมเข้ามาก็มีวงปี่พาทย์มอญอยู่แล้ว ตอนนั้นผมก็ยังตัวเล็กอยู่เลย ในเรื่องทางเพลงของบ้านพาทยโกศลก็จะมีแตกต่างจากเพลงทั่ว ๆ ไปอยู่ เช่นเรามีเพลงช้างประสานงาทางมอญ เพลงพม่าเห่ทางมอญ ครูท่านก็ได้แต่งเอาไว้เป็นเอกลักษณ์ของบ้าน เพลงของที่บ้านพาทยโกศลก็จะเน้นที่ความเรียบร้อย ไม่โลดโผนมาก เรื่องของมือฆ้องก็มียากบ้างเป็นบางลูก ... เพลงมอญของบ้านพาทยโกศลก็ไม่ได้เยอะนะ อย่างมากก็น่าจะ 6 ถึง 7 เพลง ที่เป็นเพลงของทางบ้านพาทยโกศลเลย แล้วนอกจากนั้นก็เป็นเพลงอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป เพลงที่ต่อกันที่บ้านก็จะเป็นครูพังพอนเป็นผู้ต่อให้ เพลงที่ต่อกันที่บ้านทั้งหมดครูพังพอนทั้งนั้น ซึ่งครูท่านเป็นลูกศิษย์ของครูจางวางทั่วโดยแท้เลย ...
(คณิณ พรหมสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จากข้อมูลที่ศึกษาเกี่ยวกับวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า เครื่องดนตรีของบ้านพาทยโกศลนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องดนตรีมอญ โดยสาเหตุที่บ้านพาทยโกศลมีเครื่องดนตรีมอญมากนั้น เป็นเพราะวงดนตรีบ้านพาทยโกศลมีชื่อเสียงโดดเด่นด้านเพลงมอญ และความเรียบร้อยของการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญอันเป็นเอกลักษณ์ของบ้านพาทยโกศล ซึ่งทำให้วงดนตรีบ้านพาทยโกศลเป็นวงดนตรีที่มีชื่อเสียง และมีนักดนตรีที่มีฝีมืออยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีงานบรรเลงดนตรีตามงานและตามวัดต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ซึ่งการที่บ้านพาทยโกศล มีเครื่องดนตรีมอญจำนวนมากมาย และสามารถจัดเป็นชุดเครื่องปี่พาทย์ได้หลายชุด ก็เพื่อให้สามารถรับงานไปบรรเลงได้พร้อมกันได้หลายวง เพราะบางครั้งมีงานบรรเลงพร้อมกันหลายงานในวันเวลาเดียวกัน จึงจำเป็นต้องมีเครื่องดนตรีหลายประเภทและหลายชุด โดยมีทั้งเครื่องปี่พาทย์มอญแบบโบราณ เครื่องปี่พาทย์มอญเครื่องคู่และเครื่องปี่พาทย์เครื่องมุก ซึ่งโดยปกติแล้วชุดเครื่องปี่พาทย์เครื่องมุกจะใช้บรรเลงในงานสำคัญของเจ้านายเพื่อให้สมพระเกียรติ นอกจากนี้การเป็นนักดนตรีประจำที่ต้องเข้ารับใช้ถวายงานด้านดนตรีในวังต่าง ๆ ก็เป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ต้องมีชุดเครื่องดนตรีที่มีความสวยงามไว้สำหรับใช้บรรเลงในวังโดยเฉพาะ

บ้านพาทยโกศล ถือเป็นวงดนตรีไทยที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ซึ่งจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องพบว่า มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ผ่านเหตุการณ์สำคัญมากมาย และสืบสานวัฒนธรรมทางดนตรีไทยของชาติมาเป็นเวลายาวนาน โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญ คือ บรรพบุรุษแห่งบ้านพาทยโกศล ซึ่งเป็นครูผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ทายาทและศิษย์จากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้ทุกวันนี้บ้านพาทยโกศลยังคงดำเนินงานสืบสานวัฒนธรรมด้านดนตรีไทยและได้มีส่วนร่วมในงานสำคัญของชาติมากมาย ทั้งยังคงยึดมั่นในวิชาชีพดนตรีไทยแบบขนบแบบแผนอย่างเข้มข้นเสมอมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 3
ประวัตินักดนตรีและการเตรียมความพร้อมของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

การศึกษาระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่จะนำมากล่าวถึงต่อไปนี้ ได้แบ่งเนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญคณะพาทยโกศลเป็นสำคัญ ในบทนี้จะเป็นการศึกษาประวัติของนักดนตรี และการเตรียมความพร้อมการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ที่บรรเลงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทร - มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยศึกษาจากการสัมภาษณ์ทายาทในตระกูล ลูกศิษย์และสมาชิกของบ้านพาทยโกศล ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อเป็นลำดับ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 ประวัตินักดนตรีในวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

3.2 รายชื่อเพลงที่บรรเลงโดยวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

3.3 รายนามผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ คณะพาทยโกศล

3.4 การเตรียมความพร้อมการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

3.1 ประวัตินักดนตรีในวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

3.1.1 นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์

ภาพที่ 34 นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ เป็นบุตรสาวคนโตของร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล และพันโทหญิงราตรี พาทยโกศล เกิดเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 ชื่อเล่น *“ป๋า”* มีน้องชายชื่อนายยุทธนา พาทยโกศล ชื่อเล่น *“ปั๊ม”*

เริ่มเรียนระดับชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนราชินี จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนจิตรลดา และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีที่คณะครุศาสตร์ ภาควิชาดนตรีศึกษา (ดนตรีไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันทำอาชีพอิสระและดูแลที่บ้าน

นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ เริ่มเรียนดนตรีไทยครั้งแรกจากที่บ้าน โดยเริ่มเรียนกับคุณพ่อ คือ ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล เพลงแรกที่เรียนคือเพลงสาธุการ และเริ่มเรียนดนตรีไทยอย่างเป็นทางการที่โรงเรียนราชินีโดยเริ่มจากการเรียนซอด้วง จากนั้นจึงเรียนซอสามสายเพิ่มเติมเมื่อครั้งตอนเรียนระดับชั้นมัธยมที่โรงเรียนจิตรลดากับอาจารย์เสนีย์ เกษมวัฒนากุล พอเข้าศึกษาที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้เรียนซอสามสายกับอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน

ในระหว่างที่นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์เรียนซอนั้น ก็ได้เรียนร้องเพลงกับคุณพ่อคือร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล และได้มีโอกาสเรียนกับครูร้องที่สำคัญหลายท่าน อาทิ ครูสุรางค์ ดุริยพันธุ์ (ศิลปินแห่งชาติ) ครูสุดจิตต์ ดุริยประณีต (ศิลปินแห่งชาติ) เป็นต้น และหลังจากที่คุณพ่อเสีย จึงได้ต่อ

ทางร้องอย่างเป็นทางการจากครูอุษา แสงไพโรจน์ ซึ่งความรู้ทางด้านดนตรีไทยโดยเฉพาะเครื่องสายและการขับร้องเพลงไทยที่ได้สั่งสมมา จึงทำให้นางนพวรรณเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีฝีมือด้านดนตรีไทยและเป็นทายาทรุ่นปัจจุบันที่ยังคงสืบสานวงดนตรีไทยของบ้านพาทยโกศล ซึ่งนางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ เล่าถึงเรื่องการเรียนดนตรีไทยให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *เริ่มเรียนดนตรีไทยจากที่บ้าน คุณพ่อต่อสาธุการให้ตั้งแต่เด็ก จำไม่ได้ว่าอายุเท่าไร แต่ที่เริ่มเรียนดนตรีจริงจังก็จะเริ่มจากเรียนซอ ประมาณ ป.1 หรือ ป.2 เรียนซอด้วงที่โรงเรียนราชินี แล้วก็เรียนวันเสาร์ อาทิตย์ เหมือนเรียนพิเศษ พอเข้ามัธยมก็เริ่มเรียนซอสามสาย ที่โรงเรียนจิตรลดา ตั้งแต่ ม.1 ถึง ม.6 กับอาจารย์เสนีย์ เกษมวัฒนากุล ที่ท่านสอนอยู่ แล้วก็มีโอกาสได้เจอกับพี่อั้ม (เลอเกียรติ มหาวินิจฉัยมนตรี) พี่อั้มก็มาช่วยครูสอน ซึ่งตอนนั้นพี่อั้มเรียนอยู่ชั้น ม.6 พอจบจากโรงเรียนจิตรลดา ก็เอ็นทรานซ์เข้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ได้เรียนกับอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน ตั้งแต่ปี 1 จนถึงปี 4 ที่คณะครุศาสตร์ เอกการสอนวิชาเฉพาะ วิชาเอกซอสามสาย ส่วนที่บ้านก็ได้เรียนกับคุณพ่อ พี่จำได้ว่าพี่ต่อทางฆ้อง ซึ่งเพื่อน ๆ ก็จะเล่ากันมาก เพราะพี่จำได้ว่าพี่จะเป็นคนเดียวที่ไปต่อรองกับป๋าหงบ (ครูสงบศึก ธรรมวิหาร) พี่บอกว่าครูขาตั้งแต่เกิดมาหนูไม่เคยได้ยินสาธุการจากที่อื่นเลย ขอเอาทางที่บ้านไปต่อได้ไหม ก็เลยจะต้องมานั่งต่อกับคุณพ่อ เพราะตอนนั้นมีวิชาเครื่องตี อย่างเรียนเอกเครื่องสายก็ต้องได้เรียนเครื่องตี เครื่องเป่าไว้ พี่ป๋าก็เลยมีโอกาสได้ต่อเพลงกับคุณพ่อ ก็คือเรียนทางฆ้อง แล้วก็ตอนหลังก็มาต่อรองกับพ่อ มาเรียนร้องเพลง แต่ตอนสมัยเรียนก็มีโอกาสได้เรียนกับครูสุรางค์ แม่สุดจิตต์ แต่ถ้ามาเรียนจริงจังเลยก็หลังจากที่คุณพ่อเสียแล้ว ก็ไม่เคยคิดว่าตัวเองจะร้องเพลงได้ เคยไปร้องเพลงที่ Dr.Sax (โรงเรียนสอนดนตรีเอื้อมอารีย์) ด้วย ตอนนั้นครูหมู (วีระศักดิ์ กลั่นรอด) บังคับให้ร้องเพลงบังใบ ตอนนั้นมีสอนรวมวงเด็ก ก็จะให้ครูผู้สอนไปร้อง พี่ก็เลยต้องมาต่อเพลงกับพ่อ เพลงบังใบ เพลงสุรินทราหู ก็เลยเริ่มเป็นที่มาที่จะเรียนร้องเพลง แต่ว่าสมัยประถมก็เรียนร้องนะ เป็นวิชาร้องสำหรับเด็ก ก็เรียนกับป้างาม (อุษา แสงไพโรจน์) มาตั้งแต่นั้นด้วยนะ แต่เราเองก็ไม่ได้คิดจะเรียนจริงจัง เพราะเรารู้สึกว่าตัวเราไม่น่าจะร้องเพลงได้ เราชอบฟังมากกว่า เสร็จแล้วก็มาจริงจังที่เป็นเรื่องเป็นราวก็คือตอนที่คุณพ่อเสีย ก็มาเรียนกับป้างาม อาชีพปัจจุบันตอนนี้ค่อนข้างเหมือนจะเป็นนักดนตรี คือซ้อมแล้วก็เล่นดนตรีเป็นส่วนใหญ่ แล้วก็ช่วยคุณแม่ดูแลที่บ้าน*
> (นพวรรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2562)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ได้เป็นหนึ่งในผู้ร่วมบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ ทั้งนี้ยังเป็นผู้ควบคุมวง รวมถึงการติดต่อประสานงานกับทางสำนักการสังคีต กรมศิลปากร ในเรื่องของรายละเอียดและหมายกำหนดการต่าง ๆ ของการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ซึ่งเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูง ความภาคภูมิใจของทุกคนที่ได้ร่วมบรรเลงถวายงานครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจของทุกคน ไม่ว่าจะเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่พร้อมใจถวายงานเพื่อให้งานนี้สมพระเกียรติสูงสุด โดยนางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *... ต้องเข้าใจว่าทุก ๆ ครั้งที่เราได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากเจ้านาย เราก็ไม่ได้คิดว่าเราจะได้เข้าไปบรรเลง หรือเจ้านายจะเล็งเห็นว่าเป็นบ้านเรา คือพี่มีความรู้สึกว่าทุก ๆ ที่เก่งหมด แต่เราก็ไม่รู้ว่าเหตุใดที่เรามีโอกาสได้เข้าไป เราก็อยากถวายงานให้ถึงที่สุด ดีที่สุด ในทุกครั้งหรือทุกโอกาสที่มี รู้สึกในใจเสมอว่าเราอยากถวายงาน ซึ่งก็ได้เล่นทุกครั้ง เป็นความรู้สึกที่แบบว่าพ่อก็ไม่อยู่แล้ว คือแต่ก่อนคุณพ่อยังอยู่ เราก็ยังมีชื่ออยู่ในวงการ พอมารุ่นเราก็เหมือนเราจะไม่ค่อยมีชื่อ ไม่ค่อยมีคนรู้จักเท่าไร แต่ท่านก็ยังทรงพระเมตตา พี่ว่าทุกคนในวงก็คงรู้สึกเช่นเดียวกัน พอทุกคนรู้ว่าได้เข้าไปบรรเลง ทุกคนก็เต็มที่ ถึงแม้ว่าสำนักการสังคีตจะมีค่าใช้จ่ายให้ ทั้งค่าซ้อม ค่าบำรุงหรือเบี้ยเลี้ยงก็ตาม แต่ทุกคนที่บ้านมาด้วยใจล้วน ๆ พี่กล้าพูดได้เลย จะนัดซ้อมเมื่อไร เรียกเมื่อไร ยินดีมา ก่อนหน้านั้นทุกคนก็จะทำการบ้านของตัวเองมาเขาไปหาต่อเพลงกันตามงาน จะไม่ได้มาต่อเพลงกันที่บ้าน ทุกคนรับผิดชอบตัวเองได้ดีมาก พอเรามาเรียกรวมซ้อมก็มาครบก็เป็นเรื่องที่น่ายินดี แล้วก็ดีใจที่มีหลายวงเข้ามาบรรเลง เพราะต่างก็ต้องการถวายงานรับใช้จนถึงที่สุด ซึ่งทุกวงที่เข้ามาบรรเลงก็เต็มที่ด้วยเช่นกัน ก็เป็นความภาคภูมิใจสุด ๆ ถึงแม้จะเสียดายเพราะว่าตอนที่เราเดินออกมาเป็นช่วงที่ถวายพระเพลิงจริง เห็นควันขึ้นเราก็รู้สึกเราก็อยากจะนั่งอยู่ในนั้น แต่ด้วยการรักษาความปลอดภัยเข้มข้นมาก เราก็ต้องเคารพกฎของสำนักพระราชวังทุกอย่าง เราก็ได้แต่ออกมายืนดูอยู่ข้างนอก เป็นความรู้สึกที่พี่ก็พูดออกมาไม่ได้ เป็นทั้งความเศร้าและความภูมิใจที่เราได้มาอยู่ในจุดนี้ คือรู้สึกอยู่ตรงที่ใจ ที่ไม่ว่าจะผ่านไปกี่ปี กลับมามองหน้ากันก็จะรู้สึกอิ่มอยู่ในใจตลอด*
>
> (นพวรรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2562)

3.1.2 พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล

ภาพที่ 35 พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล สกุลเดิม สัมฤทธิ์วงค์ ได้สมรสกับร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล และได้เข้ามาอยู่ที่บ้านพาทยโกศลเมื่อปี พ.ศ. 2518 มีบุตรธิดา 2 คน คือ นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ และนายยุทธนา พาทยโกศล ปัจจุบันพันโทหญิงราตรี พาทยโกศล ได้ดูแลรักษาและรับผิดชอบกิจการของบ้านพาทยโกศลต่อจากสามี ซึ่งปัจจุบันนี้การเรียนและการสอนดนตรีของบ้านพาทยโกศลนั้นเริ่มซบเซาลง ประกอบการรับงานบรรเลงก็เริ่มมีน้อยลง แต่ทั้งนี้บุตรธิดาและเครือญาติรวมถึงบรรดาลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลก็ยังมีผลัดเปลี่ยนกันมาซ้อมเพลง ต่อเพลง ช่วยกันดูแลในส่วนของการสืบทอดทางเพลง รับงานการบรรเลงและดูแลเครื่องดนตรีของบ้านพาทยโกศล โดยพันโทหญิงราตรี ได้เล่าถึงเรื่องการดูแลกิจการของบ้านพาทยโกศลให้ผู้วิจัยฟังว่า

ตอนที่ยังทำงานอยู่ที่กระทรวงกลาโหม ช่วงนั้นก็ไม่ค่อยได้เข้ามาวุ่นวายกับทางบ้านนี้สักเท่าไร ไม่ค่อยได้ขึ้นมาบนบ้านเครื่อง เวลามีงานก็จะช่วยงานอยู่แต่ในครัว ช่วงวันธรรมดาก็ต้องไปทำงาน เช้าไปทำงาน เย็นก็กลับเข้ามา จะดูแลเรื่องในครัวเป็นส่วนใหญ่ เวลามีงานไหว้ครูก็ไม่ได้ขึ้นมาบนบ้านนะ อยู่แต่ในครัว แต่พอเกษียณออกมาแล้ว ปี๊ก (ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล) เขาไม่อยู่แล้ว ก็ต้องเข้ามาดูแลแทนเขา เพราะลูก ๆ เขาก็ต้องไปทำงาน เราก็ช่วยดูแลอะไรต่อมิอะไรไป ... ช่วงการเรียนที่บ้านตอนนี้ก็เงียบ ๆ ไม่ค่อยได้มีงาน งานน้อยลง ๆ จนไม่มี เขาก็แยกย้ายไปทำหน้าที่ทำงานส่วนตัวของเขา ก็จะมีบางครั้งเขามาต่อเพลงกัน นาน ๆ มาต่อเพลงกันทีหนึ่ง ก็ไม่ค่อยได้ขึ้นมาดูเขาเรียน เขาต่อเพลงกันเท่าไรนะ ตอนเช้าก็จะขึ้นมา

เปิดบ้าน เปิดไฟ ตอนเย็นก็จะเป็นน้องป้อง ลูกลุงศักดิ์ ก็จะขึ้นมาปิดไฟ อะไรต่ออะไร พอเช้าเราก็จะขึ้นมาเปิด มาถูพื้นทำความสะอาด กวาดฝุ่นอะไรไป ก็ขึ้นมาดูทุกวัน ... (ราตรี พาทยโกศล, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2562)

พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล ได้เป็นผู้ที่ควบคุมดูแลทั้งในส่วนของความเรียบร้อย และการเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ ของวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศล ที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

ในช่วงงานพระเมรุรัชกาลที่ 9 ก็ได้เป็นผู้ควบคุมวงเข้าไปด้วย ไปดูแลลูกน้อง ดูแลเรื่องอาหารการกิน ความเรียบร้อยต่าง ๆ ... รู้สึกภูมิใจที่เราได้ถวายงานใกล้ชิด ภูมิใจแทนลูก ๆ และศิษย์ของที่บ้าน คือ ครั้งหนึ่งในชีวิตของเราที่ได้เข้าเฝ้าถวายงานใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน เราก็ภูมิใจที่ได้รับใช้ท่าน ... (ราตรี พาทยโกศล, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2562)

3.1.3 นายนิวัติ คงรำพึง

ภาพที่ 36 นายนิวัติ คงรำพึง

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายนิวัติ คงรำพึง เกิดเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2479 ปัจจุบันอายุ 84 ปี ภูมิลำเนาเดิมบ้านเลขที่ 23 หมู่ 2 ตำบลพระราม อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

ก่อนที่นายนิวัติ คงรำพึงจะเข้ามาเรียนและอยู่ที่บ้านพาทยโกศลนั้น ได้เริ่มจากการบรรเลงดนตรีในคณะลิเกมาก่อน จากนั้นจึงได้เข้ามาเรียนและฝากตัวเป็นลูกศิษย์ที่บ้านพาทยโกศลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 นายนิวัติ คงรำพึง จึงนับว่าเป็นลูกศิษย์ที่อาวุโสที่สุดของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศลที่ยัง

มีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยนายนิวัติ คงรำพึง ได้เล่าถึงเรื่องการมาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล ให้ผู้วิจัยฟังว่า

ผมเองเป็นคนต่างจังหวัด เข้ามาอยู่ที่นี่เมื่อปี พ.ศ. 2503 ตอนนั้นเข้ามาตีลิเกมาอยู่กับลิเก แล้วตอนนั้นครูพังพอนกำลังจะไปทำละครที่เพชรบุรี ก็ไม่มีคน แล้วตอนนั้นวัดโสมนัสมีงานอยู่แล้ว เขาก็มาสะกิดบอกว่า ไอ้หนูไปแทนงานให้หน่อยสิ แล้วผมก็ไม่รู้ว่าวัดโสมนัสนั้นอยู่ตรงไหนแต่พอดีมีแฟนลิเกเขานั่งอยู่ตรงนั้นเขาก็พาไป ว่าอยู่แถวนางเลิ้ง ก็มาวันแรกก็มาเจอคุณป้านี่แหละ ผมก็มาขอมอบตัว แล้วก็เสร็จงานแกก็ให้ไปสิบบาท แล้วบอกว่าเดี๋ยวพรุ่งนี้มาใหม่นะลูก ผมก็มาเรื่อย ๆ มาจนตอนนี้มีลิเกก็ไปลิเก อยู่มาสักพักหนึ่งพอครูกลับ ก็มีครูอีกคนหนึ่งอยู่ทางบางกะเจ้า บอกเอ็งอยากอยู่บ้านเครื่องมั้ย ผมเป็นคนที่ชอบอยู่แล้ว ผมก็อยากได้เพลงอะไรแบบนี้ เดี๋ยวเขาก็จะฝากให้ ก็เลยได้เข้ามามอบตัว ก็ได้มาอยู่ที่นี่เลย ผมก็ไม่ได้ไปลิเกเลย ก็มากินนอนอยู่ที่บ้านเลย มานอนกับปิ๊ก (ร้อยเอกอุทัย พาทยโกศล) ผมก็มานอนอยู่ที่นี่ มาต่อเพลง เช้าก็ไปงาน วันหยุดก็จะมี วันศุกร์ ... คุณโป๊ป (ครูเทวาประสิทธิ์) ผมเรียกว่า คุณโป๊ป อย่างโรงเรียนไหนที่เขาต้องการครู คุณป้าก็บอกว่าเอาใครไปก็ได้แต่เอานิวัติไว้ คือผมไม่ได้ไปแน่ เช่นว่าทางสระบุรีเขาขอมาให้ส่งไปหนึ่งคน คุณป้าบอกเอาใครไปก็ช่างแต่เอานิวัติไว้ ผมก็ไม่รู้นะ ตื่นเช้ามาเขาก็ให้ผมห้าบาท บอกเอาไปวัดโสมฯ ไปกันสี่ห้าคน ก็คนละห้าสิบสตางค์เป็นค่ารถ เหลือก็เอามาคืนอีกด้วย พอมาตอนหลังผมมีภรรยา ก็มีอยู่ช่วงหนึ่งที่ผมออกไป แล้วพวกเขาก็มีไปตามนะ มีอยู่งานหนึ่งแกก็ซื้อเสื้อผ้าให้ ... งานที่วัดพระพิเรนทร์ เขาก็ซื้อเสื้อผ้าให้ผม ต้องแต่งชุดขาวก็กลับมาอยู่อีกพักหนึ่ง ผมก็ไป ๆ มา ๆ อยู่เรื่อยไปงานเรื่อย ๆ จนมากระทั่งปี 2514 ผมย้ายไปอยู่ดอนเมือง คราวนี้เริ่มห่างแล้วแต่ผมก็ยังเข้ามาที่บ้านนะ ยังได้สิบบาทอยู่นะ ขนาดไปอยู่ข้างนอกแล้วเขาก็ยังให้สิบบาท ก็ประมาณวันละสองบาท ขึ้นรถจากดอนเมืองมาลงบางซื่อห้าสิบสตางค์ จากบางซื่อมาลงนางเลิ้งอีกห้าสิบสตางค์ ก็รวมแล้วหนึ่งบาท ไปกลับสองบาทพอดี แล้วก็เดินจากสถานีไปบ้าน ผมก็อยู่มาเรื่อย ๆ จนกระทั่งผมมีลูกแล้ว ผมก็แยกตัวแล้วก็หยุดไป หยุดไปจนสมศักดิ์เขาเข้ามา ตอนนี้ผมเป็นคนสุดท้ายแล้วก็มีอายุมากกว่าเพื่อน นอกนั้นเขาก็ไปหมดแล้ว ใครจะต่อเพลงอะไรเราก็ให้เท่าที่เราได้นะ ตอนผมมาทีแรกเลย ข้างบ้านผมมีดนตรีอยู่ เมื่อก่อนหกสลึงจับมือสาธุการ แล้วก็จับมาเรื่อย ๆ ที่มานี่ก็ประจำวัดผมยังตีไม่ถูกเลย ผมตีแต่ลิเก แล้วผมก็มาต่อเพลงที่นี่ ต่อตามวัดตามงาน แล้วพอวันศุกร์ครูพังพอนก็ต่อ แล้วเมื่อก่อนออกวิทยุกันทุกเดือน เขาเอามาให้ต่ออย่างนี้ ผมเป็นคนฆ้อง ก็ได้ต่อทุกเดือน เวลามีงานใหญ่ ๆ

เขาก็ไปอัดเทป ไปอัดที่กระทรวงศึกษา แล้วผมก็ได้มาเรียนรู้ที่นี่ มาเรียนจริงจังที่นี่ช่วงหลัง ๆ นี้เริ่มสบายแล้ว ผมก็ไปหาครูสำราญจนได้รับมอบมาเป็นพิธีกรอะไรต่ออะไร ให้มาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อเดือนกันยาที่ผ่านมานี้ผมก็มาทำพิธีให้ จริง ๆ เขาจะให้พราหมณ์ แล้วปีที่สมเด็จพระเทพฯ เสด็จมาเปิดบ้าน แล้วพราหมณ์เขาต้องยืนพูด ยืนไหว้ครู ก็เป็นรูปแบบของเขา แต่เขาก็มาขอตำราเรื่องการใช้เพลง เขาก็เรียกเพลงพราหมณ์เข้า เพลงอะไรเหมือนกับเรานี่แหละ แต่พอมาตอนหลังเขาไปขัดข้องอย่างไรก็ไม่รู้ เขาก็บอกคุณราตรีมาว่าให้เอาคนอาวุโสที่สุดในบ้านเครื่อง ซึ่งก็มีผมกับสมศักดิ์ แต่สมศักดิ์เขาอายุน้อยกว่าผม ... ผมก็ไม่รู้ ซึ่งผมก็รับมอบจากครูสำราญมาเมื่อห้าปีที่แล้ว รับมาเมื่อปี พ.ศ. 2557 ผมก็ได้มาทำพิธีที่นี่ ... สิ่งที่เราได้ เราจะทำอะไรที่ไหน อย่างเพลงเรื่องหรือเพลงอะไรก็มาซ้อมกัน จะผิดถูกอะไรก็มาแก้ไขกัน สมัยนี้ไม่ค่อยได้หวงเพลงเหมือนสมัยก่อน ...ตั้งแต่คุณโป๊ปเสีย ก็ไม่ค่อยมีใครได้หวงแล้ว ผมก็เคยคุยกับเขานะ ว่าจะหวงเพลงไปทำไม เขาก็ตอบผมมาว่าก็ของฉันอย่างนั้นนะ เขาพูดเลย เขาตอบอย่างนี้ ก็ของฉัน บ้านฉันต้องอย่างนั้นอย่างนี้ประมาณนั้นนะ พูดง่าย ๆ ก็คือเขาไม่ให้ แต่พอมาตอนหลัง ๆ นี้ พวกเราก็บอกกันว่าใครอยากได้อะไรก็ให้ไปเท่าที่เราได้ ผลสุดท้ายเพลงก็เริ่มกระจายออกไป ฟังเพลงมอญเพลงอะไรเขาก็ได้ไปก็ได้ไปเล่นกันได้หลายที่ บางทีเราไป เราก็ไปฟัง ก็สงสัยว่าได้มาอย่างไรแต่ก็รู้ทันทีว่าได้มาจากลูกศิษย์ของบ้านเราคนนั้นคนนี้ ก็ว่ากันไป บางทีก็ไปต่อกันที่งาน เมื่อก่อนอยู่วัดโสมนัส ก็ต่อกันที่งาน เพลงพวกอาถรรพ์เมื่อก่อนนี้ไม่มีตีนะ แต่พอหลัง ๆ อาถรรพ์ฝั่งพระนครก็เลิกไปเลย ก็เอาทางบ้านเราผมอยู่ตั้งแต่สมัยนั้น อาถรรพ์เมื่อก่อนผมก็ได้ของทางฝั่งพระนคร แต่พอมาได้ทางบ้านนี้ ทางโน้นผมเลิกเลย คือความไพเราะหรืออะไรก็ไม่รู้นะ ... เพลงของเราก็เริ่มแพร่หลายขึ้น อย่างเพลงนารายณ์แบบนี้เขาหวง แต่ตอนหลังก็ว่าไป เพลงบังใบบางคนตีไม่ค่อยถูกก็มี เพลงจิ้งจกทอง บางทีเขาก็มาขออนุญาตไปบรรเลงที่วัดพระพิเรนทร์ ผมอยู่ในเหตุการณ์ เขามาขอ เขาก็บอกขอเหรอ ไหนลองตีให้ดูหน่อย พอตีให้ดูแล้วเห็นว่าใช้ได้ ก็อนุญาตให้ไป ก็ไม่ได้ว่าอะไร แต่ต้องมาขออนุญาตก่อน
(นิวัติ คงรำพึง, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

ความเป็นอยู่ของบ้านพาทยโกศลในปัจจุบันนี้ มีงานบรรเลงที่น้อยลง ประกอบกับบรรดาลูกศิษย์ได้ออกไปประกอบอาชีพอยู่ที่ต่าง ๆ กัน ซึ่งจะนัดมาซ้อมเพลงหรือต่อเพลงด้วยกันเป็นบางครั้ง หรือมีงานสำคัญจึงจะนัดหมายรวมตัวกัน แต่ก็ยังมีหน่วยงานหรือนักศึกษาที่สนใจจะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบ้านพาทยโกศล ข้อมูลด้านดนตรีและเพลงอยู่บ้าง ปัจจุบันนี้บ้านพาทยโกศลก็ได้รับการปรับปรุงซ่อมแซมให้มั่นคงและแข็งแรงกว่าเดิมมากขึ้นด้วย โดยนายนิวัติ คงรำพึง เล่าว่า

ตั้งแต่มีการทำบ้านใหม่มา งานก็มีน้อย แทบจะไม่มีงานเลย นอกจากเราจะนัดกันมาซ้อมเพลง ก็นัดกันมาต่อเพลง นัดกันเฉพาะตอนมีงานสำคัญหรืออะไรประมาณนี้ก็จะมาต่อกัน จากนั้นก็ไม่มีแล้ว ก็จะมีแค่นักศึกษาเขาจะมาทำขอต่อเพลงทำงานทำวิจัยอะไรของเขาเท่านั้น ส่วนของจุฬาเขาก็มีนะ ก็ต้องไปหาเอาตามงาน เพราะบางทีเข้ามาที่บ้านก็ไม่เจอใคร เมื่อก่อนนี้จะไม่มีใครอยู่บ้านเลย จะอยู่กันเฉพาะวันศุกร์วันเดียว เมื่อก่อนนี้มีงานทุกวัน ตอนนี้วันที่มีงานก็กว่าจะนัดรวมตัวกันได้ก็ยากแล้ว ทุกคนเขาก็มีงานประจำกันไป ตรงนี้ก็ว่าเขาไม่ได้ ก็งานที่บ้านเราไม่มี เขาก็ต้องออกไปทำงานหาเลี้ยงครอบครัวกันข้างนอก แต่พอเรามีงานเขาก็จะมาให้ ถ้ามีความสำคัญเขาก็ลางานมาได้ แต่ถ้าเราไม่มีงาน จะแค่มาซ้อมอย่างนี้ก็ต้องหาเวลาวันอื่นไป ปกติถ้าที่บ้านมีการรับงานเขาก็จะโทรเข้ามา ก็จะมีบางทีก็โทรมาที่สมศักดิ์ บางทีไปงานก็ไม่ได้ใช้เครื่องของที่นี่เพราะว่าไม่มีคนขนก็ต้องไปหาเช่าที่อื่น ตรงนี้ผมก็ไม่รู้นะเพราะผมก็ไม่ค่อยได้ยุ่งกับเขาหรอก ก็เป็นอย่างนี้ สมัยก่อนที่ครูพังพอน ยังอยู่เขาต้องเอาแชล็คทาเครื่องเลยนะ พอมีงานพระเมรุสมเด็จย่า ก็ต้องไปจ้างเขาขัดออก เขาบอกว่างานชุกนักเมื่อก่อนนี้ออกเรื่อยเลย มีคุณหญิงคุณนายบางทีเขาก็โทรมา บอกให้คุณโป๊ปเอาเครื่องเอาอะไรมาช่วยหน่อย ประมาณนี้นะ ผมอยู่ในเหตุการณ์ เราก็ขนเครื่องออกไป แล้วก็ไม่ได้เงินหรอก ไปแต่งานช่วยบางทีค่ากำนลก็ไม่ได้ ก็ต้องออกกันเอง พอกลับมาบ้านครูโมโหบอกงานชุกนัก เอาแชล็คทาเครื่องเลย เครื่องที่เห็นบางเครื่องยังมีแชล็คทาอยู่เลยนะ อย่างกลองข้างล่างก็ยังไม่ได้ขัดออก สีก็จะออกเหลืองเพราะแชล็คทาอยู่ ต้องไปจ้างให้สมชัยขัดออก เพราะเขาทาเพื่อให้เครื่องดูหมอง ไม่ให้เครื่องดูสวยงาม ด้วยความโมโหนะ เพราะไปแต่งานช่วย ครูเลยประชดเลย ผมได้อยู่ในเหตุการณ์เมื่อก่อนนี้ไปเรื่อยเลย เมื่อก่อนที่เขาโทรมาบอกให้เราเอาเครื่องไปให้นักเรียนดูหน่อยที่สนามเสือป่า ก็แบ่งกันสองคน เมื่อก่อนต้องเอาขึ้นเรือไป ยังไม่มีรถแล้วเครื่องก็ไม่ใช่เบาเลย ผมแบกกันหน้ามืดเลย ยิ่งบันไดสูงขึ้นอีก สมัยก่อนบันไดมีแค่ 3 ขั้นนะ ตอนนี้ทำใหม่แล้วก็ยกพื้นสูงขึ้นมา เมื่อก่อนใต้ถุนบ้านเดินปกติแทบไม่ได้เลยจะติดที่หัว สมัยก่อนใต้ถุนก็จะมีตุ่มไว้เยอะนะ เวลาน้ำขึ้นก็จะตักไว้ มีน้ำขึ้นน้ำลงก็จะตักน้ำใส่ตุ่มไว้ พอกลับจากงานมาก็จะได้มีน้ำอาบ เมื่อก่อนนี้กลับจากงานมาก็ต้องอาบน้ำกัน พอน้ำขึ้นก็ตักน้ำใส่ตุ่มไว้ที่ใต้ถุน สมัยก่อนน้ำสะอาดใครอยู่บ้านก็จะตักใส่ตุ่มเตรียมกันไว้ สมัยนี้มีน้ำประปาแล้วสบาย คือถ้าจะให้พูดถึงเรื่องเรียนสมัยนี้ก็คงจะจบแล้วไม่มีแล้ว สมัยก่อนยังมีกินที่นี่นอนที่นี่เลย ก็ไปงานกันจะเรียนกันก็เรียนไป ทุกวันนี้ด้านบนบ้านก็ไม่มีใครพักอยู่แล้ว เดี๋ยวพอซ้อมเพลง

เสร็จทำอะไรเสร็จก็ปิดใส่กุญแจ ใครจะมาซ้อม มาต่อเพลงก็ต้องไปแจ้ง ก็เดี๋ยวเขาก็จะมาเปิดให้ เมื่อก่อนบ้านก็จะมีอยู่ สามหลังนะแต่เดี๋ยวนี้เหลืออยู่หลังเดียวคือหลังโน้นกับบ้านเครื่องตรงนี้ บ้านหลังที่เหลืออยู่นี้สมเด็จพระเทพฯ ท่านก็ขึ้นไปแล้วนะ คนเขาก็งงกันว่าท่านมาได้อย่างไร บ้านหลังนิด ๆ เอง ท่านก็คงอยากจะทราบว่ามีความเป็นอยู่กันอย่างไรเท่านั้นเอง เมื่อก่อนนี้จะเดินมาที่บ้านนี่ทะลุจากวัดกัลยาฯ มาได้เลย คือ ข้ามเรือมาก็เดินทะลุมาได้ แต่เดี๋ยวนี้ท่านเจ้าอาวาสท่านกั้นไว้หมด จะต้องเดินอ้อมสักหน่อย ถ้าเอารถเข้ามาก็ต้องเอารถไปจอดหน้าโรงเรียนแล้วก็ต้องเดินเข้ามา ก็ตอนนี้ถ้าไม่มีใครเข้ามาต่อเพลง ไม่มีใครเข้ามาซ้อมงานกัน บ้านหลังนี้ก็ปิดเงียบเลย อย่างสมศักดิ์ก็พักอยู่ชั้นล่าง ก็ไม่ได้ขึ้นมาพักอยู่ชั้นบน ถ้าพูดถึงบ้านเครื่องก็คือหลังนี้ ไม่ใช่ที่อื่นแน่เพราะว่าเป็นที่เก็บเครื่องด้วย ในส่วนของฝั่งที่ใช้ต่อเพลงหรือเก็บเครื่องนี้จะไม่ให้ใครเข้ามานอนเลย ห้ามเลย แต่บางทีสมัยก่อนก็มีอดกันไม่ได้ ก็แอบไปซุกหลังเครื่องดนตรี แอบนอนกัน ก็อาศัยตะโพนสองสามลูกเมื่อก่อนไม่ได้วางข้างบน จะอยู่ข้างล่างวางกับพื้น เราก็ไปอาศัยแอบนอนกัน เดี๋ยวนี้ก็เขาก็มาทำยกพื้นสูงขึ้น ไว้วางเครื่องหรือเผื่อมีงานไหว้ครู มีอะไรก็จะได้วางเครื่องสังเวยได้ (นิวัติ คงรำพึง, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

3.1.4 นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์

ภาพที่ 37 นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ เกิดวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 ปัจจุบันอายุ 76 ปี ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เรียนดนตรีไทยจากที่บ้าน โดยมีคุณตาเป็นเจ้าของวงปี่พาทย์

และได้เข้ามาเป็นลูกศิษย์ของสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล ในช่วงปี พ.ศ. 2510 - 2512 โดยได้เรียนและต่อเพลงกับครูพังพอน แตงสืบพันธุ์ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งปัจจุบันนายสมศักดิ์ ไตรวาสน์ เป็นอาจารย์พิเศษสอนดนตรีไทยอยู่ที่โรงเรียนราชินี และได้พักอาศัยอยู่ที่บ้านพาทยโกศล โดยมีหน้าที่คอยดูแลเรื่องการเรียนการสอน การสืบทอดทางเพลง การรับงานบรรเลง และช่วยดูแลเรื่องต่าง ๆ ภายในบ้าน นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *ผมเป็นคนอยุธยา บ้านคุณตาผมเขามีเครื่อง เครื่องมอญ เครื่องไทย ช่วงนั้นปลายชีวิตเขาก็ขาย งานไม่ค่อยมี รับมากก็ไม่ได้ พอไม่มีงานก็ไปขอยืม พอรับงานได้ก็ไปใช้หนี้ พอตอนบั้นท้ายแกก็ขาย ผมได้มาอยู่ที่นี่เพราะมีคนเขาแนะนำมา ตอนแรกผมก็จะไม่เอา บอกเขาว่าเพลงการผมลืมไปหมดแล้ว เขาก็บอกผมว่ามาฟื้นพักเดียวประเดี๋ยวก็ได้ ผมก็เลยตกลงมาอยู่ ตอนผมเข้ามาตอนแรก ๆ นั้น อายุประมาณ 26 ปี ช่วงปี พ.ศ. 2510 หรือ 2512 ประมาณนี้ ผมเข้ามาก็มาเรียนกับครูพังพอน แตงสืบพันธุ์ ตอนนี้ครูเทวา ก็ไม่ค่อยมีเวลาแล้ว ปล่อยให้ครูพังพอนต่อเพลงให้ เพราะครูเทวาไปสอนที่อื่น ผมก็อยู่มาเรื่อย ๆ จนปัจจุบันผมพักอยู่ที่นี่เลย ... สภาพความเป็นอยู่ตั้งแต่ที่ผมเข้ามาตอนแรกจนตอนนี้ก็เปลี่ยนไปเยอะ เมื่อก่อนจะมีครัวอยู่ เวลากลับจากงาน ไปงาน เขาก็จะมากินข้าวกัน แต่มาตอนนี้ก็หากินกันเอาเอง ปัจจุบันผมเป็นอาจารย์พิเศษสอนอยู่ที่โรงเรียนราชินี ไปสอนทุกวัน*
>
> (สมศักดิ์ ไตรย์วาสน์, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

3.1.5 นายจรินทร์ คำโสภา

ภาพที่ 38 นายจรินทร์ คำโสภา

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายจรินทร์ คำโสภา เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2494 ปีเถาะ เป็นคนกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันพักอยู่บ้านเลขที่ 228/1 ถนนประชาอุทิศ แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ 10140 ประกอบอาชีพเป็นนักดนตรี รับงานบรรเลงในนามวง ช.สินสวัสดิ์ เริ่มเรียนดนตรีไทยที่บ้านของตนเอง โดยคุณตาชื่อนายเชื้อ สินสวัสดิ์ เป็นผู้ฝึกหัดให้ และได้ช่วยเหลืองานบรรเลงของวงดนตรีที่บ้านอยู่เสมอ จนกระทั่งได้เข้ามาฝากตัวเรียนดนตรีและเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2517 จากการชักชวนของเพื่อนทหารคนหนึ่งชื่อ นายนรินทร์ ร่มแสง ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล และเป็นเพื่อนสมัยที่ยังเป็นทหารอากาศประจำการ อยู่ที่โรงเรียนการบินกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เมื่อได้เข้ามาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลแล้วนั้น ก็ได้เรียนกับครูหลายท่าน อาทิ ครูพังพอน แตงสีบพันธุ์ ครูทองใบ คล่องฝีมือ เป็นต้น โดยนายจรินทร์ คำโสภา ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

... ผมเกิดเมื่อ พ.ศ.2494 ปีเถาะ วันที่กับเดือนหายไปกับบัตรประชาชนแล้ว เหลือแต่ปี พ.ศ. ผมก็จำไม่ได้แล้วนะครับ หาข้อมูลไม่ได้ ผมเป็นคนกรุงเทพมหานคร ดนตรีไทยที่บ้านเป็นของคุณตา เพิ่งมาสร้างสมัยที่ผมเกิดมาแล้ว ผมก็เรียนกับคุณตาเชื้อ สินสวัสดิ์ ตอนอายุประมาณ 9 ขวบ เรียนกับคุณตาก็เรียนที่บ้านนี้เลย เรียนกับคุณตามาตลอด มีงานที่บ้านผมก็ไปตลอด ตอนนั้นผมก็ยังเด็ก งานไหนที่ช่วยเหลือได้ผมก็ช่วย ... ที่บ้านพาทยโกศล ผมเข้าไปตอนนั้นผมเป็นทหารแล้ว ตอนเป็นทหารผมก็ได้รู้จักกับเพื่อนทหารคนหนึ่ง เขาเป็นลูกศิษย์ของที่บ้านพาทยโกศล ตอนนั้นผมเป็นทหารอากาศ อยู่โรงเรียนการบิน กำแพงแสน นครปฐม เป็นทหารอยู่สองปี พอเป็นทหารปลดประจำการแล้วก็มาเล่นดนตรีไทยต่อไป งานทั่วไปใครหาก็ไป ที่บ้านมีงานเราก็ไป จนได้ไปงานที่บ้านวัดกัลยา (บ้านพาทยโกศล) นี้แหละ ก็ไปกับเพื่อนคนนั้นที่เป็นทหารอยู่ด้วยกัน ชื่อนรินทร์ ร่มแสง เป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล เขาก็ชวนผมเข้าไป คือที่บ้านของเพื่อนผมคนนี้เขาก็มีเครื่องปี่พาทย์ พี่ชาย คุณพ่อเขา ก็เป็นลูกศิษย์ที่บ้านนี้เช่นเดียวกัน ก็เลยได้ไปคลุกคลีอยู่ พอมีโอกาสว่างงานผมก็เข้าไปเรียนไปต่อเพลง ตอนที่ผมเข้าไปเรียนครูเทวาท่านก็เสียไปแล้ว ท่านเสียตอนปี พ.ศ. 2516 ผมเข้าไปเริ่มเรียนที่บ้านพาทยโกศล ก็ประมาณปี พ.ศ.2517 ครูเทวาท่านไม่อยู่แล้ว ก็จะเป็นครูพังพอน แตงสีบพันธุ์ เป็นคนต่อเพลงให้เด็ก ๆหรือผู้ใหญ่ในบ้าน ตอนนั้นครูนิวัติ มาอยู่แล้ว มีก็ครูทองใบ คล่องฝีมือ ผมก็ได้ต่อเพลงกับครูทองใบ

ต่อกับครูพังพอน ต่อกับครูสมศักดิ์ หลังจากที่ครูพังพอนกับครูทองใบท่านเสียชีวิต ก็จะเหลือครูสมศักดิ์ คนเดียว มีปัญหาเรื่องเพลงของทางฝั่งธน ผมก็ต้องปรึกษาที่ครูสมศักดิ์ คนเดียว เพราะว่าผู้ใหญ่ที่อยู่บ้านนี้ไม่มีใคร มีครูสมศักดิ์คนเดียวแล้วอย่างครูนิวัติ ก็อยู่ไกล ไม่ได้มาอยู่ที่บ้านพาทยโกศลนี่แล้ว นอกจากมีงานหรือมีอะไรก็จะนัดกันมารวมตัว มาซ้อมหรืออะไรอย่างนั้นมากกว่า หลัก ๆ ก็จะเป็นครูสมศักดิ์ที่ดูแลความเรียบร้อยทุกอย่าง (จรินทร์ คำโสภา, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2563)

ตั้งแต่ที่เข้ามาฝากตัวเป็นลูกศิษย์นั้น นายจรินทร์ คำโสภาก็ไม่ได้มากินนอนอยู่ที่บ้านเพียงแต่ว่ามาเรียนเสร็จแล้วก็กลับ จึงได้เข้ามาเป็นครั้งคราว แต่หากเวลามีที่งานไปบรรเลงก็จะไปด้วยทุกครั้ง ซึ่งแต่ก่อนนั้นงานที่บ้านพาทยโกศลจะมีเกือบทุกวันจะเว้นว่างเฉพาะเพียงวันศุกร์เท่านั้น และจะมีเครื่องดนตรีไว้ประจำที่วัด แต่ปัจจุบันนี้งานบรรเลงจะมีน้อยลงไปมาก และบรรดาลูกศิษย์ต่างก็ไปประกอบอาชีพอื่น เพื่อหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว จึงทำให้บรรยากาศของบ้านพาทยโกศลนั้นดูซบเซาลงไปจากเดิม แต่ทั้งนี้ก็ยังมีการนัดมาซ้อมเพลงหรือต่อเพลงกันอยู่เป็นบางครั้งคราว โดยเฉพาะเวลามีงานบรรเลงหรือมีงานสำคัญจึงจะนัดมารวมตัวกัน โดยปกติจะมีครูสมศักดิ์เป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยและตนเองจะคอยช่วยดูแล ซึ่งนายจรินทร์ คำโสภา ได้อธิบายถึงเรื่องการเรียนการสอนของบ้านพาทยโกศลให้ผู้วิจัยฟังว่า

การเรียนการสอนของบ้านพาทยโกศล สมัยก่อนผมก็ไม่ค่อยได้เข้าไปอยู่นะ หมายถึงว่าผมก็มาต่อเพลงแล้วก็กลับ ไม่ได้ไปกินนอนอยู่ที่บ้านพาทยโกศล แต่ช่วงนั้นก็มีลูกศิษย์มากินนอนอยู่ที่บ้านพาทยโกศล เป็นสิบคนอยู่นะ แต่ผมก็จะไปต่อเพลงไปงานเสร็จงานผมก็กลับบ้าน ไม่ได้ไปกินนอนที่บ้าน ก็ช่วงนั้นงานจะเยอะ จะมีวัดประยุรวง วัดโสมนัส งานศพก็รู้สึกจะมีแทบทุกวันจะเว้นแค่วันศุกร์ที่เขาไม่เผาศพกัน แล้วก็ตอนนั้นที่เห็น ๆ จะมีคนอยู่ในบ้านพาทยโกศลเยอะ เขาไม่ได้ไปทำงานกันจะไปงานปี่พาทย์กันอย่างเดียว เด็กหนุ่ม ๆ แบบนี้ไม่ได้ทำงานประจำกัน เพราะเดี๋ยววันธรรมดาจะไปงานปี่พาทย์ไม่ได้ ก็เลือกไปงานปี่พาทย์กัน สมัยที่ผมไปงานที่วัดประยุรวง ค่าแรงงานได้วันละสิบบาท คนละสิบบาทแล้วก็ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นมาทีละห้าบาท เขาจะมีเครื่องเอาไว้ที่วัดเลยเพราะงานมีทุกวัน วัดนั้นก็เครื่องชุดหนึ่ง วัดนี้เครื่องอีกชุดหนึ่งเอาไว้ที่วัดเลย พอเช้ามีงานไปถึงก็ขนออกมา เลิกแล้วก็ขนเก็บกลับไป

งานมีเยอะ จนช่วงหลังมีงานน้อยลง จนเดี๋ยวนี้เดือนหนึ่งก็ไม่มี สักงาน สองสามเดือนยังไม่มีงาน อย่างวัดโสมนัสเขาก็ยกเลิกไปแล้ว เครื่องที่เอาไว้ที่วัดก็เก็บกลับมาหมดแล้ว พองานไม่ค่อยมีลูกศิษย์ที่บ้านก็ต้องหางานทำ ไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เพราะไม่อย่างนั้นรายรับก็จะไม่ค่อยมี แต่ทุกวันนี้ก็ยังมีนัดมาซ้อมเพลงกันบ้าง เวลาที่จะมีงานของที่บ้านพาทยโกศล แต่ถ้าเป็นเด็ก ๆ ที่อยู่ละแวก แถว ๆ บ้านนั้นนะ เขาว่างพร้อมกันวันไหนเขาก็จะเรียกมาซ้อมเพลงกัน เพราะบ้านเขาอยู่ใกล้ ๆ กัน ส่วนตัวผมเองก็ไม่ค่อยได้เข้าไปที่บ้านพาทยโกศลเท่าไร นอกจากว่าจะต้องมีงานไปบรรเลงหรืออะไร ตามปกติครูสมศักดิ์ ท่านจะเป็นคนต่อเพลง แต่ว่าผมก็มีไปช่วยบ้างเป็นบางครั้งเวลาที่ท่านไม่ว่าง ... (จรินทร์ คำโสภา, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2563)

ด้านความรู้สึกที่ตนเองได้เป็นผู้ร่วมบรรเลงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ครั้งนี้นายจรินทร์ คำโสภา เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

ในฐานะนักดนตรีไทยเล็ก ๆ คนหนึ่ง ผมมีความปลื้มปีติ เพราะเราไม่ได้เก่งกาจหรือมีฝีมือเลอเลิศอะไร แต่ก็ได้มีบุญวาสนาเข้าไปรับใช้งานสูงสุดขนาดนี้ ที่นักดนตรีอีกเป็นร้อยเป็นพันคนที่เขาไม่ได้มีโอกาสอย่างเรา ก็เป็นวาสนาของแต่ละคนที่จะมีโอกาสเข้าไปอยู่ตรงนี้ได้ เริ่มต้นเลยก็มีบุญวาสนาที่เราได้เข้ามาอยู่ในบ้านพาทยโกศลนี้ ถ้าเราไม่ได้มีโอกาสมาเรียนที่บ้านนี้ก่อนก็คงไม่มีโอกาสได้ไปงานเช่นนี้ ผมถือว่าเป็นบุญวาสนาเป็นโอกาสที่หาไม่ได้อีกแล้วในชีวิต ที่จะมีอะไรยิ่งใหญ่ไปกว่านี้แค่นี้ผมก็ภูมิใจแล้ว (จรินทร์ คำโสภา, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2563)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.1.6 นายคณิน พรหมสวัสดิ์

ภาพที่ 39 นายคณิน พรหมสวัสดิ์
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายคณิณ พรหมสวัสดิ์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2501 ปัจจุบันอายุ 62 ปี เริ่มเรียนดนตรีไทยขณะที่ศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งด้วยความสนใจในด้านดนตรีไทยตั้งแต่ยังเล็ก คุณลุงจึงได้พามาฝากเรียนที่สำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล โดยครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล เป็นผู้จับมือต่อเพลงให้ หลังจากนั้นจึงได้เรียนและต่อเพลงกับครูพังพอน แตงสืบพันธุ์ ปัจจุบันนายคณิณ พรหมสวัสดิ์ ประกอบอาชีพเป็นนักดนตรีบรรเลงอยู่ที่ศาลพระพรหมเอราวัณ คณะละครรวมศิลป์ นายคณิณ พรหมสวัสดิ์ เล่าว่า

ผมเริ่มเรียนดนตรี เพราะว่าพ่อแม่ยากจน แล้วเขาก็ไม่มีเงินส่ง อีกอย่างสายตาผมก็ไม่ค่อยดีด้วย ตอนนั้นผมอยู่ ป. 4 ลุงก็พามาฝาก ก็ด้วยผมสนใจเรื่องดนตรีมาตั้งแต่เด็กแล้วก็เลยฝากให้มาเรียนที่บ้านพาทยโกศล ผมก็เรียนมาเรื่อย ๆ ก็อยู่มาตั้งแต่นั้นมาจนปัจจุบัน จนผมมีครอบครัว ผมก็ได้แยกย้ายไป ผมเข้ามาเรียนครูเทวาเป็นคนจับมือให้ แล้วก็ครูพังพอนเป็นคนต่อเพลง... ตอนนี้ผมก็รับงานบรรเลงดนตรีไทยอยู่ที่ศาลพระพรหมเอราวัณ ที่ทำงานก็จะเข้าเฉพาะวันคู่ ซึ่งละครที่รับอยู่ที่นี่จะมี 4 คณะ เข้าวันคู่ 2 คณะวันคี่ 2 ผมอยู่คณะละครรวมศิลป์...

(คณิณ พรหมสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

ความเป็นอยู่ของบ้านพาทยโกศลในปัจจุบันนี้ นายคณิณ พรหมสวัสดิ์ ได้เล่าว่า

ความเป็นอยู่ของบ้านพาทยโกศลในปัจจุบันนี้ ลูกศิษย์ทุกคนก็คือมีอาชีพ มีงานทำกันหมด เขาก็แยกย้ายกันไปมีครอบครัวบ้าง แต่เวลามีงานสำคัญ ๆ เช่น งานไหว้ครู

หรืองานวัดที่เขามีการต้องใช้วงเรา ก็จะกลับมารวมตัวกัน โดยหัวหน้าวงเขาก็จะมีการบอกว่าให้เตรียมน้อง ๆ นะ ว่าจะไปงานนั้นหรืองานนี้ ว่าจะมีการอัดเทป บันทึกเสียง เจ้าของบ้านเขาก็จะโทรมา (คณิณ พรหมสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

3.1.7 นายธรรมนูญ เผือกรื่น

ภาพที่ 40 นายธรรมนูญ เผือกรื่น
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายธรรมนูญ เผือกรื่น เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2511 ปัจจุบันอายุ 52 ปี โดยเป็นเครือญาติทางฝั่งของคุณแม่ยุพา พาทยโกศล จึงทำให้ได้เรียนดนตรีไทยที่บ้านพาทยโกศลตั้งแต่เยาว์วัย ปัจจุบันประกอบอาชีพรับราชการอยู่ที่โรงพยาบาลตากสิน โดยนายธรรมนูญ เผือกรื่น เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

ผมอยู่บ้านพาทยโกศลตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะว่าผมเป็นเครือญาติของบ้านพาทยโกศล ลูกหลานของทางฝั่งคุณป้ายุพา ผมอยู่เรียนที่บ้าน เกิดที่นี่ เรียนมาตั้งแต่เด็ก ๆ จนมีครอบครัวก็ได้ย้ายออกไป ปัจจุบันนี้พักอาศัยอยู่ที่พระประแดง ประกอบอาชีพรับราชการอยู่โรงพยาบาลตากสิน (ธรรมนูญ เผือกรื่น, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

3.1.8 นายพรเทพ เชยนิ่ม

ภาพที่ 41 นายพรเทพ เชยนิ่ม
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายพรเทพ เชยนิ่ม ปัจจุบันอายุ 35 ปี ภูมิลำเนาเดิมเกิดที่กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันประกอบอาชีพเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ อยู่โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง และได้ย้ายไปพักอาศัยอยู่ที่อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

นายพรเทพ เชยนิ่ม เริ่มเรียนดนตรีไทยและได้ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลตั้งแต่เยาว์วัย เนื่องด้วยบิดาเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล จึงได้มีโอกาสเข้ามาเรียนดนตรีและไปงานบรรเลงอยู่บ่อยครั้ง โดยเริ่มจากการเป็นผู้บรรเลงเครื่องประกอบจังหวะ และได้ไปร่วมบรรเลงตามงานของบ้านพาทยโกศลเรื่อยมา จากนั้นจึงได้เริ่มฝึกหัดเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ จนมีความชำนาญ โดยนายพรเทพ เชยนิ่ม ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *ผมก็ได้ติดสอยห้อยตามพ่อไป ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผมได้เข้ามาเรียนดนตรีที่บ้านพาทยโกศล ตอนนั้นผมอายุประมาณแปดหรือเก้าขวบ ก็เริ่มเข้ามาต่อเพลง ผมก็ไป ๆ มา ๆ เพราะว่าบ้านผมกับที่บ้านเครื่องอยู่คนละที่ บ้านผมก็อยู่พระประแดง ก็มีงานผมก็จะเข้ามา ในช่วงสมัยนั้นจะมีงานเยอะ งานเขาจะมีบ่อย จะมีงานทุกวัน เว้นวันศุกร์วันเดียว ผมก็ไปตีโหม่ง ตีฉิ่ง ตีฉาบ ในช่วงเด็ก ๆ ผมก็ตีจังหวะไปเรื่อย ๆ จนตอนนี้ผมก็รับตำแหน่งในบางครั้งก็ระนาดบางทีก็ตะโพน ก็แล้วแต่งาน ทุกวันนี้ผมก็ประกอบอาชีพเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจอยู่โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง*
> (พรเทพ เชยนิ่ม, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

ความเป็นอยู่ของบ้านพาทยโกศลในปัจจุบัน นายพรเทพ เชยนิ่ม เล่าว่า *สภาพปัจจุบันของบ้านพาทยโกศลทุกวันนี้ก็ยังเป็นปกติ แต่ได้มีการปรับปรุงทำบ้านขึ้นใหม่ ลูกศิษย์เวลามีงานที่บ้านก็จะนัดมารวมตัวกัน ปกติงานทั่วไป งานหา งานศพ หรืองานบวช ส่วนใหญ่แล้วก็จะมีงานกฐินที่วัดอรุณ วัดโสมนัส วัดพลับพลาไชย ในย่านฝั่งนี้เขาก็จะมีประจำอยู่ แต่งานเดี๋ยวนี้ที่บ้านก็ไม่ค่อยมี พวกลูกศิษย์ก็ไปทำงานที่อื่นกัน ไม่เหมือนแต่ก่อน จะรวมตัวกันทีก็เวลามีงานทางบ้านจริง ๆ การนัดต่อเพลงก็ยังมีอยู่บ้างในวันเสาร์ วันอาทิตย์ บางคนว่างก็มา บางคนที่ไม่ว่างเขาก็คงจะมีธุระ แต่เขาก็มีการซ้อมกันอยู่ศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ก็ยังถือว่ากลุ่มลูกศิษย์ยังเป็นกลุ่มที่เหนียวแน่นจะมีผู้ใหญ่ที่บางท่านก็เสียชีวิตไปบ้างแล้ว ที่บ้านหลัก ๆ ก็จะมีครูสมศักดิ์ ครูนิวัติ แล้วก็ครูอ้วนอีกท่านหนึ่ง ...* (พรเทพ เชยนิ่ม, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

3.1.9 นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี

ภาพที่ 42 นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี เกิดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2531 เกิดที่กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันประกอบอาชีพเป็นนักดนตรีอิสระ อยู่ที่ศาลพระพรหมเอราวัณและสนามมวยราชดำเนิน เริ่มเรียนดนตรีไทยตั้งแต่อยู่ชั้นประถมศึกษา ต่อจากนั้นได้เข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่วิทยาลัยนาฏศิลป ระหว่างนั้นได้เรียนและศึกษาการเป่าปี่มอญจากครูประวิทย์ เชยนิ่ม ซึ่งเป็นคนระนาดและลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล โดยได้เรียนดนตรีเพิ่มเติมจากครูและลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล อาทิ นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์

นายบุญรอด ทองวิวัฒน์ นายคณิน พรหมสวัสดิ์ เป็นต้น จึงทำให้มีโอกาสได้ไปงานบรรเลงและฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลในเวลาต่อมา ซึ่งนายนพพลน์ น้อยเศรษฐี ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *ผมเกิดที่โรงพยาบาลจุฬาฯ เติบโตที่พระราม 3 แถววัดช่องลม บ้านก็อยู่แถวนี้ เรียนดนตรีไทยตั้งแต่อยู่โรงเรียนประถม แต่ก็ไม่ได้เรียนจริงจังมาก ตอนเด็ก ๆ เรียนเป็นชมรมดนตรีประมาณนั้น พอโตมาหน่อยก็ได้ไปเรียนปี่มอญกับครูประวิทย์ เชยนิ่ม ซึ่งเป็นคนระนาดที่บ้านเครื่อง แต่เขาเป่าปี่ได้ เพราะว่ายายผมเขารู้จักกันอยู่แล้ว ก็เลยแนะนำให้ไปเรียน เราก็ได้ไปเรียนปี่มอญที่บ้านเลย ข้ามเรือไปเรียนที่บ้านฝั่งบางกะเจ้า พอโตขึ้นมาหน่อยผมก็ได้เข้าเรียนที่วิทยาลัยนาฏศิลป ก็ได้มาเจอกับลูกของคุณครูอีก คือ พี่ฆ้อง ก็ได้ชักชวนกันไป แล้วก็ได้มีโอกาสได้ไปงานกับบ้านเครื่อง ที่บ้านเครื่องก็ชักชวนให้ไปอยู่ ก็ได้ไปอยู่ยาวเลย ก็จะมีครูสมศักดิ์ คอยต่อเพลงให้ แล้วก็ครูบุญรอด ทองวิวัฒน์ ต่อกับอาต้อย ครูคณิน พรหมสวัสดิ์ แล้วก็ต่อกับพี่ ๆ ในบ้าน เพลงไหนใครได้หรือไม่ได้ยังไงก็ต่อกันเองในบ้าน พี่น้องต่อให้กัน ช่วงนั้นก็ไม่มีมากินนอนหรืออยู่ที่บ้านแล้วนะ ก็จะไป ๆ มา ๆ ไปงานทีก็มาที มีงานก็มานอนกันที่บ้านบ้าง ปัจจุบันผมก็ประกอบอาชีพเป็นนักดนตรีอิสระ อยู่ศาลพระพรหมเอราวัณ สนามมวยราชดำเนิน ก็จะอยู่คณะเดียวกับอาต้อย แต่ผมจะทำวันคู่* (นพพลน์ น้อยเศรษฐี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี เป็นลูกศิษย์ที่มีโอกาสได้เข้ามาใช้ชีวิต เรียนวิชาดนตรีและรับงานบรรเลงกับบ้านพาทยโกศลอยู่อย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ได้อธิบายเรื่องการเรียนและการต่อเพลง รวมถึงความเป็นอยู่ของบ้านพาทยโกศลในปัจจุบันนี้ว่าได้มีการเปิดกว้างมากขึ้นกว่าเมื่อก่อนอยู่มาก มีการเผยแพร่ทางเพลงและข้อมูลด้านดนตรีไทยมากขึ้น แต่ยังคงรูปแบบ ความถูกต้อง และเอกลักษณ์ที่เป็นทางของบ้านพาทยโกศล รวมถึงการสอนเรื่องมารยาทของนักดนตรีที่บ้านพาทยโกศลได้ยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีเสมอมา โดยนายนพพลน์ น้อยเศรษฐี ได้เล่าว่า

> *ปัจจุบันนี้ทางบ้านพาทยโกศลก็ได้เปิดกว้างมากขึ้นก็ได้มีนักศึกษาจากบ้านสมเด็จหรือจากจุฬา มาขอต่อเพลงหรือมาทำผลงาน ก็จะมาเรียน ซึ่งเราก็เปิดเผย เผยแพร่ ซึ่งสมัยก่อน ท่านครูเทวาก็มีการเผยแพร่อยู่แล้ว เพราะท่านก็เคยสอนอยู่ที่บ้านสมเด็จ ซึ่งท่านก็สอนอยู่ที่สตรีวิทยาท่านก็เผยแพร่ ก็ไม่ได้ถือว่าหวงจนแบบว่าไม่ได้ให้ใครเลย แต่ก็ขอให้รับไปอย่างถูกต้องและอยู่ในกรอบ อย่าไปเปลี่ยนมือหรือว่าอะไร เพราะว่าเอกลักษณ์ของที่บ้านพาทยโกศลจะไม่ค่อยเหมือนใคร ทั้งมือการบรรเลงเขาจะมีกลเม็ดของตัวเพลงเอง ไม่ว่าจะเป็นการใช้เท่าแต่ละเพลงก็ไม่เหมือนกัน ก็จะมีการเท่าอยู่หลายรูปแบบ แค่ลูกเท่าของบ้านเครื่องก็ต้องแยกแยะ มีหลายรูปแบบ ซึ่งทางฝั่งพระนครอาจจะมีเท่าเหมือนกันทั้งเพลงแต่ทางของบ้านเครื่องนั้นอาจจะไม่ใช่ ฝีมือ*

ของนักดนตรีนั้นฝึกฝนกันได้ แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือมารยาทกับนักดนตรีด้วยกัน มารยาทในการบรรเลงแล้วก็รูปแบบในการบรรเลงของแต่ละวงซึ่งสมัยนี้ นักดนตรีไทยก็เอาแต่จะตีเร็วกันอย่างเดียว เอาไหวเข้าไว้ก่อน แล้วก็จะฟังไม่รู้เรื่อง ซึ่งทำให้รสชาติอย่างอื่นนั้นหายไป แต่บ้านเครื่องนี้ก็จะไม่เน้นไหวอะไรมาก เขาจะแสดงให้เห็นถึงทำนองเพลงที่ทูลกระหม่อมบริพัตร ท่านพระนิพนธ์มา เราก็ต้องตีเพื่อให้เห็นฝีมือการแต่งเพลงของท่าน ไม่ได้สักว่าจะโชว์ฝีมือของ นักดนตรีเป็นหลัก เราจะยึดแบบแผนอย่างนี้ไว้เป็นหลัก ซึ่งเรื่องความเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ที่บ้านเครื่องจะให้ความสำคัญมาก อีกอย่างก็คือการแต่งกาย การแต่งตัวในการไปบรรเลงในที่ต่าง ๆ ในนามบ้านพาทยโกศลเราก็ต้องเรียบร้อย ต้องเอาชายเสื้อเข้าในกางเกง จะมาหลุดรุ่ยไม่ได้ ยิ่งถ้าเอาเครื่องมอญเครื่องมุกนี้ไปงานด้วยแล้ว เราก็ต้องให้เกียรติ ก็ต้องดูแลเรื่องการแต่งตัวเป็นสำคัญ ... ด้วยปัจจุบันนี้งานที่บ้านก็เริ่มมีน้อย เราก็จะไม่ค่อยได้กลับมาเจอกันสักเท่าไหร่ เพราะแต่ละคนก็มีภาระหน้าที่แตกต่างกันไป แต่ใครว่างก็จะเข้ามาต่อเพลงกัน ทุกวันนี้ก็ยังเข้าไปต่อเพลงกันอยู่ เวลาที่เราจะมีงานที่ไหน หรือจะต้องไปบรรเลงก็จะเข้าไปต่อเพลง จะนัดกันเอง หรือครูก็เป็นคนนัด เช่นครูนิวัติ ซึ่งครูก็เป็นลูกศิษย์ตั้งแต่สมัยที่ครูเทวาหรือครูพังพอนยังมีชีวิตอยู่ ครูนิวัติท่านก็มาต่อเพลงหน้าพาทย์ให้ ก็ได้ให้ลูกศิษย์ และลูกหลานได้สืบทอดกันต่อไป (นพพลน์ น้อยเศรษฐี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

ด้านความรู้สึกที่ตนเองได้เป็นผู้ร่วมบรรเลงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ครั้งนี้นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

การที่ได้เข้าไปบรรเลงในงานพระราชพิธี ด้วยมีรับสั่งจากสมเด็จพระเทพฯ แต่ก่อนหน้านั้นวงบ้านพาทยโกศลก็ได้มีโอกาสถวายงานรับใช้ให้กับทางสำนักอยู่แล้ว ถวายงานเจ้านายมาโดยตลอด ก็จะมีโอกาสใกล้ชิดมากกว่าสำนักอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กรมกอง ถ้าปี่พาทย์ชาวบ้านก็ต้องเป็นบ้านพาทยโกศล บ้านเครื่องนี้ ความประทับใจที่ได้เข้าไปบรรเลงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพรัชกาลที่ 9 ผมก็ถือว่าเป็นครั้งหนึ่งในชีวิต เป็นอะไรที่สูงที่สุดในชีวิตนักดนตรีไทยคนหนึ่ง ที่จะได้มีโอกาสแบบนี้ ซึ่งผมก็ไม่ได้อยู่ในกรมกอง หรือหน่วยงานราชการเป็นแค่ปี่พาทย์ชาวบ้าน ได้เข้าไปบรรเลงในงานแบบนี้ เป็นอะไรที่สูงที่สุดแล้ว (นพพลน์ น้อยเศรษฐี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

3.1.10 นายประจักษ์ จิตรอรุณ

ภาพที่ 43 นายประจักษ์ จิตรอรุณ
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

นายประจักษ์ จิตรอรุณ เกิดเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 ปัจจุบันอายุ 32 ปี เริ่มเรียนดนตรีไทยกับบิดา ซึ่งบิดาเป็นลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล จากนั้นจึงเข้าศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาที่วิทยาลัยนาฏศิลป และศึกษาในระดับปริญญาตรีที่สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ โดยนายประจักษ์ จิตรอรุณ กล่าวว่า

เริ่มเรียนดนตรีไทยกับคุณพ่อ ชื่อนายจันทร จิตรอรุณ ก็เริ่มเรียนจากโหมโรงเย็นทางฝั่งธน เมื่อก่อนบ้านที่พ่ออยู่จะอยู่ตรงหน้าวัดกัลยา อยู่ตรงโรงเรียนวัดกัลยา ซึ่งที่บ้านก็มีระนาด พ่อก็เริ่มต่อโหมโรงเย็นให้ ซึ่งคุณพ่อเป็นลูกศิษย์ของทางบ้านพาทยโกศล ตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กอยู่แล้ว ผมเองก็เริ่มเรียนดนตรีจากที่บ้านจากคุณพ่อซึ่งผมเป็นคนหัวช้า ก็เริ่มเรียนจากเครื่องหนังมาก่อน พ่อก็เริ่มต่อให้ผมต่อเพลงโหมโรงกัลยาแขกสาหร่าย แล้วก็แขกบรเทศทางทั่วไป เพลงพวกนี้จะเริ่มเรียนเป็นเพลงแรก ๆ พอเริ่มโตขึ้นมา ผมก็ได้สอบเข้าที่วิทยาลัยนาฏศิลป ตอนสอบเข้าตอนนั้นเขาก็เรียกเพลงต้นเข้าม่าน ซึ่งเพลงต้นเข้าม่านของทางบ้านพาทยโกศลนี้จะขึ้นไม่เหมือนกับที่อื่นจะขึ้นแปลกกว่า ครูทางวิทยาลัยเลยถามว่าเป็นมือของทางฝั่งธนใช่ไหม ครูเขาก็รู้ว่าผมก็เป็นลูกศิษย์มาจากบ้านทางฝั่งธน แล้วประมาณ ม.4 ม.5 ผมก็มาเรียนเครื่องหนังซึ่งจริง ๆ ผมก็เรียนเครื่องหนังมาก่อนแล้ว ตีเปิง ตีตะโพนมอญเป็นมาตั้งแต่เด็กแล้ว แล้วเวลาผมไปงานกับที่บ้านส่วนมากผมก็จะไม่ชอบตีเครื่อง ผมชอบตีเครื่องหนังเพราะว่าเครื่องหนังสนุกกว่า ซึ่งผมก็ได้มาเรียนเครื่องหนังอย่างจริงจังก็คือ ช่วงนี้ พอตอนเข้า

เรียนชั้นปริญญาตรี ที่คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ก็ได้เริ่มเรียนเครื่องหนังกับคุณครูบุญช่วย แสงอนันต์ ผมก็เริ่มรู้จักข้อเปรียบเทียบ มือเครื่องหนังระหว่างทางฝั่งธนกับทางฝั่งพระนครว่าเป็นอย่างไร ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร แล้วช่วงที่เรียนปริญญาตรีนี้ผมก็ต้องแยกว่า เพลงของทางบ้านกับเพลงที่เรียนเพราะว่ามีข้อแตกต่างกัน อย่างเช่น เพลงเดียวกัน แต่ตีกันคนละแบบ เราก็ต้องแยกประสาท เมื่อผมเรียนจบชั้นปริญญาตรีก็ได้มาต่อเพลงที่บ้านเต็มที่ ต้องพูดตรง ๆ ว่าเพลงที่เรียนมาจากทางฝั่งพระนครบางทีก็ต้องปล่อยลืม เพราะว่าเราต้องจำเพลงของทางที่บ้าน เพราะบางทีถ้าเราจำทั้งสองทาง นานเข้าเราก็จะเริ่มมั่ว เดี๋ยวจะพามาผสมกัน ผมเลยเลือกจำเพลงทางที่บ้านไว้เป็นหลัก แต่เพลงทางฝั่งนู้นผมก็ไม่ได้ทิ้งนะเพื่อที่จะไว้ไปบรรเลงกับคนอื่น ๆ ได้ ช่วงที่ผมเรียนที่บ้านนี้ก็ไป ๆ มา ๆ เพราะว่าบ้านผมได้ย้ายมาอยู่ใกล้ ๆ บ้านเครื่องแล้ว บางครั้งได้ยินเสียงที่พี่ ๆ เขาซ้อมกัน ผมก็ขึ้นมาขอต่อเพลง ขอเรียนด้วย ส่วนใหญ่ก็จะเป็นช่วงหลังเลิกเรียนหรือช่วงเสาร์อาทิตย์ แล้วก็ได้ไปงานกับทางที่บ้านนี้ด้วย หรือบางทีเขาก็จะมีการต่อเพลงเถาวันนี้ต่อเพลงเรื่องหรือเพลงอะไรผมก็จะขึ้นมาเรียนด้วย (ประจักษ์ จิตรอรุณ, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

ด้านความรู้สึกที่ตนเองได้เป็นผู้ร่วมบรรเลงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ครั้งนี้ นายประจักษ์ จิตรอรุณ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

ความรู้สึกที่ได้เข้าไปบรรเลงในงานพระราชพิธีครั้งนี้ก็เป็นความรู้สึกที่ภาคภูมิใจที่เราได้เป็นตัวแทนคนหนึ่งที่ได้มีส่วนร่วม ได้เข้าร่วมในพิธีที่เป็นพิธีใหญ่ขนาดนี้ เป็นพิธีสูงขนาดนี้ ก็เป็นความภาคภูมิใจ ที่ผมจะได้มีเรื่องเล่าไว้ให้ลูกหลานว่าครั้งหนึ่งผมได้เคยร่วมบรรเลงงานพระเมรุของรัชกาลที่ 9 หรือการพระเมรุครั้งสำคัญที่ผ่านมาก็เป็นความภาคภูมิใจของผม (ประจักษ์ จิตรอรุณ, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

จากการศึกษาเรื่องประวัตินักดนตรีในวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ที่ได้ร่วมบรรเลงประโคมในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าผู้บรรเลงเป็นทายาทของสายตระกูลพาทยโกศล และลูกศิษย์ที่ได้มีการฝากตัวเรียนดนตรีและมีความสนิทใกล้ชิดกับบ้านพาทยโกศล ส่วนด้านทางเพลงปรากฏพบว่ามีการสืบทอดเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านพาทยโกศลที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลสำคัญของบ้าน ได้แก่ ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ครูพังพอน แตงสืบพันธุ์ เป็นต้น และสืบทอดต่อมาโดยมีลูกศิษย์อาวุโสคอยรับช่วงดูแลต่อ อาทิ นายนิวัติ คงรำพึง นายสมศักดิ์ ไตรวาสน์ นายจรินทร์ คำโสภา นายคณิณ พรหมสวัสดิ์ เป็นต้น ส่วนในด้านความเป็นอยู่ของบ้านพาทยโกศลปัจจุบันนี้ ตัวเรือนบ้านพาทยโกศล (บ้านเครื่อง) ก็ได้รับการปรับปรุงซ่อมแซมให้มีความมั่นคงและแข็งแรงกว่าเดิมมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ทุกวันนี้การรับงานบรรเลงของบ้านพาทยโกศลนั้น จะค่อนข้างซบเซาลงจากเดิมเป็นอย่างมาก เนื่องจากงานบรรเลงที่ลดลง และบรรดาลูกศิษย์ได้ออกไปประกอบอาชีพในที่ต่าง ๆ กัน จึงทำให้โอกาสในการรวมตัวกันนั้นยากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ยังมีการนัดหมายเพื่อเข้ามาซ้อมเพลง และต่อเพลงที่บ้านเครื่องอยู่บ้างเป็นบางโอกาส ซึ่งถ้าหากว่าที่บ้านพาทยโกศลมีงานบรรเลงหรืองานสำคัญ ลูกศิษย์ทุกคนก็จะติดต่อถึงกันและนัดหมายมารวมตัวพร้อมกันได้อยู่เสมอ จึงกล่าวได้ว่าบรรดาลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลนั้นมีความสนิทใกล้ชิด สานสายสัมพันธ์กันอย่างมั่งคง และเป็นกำลังสำคัญในการดูแลรักษาอนุรักษ์ทางเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ อันเป็นมรดกภูมิปัญญาของบ้านพาทยโกศลไว้เป็นอย่างดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

3.2 รายชื่อเพลงที่บรรเลงโดยวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

รายชื่อเพลงที่มีการจดบันทึกของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ปรากฏในรายงานการแสดงศิลปวัฒนธรรม เนื่องในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทร - มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ระหว่างวันที่ 2 - 30 พฤศจิกายน 2560 ณ บริเวณหน้าพระที่นั่งทรงธรรม และเวทีกลางแจ้ง บริเวณสนามหลวงด้านทิศเหนือ มีดังนี้

1. เพลงประโคม
2. เพลงประโคมเสียงสูงออกเพลงพระจันทร์เสี้ยว
3. เพลงประโคมทางใหม่ เพลงมอญรำดาบ
4. เพลงประโคมทางใหม่ ออกเพลงฉันมอญ
5. เพลงประจำบ้าน ออกเพลงทะแย 2 ชั้น
6. เพลงเชิญ
7. เพลงเชิญโด๊ด
8. เพลงพม่าเล็ก
9. เพลงพม่ากลาง
10. เพลงพม่าใหญ่
11. เพลงประจำแสงทอง ออกเพลงแขก
12. เพลงประจำแสงทองออกเพลงอาถรรพ์
13. เพลงประจำบ้าน ออกเพลงหกบท
14. เพลงรำใบไม้
15. เพลงพุ่งหอก
16. เพลงพุ่งแหลน
17. เพลงดาวกระจ่าง (เพลงตอยฮะเยีย)
18. เพลงดาวกระจาย
19. เพลงดาวตะเลง
20. เพลงแมลงภู่ทอง
21. เพลงแมลงภู่เงิน
22. เพลงอาแว
23. เพลงทวาย
24. เพลงผีมด
25. เพลงกระเหรี่ยงเหนือ
26. เพลงยกศพปากลัด
27. เพลงกระต่ายเต้น
28. เพลงกระโปรงทอง (เพลงกรงทอง)
29. เพลงสองกุมาร
30. เพลงส้มเสี้ยว
31. เพลงมอญผ้าโพก
32. เพลงแน
33. เพลงมอญอ้อยอิ่ง
34. เพลงมะลิวัลย์
35. เพลงมอญราชบุรี
36. เพลงตะเลงรำพึง (เพลงสวดมอญ)
37. เพลงเงี้ยว
38. เพลงยอเร
39. เพลงนางครวญ (ทางมอญ)
40. เพลงสารถี (ทางมอญ)
41. เพลงล่องธารา
42. เพลงมอญแปลง
43. เพลงเงี้ยวเวียงจันทร์
44. เพลงมะละแหม่ง
45. เพลงหวานเย็น
46. เพลงแมลงป่อง
47. เพลงช้างประสานงา (ทางมอญ)
48. เพลงพญาสมุทร
49. เพลงหาบกล้วย
50. เพลงพรำ
51. เพลงปราสาททอง
52. เพลงชุดตามรอย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

53. เพลงจะเด็ด
54. เพลงพม่าเห่มอญ
55. เพลงนาคบริพัตร
56. เพลงเก้าทัพ

(กรมศิลปากร, 2560: 45)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศลนั้น ได้นำเพลงมอญทั่ว ๆ ไป มาใช้ในการบรรเลงด้วย แต่ยังคงยึดเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านพาทยโกศล อาทิ เพลงนาคบริพัตร เพลงช้างประสานงา (ทางมอญ) เพลงพม่าเห่มอญ ซึ่งเป็นเพลงที่ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ประพันธ์ไว้นำมาบรรเลงด้วยเช่นกัน

3.3 รายนามผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ คณะพาทยโกศล

รายนามผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ที่มีการจดบันทึกปรากฏในรายงานการแสดงศิลปวัฒนธรรม เนื่องในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทร - มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ระหว่างวันที่ 2 - 30 พฤศจิกายน 2560 ณ บริเวณหน้าพระที่นั่งทรงธรรม และเวทีกลางแจ้ง บริเวณสนามหลวงด้านทิศเหนือ มีรายนามดังต่อไปนี้

1. ปี่มอญ	นายนพพลน์	น้อยเศรษฐี	
2. ระนาดเอก	นายอภิสิทธิ์	วงศ์กำภู	
3. ระนาดเอกเหล็ก	นายอนุกูล	จิตรอรุณ	
4. ระนาดทุ้ม	ร้อยตรีสุรธี	สวนชูผล	
5. ระนาดทุ้มเหล็ก	นายคณิน	พรหมสวัสดิ์	
6. ฆ้องมอญวงใหญ่	นายจรินทร์	คำโสภา	
	นายธรรมนูญ	เผือกรื่น	
	นายยุทธนา	พาทยโกศล	
7. ฆ้องมอญวงเล็ก	นายรุ่งเรือง	ระฆังทอง	
8. ตะโพนมอญ	นายรุ่งเพชร	เชยนิ่ม	
9. เปิงมางคอก	นายพรเทพ	เชยนิ่ม	
10. ฉิ่ง	นายณัฐพงศ์	สวนสำราญ	
11. โหม่ง	นางนพวรรณ	พาทยโกศล	โปรียานนท์
12. เครื่องประกอบจังหวะ	นายนิวัติ	คงรำพึง	
	นายบุญสม	ครุฑสหะ	
	นายทวีศักดิ์	ปั้นบุญ	
	นายกฤษณา	พิทักษ์พงษ์	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

	นายประจักษ์	จิตรอรุณ
	นายชัยพร	ทับพวาทินท์
13. ผู้ฝึกซ้อม	นายสมศักดิ์	ไตรย์วาสน์
	นายนิวัติ	คงรำพึง
	นายสุรธี	สวนชูผล
	นายจรินทร์	คำโสภา
	นายคณิน	พรหมสวัสดิ์
	นายชัยพร	ทับพวาทินท์
	นายรุ่งเรือง	ระฆังทอง
14. ผู้ควบคุมวง	พันโทหญิงราตรี	พาทยโกศล

(กรมศิลปากร, 2560: 46)

ภาพที่ 44 ผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล วันงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ
ที่มาภาพ : นพพลน์ น้อยเศรษฐี

3.4 การเตรียมความพร้อมการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

การเตรียมความพร้อมของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ก่อนการบรรเลงประโคมในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ครั้งนี้ ในขั้นตอนแรกนางสาวนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ หัวหน้าวง และพันโทหญิงราตรี พาทยโกศล เจ้าของบ้านจะเป็นฝ่ายประสานงานกับทางกรมศิลปากร จากนั้นจึงมีการเรียกคุยกับลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล โดยได้ปรึกษากับนายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ นายนิวัติ คงรำพึง นายคณิณ พรหมสวัสดิ์ ว่าจะมีไปบรรเลงประโคมในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ โดยจะมีการนัดหมายให้ลูกศิษย์มาซ้อมเพลงกัน มาต่อเพลงกันเพื่อความเรียบร้อย ซึ่งปกติวันไหนใครว่างก็จะเข้ามาซ้อมเพลงหรือมาต่อเพลงกันก่อนที่บ้านพาทยโกศล โดยเฉพาะเครื่องหลัก ๆ เช่น ระนาดเอก ฆ้องมอญวงใหญ่ จะต้องมีการนัดหมายให้เข้ามาซ้อมเพลงและทบทวนเพลงกันก่อน เพื่อให้เป็นหลักของวงไว้ ทั้งนี้เรื่องการเลือกเพลงที่จะนำมาใช้ในการบรรเลง จะมีการประชุมกันภายในวงว่าจะเลือกขึ้นเพลงไหนก่อน ซึ่งจะต้องให้สอดคล้องกับระยะเวลา ขั้นตอนปฏิบัติ และยึดตามหมายกำหนดการที่ทางกรมศิลปากรและสำนักพระราชวังกำหนด การปรับวงและวิธีการบรรเลง รวมไปถึงเรื่องการแต่งกายของผู้บรรเลงก็ให้ดูตามความเหมาะสมของงานพระราชพิธีเป็นสำคัญ โดยนางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *เรื่องการประสานงาน ประชุมงานพี่ป๋าจะเป็นคนเข้าไปประสานงานตลอด แล้วก็จะมาปรึกษาผู้ใหญ่ที่บ้าน ส่วนมากจะมาปรึกษาผู้ใหญ่ ปรึกษาลุงศักดิ์ แม่บ้าง น้องบ้าง ซึ่งถ้าเป็นช่วงงานพระพี่นาง ตอนนั้นคุณพ่อพี่ป๋าไม่อยู่แล้ว พี่ก็จะเป็นคนเข้าไป เพราะน้องเขาทำงานเอกชน ไม่ค่อยมีเวลาเข้าไป จะลางานค่อนข้างลำบาก เราก็ไป ก็จดข้อมูลแล้วก็มาถ่ายทอด มาปรึกษากัน สำหรับงานพระเมรุรัชกาลที่ 9 เหมือนกับว่าพระองค์มีรับสั่งอยากให้ดนตรีไทยเป็นที่รู้จักมากขึ้น เช่นเวลาที่พี่ได้ยินจากอาจารย์สิริชัยชาญ ช่วงที่ประชุมกันนะ เช่นว่าเวลาบรรเลงแล้วมีกล้องถ่ายบันทึกภาพ บางครั้งก็จะขึ้นหรือบอกชื่อเพลงไม่ถูกบ้าง ท่านก็มีรับสั่งว่าอยากให้บอกชื่อเพลงหรือขึ้นชื่อเพลง ถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับรู้ให้ชัดเจนถูกต้อง แล้วก็งานครั้งนี้จะมีหลายวงที่เข้ามาถวายการรับใช้ก็จะผลัดกันบรรเลง กฎก็จะเพิ่มเยอะขึ้นจากแต่เดิม ก็จะมีเพิ่มเติมขึ้นมาเล็กน้อย เรียกได้ว่าการพระเมรุครั้งนี้มีเพิ่มเติมขึ้นค่อนข้างมาก ครั้งนี้เป็นครั้งที่มีวงบรรเลงเยอะที่สุด ซึ่งก่อนหน้านั้นจะมีแค่สองวงมาตลอด ถ้าพี่จำไม่ผิดงานพระเมรุสมเด็จเจ้าฟ้าฯ เพชรรัตน ก็จะมีวงของสี่เหล่าทัพเข้ามาบรรเลง มาช่วยถวายงานเพิ่มขึ้น คือ ตั้งสี่มุมพระเมรุ แต่ที่เยอะมากที่สุดก็เป็นการพระเมรุครั้งนี้ เพราะทุกคนก็ซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ ต้องการเข้ามาถวายงาน จึงต้องมีการ*

แบ่งเป็นสองรอบ คือรอบพิธีการและรอบกลางคืน แล้วก็ต้องมีการจดรายชื่อเพลงให้ทางสำนักพระราชวังก่อนแบบคร่าว ๆ นะ เพราะเราไม่รู้ว่าเวลาบรรเลงจริงหน้างานจะบรรเลงได้มากน้อยแค่ไหน ก็จะมีลุงศักดิ์กับลุงนิวัติที่คอยปรึกษากัน แต่เราก็วางผังไว้ว่าเราจะบรรเลงเพลงนั้นเพลงนี้ในช่วงเวลานี้ ต้องใช้เพลงอะไรตอนไหนจะออกเพลงอะไรต่อไป ก็ต้องแล้วแต่สถานการณ์ในตอนนั้นด้วย ผู้ใหญ่ก็จะคอยดูและตัดสินใจว่าต้องทำอย่างไรต่อ คือก็จะไม่เป๊ะตามแผนที่เราวางไว้แต่ต้นทั้งหมด

(นพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2562)

ส่วนของการขนย้ายเครื่องเพื่อเตรียมการจัดวงประโคมในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จะมีการเตรียมการขนย้ายเครื่องดนตรีจากบ้านพาทยโกศล ไปที่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง ก่อนหนึ่งคืน โดยจะมีรถจากสำนักการสังคีต กรมศิลปากร มาช่วยขนย้าย ซึ่งจะมีนายยุทธนา พาทยโกศล และลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลช่วยกำกับดูแล ในส่วนของการเดินทางเพื่อเข้าร่วมในการพระราชพิธีครั้งนี้ ผู้บรรเลงทุกคนจะเดินทางไปกันเอง โดยจะนัดพบกันที่สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ตรงบริเวณโรงละครแห่งชาติในเวลาประมาณ 05.00 - 06.00 น. ของวันที่ 26 ตุลาคม 2562 เพื่อเตรียมตัวแต่งตัวและรับประทานอาหาร จากนั้นเวลา 08.00 น. จึงเดินแถวจากโรงละครแห่งชาติเข้าไปในบริเวณพิธี โดยนางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

เรื่องการขนเครื่องเราต้องขนเครื่องไปค้างก่อนหนึ่งคืน ตามกำหนดที่พี่บุญตา ให้มาในตอนนั้นสำนักพระราชวังค่อนข้างจะเข้มงวด ซึ่งเราก็ขนไปค้างทุกครั้งนะ หลายงานแล้วเพราะวันจริงเขาจะปิดถนนโดยรอบ ก็จะไม่สะดวกในการขนย้าย ก็จะขนไปก่อนเลย ช่วงเย็นก็จะขนเข้าไปจัดวางเครื่อง แล้วก็หาผ้า หาผ้าใบมาคลุมเครื่อง ก็จะมีปั๊ม (ยุทธนา พาทยโกศล) เป็นคนคอยดูแล แล้วก็พวกเจ้าทิม แม็ก มายด์ จะช่วยกันขนไปทั้งหมด เวทีเราก็เป็นคนจัดหา ก็จะมีพี่รุ่ง (นายรุ่งเรือง ระฆังทอง) เขาก็จะยืมมาให้หรือไม่เราก็จะยืมจากโรงเรียนราชินี เพราะลุงศักดิ์สอนอยู่ที่นั่น เราก็จะได้รับความอนุเคราะห์จากหลายที่ ช่วยดูแลเราในส่วนตรงนี้ สาเหตุที่เราต้องนั่งเวที เพราะที่บ้านเราจะไม่สะดวกในการนั่งห้อยขา แล้วด้วยชุดก็จะสะดวกนั่งบนเวทีมากกว่า แต่ก็เมื่อยเป็นปกตินะ แต่พอถึงเวลานั่งเวทีเราสามารถนั่งพับเพียบได้เรียบร้อยกว่า อีกอย่างก็คือเรื่องเปิงมางคอกของที่บ้านที่จะต้องนั่งพื้นจึงสะดวกมากกว่า เรื่องรถขนย้ายก็จะเป็นของสำนักการสังคีตคอยดูแลช่วยเหลืออย่างเสมอมา การประสานงานก็จะเป็นกับสำนักการสังคีตเป็นหลัก เราจะไม่ค่อยได้คุยกับสำนักพระราชวัง อาจจะเป็นการได้รับการถ่ายทอดมาแล้ว ที่เข้าไปคุยกับสำนักพระราชวังคงจะมีอาจารย์สิริชัยชาญหรือผู้ใหญ่ไม่กี่คน แล้วกลับมาประชุมงานถ่ายทอด เสร็จแล้วทางสำนักการสังคีตก็เรียกเราเข้าไป

คุยอีกที ในวันงานเรื่องการเดินทางไปงานเราก็เดินทางไปกันเอง ซึ่งจริง ๆ แล้วทางสำนักการสังคีตจะให้รถมารับแต่ก็ไม่สะดวกแล้ว เพราะมีการปิดถนนตั้งแต่ก่อนวันงาน เราก็ต้องหารถตู้บ้าง สองแถวบ้าง หรือนั่งแท็กซี่ไปกันเอง ไปเจอกันที่สำนักการสังคีต นัดไปเจอกันประมาณตีห้าหรือหกโมงเช้าก็เข้าไปแต่งตัว ทานอาหารเช้า ไปนั่งรอแล้วช่วงเวลาประมาณแปดโมงเช้าจึงเดินแถวเข้าไปในบริเวณพิธี ซึ่งแต่ก่อนนั้นก็จะมีรถไปส่งถึงบริเวณงานพิธี แต่ครั้งนี้ไม่มีเพราะครั้งนี้มีระบบระเบียบที่เข้มงวดมากขึ้น เราจึงต้องเดินจากโรงละครแห่งชาติ เข้าไป แล้วก็จะมีเจ้าหน้าที่จากสำนักการสังคีตคอยดูแลพาเดินเข้าไป เขาก็จะมีการตรวจที่ค่อนข้างเข้มงวด พอเข้าไปถึงเราก็ต้องไปนั่งรอเวลาที่ขบวนอัญเชิญพระบรมโกศมาถึงที่พระเมรุ จึงจะเริ่มการบรรเลง (นพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2562)

นายนิวัติ คงรำพึง ลูกศิษย์อาวุโสของบ้านพาทยโกศล หนึ่งในครูผู้ฝึกซ้อมและควบคุมการบรรเลงของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล รวมถึงเป็นผู้บรรเลงในงานพระราชพิธีครั้งนี้ ได้อธิบายถึงเรื่องการเตรียมความพร้อมของการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ ให้ผู้วิจัยฟังว่า

เพลงที่ใช้ทั้งหมดนี้ทุกคนก็ช่วยกัน คือ มีหลายคนมานั่งประชุมกันแบบว่าน่าจะเอาเพลงนี้นะ จริง ๆ แล้วเพลงยกศพก็คือตีวนไปวนมา แล้วที่ใส่เพลงเข้าไปหมายถึงว่าน่าจะใช้เพลงอย่างนี้นะ มีการประชุมกันในวง แล้วก็มาซ้อมกันที่บ้าน ซึ่งครูก็ไม่ได้บอกไว้ว่าต้องเป็นอย่างนี้อย่างนั้น ตอนงานพระเมรุ เรามีการนัดซ้อมกันอยู่หลายครั้งมาซ้อมที่บนบ้านนี้ แล้วก็มีช่วงหนึ่งที่บ้านกำลังรื้อทำอยู่ ก็ไปซ้อมกันที่วัดประยูร มีการนัดกันว่าจะซ้อม ซ้อมวันไหนเพลงอะไรบ้าง ก็มีการซ้อมอยู่หลายครั้งเหมือนกัน การนัดมาซ้อมแต่ละครั้งก็คือต้องดูว่าคนไหนว่างวันไหนบ้างนะ ก็จะให้ลูกศิษย์ช่วยกันนัดมา ผู้บรรเลงก็คือลูกศิษย์ที่เป็นลูกศิษย์ที่บ้านนี้แหละ ตอนนี้ก็มีอยู่ไม่หลายคนเท่าไหร่ การจัดขนาดวงปี่พาทย์มอญที่ใช้ในงานพระราชพิธีครั้งนี้คือ ที่บ้านเวลาใช้งานก็จะใช้เครื่องมุกนี้ หมายความว่า เครื่องมีเท่าไหนก็จัดคนลงเครื่องเท่านั้น เราก็จะจัดเท่าที่เครื่องมี ส่วนคนนั้นเราก็จะใช้ 2 ผลัด ของผมนี้ทำมาตั้งแต่สมัยงานของสมเด็จย่า ตอนนั้นใช้คน 30 คน สมเด็จพระเทพฯ ก็มีรับสั่งว่าให้จดรายชื่อคนมาว่าใช้คนเท่าไร เรียกว่าเป็นงานแรกที่เราได้เข้าไปบรรเลงในงานใหญ่เช่นนี้ อีกงานหนึ่งเห็นจะมีงานวีรชนที่สนามหลวงนี่แหละ จุดเริ่มต้นก็คือพระดำริจากสมเด็จพระเทพฯ มีรับสั่งจะให้วงของพาทยโกศล เข้าไปบรรเลง พูดกันง่าย ๆ ก็คือเราก็เป็นคนของสำนัก อยู่ในความดูแลของสำนักนั่นแหละ ของที่อื่นเขาก็มีดูแลกัน ส่วนของเราก็มีของสำนักดูแลอยู่เช่นกัน คือท่านมีรับสั่งว่าให้ดูแลไง คือบ้านพาทยโกศลก็อยู่ในความ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ดูแลของสำนักพระราชวังด้วย เวลาอาหารเขาก็จะบอกว่าให้เราไปรับตรงไหนให้ไปตรงไหนอย่างไร เมื่อครั้งงานสมเด็จย่า ทุกคนก็ต้องนุ่งผ้าม่วงเดินแถวกันตั้งแต่จากโรงละครแห่งชาติเลยนะ ต้องเดินเข้าแถวกันมา ประมาณ 30 คนผมจำได้ แล้วต่อมาเมื่อครั้งงานของสมเด็จพระพี่นางฯ ทางวังคลองเตยก็โปรดเรื่องค่าเช่าให้ ค่าเช่าชุดนะ เกือบ 30 ชุดเลย ช่วงงานพระเมรุ ช่วงซ้อมเราใช้เครื่องของกรมศิลป์ ไม่ได้ใช้เครื่องของเรา แต่ในวันงานพระเมรุวันจริงเราใช้เครื่องของเรานะเครื่องมุก การที่ได้มาบรรเลงในพระราชพิธีนี้ก็คือ เกี่ยวเนื่องจากการที่สมเด็จพระเทพฯ มีรับสั่งอย่างเดียว ท่านคงสืบทราบมาว่าบ้านพาทยโกศลนี้มีความเป็นมาอะไรอย่างไร มีประวัติยาวนานประมาณนี้นะ ช่วงในวันงานรู้สึกบ้านพาทยโกศลจะอยู่ถึงแค่ช่วงหนึ่งทุ่ม ก็คือช่วงเผาหลอกนะ ส่วนช่วงเผาจริงห้าทุ่ม เขามีวงตำรวจเข้ามาแทน เขายืมเครื่องเราใช้แต่งานพระราชเมรุครั้งก่อน ๆ นะ ผมอยู่จนเลิกงานเลย อยู่จนถึงเก็บพระอัฐิตอนเช้าอยู่ถึงตอนมีสามหาบหรืออะไรนู่นเลย อย่างเมื่อครั้งงานสมเด็จย่า ก็มีรับสั่งให้อยู่ตลอดเลย ในงานพระเมรุครั้งนี้ก็มีเปลี่ยนแปลงเยอะ อย่างเช่นเมื่อครั้งสมเด็จย่านี่เราตีกันอยู่สองชั่วโมงเลย เริ่มบรรเลงกันตั้งแต่ออกจากวังเลย ตั้งแต่อัญเชิญพระโกศออกจากวัง ผมก็ไม่รู้ว่าถึงตรงไหน แต่ว่าพอถึงตรงวัดโพธิ์เขาก็ให้ผมเริ่มบรรเลงเลย เขาก็ให้สัญญาณให้เริ่มบรรเลง พูดแล้วขนลุก ตีกันอยู่ถึงสองชั่วโมง พอมาตอนหลังคงเหตุนี้ ท่านเลยเห็นว่าคงจะมากไป เลยมีการเปลี่ยนแปลงในสมัยงานพระพี่นางฯ เขาให้เริ่มบรรเลงแค่ตอนที่เข้ามาถึงสนามหลวง พอพระโกศเข้ามาถึง เขาก็ให้สัญญาณ จะมีคนของกรมศิลป์มาคอยบอกอยู่ ว่าให้เริ่มบรรเลงได้ งานพระเมรุครั้งนี้ตอนนั้นผมเข้าใจว่าน่าจะมีหมายกำหนดการมาให้เราได้ดูด้วย แต่ว่าผมเองไม่เห็นหลักฐานแต่เข้าใจว่าคงมี คงมาให้เราศึกษา เราก็ได้แต่เป็นผู้บรรเลงเข้าไปเรื่องระเบียบการบรรเลงเขาจะมีคนคอยบอกเลย เขาจะคอยบอกว่าทางนู้นใกล้จะจบแล้วนะให้เราเตรียมตัวบรรเลง พอเขาจบ เขาก็ให้สัญญาณ เราเริ่มบรรเลง เราก็เตรียมเพลงไว้แล้ว เขาก็จะบอกให้เราเตรียมเพลงสำหรับช่วงเวลาไว้แล้ว ความยาวเท่าไหร่ ใช้เพลงไหน ซึ่งเราก็เตรียมมาแล้ว เขาจะมีคนคอยคุมเลย รู้สึกจะมีสองคน คือ ทางวงของกรมศิลป์กับทางวงของบ้านพาทยโกศลนี้ สมัยนั้นมีแค่สองวง ในงานพระเมรุนะ แต่มาสมัยนี้มีวงเข้ามาบรรเลงได้เยอะ ตั้งแต่สมัยสมเด็จย่ามีแค่สองวงเท่านั้นคือกรมศิลป์กับของบ้านพาทยโกศลนี้ วงบัวลอยก็มีแค่สองวงเท่านั้น เพิ่งมีในงานพระเมรุของรัชกาลที่ 9 นี้ ที่มีวงบัวลอยถึงสี่วง สมัยงานสมเด็จย่านั้นก็จะมีแค่ของกรมศิลป์กับของบ้านพาทยโกศลนี้ ของทางเราก็จะมีนายปี๊บ จะมาบรรเลงให้ที่นี่มีปี๊บกับปูจำได้ ผมคิดว่าสมัยนี้ที่มีวงบรรเลงเยอะคงจะมีผู้เสนอ จะได้ไม่เสียอก

เสียใจกัน ได้รับใช้ถวายงาน อย่างวิทยาลัยนาฏศิลปก็มาทั้งหมดเลย ก็อยู่ที่เขาจัดการ

(นิวัติ คงรำพึง, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

การเตรียมความพร้อมในการเข้าไปบรรเลงประโคมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ นายจรินทร์ คำโสภา ลูกศิษย์อาวุโสของบ้านพาทยโกศล หนึ่งในผู้ดูแลความเรียบร้อยและช่วยปรับวงในการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

การเตรียมความพร้อมเวลามีงานเขาก็จะผ่านหัวหน้าวงมา ก็จะมีป๋ำ (นพวรรณ) เพราะว่าป๋ำเขาจะสื่อสารกัน ทางคุณแม่ (ราตรี พาทยโกศล) ก็จะถ่ายทอดมาจากป๋ำอีกทีหนึ่ง แม่ช่วยโทรไปบอกคน นัดคนให้ทีประมาณนี้นะ ส่วนครูสมศักดิ์ ก็จะเป็นฝ่ายบริหารนักดนตรี เรื่องซ้อมเพลง ต่อเพลง ว่าจะใช้เพลงอะไรดี จะเอาใครมาบรรเลงประมาณนี้ ผมก็ช่วย ๆ มาคุย มาปรึกษากันตอนซ้อม แล้วก็มีการวางคนให้เหมือนวันจริง นัดซ้อม วางคนว่าให้ตีเครื่องไหนอย่างไร ซ้อมดูเพลงให้เรียบร้อย ความเร็วควรใช้แค่ไหน งานอื่น ๆ ตามงานวัดเขาก็อาจตีเร็ว โครมครามสนุกสนานได้ แต่งานพระราชพิธีต้องเรียบร้อย มีการสลับคนบรรเลงบ้างบางเพลง เพราะทุกคนบรรเลงได้ งานในหลวงตอนกลางคืนวงของ บ้านพาทยโกศลเราไม่ได้บรรเลง เป็นวงของตำรวจเข้าไปบรรเลงประโคมแทนนะ แต่ใช้เครื่องของที่บ้านเรา ...

(จรินทร์ คำโสภา, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2563)

เรื่องของการเตรียมความพร้อมในการเข้าไปบรรเลงประโคมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ นายคณิณ พรหมสวัสดิ์ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

...ทางหัวหน้าวง ป๋ำ พี่ราตรี ก็คือเจ้าของบ้านนะ เขาก็เรียกคุยว่า พี่ต้อยเดี๋ยวจะมีงานพระเมรุนะ มาซ้อมเพลงกัน มาต่อเพลงกันเพื่อความเรียบร้อย เราก็นัดกัน วันไหนใครว่างก็เข้ามาซ้อม มาต่อเพลงกันก่อน อย่างเครื่องหนังก็รู้ ๆ กันอยู่ว่าเขามีหน้าทับอยู่แล้ว แต่ว่าเครื่องหลักอย่างระนาด ฆ้อง ก็ให้เข้ามาซ้อมกันก่อน ให้เป็นหลักของวงไว้ การเลือกเพลงก็อยู่ที่เราจะคุยกัน ว่าเราจะขึ้นเพลงไหนก่อนซึ่งเขาก็มีกำหนดมีเวลาชัดเจนอยู่ เราก็ต้องเตรียมตัว เช่นในวันงาน แต่เช้าเลย เราก็ต้องออกกันตั้งแต่ตีห้า เรื่องเพลงนั้นไม่ใช่ปัญหา อยู่ที่เราจะเลือกเพลงไหนใส่ก่อน ซึ่งก็ดูตามความเหมาะสม แต่ที่บังคับอย่างช่วงถวายเพลิง ถ้าเป็นวงปี่พาทย์มอญก็ต้องตีเพลงประจำบ้านออกเพลงไปเรื่อย ๆ จนกว่าแขกจะหมดหรือเขาลงจากพระเมรุหมด หลังจากนั้นก็ตีเพลงมอญทั่วไป ตามเวลาที่กำหนด ช่วงตอนเวียนพระเมรุ ก็ตีเพลงยกศพ แล้วก็ออกเพลงเยอะไปหมดเลยนะ ซึ่งเพลงนี้ก็เรียบเรียงมาแล้วก็เอาเพลงในเพลงเรื่องมาใส่ได้ แล้วก็ตีย้อนไปย้อนมา เพราะว่าช่วงนี้ใช้เวลานาน บางทีระนาดตีไม่ไหวก็ต้องมีเปลี่ยน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

กันมีผลัดกัน เครื่องที่เรานำไปบรรเลงในงานวันนั้นก็ต้องเป็นเครื่องมุก ซึ่งรูปแบบก็ต้องตั้งให้ถูกหลัก ตั้งให้ถูกวิธี แล้วเราก็จัดคนให้เข้าตามเครื่องที่มี บางทีก็จะมีคนสำรองไว้ตีเครื่องจังหวะอยู่หลังวงบ้าง ซึ่งเราไม่ได้จัดเป็นสามโค้ง ห้าโค้ง เพราะว่าที่บ้านเครื่องมีอยู่โค้งครึ่งอยู่แล้ว คือ ฆ้องมอญวงใหญ่ และฆ้องกระแต ในวันนั้นเราก็ไม่ได้เจาะจงว่าต้องมีผลัดสองหรืออะไร แต่ว่าเป็นลักษณะที่ช่วย ๆ กันบรรเลง ซึ่งตอนนั้นเขาก็ไม่ได้มาสนใจหรอกว่าจะเป็นอย่างไร แต่ละวงก็บรรเลงกันไป อย่างผมตีฆ้องเล็ก บางทีก็เมื่อยก็ต้องใช้วิธีการพยักหน้าเพื่อให้มีคนมาเปลี่ยน ก็จะใช้วิธีอย่างนี้ อย่างฆ้องกระแตก็มีวิธีการตีเหมือนฆ้องเล็กทั้งหมด แต่ว่ามีลูกน้อยกว่าถ้าใครไม่คล่องก็ลำบากเหมือนกัน (คณิณ พรหมสวัสดิ์, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

นายธรรมนูญ เผือกรื่น ทายาทและหนึ่งในผู้บรรเลงในวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล เล่าถึงเรื่องการเตรียมความพร้อมของการบรรเลงให้ผู้วิจัยฟังว่า

เรามีการรวมตัวนัดซ้อมกันอยู่หลายครั้ง จนกว่าจะถึงวันงานพระเมรุ จะนัดซ้อมกันที่วัด เพราะว่าตอนนั้นกำลังรื้อบ้านทำอยู่ ซ้อมที่วัดประยูร เราจะซ้อมกันช่วงวันหยุดเพราะว่าบางทีเขาทำงานกัน ใครว่างก็คือจะนัดมาซ้อม การเลือกเพลงหรือการผูกเพลงก็จะมีครูผู้ใหญ่ที่บ้านท่านก็จะทำไว้ ว่าควรจะใช้เพลงไหน การบรรเลงในงานพระเมรุก็จะค่อนข้างมีระเบียบอยู่ คือบางเพลงก็จะต้องนั่งประจำเครื่องไว้เลย ว่าใครจะบรรเลงเครื่องไหน เพลงที่ใช้ก็จะเป็นเพลงมอญซึ่งเราเน้นที่ความเรียบร้อย ส่วนเรื่องขั้นตอนก็ต้องดูช่วงจังหวะว่าเราจะต้องบรรเลงเพลงอะไร เขาก็จะมีกำหนดการมาให้ดู แต่ผมไม่ได้เห็น แต่จะมีคนคอยส่งสัญญาณ คอยบอกอยู่ว่าจะต้องใช้เพลงอะไร ทำอะไร ตอนไหน ในวันงานพระราชพิธีครั้งนี้ผมรับหน้าที่บรรเลงฆ้องมอญวงใหญ่ (ธรรมนูญ เผือกรื่น, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

นายพรเทพ เชยนิ่ม ลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลและหนึ่งในผู้บรรเลงในวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล เล่าถึงเรื่องการเตรียมความพร้อมของการบรรเลงให้ผู้วิจัยฟังว่า

การซ้อมส่วนใหญ่ก็จะนัดวัน วันจันทร์ พุธ ศุกร์ หรือเสาร์อาทิตย์ เรื่องเพลงก็จะเน้นไปที่เพลงของที่บ้าน เพลงของทางฝั่งธน เพลงมอญส่วนใหญ่ที่บรรเลงก็จะเป็นเพลงนาคบริพัตร พม่าเห่ทางมอญ เพลงช้างประสานงาทางมอญ แล้วก็อีกหลาย ๆ เพลง ก็จะซ้อมกันตั้งแต่เช้ายันเย็นเลยครับ ก็ด้วยงานนี้เป็นงานที่สำคัญ เลยต้องตั้งใจซ้อมเพื่อให้ออกมาดีที่สุด มีการผูกเพลงหรือการใช้เพลงใหม่ในช่วงของการแห่ศพ ก็คือการเวียนพระเมรุ ช่วงนี้จะต้องบรรเลงนาน

เพลงก็จะมีเพิ่มขึ้นมาหลายเพลงเหมือนกัน คนที่ผูกเพลงให้ก็จะมีครูอ้วนซึ่งเป็นครูผู้ใหญ่ของที่บ้านแล้วก็ ครูนิวัติ ครูสมศักดิ์ ครูก็จะผูกมา จบเพลงนี้ต่อด้วยเพลงนี้ เขาก็จะผูกไปเรื่อย ๆ ครับ ช่วงเวียนพระเมรุนี้จะใช้เวลาที่ค่อนข้างนาน การเตรียมตัวของเราก็อยู่ที่ทำนองเพลง การตียืนจังหวะไม่ต้องตีเร็ว เพราะว่าปกติแล้วทางบ้านเราก็จะไม่ค่อยเล่นเร็ว จะเล่นช้า ๆ ไปเรื่อย ๆ ...

(พรเทพ เชยนิ่ม, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

นายประจักษ์ จิตรอรุณ ลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลและหนึ่งในผู้บรรเลงในวงปี่พาทย์มอญคณะพาทยโกศล เล่าถึงเรื่องการเตรียมความพร้อมของการบรรเลงให้ผู้วิจัยฟังว่า

การเตรียมตัวของวงบ้านพาทยโกศล ป้าราตรีจะเป็นคนคอยนัดแนะ ก็จะบอกทุกคนว่าที่บ้านจะมีงานไปบรรเลงในงานพระเมรุรัชกาลที่ 9 พอทุกคนรู้ก็จะมีการนัดรวมตัวแล้วมาคุยกันว่าต้องเตรียมเพลงอะไรบ้าง กำหนดคนว่าให้ลงตีเพลงไหน อย่างเช่นเพลงนี้ให้ผมตีระนาดเอก อีกเพลงให้ใครตีก็จะกำหนดไว้เลย แล้วเราก็กลับไปทำการบ้าน ฝึกซ้อมของตนเอง การเตรียมเพลงเราก็ต้องดูจากหมายกำหนดการที่เขามีมาให้ อันดับแรกที่เราซ้อมกันคือเพลงยกศพ ซึ่งเราก็มาทำเพลงทุกเพลง เพลงยกศพเราเคยตีตั้งแต่ครั้งงานพระเมรุสมเด็จพระพี่นาง จึงยึดไว้เป็นหลักแล้วก็นำมาปรับปรุงปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับงานครั้งนี้ มาเรียงเพลงให้เข้ากัน ครูผู้ใหญ่ก็จะยึดเพลงที่ใช้ในงานครั้งนั้นเป็นหลัก เพราะว่าเป็นงานเครื่องมอญของบ้านพาทยโกศล งานแรกที่บรรเลงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง โดยเราก็ต้องดูระยะเวลาในการเวียนพระเมรุว่าต้องใช้ระยะเวลาเท่าไร ผูกเพลงให้เข้ากับเวลาตรงนั้น ลองดูว่าเช่นตีห้าถึงหกหรือถึงเจ็ดเพลง จะใช้เวลาประมาณกี่นาที ถ้าไม่พอเราก็เพิ่มเพลงเข้าไปหนึ่งถึงสองเพลงหรือเพิ่มรอบในการบรรเลงเข้าไป ถ้าเป็นช่วงบรรเลงปกติ ก็เจาะจงว่าใครจะเล่นเพลงไหน แล้วก็มานัดซ้อมกันอีกทีคือรวมวง สมัยก่อนจะรวมวงก็มาซ้อมกันเลย แต่ด้วยสมัยนี้ทุกคนแยกย้ายไปทำงาน อยู่กันคนละที่ เวลาเลิกงานก็ไม่ตรงกัน การหาเวลาว่างตรงกันค่อนข้างยาก แล้วสมัยนี้การซ้อมเวลากลางคืนก็ไม่สะดวกเพราะกลัวรบกวนรอบข้าง รอบบริเวณบ้าน เวลาส่วนใหญ่ที่จะนัดตรงกันได้ก็คือช่วงบ่ายของวันเสาร์ คนที่จะนัดแนะในการมาซ้อมเพลงของที่บ้านพาทยโกศลจะเป็นทิม (นพพลน์ น้อยเศรษฐี) เป็นส่วนใหญ่ ผมกับทิมทำงานด้วยกัน แต่ทำงานคนละวันสลับเวรกัน ส่วนใหญ่จะให้ทิมเป็นหลัก การจะนัดวันให้มาพร้อมกันก็ต้องดูอีกที แต่ให้เครื่องส่วนใหญ่ หน้าที่หลัก ๆ มาซ้อมครบ งานแรกที่ผมได้เริ่มบรรเลงในงานพระราชพิธีคืองานพระเมรุพระพี่นาง ครั้งนั้นผมบรรเลงเปิงมางคอก ต่อมาครั้งพระเมรุสมเด็จเจ้าฟ้าเพชรรัตน ผมก็เริ่มมาตีระนาด แล้วก็สลับกันบรรเลงกับสมาชิกในวง เพราะว่า

ครูผู้ใหญ่หรือสมาชิกในวงบางคนก็มีอายุเยอะแล้ว ต้องมีเด็กในวงคอยช่วยสลับ บางทีผู้ใหญ่ท่านก็เหนื่อย และพระราชพิธีครั้งนี้ผมก็ได้ตีระนาดเอก แต่ผมก็ไม่ได้ตีระนาดเพียงอย่างเดียว มีการเปลี่ยนหน้าที่ในวงกันบ้าง ตีเครื่องอื่นบ้าง สับเปลี่ยนกันไปไม่เจาะจง แต่จะมีบางเพลงที่กำหนดไว้ เช่น เพลงนาคบริพัตร ก็จะให้ผมเป็นคนตีระนาดเอก จะเจาะจงเฉพาะบางเพลงเท่านั้น

(ประจักษ์ จิตรอรุณ, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาพที่ 45 บรรยากาศการเตรียมความพร้อมและการซ้อมวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล
ที่มาภาพ : ประจักษ์ จิตรอรุณ

ภาพที่ 46 พันโทหญิงราตรี พาทยโกศล ดูแลการซ้อมวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล
ที่มาภาพ : ประจักษ์ จิตรอรุณ

จากประเด็นการศึกษาเรื่องการเตรียมความพร้อมการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พบว่านางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ จะเป็นผู้ประสานงานกับทางสำนักการสังคีต กรมศิลปากร จากนั้นจึงมาปรึกษากับนายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ ซึ่งเป็นจะผู้ดูแลเรื่องการสืบทอดทางเพลง และการปรับวงบรรเลงของบ้านพาทยโกศล ในส่วนของเรื่องเพลงที่จะใช้ในการบรรเลง การต่อเพลง และการซ้อม ก็จะมีลูกศิษย์อาวุโสของบ้านพาทยโกศลช่วยดูแล อาทิ นายนิวัติ คงรำพึง นายจรินทร์ คำโสภา นายคณิณ พรหมสวัสดิ์ เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่เวลาซ้อมจะเป็นสมาชิก ลูกศิษย์ก็จะปรึกษากันมาโดยตลอด ทุกคนก็จะช่วยกันดูความเรียบร้อย โดยทั้งนี้มีพันโทหญิงราตรี พาทยโกศล และนายยุทธนา พาทยโกศล คอยกำกับดูแลความเรียบร้อยและเรื่องโดยรวมต่าง ๆ ในการซ้อมเพลงที่บ้านพาทยโกศลทั้งหมด

การศึกษาประวัตินักดนตรีและการเตรียมความพร้อมการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พบว่า นักดนตรีผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล นั้นเป็นทายาทสายตระกูล และลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศล ซึ่งทุกคนล้วนมีความผูกพัน และได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้อันมีความเป็นเอกลักษณ์ จากบรรพบุรุษ ครู ลูกศิษย์ และบุคคลสำคัญของบ้านพาทยโกศล จากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้บ้านพาทยโกศลยังมีการรับลูกศิษย์อย่างต่อเนื่องเสมอมา รวมไปถึงความใกล้ชิดสนิทสนมของบรรดาลูกศิษย์ที่มีการดูแลกันเสมือนญาติ จึงทำให้บ้านพาทยโกศลมีลักษณะของการแบ่งปัน

ช่วยเหลือกันระหว่างลูกศิษย์รุ่นต่าง ๆ กับทายาท ซึ่งปัจจุบันลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลได้แยกย้ายไปประกอบอาชีพอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน ทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน ไม่ได้มีการพักอยู่ที่บ้านเครื่องเหมือนแต่เดิม ด้านการวางแผนและการเตรียมความพร้อมในส่วนของงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ซึ่งเป็นงานสำคัญจึงมีการเตรียมผู้บรรเลง ทั้งทายาทและลูกศิษย์ทุกรุ่นของบ้านพาทยโกศล โดยการฝึกซ้อมต่าง ๆ จะเป็นการนัดหมายกันด้วยวาจา อาศัยความใกล้ชิดโดยจะมีการรวมวงเพื่อทำการฝึกซ้อม มีลักษณะการนัดหมายอย่างไม่เป็นทางการบ้างในเวลาว่างจากงานประจำ และการนัดหมายอย่างเป็นทางการเพื่อซักซ้อมความเข้าใจ ความเรียบร้อยของการบรรเลง รวมไปถึงการนัดหมายกำหนดการต่าง ๆ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ก่อนวันงานพระราชพิธี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

บทที่ 4
ระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งประเด็นการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ ของคณะพาทยโกศลที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยในการศึกษาดังกล่าวจะครอบคลุมหัวข้อที่จะศึกษา ดังนี้

4.1 ดนตรีที่ปรากฏในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทร - มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

4.1.1 การประโคมดนตรีในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

4.1.2 กำหนดการและขั้นตอนพระราชพิธี

4.2 ระเบียบวิธีการบรรเลงของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

4.2.1 ลักษณะการประสมวงและการจัดวง

4.2.2 ระเบียบวิธีการบรรเลง

4.2.3 ลำดับเพลงที่ใช้ในการบรรเลงตามขั้นตอนของการพระราชพิธี

การศึกษาระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่จะกล่าวต่อไปนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดนตรีที่ปรากฏในงานพระราชพิธีฯ กำหนดการ ขั้นตอนการพระราชพิธี เพื่อให้ทราบขั้นตอนการปฏิบัติ ตลอดจนการบรรเลงที่สอดคล้องและเกี่ยวเนื่องกับระเบียบการปฏิบัติทุกขั้นตอน โดยจะนำเสนอประเด็นสาระสำคัญตามหัวข้อที่ศึกษา ดังนี้

Chulalongkorn University

4.1 ดนตรีที่ปรากฏในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา - ภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

ผู้วิจัยค้นพบเรื่องของดนตรีที่ปรากฏในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ กำหนดการและขั้นตอนในพระราชพิธี โดยภัทระ คมขำ (2561) ได้ศึกษาและอธิบาย สามารถสรุปได้ดังนี้

ดนตรีที่ปรากฏในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา - ภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) ดนตรีเครื่องสูงประกอบพระราชอิสริยยศ เป็นดนตรีที่แสดงให้เห็นถึงพระบรม - ราชอิสริยยศ เรียกว่า เป็นเครื่องประกอบพระเกียรติยศอันสูงสุดของแผ่นดิน พบการใช้ลำดับขั้นการจัดริ้วขบวนนำโดย กลองมโหระทึก 4 ใบ ลำดับที่ 2 พนักงานประโคมปี่ไฉน 2 กลองชนะเงิน 10 กลองชนะทอง 10 กลองชนะลายทอง 80 แตรฝรั่งและแตรงอน ปรากฏพบอย่างละ 10 คัน และ

เคลื่อนริ้วขบวนด้วยวงดุริยางค์ของทหารเรือ พบบทเพลงพญาโศก สองชั้น เพลงสรรเสริญเสือป่าและเพลงสรรเสริญพระนารายณ์

2) ดนตรีประกอบพระราชพิธีและดนตรีที่มีการเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ ซึ่งทางกรมศิลปากรดำเนินการตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จเทพ - รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จัดเพิ่มวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่บรรเลงช่วงพระภิกษุฉันภัตตาหาร วงปี่พาทย์นางหงส์ และวงปี่พาทย์มอญบรรเลงช่วงการประโคมและสุดท้าย คือ วงบัวลอยบรรเลงในช่วงของพระราชพิธีถวายพระเพลิงฯ (ภัทระ คมขำ, 2561: 67 – 68)

4.1.1 การประโคมดนตรีในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

การประโคมดนตรีในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จ - พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ครั้งนี้ มีหลายหน่วยงานที่เข้ามาบรรเลงประโคม ได้แก่ สำนักพระราชวัง วงดุริยางค์ของ 4 เหล่าทัพ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร กองการสังคีต สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร (กทม.) วงบ้านพาทยโกศล และ สถาบันบัณฑิต - พัฒนศิลป์ร่วมกับวิทยาลัยนาฏศิลป ซึ่งจะบรรเลงในแต่ละช่วงเวลาของพระราชพิธี ดังนี้

1) ช่วงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุและอัญเชิญพระบรมโกศไปยังพระเมรุมาศ

2) ช่วงอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบอุตราวัฏก่อนประดิษฐานบนพระจิตกาธาน

3) ช่วงการบรรเลงประโคมตามยาม

4) ช่วงพระราชพิธีถวายพระเพลิงฯ ระหว่างเวลา 16.00 - 18.00 น.

5) และช่วงเวลาถวายพระเพลิงฯ จริง ตั้งแต่เวลา 20.00 น. เป็นต้นไป ซึ่งหลังจากการถวายพระเพลิงฯ จริง จะมีการบรรเลงประโคมตามช่วงเวลาอีกครั้ง ของวงดุริยางค์ 4 เหล่าทัพ

ในการบรรเลงประโคมย่ำยามครั้งนี้มีผู้บรรเลงจำนวน 2 ชุด วงปี่พาทย์นางหงส์ชุดแรกบรรเลง โดยกลุ่มดุริยางค์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร และกองการสังคีต สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร และในส่วนของวงปี่พาทย์มอญบรรเลงโดยบ้านพาทยโกศล และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ร่วมกับวิทยาลัยนาฏศิลป โดยบรรเลงประโคมในช่วงเวลาตอนกลางวันของวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2560 จนเสร็จสิ้นพระราชพิธีทางการ

ชุด 2 เป็นกองดุริยางค์ 4 เหล่าทัพ วงปี่พาทย์นางหงส์บรรเลงโดยกรมดุริยางค์ทหารบกและกองดุริยางค์ทหารอากาศ ส่วนวงปี่พาทย์มอญบรรเลงโดยกองดุริยางค์ทหารเรือและฝ่ายดนตรี กองสวัสดิการ สำนักงานกำลังพล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยบรรเลงประโคมในช่วงเวลาตอนกลางคืน ของวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2560 หลังจากเสร็จสิ้นพระราชพิธีทางการไปจนถึงช่วงเช้าของวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2560 ก่อนการพระราชพิธีเก็บพระบรมอัฐิ

แผนผังที่ 1 แผนผังบริเวณพระเมรุมาศ ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง

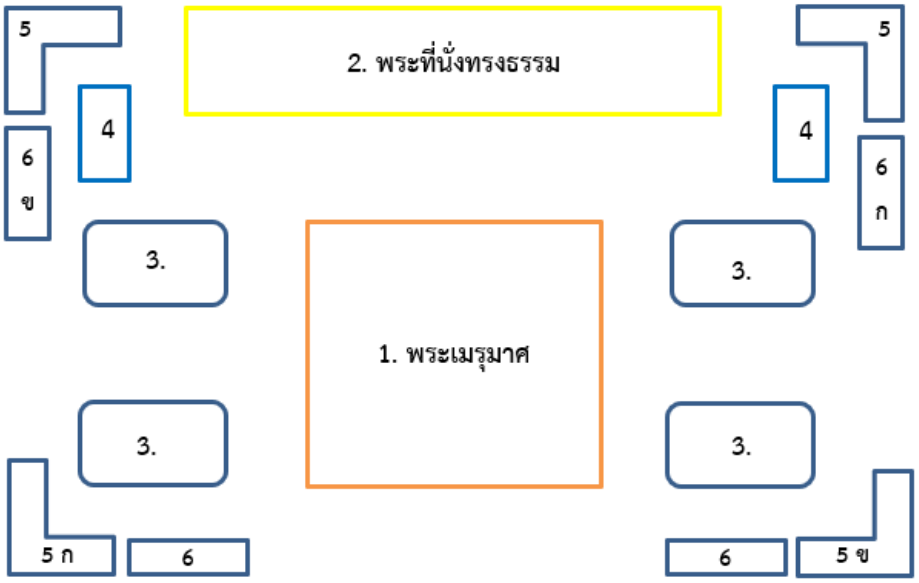

การตั้งวงบรรเลงประโคมในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง วันที่ 26 ตุลาคม 2560 ปรากฏรายละเอียดตามแผนผัง ดังนี้

หมายเลข 1. พระเมรุมาศ

หมายเลข 2. พระที่นั่งทรงธรรม

หมายเลข 3. ศาลาลูกขุนแบบที่ 1 (แสดงตำแหน่งที่ตั้งของวงบัวลอย)

หมายเลข 4. ศาลาลูกขุน แบบที่ 2

หมายเลข 5. ทับเกษตร

5 ก (แสดงตำแหน่งที่ตั้งของวงปี่พาทย์นางหงส์ กองการสังคีต สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร)

5 ข (แสดงตำแหน่งที่ตั้งของวงปี่พาทย์มอญ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ร่วมกับวิทยาลัยนาฏศิลป)

หมายเลข 6. ทิม

6 ก (แสดงตำแหน่งที่ตั้งของวงปี่พาทย์นางหงส์ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร)

6 ข (แสดงตำแหน่งที่ตั้งของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

4.1.2 กำหนดการและขั้นตอนพระราชพิธี

ภัทระ คมขำ (2561) อธิบายเรื่องกำหนดการและขั้นตอนพระราชพิธี สามารถสรุปได้ดังนี้

อัญเชิญพระบรมโกศไปสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง

การจัดริ้วขบวนในการถวายพระเพลิงฯ มีริ้วขบวนที่มีการบูรณาการตกแต่งราชรถ ราชยาน และเครื่องตกแต่ง เครื่องประกอบพระอิสริยยศ กำลังพลฉุดชักราชรถ มี 2 ราชรถ คือ ราชรถพระนำ และราชรถพระมหาพิชัยราชรถเพื่อไปสู่พระเมรุมาศท้องสนามหลวง สำหรับการเดินริ้วขบวนวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2560 มีทั้งสิ้น 3 ริ้วขบวน ในการอัญเชิญพระบรมโกศออกจากพระที่นั่งดุสิตมหา - ปราสาท ไปยังหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และไปสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง

ริ้วขบวนที่ 1 อัญเชิญพระบรมโกศจากพระบรมมหาราชวัง ไปหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อไปที่พระมหาพิชัยราชรถ

ริ้วขบวนที่ 2 อัญเชิญพระบรมโกศโดยพระมหาพิชัยราชรถ จากหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ไปสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง และเมื่อริ้วขบวนที่ 2 เคลื่อนมาถึงท้องสนามหลวงจะมีขั้นตอนดังนี้

1. ต้นริ้วขบวนที่ 2 จะถึงหน้าบริเวณพระเมรุมาศพอดี
2. การอัญเชิญพระบรมโกศจากพระมหาพิชัยราชรถ
3. การอัญเชิญพระบรมโกศไปสู่ราชรถปืนใหญ่
4. การเข้าสู่ริ้วขบวนที่ 3

ริ้วขบวนที่ 3 ในระหว่างริ้วขบวนที่ 3 วงแตรสังข์ ปี่ไฉน กลองชนะ จะบรรเลงประโคม เมื่อการเวียนพระบรมโกศรอบพระเมรุมาศในแต่ละรอบ เจ้าพนักงานภูษามาลาถวายบังคม ปืนใหญ่ยิงสลุต หลังจากนั้นพระโกศทองใหญ่เคลื่อนลงมาตามเกรินบันไดนาค วงดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แตรเกียรติยศเป่าขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

อัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบอุตราวัฏ

กรับพวง รัวกรับครั้งที่ 1 ให้สัญญาณการเริ่มเดินของริ้วขบวน รัวกรับครั้งที่ 2 เป็นคำสั่ง *“ริ้วขบวน เปิดอาวุธ”* สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยราชวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่ริ้วขบวน รัวกรับครั้งที่ 3 เริ่มออกขบวนเวียนอุตราวัฏรอบพระเมรุมาศ ดนตรีที่ใช้ในขั้นตอนการเวียนอุตราวัฏรอบพระเมรุมาศ เวลา 13.30 น. พระสงฆ์สวดตลอดเวลา วงปี่พาทย์บรรเลงตลอดระยะเวลา ดนตรีบรรเลงติดต่อกันมีดังนี้

1. วงเครื่องสูง ของสำนักพระราชวัง
2. วงปี่พาทย์นางหงส์ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร และกองการสังคีต สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร

3. วงปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศล และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ร่วมกับวิทยาลัยนาฏศิลป

4. วงดุริยางค์สากลของกรมดุริยางค์ทหารบก บรรเลงเพลงพระราชนิพนธ์ลำดับที่ 7 คือเพลงมาร์ชราชวัลลภ

5. วงบัวลอย ณ ศาลาลูกขุนทั้ง 4 ทิศ บรรเลง รัว ในทำนองต้นของเพลงเรื่อง บัวลอย รับเมื่อริ้วขบวนเคลื่อนมาถึงบริเวณวงทั้ง 4 ทิศ

เมื่อเวียนครบ 3 รอบแล้ว จะเคลื่อนพระบรมโกศขึ้นสู่ที่ตั้งพระจิตกาธาน ขณะเคลื่อนผ่านเกรินบันไดนาค พระสงฆ์สวดมนต์ และวงดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เครื่องสูงบรรเลงประโคมวงปี่พาทย์นางหงส์ วงปี่พาทย์มอญบรรเลงประโคมอยู่ตลอดเวลา เว้นระยะเวลา 15.00 น. (เสด็จพระราชดำเนินกลับ) เริ่มพระราชพิธีถวายพระเพลิง (พระราชพิธีทางการ) ตาหมายกำหนดการในเวลา 16.30 น. (ภัทระ คมขำ, 2561: 75 - 79)

ตามกำหนดการและขั้นตอนของการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จ - พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในวันที่ 26 ตุลาคม 2560 นั้น จะเริ่มตั้งแต่เวลาเช้า โดยจะมีการบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในช่วงนี้จะมีวงเครื่องสูงของสำนักพระราชวัง และวงปี่พาทย์นางหงส์ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร บรรเลงประโคม จากนั้นจึงอัญเชิญพระบรมโกศเข้าสู่ริ้วขบวน เพื่ออัญเชิญสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง ช่วงนี้จะไม่มีการบรรเลงของวงปี่พาทย์จนกระทั่งถึงช่วงของการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศ จึงจะมีการบรรเลงประโคมของวงปี่พาทย์นางหงส์ วงปี่พาทย์มอญ และวงบัวลอย ที่ประจำอยู่ที่ศาลาลูกขุนทิมและทับเกษตร ทั้ง 4 ทิศ ของพระเมรุมาศ การอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศนั้น วงปี่พาทย์ทั้งหมดจะบรรเลงพร้อมกันจนกว่าพระบรมโกศจะประดิษฐานบนพระจิตกาธาน และเสร็จสิ้นขั้นตอนในช่วงนี้จึงหยุดการบรรเลง ซึ่งนายวรศิลป์ สังจุ้ย ดุริยางคศิลปินชำนาญงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ได้อธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *ส่วนของภาพรวม เริ่มพระที่นั่งดุสิตก่อนตั้งแต่เช้า จะมีบำเพ็ญพระราชกุศลมีทอดผ้าไตร ใช้เวลาค่อนข้างนาน เมื่อพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ขั้นตอนข้างในหลัก ๆ ก็จะเป็นการอัญเชิญ พระบรมโกศลง ช่วงตอนนั้นก็มีการบรรเลงเท่าที่จำได้เป็นการบรรเลงเพลงนางหงส์ก็ใช้เวลาค่อนข้างนานอยู่ ตอนช่วงที่อัญเชิญออกมาตั้งขบวน แต่เดิมวงปี่พาทย์จะไม่ได้บรรเลงในขั้นตอนนี้ จะมีแค่วงเครื่องสูง แต่เดิมก็จะใช้เป็นวงปี่พาทย์พิธี ที่ใช้ปี่ในเลยตอนที่เป็น ช่วงพระราชกุศลหรืออะไรก็ตามแต่ พอมาตอนหลังนี้ใช้วงปี่พาทย์นางหงส์ เพราะหลังจากอัญเชิญพระบรมโกศลงก็เป็นเรื่องของในขบวน ก็จะไม่มีการบรรเลงแล้ว จากนั้นก็เคลื่อนขบวนมาที่สนามหลวง ก็จะเริ่มด้วยการเวียนรอบพระเมรุมาศ ช่วงนี้ก็จะใช้ระยะเวลาค่อนข้างนาน ช่วงเวลาที่เรา*

จะต้องรอริ้วขบวนเข้ามาถึงจะมีการเริ่มบรรเลงพร้อมกัน ก็จะมีการบอกสัญญาณให้เริ่มบรรเลงกันโดยใช้วิทยุถึงกัน แล้วก็จะมีเจ้าหน้าที่เครื่องสูงที่คอยส่งสัญญาณให้เราทราบด้วย เราก็จะเห็นในขั้นตอนอยู่แล้วเพราะว่าเขาใช้เครื่องขยายเสียง Wireless ติดที่ในขบวน เพราะเวลาเขาบอกคำสั่งเราก็จะได้ยิน แต่ว่าเจ้าหน้าที่เครื่องสูงเขาก็จะให้สัญญาณเราด้วยอีกทีหนึ่งว่าให้เริ่มบรรเลงพร้อมกันทั้งสี่ด้านของพระเมรุ ช่วงนี้วงบัวลอยก็บรรเลงด้วยแต่บรรเลงแค่ รัว เวียนพระเมรุมาศสามรอบ รัวก็เล่นสามรัว ถึงตรงวงไหนวงนั้นก็บรรเลง คือถ้าพระบรมโกศผ่านหน้าวงนั้นก็ต้องเริ่มบรรเลง ส่วนวงที่อยู่ทั้งสี่ทิศ ที่เป็นวงปี่พาทย์นางหงส์ วงปี่พาทย์มอญ จะเริ่มบรรเลงไปเรื่อย ๆ บรรเลงยาวตั้งแต่เริ่มเข้าเวียนพระเมรุไปจนจบขั้นตอนเลย จนกระทั่งพระบรมโกศขึ้นประดิษฐานบนพระจิตกาธาน เจ้าพนักงานก็จะปิดพระวิสูตร เพื่อการแต่งพระจิตกาธาน พอเปิดพระวิสูตร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น เราถึงจะหยุดบรรเลง เขาก็จะมีคนส่งสัญญาณให้เราหยุดบรรเลง พอหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนพิธี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับเราถึงจะเริ่มประโคมตามยามในแต่ละวง ก็จะใช้วิธีว่าเมื่อวงไหนบรรเลงเสร็จอีกวงหนึ่งก็จะบรรเลงต่อ แต่ก็เกิดปัญหาอยู่บ้าง เพราะว่าจะไม่ค่อยได้ยินกันเพราะเขาปิดเครื่องขยายเสียง คือในตอนแรกเขาก็เปิดเครื่องขยายเสียงทั้งหมด แต่พอบรรเลงพร้อมกันแล้วเสียงค่อนข้าง จะตีกันจึงทำให้ฟังกันไม่ค่อยรู้เรื่อง เขาเลยให้ปิด เราก็เลยใช้วิธีวิทยุหากันว่าวงนี้บรรเลงเรียบร้อยแล้ว ให้อีกวงหนึ่งเริ่มบรรเลงต่อ พอเริ่มบรรเลงตามเวลาวงแรกที่เริ่มบรรเลงก็เป็นวงของสำนักการสังคีต เป็นวงปี่พาทย์นางหงส์จะอยู่ทางริมรั้วราชวัตรด้านหน้า จุดเริ่มต้นของที่ริ้วขบวนเริ่มเข้ามาตรงถนนกลาง ที่ตั้งริ้วขบวนที่จะเริ่มเวียนพระเมรุเพราะว่าเขาจะเห็นก่อน เพราะวงอื่นที่อยู่ตามสี่ทิศจะไม่ได้เห็น พอเริ่มริ้วขบวนเข้ามาเพราะวงนี้เริ่มบรรเลงแล้วก็จะบรรเลงพร้อมกันในช่วงของการเข้าเวียนพระเมรุ

(วรศิลป์ สังจุ้ย, สัมภาษณ์ 5 พฤศจิกายน 2562)

ภาพที่ 47 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล บรรเลงช่วงการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศ ในวันซ้อมใหญ่ วันที่ 21 ตุลาคม 2560

ที่มาภาพ : วรศิลป์ สังจุ้ย

ภาพที่ 48 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล บรรเลงช่วงการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศ ในวันจริง วันที่ 26 ตุลาคม 2560

ที่มาภาพ : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 49 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล บรรเลงช่วงการประโคมตามยาม
ในวันจริง วันที่ 26 ตุลาคม 2560
ที่มาภาพ : นพพลน์ น้อยเศรษฐี

หลังจากการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศ กระทั่งอัญเชิญพระบรมโกศขึ้นประดิษฐานบนพระจิตกาธานและขั้นตอนในช่วงนี้เรียบร้อยแล้วนั้น เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับ จึงจะเริ่มการบรรเลงประโคมตามเวลา โดยจะสลับกันบรรเลงประโคมทีละวง ซึ่งเริ่มบรรเลงจากวงปี่พาทย์นางหงส์ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร วงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศล วงปี่พาทย์นางหงส์ของกองการสังคีต สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร และวงปี่พาทย์มอญของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ร่วมกับวิทยาลัยนาฏศิลป ตามลำดับ บรรเลงวงละหนึ่งเพลงตามเพลงที่ได้เตรียมไว้ โดยใช้เวลาบรรเลงประโคมแต่ละวงประมาณ 10 - 15 นาที ทั้งนี้ในแต่ละวงจะมีผู้ประสานงานเพื่อคอยส่งสัญญาณบอกการเริ่มและหยุดการบรรเลง โดยจะสื่อสารผ่านทางวิทยุสื่อสารและโทรศัพท์ ซึ่งนางบุญตา เขียนทองกุล นักวิชาการละครและดนตรีชำนาญการพิเศษ ผู้อำนวยการกลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ได้อธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่า

> *ในช่วงของการประโคมยามก็จะเริ่มที่วงสำนักการสังคีต แล้วก็เวียนเหมือนการเวียนตามริ้วขบวนที่เวียนรอบพระเมรุ เสร็จแล้วก็จะเป็นวงของบ้านพาทยโกศล จากนั้นก็จะเป็นวงของกองการสังคีต กทม. และวงของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ระยะเวลาก็เป็นลักษณะของเพลงที่แต่ละวงได้เตรียมไว้ เพลงจบเมื่อไหร่ก็จะวิทยุบอกกัน เพื่อให้อีกวงถัดไปเริ่มบรรเลงต่อ แต่ก็มีเกิดปัญหาอยู่บ้างเล็กน้อยคือในช่วงที่ฝนตกหนักก็จะมีการหยุดการบรรเลงในช่วงนั้นไป และในช่วงระยะนั้นก็มีการจัดเตรียมสถานที่เพื่อที่จะให้แขกต่างชาติหรือกษัตริย์ของแต่ละประเทศและบรรดาข้าราชการ มาเข้า*

ร่วมงานในช่วงเย็น ระยะนั้นก็จะมีการหยุดบรรเลงไปช่วงหนึ่งเช่นกัน ... ขั้นตอนก็มีการรอเสด็จฯ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาถึงก็จะมีเสด็จฯ ขึ้นทอดผ้าไตร บังสุกุลต่าง ๆ ช่วงนี้ ก็จะเงียบ ๆ ไม่มีการบรรเลง จนกระทั่งขึ้นวางดอกไม้จันทน์ ช่วงนั้นก็จะมีการบรรเลงพร้อมกันทุกวง ขั้นตอนจะเริ่มตั้งแต่มีแตรนอน มีการยิงปืน ปืนเล็กก็จะยืนยิงอยู่ด้านหลังพระเมรุ ปืนใหญ่ก็จะยิงอยู่ทางด้านนอก แล้วก็มีแตรวงของทหารบกร่วมกับกองทหารมหาดเล็ก ใช้เพลงพญาโศก จากนั้นก็จะตามมาด้วยการบรรเลงพร้อมกันของวงปี่พาทย์ทั้งสี่วง คือวงปี่พาทย์นางหงส์และวงปี่พาทย์มอญ ที่ตั้งอยู่ทั้งสี่ทิศของพระเมรุ วงบัวลอยก็บรรเลงด้วย รู้สึกว่าในวันนั้นจะบรรเลงพร้อมกันทั้งหมดเลย แต่วงบัวลอยจะบรรเลงจบก่อน ก็คือจบแค่นั้น ในส่วนของวงบรรเลงที่เป็นวงปี่พาทย์นางหงส์และวงปี่พาทย์มอญก็จะบรรเลงไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเสร็จสิ้นในส่วนของพิธีการในตอนนั้น ช่วงนี้วงปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศลก็จะใช้เพลงประจำบ้าน ส่วนเรื่องการออกเพลงอะไรนั้นก็ตามแต่ที่จะเรียบเรียงมา ระเบียบวิธีก็จะเป็นลักษณะนี้ ในช่วงที่เวียนพระเมรุก็จะใช้เพลงยกศพ แล้วก็ออกเพลงที่ได้เรียบเรียงมาเช่นเดียวกัน เพราะว่าส่วนนี้จะใช้ระยะเวลานาน จึงต้องมีการเตรียมเพลงไว้ตั้งแต่เริ่มต้น (บุญตา เขียนทองกุล, สัมภาษณ์ 5 พฤษภาคม 2563)

ภาพที่ 50 นางบุญตา เขียนทองกุล และผู้วิจัย ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานวงปี่พาทย์มอญ
คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ที่มาภาพ : กลุ่มวิจัยและพัฒนาการสังคีต สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

ภาพที่ 51 นายวรศิลป์ สังจุ้ย ผู้ประสานงานวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ (พระราชพิธีทางการ)

วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2560 เวลา 17.15 น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทร-เทพยวรางกูร เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งทรงธรรม ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง

เริ่มพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระบรมศพฯ (ทางการ)

เวลา 17.20 น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ มาที่ศาลาทรงธรรม ทรงจุดธูปเทียน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดธูปเทียน ที่เครื่องทองน้อย บนพระเมรุมาศ (วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ)

(พระสงฆ์สวดมนต์)

(สมเด็จพระสังฆราชทรงแสดงพระธรรมเทศนา)

พระสงฆ์สวดเสร็จ กลับ (วงปี่พาทย์บรรเลง)

เวลา 18.05 น. พระสงฆ์ 17 รูป ขึ้นนั่งบนอาสนสงฆ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายผ้าไตร

เวลา 18.35 น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ขึ้นบนพระเมรุมาศ

วงดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทหารกองเกียรติยศพระบรมศพเป่าแตรนอน

เจ้าพนักงานประโคม (กระทั่งมโหระทึก แตร สังข์ ปี่ กลองชนะ) วงปี่พาทย์บรรเลง ทหารกองเกียรติยศ 3 เหล่าทัพ ถวายความเคารพและยิงปืนเล็กยาว 9 นัด พร้อมกับทหารปืนใหญ่ยิงปืนใหญ่ถวายพระเกียรติ 21 นัด

เวลา 18.39 น. ถวายพระเพลิง (ถวายดอกไม้จันทน์)

วงบัวลอยทั้ง 4 ทิศ เริ่มบรรเลงเพลงเรื่องบัวลอยพร้อม ๆ กันจนจบ

วงปี่พาทย์นางหงส์และวงปี่พาทย์มอญ เริ่มบรรเลงพร้อมกันทั้ง 4 วง

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ประทับมุขหน้าพระที่นั่งทรงธรรม จากนั้นคณะบุคคลต่าง ๆ ขึ้นถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชปฏิสันถารกับพระประมุข พระราชวงศ์และผู้แทนรัฐบาลจากต่างประเทศแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

เวลา 18.56 น. วงปี่พาทย์นางหงส์และวงปี่พาทย์มอญบรรเลง (จนกว่าคณะบุคคลขึ้นถวายดอกไม้จันทน์เสร็จสิ้น) จากนั้นมีการแสดงโขนหน้าไฟ ก่อนการถวายพระเพลิงจริง

ภาพที่ 52 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล บรรเลงช่วงคณะบุคคลต่าง ๆ ขึ้นถวายดอกไม้จันทน์

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

ภาพที่ 53 วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

ถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ (ถวายพระเพลิงจริง ส่วนพระองค์)

เวลา 21.10 น. พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

เวลา 21.14 น. วงปี่พาทย์นางหงส์และวงปี่พาทย์มอญบรรเลง

เวลา 23.00 น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ขึ้นพระเมรุมาศ ช่วงเวลานี้มีวงบัวลอยทั้ง 4 ทิศ ประจำอยู่ ณ ศาลาลูกขุน วงปี่พาทย์นางหงส์และวงปี่พาทย์มอญ ประจำที่ทิมและทับเกษตรทั้ง 4 ทิศของพระเมรุมาศ เตรียมพร้อมที่จะบรรเลง เมื่อวงดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เพลงมหาฤกษ์ ขณะนี้วงบัวลอยจะทำการบรรเลงเพลงเรื่องบัวลอย หลังจากนั้นวงปี่พาทย์ทั้งหมดบรรเลงพร้อมกันตามเพลงที่ได้เตรียมไว้ของแต่ละวง เป็นลำดับสุดท้ายของงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

หลังจากเสด็จพระราชดำเนินกลับ วงปี่พาทย์ที่ประจำอยู่แต่ละทิศ จะเวียนสลับกันบรรเลงทีละวง โดยเริ่มจากวงปี่พาทย์นางหงส์ของกรมดุริยางค์ทหารบก วงปี่พาทย์มอญของฝ่ายดนตรีกองสวัสดิการ สำนักงานกำลังพล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ วงปี่พาทย์นางหงส์ของกองดุริยางค์ทหารอากาศ และวงปี่พาทย์มอญของกองดุริยางค์ทหารเรือ ตามลำดับ บรรเลงวงละหนึ่งเพลงโดยใช้เวลาบรรเลงแต่ละวงประมาณ 10 - 15 นาที ไปจนถึงช่วงเช้าของวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2560 เวลาประมาณ 04.30 น. จึงหยุดการบรรเลง ก่อนมีการเตรียมพระราชพิธีเก็บพระบรมอัฐิ

ภาพที่ 54 ผู้วิจัยและผู้บรรเลงวงของฝ่ายดนตรีฯ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ใช้เครื่องปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ช่วงถวายพระเพลิงจริง
ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

4.2 ระเบียบวิธีการบรรเลงของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

4.2.1 ลักษณะการประสมวงและการจัดวง

ลักษณะการประสมวงและการจัดวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จะมีลักษณะการจัดรูปแบบวงเป็นวงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ โดยนายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ ได้อธิบายไว้ว่า

> *การจัดรูปแบบวงปี่พาทย์มอญที่ใช้ในงานพระเมรุ รัชกาลที่ 9 นี้ ก็จัดรูปแบบวงธรรมดา ใส่เสื้อราชปะแตน ผ้าม่วง ก็เข้าไปบรรเลงประโคมในช่วงพิธี เข้าไปบรรเลงผลัดกันกับวงของกรมศิลป์ ก็จัดคนบรรเลงเข้าตามเครื่องที่มีเลย ไม่ได้จัดไปมากโค้ง เอาตามของโบราณเขามีแค่นี้* ... (สมศักดิ์ ไตรย์วาสน์, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2562)

วงปี่พาทย์มอญคณะพาทยโกศล ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังต่อไปนี้

1. ปี่มอญ	1	เลา
2. ปี่นอก	1	เลา
3. ฆ้องมอญวงใหญ่	1	โค้ง
4. ฆ้องกระแต	1	โค้ง
5. ระนาดเอก	1	ราง
6. ระนาดทุ้ม	1	ราง
7. ระนาดเอกเหล็ก	1	ราง
8. ระนาดทุ้มเหล็ก	1	ราง
9. ตะโพนมอญ	1	ลูก

10. เปิงมางคอก	1	คอก
11. ฉิ่ง	1	คู่
12. ฉาบเล็ก	1	คู่
13. ฉาบใหญ่	1	คู่
14. กรับ	1	คู่
15. โหม่ง	3	ใบ

รูปแบบการตั้งเครื่องดนตรีของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

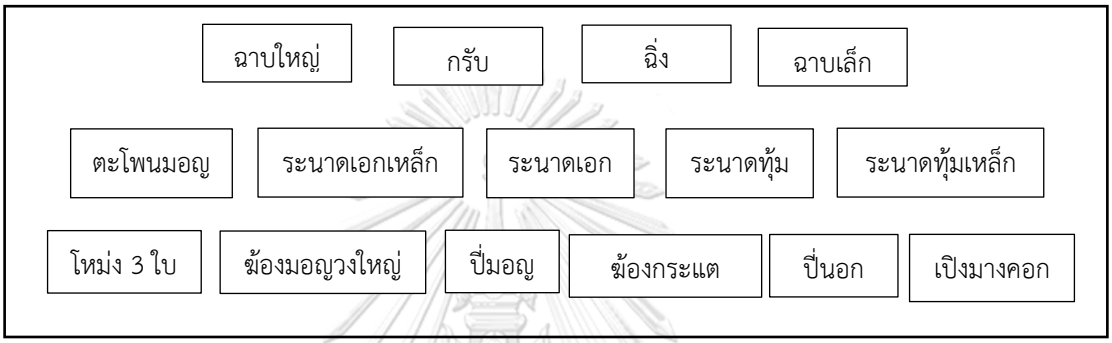

ภาพที่ 55 รูปแบบการวางเครื่องวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล

ที่มาภาพ : พีระพล ปลิวมา

จะสังเกตได้ว่า การประสมวงและการจัดวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศลนั้น มีลักษณะการประสมวงและจัดตำแหน่งเครื่องดนตรีโดยมีจุดเด่นอย่างหนึ่ง คือ การใช้ฆ้องกระแต แทนฆ้องมอญวงเล็ก ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญชุดเครื่องมุกของบ้านพาทยโกศล แต่ทั้งนี้ก็ยังคงรักษาหลักการและแบบแผนของการประสมวงและจัดตำแหน่งเครื่องดนตรีตามแบบแผนประเพณีนิยมแต่โบราณด้วยเช่นกัน

4.2.2 ระเบียบวิธีการบรรเลง

ระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศลที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ จะต้องยึดตามหมายกำหนดการและขั้นตอนของพระราชพิธีไว้เป็นสำคัญ จัดรูปแบบวงอย่างแบบแผน มีการเตรียมความพร้อมในเรื่องของเพลงที่ใช้บรรเลงประโคม การเรียบเรียงเพลงสำหรับการบรรเลงที่ใช้ระยะเวลาที่นาน เช่น ในช่วงของการเวียนพระเมรุ เป็นต้น

การบรรเลงวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศล ผู้วิจัยมีข้อค้นพบว่า จะยึดตามหลักและวิธีการบรรเลงอย่างประเพณีนิยมแต่โบราณ ดังนี้

1. แนวในการบรรเลง

สำหรับรูปแบบในการบรรเลงเพลงมอญนี้ คณะพาทยโกศลจะไม่เน้นการบรรเลงที่เร็วจนเกินไป จะแนวการบรรเลงที่ค่อนข้างช้า เพื่อที่จะรักษาและแสดงลักษณะของสำนวนเพลงได้ชัดเจนขึ้น อีกทั้งเป็นการแสดงลักษณะของทำนองที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ คือ มือฆ้อง ทั้งยังแสดงการผูกสำนวนกลอนหรือสำนวนเพลง ของการบรรเลงในแต่ละเครื่องมือ ฉะนั้นการใช้แนวในการบรรเลงที่ช้านั้น นอกจากจะส่งผลให้ท่วงทำนองมีความโดดเด่น กลมกลืนสอดคล้องกันแล้ว ยังทำให้เกิดความสง่างามของการบรรเลงเช่นกัน

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2. การขึ้นต้นเพลง

ส่วนของการขึ้นต้นเพลงในวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศลนั้น จะยึดตามแบบแผนที่ถือว่าเป็นประเพณีนิยมแต่โบราณ โดยเพลงมอญที่ใช้ประโคมประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เพลงประจำวัด เพลงประจำบ้าน จะขึ้นต้นเพลงด้วยเครื่องดนตรีกำกับจังหวะหน้าทับ คือ *“ตะโพนมอญ”* และในส่วนของเพลงมอญสองชั้น เพลงเร็วมอญ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการขึ้นต้นทำนองเพลงด้วย *“ฆ้องมอญวงใหญ่”*

3. การลงจบเพลง

ส่วนของการลงจบเพลงนั้น จะบรรเลงให้กระชั้นจังหวะขึ้นเรื่อย ๆ และเวียนทำนอง โดยลงจบด้วยเสียงสุดท้ายของทำนองหรือบรรเลงโดยโรยจังหวะ ทอดให้ช้าลง

โดยนายนพพลน์ น้อยเศรษฐี อธิบายเรื่องระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศลงานพระราชพิธถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ครั้งนี้ว่า

งานพระราชพิธีอย่างงานพระเมรุเช่นนี้ก็จะมีกำหนดการที่ชัดเจนบอกไว้ ว่าเราจะต้องทำอะไร ตอนไหน ซึ่งเราก็เตรียมเพลงไว้ตามความเหมาะสม เราจะไม่ค่อยได้มีเหตุการณ์เหนือความคาดหมายเท่าไหร่ แล้วงานอย่างนี้ต้องเน้นความเรียบร้อย เพราะเป็นงานเจ้านายระดับสูง จะต้องบรรเลงอยู่ในกรอบเป็นหลัก ซึ่งทางบ้านพาทยโกศลก็เน้นบรรเลงด้วยความเรียบร้อยอยู่แล้วด้วยเป็นสำนักเก่าแก่ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา (นพพลน์ น้อยเศรษฐี, สัมภาษณ์, 3 พฤศจิกายน 2562)

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศลนั้น มีระเบียบวิธีการบรรเลงที่ยึดหลักและวิธีการบรรเลงตามแบบแผนแต่โบราณเป็นสำคัญ แสดงให้เห็นว่ายังคงรักษารูปแบบ และเน้นความเรียบร้อยของการบรรเลงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของบ้านพาทยโกศลไว้อย่างมั่นคงเสมอ

4.2.3 ลำดับเพลงที่ใช้ในการบรรเลงตามขั้นตอนของการพระราชพิธี

เพลงที่พบในการบรรเลงประโคมแต่ละขั้นตอนของการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีดังนี้

ช่วงการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนอุตราวัฏรอบพระเมรุมาศ

ในช่วงการบรรเลงสำหรับเวียนพระเมรุมาศจนกระทั่งประดิษฐานพระบรมโกศที่พระจิตกาธาน ของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ซึ่งส่วนนี้จะใช้เวลาในการบรรเลงประโคมที่ค่อนข้างยาวนาน จึงต้องมีการเตรียมการผูกสำรับเพลง เพื่อให้เหมาะสมกับช่วงเวลาและขั้นตอนของการปฏิบัติในพระราชพิธี โดยนายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ และนายจรินทร์ คำโสภา ได้อธิบายถึงการผูกเพลงสำหรับบรรเลงช่วงของการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนพระเมรุมาศ ไว้ว่า

การผูกเพลงหรือที่ใช้ก็ใช้เพลงของเดิม ของเก่า เลือกใช้เพลงที่บ้านเป็นหลักก็ดูความหมายเพลง ดูเพลงให้เข้ากับงาน อย่างงานทั่วไปเราก็ตีโครมครามสนุกสนานกันไปได้ แต่งานนี้ต้องช้า ๆ เรื่อย ๆ เน้นเรียบร้อย ให้พร้อมกัน ... อย่างตอนที่เข้าเวียนพระเมรุเราก็ใช้เพลงอะไรก็ได้ ก็แล้วแต่ความเหมาะสม ของบ้านเราเองก็ใช้อยู่หลายเพลง... (สมศักดิ์ ไตรย์วาสน์, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2562)

มาตรฐานการวางเพลงก็จะคล้ายกับงานทั่วไป คือเริ่มแรกก็คือ เคลื่อนพระบรมศพก็จะใช้เพลง ถ้าเครื่องมอญจะใช้เพลงยกศพ เป็นเหมือนข้อบังคับ ใช้เพลงนี้เวลาที่เขาเคลื่อนศพ ยกศพ ต้องใช้เพลงนี้ ตอนนั้นใช้เวลานาน ปกติตามหลักการเพลงยกศพจะไม่ยาวเท่าไร อาจจะมีประมาณสิบกว่าวรรคก็บรรเลงไม่ถึงครึ่งชั่วโมงก็หมดแล้ว หมดแล้วก็กลับต้นใหม่ เวียนไป แต่เมื่อคราวแรกที่ครูสมศักดิ์เรียบเรียงไว้เขาไปออกเพลงไทย เอาเพลงไทยมาออก แต่ที่จริงแล้วตามหลักการไม่ถูกหลักนะ

เพลงยกศพถึงจะมีน้อยก็ตีวนอยู่แค่นั้นนะกลับไปกลับมา ตามความคิดของผมนะ จะเหมือนเพลงสาธุการคือถ้าเขายังจุดเทียนไม่เสร็จเราก็ต้องตีวนกลับต้นไป แต่ในวันงานพระราชพิธี ช่วงที่เวียนพระเมรุ มีออกเพลงพญาขวัญ พญาโศก สองไม้เต่าทอง สองไม้สี่เกลอ ที่ตีไปนะ ส่วนนี้ครูสมศักดิ์เรียบเรียงไว้ ไม่ใช่เฉพาะงานในหลวงนะ ใช้แบบนี้มาตั้งแต่ครั้งงานพระศพพระพี่นางฯ การผูกเพลงผมคิดว่าน่าจะใช้สำเนียงโยนเป็นหลัก เพราะว่าในเพลงยกศพจะมีลูกโยน ความคล้องจองหรือสำเนียงคล้ายคลึงกัน เหมือนถ้าเครื่องไทยเท่าที่ผมเคยบรรเลงมานะ เครื่องไทยเวลายกศพเขาจะใช้เพลงทยอย ถ้าไม่ใช้นางหงส์นะ เขาจะใช้ทยอย ฟังแล้วสำเนียงจะเศร้า ๆ เป็นเรื่องของชื่อเพลง ความหมาย สำเนียง ลูกโยนที่สามารถเชื่อมต่อกันได้คงเป็นลักษณะนั้นมากกว่า แต่เริ่มแรกเอาเพลงกบเต้นมาใส่ เพลงกบเต้นก็อยู่ในสองไม้เรื่องเต่าทอง แต่ทีนี้พอมาเริ่มตรงนี้ก็มามองว่าเพลงไม้เรื่องอะไรบ้างที่สำเนียงจะไต่กันไปได้ ประสานเรียบเรียงเอาเพลงนั้นมาใส่ เพลงนี้มาต่อ ให้ลูกตกสำเนียงกลืนกินกัน เป็นลักษณะนี้ การเรียบเรียงเพลงลักษณะนี้ เรื่องนี้ผมก็บอกไม่ได้นะเพราะผมก็เข้าไปทีหลังแล้ว เริ่มเอาเพลงไปใส่อะไรแบบนี้ ที่ได้ยินตามงานคือ น่าจะมาจากงานชาวบ้านทั่วไป เวลาเวียนศพ คือว่าเพลงยกศพหมดแล้วก็เอาเพลงกบเต้นมาใส่ต่อสองท่อน แต่ว่าเราก็ไม่รู้ว่าใครเป็นคนเริ่ม ผมไปงานคนอื่นผมก็บรรเลงตามเขา ฟังแล้วก็ดีอยู่ เราไปได้ยิน เราก็เห็นดีเอามาใช้บ้าง ก็ไม่รู้ว่าใครเป็นคนริเริ่ม แบบแผน พอมีคนได้ยินก็นำไปเล่นไปใช้ คนได้ยินเราไป ก็เอาไปใช้อีกเป็นทอด ๆ ไป สมมุติว่าบ้านเราตียกศพได้สิบท่อน ที่อื่นเขาตีมากกว่าก็มี เหมือนว่ามีคนทำแบบนี้มานานแล้ว บางทีบ้านนี้เขาทำไว้เป็นของเขา เพราะเปลี่ยนหัวข้อตอนท้ายตีเหมือนกัน นอกนั้นจะเหมือนกันหมดเขาอาจจะทำไว้เล่นเฉพาะบ้านของเขาก็ย่อมทำได้ ...(จรินทร์ คำโสภา, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2563)

นางนพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์ ผู้ดูแลและควบคุมวงได้อธิบายเรื่องการบรรเลงในช่วงอัญเชิญพระบรมโกศเวียนพระเมรุมาศ ไว้ว่า

เพลงแรกที่บรรเลงก็คือเพลงยกศพ ที่ทุกวงจะบรรเลงพร้อมกันหมด ในช่วงของการเวียนรอบพระเมรุ พี่จำได้ว่าบรรเลงค่อนข้างนาน เราก็มีการสับเปลี่ยนผู้บรรเลงบ้าง ก็ครูผู้ใหญ่จะนั่งบรรเลงนาน ๆ ก็เริ่มไม่ไหว แล้วพอเวียนพระเมรุเสร็จ พระบรมโกศขึ้นบนพระจิตกาธานแล้ว ในหลวงเสด็จกลับ ทุกวงก็จะบรรเลงสลับกัน ผลัดกันบรรเลงทีละวง ด้วยความที่บ้านเราเคยเข้าไปบรรเลงมาหลายครั้ง ทั้งครูผู้ใหญ่เองหรือเด็ก ๆ ก็เคยผ่านงานกันมาแล้วจึงค่อนข้างจะรู้ระเบียบการ การดูแลจึงเป็นเรื่องที่ไม่น่ากังวลมาก แล้วก็มีทางพี่บุญตา พี่เอก แล้วก็น้องด้วย (ผู้วิจัย) ที่จะคอยดูแลกำกับ

อีกที คอยบอกว่าต้องขึ้นเพลงหรือบรรเลงตอนไหน ก็อาจจะมีปัญหานิดหน่อยคือบางครั้งเราไม่ได้ยินเพลง ก็จะเป็นปัญหาหลัก ๆ เลย เพราะเราก็ไม่ทราบว่าวงไหนบรรเลงจบตรงไหน แต่เราก็ผ่านมาได้ ซึ่งครั้งก่อน ๆ ไม่ค่อยมีปัญหาเพราะวงบรรเลงมีน้อย อีกทั้งว่าครั้งนี้ค่อนข้างมีการเปลี่ยนแปลงเยอะพอสมควร บางทีเจ้านายเสด็จมาแล้ว ซึ่งอาจมาก่อนหมายกำหนดการ แล้วด้วยความที่บางครั้งสื่อสารกันแล้วเราไม่ได้ยิน แล้วด้วยครั้งนี้ไม่ได้ใช้เครื่องเสียง จึงทำให้ไม่ได้ยินกันด้วย คนส่งสัญญาณก็ไม่รู้ว่าถึงหรือยังยังไง ซึ่งบางทีก็ข้อมูลไม่ตรงกัน แต่ก็ผ่านพ้นมาด้วยดี ก็จะดูคนส่งสัญญาณ คนประสานงานประจำวงเป็นหลัก

(นพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์, สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2562)

นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี หนึ่งในผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศล อธิบายเรื่องการผูกเพลงสำหรับการบรรเลงไว้ว่า

การผูกเพลงสำหรับงานนี้ก็จะมีลุงอ้วน อาจารย์นิวัติ อาจารย์สมศักดิ์จะเป็นคนผูกเพลงไว้ ซึ่งเป็นเพลงที่เขาใช้เมื่อสมัยก่อน ที่เขาตีกันมา ... ก็มีปรับปรุงเพิ่มเติมบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ อาจจะมีใส่เพลงเพิ่มเข้าไป แต่รูปแบบก็แบบเดิมหมด ที่เคยใช้ในงานพระเมรุครั้งก่อน ๆ ... รูปแบบการใช้เพลงก็อาจจะมีแตกต่างกับทางฝั่งพระนครบ้างมือก็อาจจะมีแตกต่างกันบ้าง เช่น เพลงยกศพ ก็จะไม่เหมือนกัน ทางบ้านเครื่องจะกลับต้นท่อนหนึ่งท่อนสองและเขาก็ไปเลย ออกอีกเพลงเลย บางท่อนอาจจะมีเพิ่มเติมมา ... การประโคมในงานพระเมรุ ช่วงที่เวียนรอบพระเมรุเราใช้เพลงยกศพแล้วก็ออกเพลง (นพพลน์ น้อยเศรษฐี, สัมภาษณ์, 3 พฤศจิกายน 2562)

การบรรเลงประโคมเพลงสำหรับเวียนพระเมรุมาศจนกระทั่งประดิษฐานพระบรมโกศที่พระจิตกาธาน ของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ปรากฏเพลงที่พบ ได้แก่ เพลงยกศพออกเพลงพญาขวัญ เพลงพญาโศก เพลงสองไม้เต่าทอง และเพลงสองไม้สี่เกลอ

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการผูกเพลงสำหรับบรรเลงในช่วงของการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนพระเมรุมาศนั้น ได้ยึดแบบแผนการผูกเพลงเมื่อครั้งงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ โดยเรียบเรียงเพลงจากการเชื่อมโยงกันของสำเนียงลูกโยนเป็นหลัก ตั้งจากเพลงยกศพแล้วออกด้วยเพลงสองไม้ที่มีสำเนียงกลมกลืนกันเป็นสำคัญ

ช่วงการประโคมยามตามเวลา

ส่วนของการบรรเลงประโคมยามตามเวลาจะบรรเลงผลัดกันทีละวง จะใช้เวลาในการบรรเลงวงละประมาณ 10 - 15 นาที ซึ่งจะมีการเตรียมเพลงที่จะใช้ในการบรรเลงไว้ล่วงหน้าและคัดเลือกเพลงที่จะนำมาให้เหมาะสม โดยนายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์และนายจรินทร์ คำโสภา ได้อธิบายเรื่องเพลงที่ใช้ในการประโคมยามตามเวลาของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ไว้ว่า

...การเตรียมความพร้อมก็หลังจากที่เจ้าของบ้านเขาไปประชุมกันมา เขาก็มาบอกเราก็มาเตรียม โทรศัพท์ไปให้นักดนตรีเตรียมตัว นัดกันมาซ้อม เราก็มาประชุมกันเรื่องการใช้เพลง เพลงเขาก็ได้กันหมดอยู่แล้ว เราใช้เพลงเก่า ๆ เดิม ๆ เราก็ใช้เพลงที่คนอื่นเขาไม่เคยได้ยินก็มี เป็นเพลงของที่บ้าน เช่น เพลงเขมรทม เพลงจะเด็ด คนอื่นเขาไม่ค่อยได้ยิน ... เราก็ใช้เพลงที่บ้านอย่างเพลงนาคบริพัตร ช้างประสานงา ใช้เยอะอยู่นะ... (สมศักดิ์ ไตรย์วาสน์, สัมภาษณ์, 31 ตุลาคม 2562)

...การประโคมตามเวลาก็เตรียมเพลง พอยกศพเสร็จแล้วเขาก็จะมีเพลงเชิญอีกเพลงเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเชิญผีลักษณะนี้ แล้วก็มีเพลงประโคม เขาจะมีเพลง ถ้างานจัดที่บ้านก็ใช้เพลงประจำบ้าน จัดที่วัดใช้เพลงประจำวัด อย่างที่สนามหลวงก็ไม่ใช่วัดเราก็ใช้เพลงประจำบ้านได้ เริ่มแรกเราก็เลือกเพลงของที่บ้านก่อน หมายถึงเพลงที่ครูเทวาท่านแต่งไว้ ก็จะมีเพลงนาคบริพัตร ช้างประสานงา พม่าเห่ อย่างเพลงจะเด็ด เขาก็เล่นกันมาตั้งแต่ที่ผมเข้ามาเริ่มเรียนที่บ้านใหม่ ๆ แล้ว แต่เพลงเขมรธม ยังไม่เคยเห็นใครตีข้างนอก บางทีก็แพร่หลายไปบ้างแล้ว เขาตีกันมาเราก็ตีกันไป อย่างเพลงที่ครูเทวาแต่งนี้แน่นอนว่าเป็นของที่บ้าน ที่จะต้องยึดเพลงที่บ้านของเราไว้ก่อน...
(จรินทร์ คำโสภา, สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2563)

นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี หนึ่งในผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศล อธิบายเรื่องการใช้เพลงบรรเลงสำหรับประโคมยามตามเวลา ไว้ว่า

...การบรรเลงตามเวลาปกติ เพลงที่ใช้ก็จะเป็นเพลงมอญที่เราเตรียมมา ก็ใช้เพลงของบ้านเครื่องเป็นหลัก เช่น เพลงช้างประสานงาทางมอญ นาคบริพัตรทางมอญ พม่าเห่ทางมอญ แล้วก็ที่เขาตีกันก็มีเพลงจะเด็ด เพลงจะเด็ดนี้อาจจะเป็นเพลงของที่อื่นแต่คนที่บ้านเครื่องเขาก็ตีกันมาอยู่แล้ว แต่เพลงที่เป็นของบ้านเครื่องเลยก็ช้างประสานงา นาคบริพัตร พม่าเห่ ที่ครูเทวาฯ แต่งโดยตรงเลย เราก็จะเลือก 3 เพลงนี้เป็นหลักไว้ก่อน...(นพพลน์ น้อยเศรษฐี, สัมภาษณ์, 3 พฤศจิกายน 2562)

ช่วงการประโคมยามตามเวลา ปรากฏเพลงที่พบ ได้แก่ เพลงประจำบ้าน เพลงพญาขวัญ เพลงพญาโศก เพลงสองไม้เต่าทอง เพลงสองไม้สี่เกลอ เพลงประจำวัดเสียงล่าง เพลงนาคบริพัตร เพลงพม่าเห่ เพลงช้างประสานงา เพลงเขมรทม เพลงจะเด็ด และเพลงมอบเรือ

ในการบรรเลงประโคมยามตามเวลานั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล จะเลือกเพลงสำหรับการบรรเลงที่เป็นเพลงของที่บ้าน โดยเน้นเพลงสำคัญสามเพลง คือ เพลงนาคบริพัตร เพลงช้างประสานงา และเพลงพม่าเห่ ซึ่งเป็นเพลงทางมอญที่ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ประพันธ์ไว้ แสดงให้เห็นว่าบรรดาลูกศิษย์ของบ้านพาทยโกศลนั้นยังคงยึดมั่น รักษาและอนุรักษ์ทางเพลงที่เป็นของบ้านพาทยโกศลไว้ได้อย่างมั่นคง นับว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ยังคงยึดถือปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอ

ช่วงพระราชพิธีถวายพระเพลิง (ทางการ)

นายสมศักดิ์ ไตรย์วาสน์ อธิบายเรื่องเพลงที่ใช้ในการช่วงพระราชพิธีถวายพระเพลิง (ทางการ) ของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ไว้ว่า

> *... หลักการตอนประชุมเพลิงหรือถวายพระเพลิงจริงหรือถวายพระเพลิงหลอก อย่างถ้าถวายพระเพลิงหลอก ก็จะใช้เพลงประจำบ้าน ตอนเผาจริงก็ประจำวัดหลัก ๆ ของเพลงจะเป็นเช่นนี้ อย่างประจำวัดก็จะมีออกหางเพลงในกรณีเผาจริง แต่ประจำบ้านจะไม่มี แต่ก็จะออกเพลงสองชั้นไป จนกว่าแขกเขาจะลงจากพระเมรุจนหมด ...* (สมศักดิ์ ไตรวาสน์, สัมภาษณ์ 31 ตุลาคม 2562)

นายนพพลน์ น้อยเศรษฐี หนึ่งในผู้บรรเลงวงปี่พาทย์มอญของคณะพาทยโกศล อธิบายเรื่องการเพลงบรรเลงในช่วงพระราชพิธีถวายพระเพลิง (ทางการ) ไว้ว่า

> *เอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของบ้านเครื่อง ก็คือเรื่องการใช้มือ แล้วเรื่องการออกเพลงฟังดูก็จะรู้ เช่น การตีประโคม พอประจำวัดเสร็จ เราก็ออกยกศพ ออกยกศพแล้วก็ออกจุดเทียน ตีเหมือนคล้าย ๆ เพลงเรื่อง มี 3 ขั้น แบบนี้เขาก็ตีกันมานาน เป็นรูปแบบที่ทางบ้านเครื่องยึดถือ คือ ประโคมเพลงแรกก็ออกยกศพ แล้วก็ออกจุดเทียน หลังจากหมดการประโคมตามเวลา ช่วงที่มีการถวายพระเพลิง ก็จะใช้เพลงประจำบ้าน ถ้าเป็นเครื่องมอญต้องตีเพลงประจำบ้าน เรื่องการออกเพลงก็แล้วแต่ ถ้าเป็นทาง บ้านเครื่องก็จะออกเพลงสองไม้ จะไม่เอาเพลงมอญที่เป็นมอญมาออก เราจะใช้เพลงสองไม้มากกว่า พอเสร็จจากช่วงถวายพระเพลิง จากนั้นเราก็จะประโคมรอเวลา ประโคมตามเวลาจะมีวงปี่พาทย์อยู่สี่มุมของพระเมรุ สลับกันบรรเลงไปเรื่อย ๆ แล้วก็จะมีวงดุริยางค์ตำรวจมาบรรเลงต่อ แทนที่ของบ้านพาทยโกศล เขาก็ยืมเครื่องใช้ต่อ ซึ่งหน้าที่ของวงบ้านพาทยโกศลก็หมดถึงแค่ช่วงถวายพระเพลิง (พระราชพิธีทางการ) เท่านั้น ช่วงนั้นก็น่าจะประมาณช่วงทุ่มกว่า ๆ ...* (นพพลน์ น้อยเศรษฐี, สัมภาษณ์ 3 พฤศจิกายน 2562)

ช่วงพระราชพิธีถวายพระเพลิง (พระราชพิธีทางการ) ปรากฏเพลงที่พบ ได้แก่ เพลงประจำวัดเสียงล่างออกเพลงเต่าทองและเพลงสี่เกลอ

วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ครั้งนี้ มีบทบาทหน้าที่ในการบรรเลงประโคมในวันที่ 26 ตุลาคม 2560 เริ่มบรรเลงตั้งแต่ช่วงการอัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศ การประโคมยามตามเวลา จนถึงเสร็จสิ้นขั้นตอนในช่วงของการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ (พระราชพิธีทางการ) โดยจะยึดหลักและวิธีการบรรเลงตามแบบแผนของบ้านพาทยโกศล มีการตั้งวางเครื่องดนตรีอย่างเป็นเอกลักษณ์ที่สังเกตได้ชัด คือ การใช้ฆ้องกระแตแทนการใช้ฆ้องมอญวงเล็ก ทั้งนี้ได้มีการเตรียมความพร้อมทั้งเรื่องการผูกเพลง โดยยึดแบบการผูกเพลงที่เ)นเอกลักษณ์ด้วยการออกเพลงสองไม้ มีการเลือกใช้เพลงที่เหมาะสมกับช่วงเวลา โดยเน้นที่เพลงสำคัญของบ้านพาทยโกศลเป็นหลัก ได้แก่ เพลงนาคบริพัตรทางมอญ เพลงช้างประสานงาทางมอญ และเพลงพม่าเห่ทางมอญ ซึ่งเป็นเพลงที่ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ประพันธ์ไว้ และปรับวิธีการบรรเลงให้มีความพร้อมเพรียงและเรียบร้อย เพื่อให้การบรรเลงมีความสง่างาม การบรรเลงในแต่ละขั้นตอนหรือช่วงเวลานั้น จะยึดตามหมายกำหนดการเป็นหลัก ประกอบกับการฟังสัญญาณจากผู้ประสานงานของแต่ละวง ใช้วิทยุสื่อสารหรือโทรศัพท์ เพื่อให้สัญญาณสำหรับเริ่มการบรรเลงหรือหยุดการบรรเลง และการสังเกตจากจอโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดขั้นตอนการพระราชพิธีที่ติดตั้งไว้ให้ด้านหน้าของแต่ละวงเพื่อสังเกตการณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

บทที่ 5
สรุปผลและอภิปรายผล

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า บ้านพาทยโกศลมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 จนถึงปัจจุบันนับทายาทได้ 8 รุ่น โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญ คือ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) และจางวางทั่ว พาทยโกศล ซึ่งเป็นต้นของสายสกุลพาทยโกศล ปัจจุบันบ้านพาทยโกศลยังคงยึดมั่นในวิชาชีพดนตรี และได้มีส่วนร่วมในงานสำคัญของชาติมากมาย

จากข้อมูลที่ศึกษาเกี่ยวกับวงปี่พาทย์มอญบ้านพาทยโกศล ผู้วิจัยพบว่าไม่มีหลักฐานประวัติความเป็นมาที่แน่ชัด สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในสมัยของจางวางทั่ว พาทยโกศล ซึ่งขณะนั้นก็มีการเรียนเพลงมอญอยู่แล้ว และใช้วงปี่พาทย์มอญออกงานเสมอมา โดยเครื่องมอญเก่าแก่ที่สุดที่บ้านพาทยโกศลสร้างไว้เอง คือ ฆ้องโพธิ์ อีกทั้งบ้านพาทยโกศลมีชื่อเสียงด้านเพลงมอญที่มีความเรียบร้อยของการบรรเลง รวมถึงความสวยงามของเครื่องปี่พาทย์มอญชุดเครื่องมุกที่มีลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ และประดับตราประจำตระกูล *“พศ”* ออกแบบพระราชทานโดยสมเด็จฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ปรากฏวงปี่พาทย์มอญเครื่องมุกออกบรรเลงในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง 3 ครั้ง โดยครั้งแรก คือ เมื่อปี พ.ศ. 2551 ครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2555 และเมื่อปี พ.ศ. 2560

ระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศลที่ใช้ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่สำคัญคือ ยึดตามหมายกำหนดการและขั้นตอนของการพระราชพิธีไว้เป็นสำคัญ ประกอบกับการฟังสัญญาณจากผู้ประสานงานของแต่ละวง เพื่อให้สัญญาณสำหรับเริ่มการบรรเลงหรือหยุดการบรรเลง หน้าที่ในการบรรเลงประโคมจะยึดหลักและวิธีการบรรเลงตามแบบแผนอย่างประเพณีโบราณ จัดรูปแบบวงบรรเลงอย่างแบบแผนของบ้านพาทยโกศล มีการเตรียมความพร้อมเรื่องการผูกเพลง เพลงที่ใช้บรรเลงประโคมเลือกใช้เพลงที่เหมาะสมกับช่วงเวลา ปรับวิธีการบรรเลงให้มีความเรียบร้อยและพร้อมเพรียง เพื่อให้การบรรเลงมีความสง่างามสมพระเกียรติ การเลือกใช้เพลงในการบรรเลงจะเลือกเพลงของบ้านพาทยโกศลเป็นหลัก ได้แก่ เพลงนาคบริพัตรทางมอญ เพลงช้างประสานงาทางมอญ เพลงพม่าเห่ทางมอญ ซึ่งเป็นเพลงที่ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ประพันธ์ไว้ วงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศลเริ่มบรรเลงประโคมในการพระราชพิธีตั้งแต่เวียนพระเมรุจนถึงช่วงของพระราชพิธีทางการ ปรากฏเพลงที่พบใน

การบรรเลงประโคมทั้งสิ้น 13 เพลง คือ เพลงประจำบ้าน เพลงยกศพ เพลงพญาขวัญ เพลงพญาโศก เพลงสองไม้เต่าทอง เพลงสองไม้สี่เกลอ เพลงประจำวัดเสียงล่าง เพลงนาคบริพัตรทางมอญ เพลงพม่าเห่ทางมอญ เพลงช้างประสานงาทางมอญ เพลงเขมรทม เพลงจะเด็ด และเพลงมอบเรือ

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านพาทยโกศล ทำให้ทราบถึงความสำคัญ พัฒนาการ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของบ้านพาทยโกศล และได้ทราบถึงมูลบทที่เกี่ยวข้องกับวงปี่พาทย์มอญของบ้านพาทยโกศล ซึ่งบ้านพาทยโกศลนั้นมีความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 นับทายาทได้ 8 รุ่น โดยมีบุคคลที่มีบทบาทสำคัญ คือ หลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทับ) และจางวางทั่ว พาทยโกศล โดยสิ่งสำคัญที่บ้านพาทยโกศลยังคงรักษาไม่เปลี่ยนแปลง คือ ทางเพลงและการบรรเลงที่มีระเบียบแบบแผนอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่เรียกกันว่า *“ทางฝั่งธน”* รวมถึงการสร้างและรักษาเครื่องดนตรีไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ลูกหลานและคนรุ่นหลังได้ศึกษา ตลอดจนบทบาทสำคัญของการนำวงปี่พาทย์มอญเข้าร่วมประโคมในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

จากประเด็นการศึกษาผู้วิจัยพบว่าตรงกับงานวิจัยเรื่อง ต้นแบบการจัดทำคลังข้อมูลเครื่องดนตรีไทยสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล โดย มานิดา จั่นสุวรรณ์ (2552) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของบ้านพาทยโกศล มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเครื่องดนตรี บทบาทสำคัญของเครื่องดนตรีที่มีต่อบุคคลในตระกูลพาทยโกศลและสังคมวัฒนธรรม การนำเครื่องดนตรีออกบรรเลงในเหตุการณ์สำคัญที่เป็นประวัติศาสตร์การดนตรีไทย ชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมดนตรีของบ้านพาทยโกศลจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และตรงกับงานวิจัยเรื่อง มือฆ้องวงใหญ่บ้านพาทยโกศล โดย คมกริช การินทร์ (2555) ซึ่งอธิบายว่าตระกูลพาทยโกศล ได้มาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานครสมัยรัชกาลที่ 2 ตั้งบ้านเรือนที่หลัง วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารจนถึงปัจจุบันการประกอบอาชีพดนตรีและเป็นสำนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป มีเอกลักษณ์โดดเด่นเรื่องการใช้มือฆ้อง เพลงหน้าพาทย์ เพลงเรื่องและทางดนตรี จนได้ชื่อเฉพาะว่า *“ทางฝั่งธน”* ดังนั้นข้อมูลจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การศึกษาระเบียบวิธีการบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าบ้านพาทยโกศลได้นำเครื่องดนตรีวงปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ชุดเครื่องมุกมาบรรเลง โดยมีระเบียบวิธีการบรรเลงปฏิบัติตามแบบแผนและเลือกเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านพาทยโกศล เน้นความเรียบร้อยของการบรรเลงและปฏิบัติตามหมายกำหนดการของพระราชพิธีเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับบทความ เรื่อง ดนตรีในพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์ โดย อัศนีย์ เปลี่ยนศรี (2558) บทความนี้อธิบายแนวคิด ความเชื่อ ความหมาย และความสำคัญของการพระราชพิธีที่จัดขึ้น รวมไปถึงระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีในการพระราชพิธีไว้ว่าดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์และแสดงถึงพระเกียรติยศ โดยระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีในพระราชพิธี มีส่วนสำคัญของการบรรเลงเน้นที่ความช้าเร็วระดับปานกลาง ทำนองและลีลาของเพลงต้องมีความไพเราะ สนิทสนมกลมกลืนกัน ไม่มีทำนองโดดเด่นโลดโผนเด็ดขาด และตรงกับบทความเรื่อง ดนตรีในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดย ภัทระ คมขำ (2561) ซึ่งอธิบายถึงดนตรีที่ปรากฏในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทร - มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ดนตรีเครื่องสูงประกอบพระบรมราชอิสริยยศ 2) ดนตรีประกอบพระราชพิธีและดนตรีที่มีการเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ ซึ่งกรมศิลปากรดำเนินการตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จเทพ - รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

การประโคมดนตรีด้วยวงปี่พาทย์เป็นจารีตปฏิบัติในพระราชพิธีที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ส่วนวงปี่พาทย์มอญมีความชัดเจนตามหลักฐานที่ปรากฏเริ่มในงานพระเมรุสมเด็จพระเทพศิรินทรา - บรมราชินี เป็นต้นมา และเป็นแนวคิดให้มีความนิยมปฏิบัติตามสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน สมเด็จพระ - กนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริให้เพิ่มเติมวงดนตรีในลักษณะต่าง ๆ เนื่องจากทรงเห็นว่าชาติไทย มีวัฒนธรรมทางด้านดนตรี มีความงดงามที่ไม่เหมือนชาติใด ควรรื้อฟื้นการบรรเลงวงดนตรีต่าง ๆ นำมาประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นครั้งแรก โดยมีพระราชดำริให้นำวงปี่พาทย์นางหงส์ของบ้านพาทยโกศลมาบรรเลงประโคมสลับกับวงปี่พาทย์นางหงส์ของกรมศิลปากร และเมื่อครั้งพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จึงปรับเปลี่ยนให้บ้านพาทยโกศล บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์มอญ

ครั้งนี้พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปริมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพพระรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี โปรดเกล้าฯ ให้นำวงปี่พาทย์นางหงส์ วงปี่พาทย์มอญ และวงบัวลอย เข้ามาประกอบพระราชพิธีอีกครั้ง เพิ่มเติมขึ้นจากการประโคมวงแตรสังข์ ปี่ไฉนกลองชนะ แตรงอน แตรฝรั่ง ซึ่งเป็นการประโคมประกอบพระอิสริยยศตามโบราณราชประเพณี ดังจะเห็นได้ว่ามีการดำเนินตามจารีตแบบแผนดั้งเดิมในบางส่วน และปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมแบบสมัยปัจจุบัน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณสูงสุดที่ทรงฟื้นฟูอนุรักษ์ให้ศิลปวัฒนธรรมทางดนตรีของชาติไทยคงอยู่สืบไป

5.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการศึกษาระเบียบวิธีบรรเลงวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาศึกษาเป็นวิจัยสืบเนื่องได้ คือ

5.3.1 เรื่องทางเพลงของบ้านพาทยโกศล เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะของการใช้มือในการบรรเลงและทางเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ จึงเป็นเรื่องที่สามารถนำมาวิจัยได้เป็นอย่างดี

5.3.2 การศึกษาในส่วนของการบรรเลงของเครื่องดนตรี เช่น การบรรเลงฆ้องกระแต เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการแปรลูกฆ้อง หรือสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาเป็นแบบฝึกและเรียนรู้การบรรเลงฆ้องกระแตเพิ่มเติมได้ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์การบรรเลงฆ้องกระแตอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของวงปี่พาทย์มอญ คณะพาทยโกศล และเป็นการสร้างผลงานทางวิชาการสำหรับเผยแพร่ของบ้านพาทยโกศลต่อไป

5.3.3 การศึกษาในส่วนของการเลือกใช้เพลงและการผูกเพลงของสำนักบ้านพาทยโกศลนี้ปรากฏพบว่ามีการใช้เพลง ที่เป็นของบ้านพาทยโกศลอย่างมั่นคง เช่น ใช้เพลงประจำเสียงล่าง เพลงนาคบริพัตรทางมอญ เป็นต้น ทั้งยังมีการเลือกใช้เพลงและผูกเพลงให้เหมาะสมกับช่วงเวลา มีลีลาทำนองเพลงที่เหมาะสม และอนุรักษ์เพลงที่เป็นของบ้านพาทยโกศลไว้อย่างมั่นคงโดยเสมอ จึงสามารถศึกษาเพื่อเป็นต้นแบบหรือแนวทางในการบรรเลงให้กับสำนักดนตรีอื่น ๆ นำไปใช้เสนอบทเพลงของตนเองหรือนำเสนอวิธีแบบแผนในการผูกเพลงต่อไป

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ทำนองหลักเพลงนาคบริพัตร ทางมอญ

สองชั้น ท่อน 1

- - - ล	- - - ด̣	- - - ร̣	- ม̣ - ล	- - ลซ -	ซ ซ - ด̣	- - - ร̣	- - - ม̣
- - - ล̣	- - - ด	- - - ร	- ม - ล̣	- - - ซ̣	- ร - ด	- - - ร	- - - ม

- - - -	- - - -	- - - ซ	- - - ล	- - - ม	- - - ซ	- - ม ฟ	- - ม ซ
- - - -	- - - -	- - - ซ̣	- - - ล̣	- - - ท̣	- - - ซ̣	- ร - -	ม ร - ร

- - - -	ท - ท ท	- ม̣ ร̣ ท	- ล - ซ	- - ท ท	- ล - ซ	- ล - ซ	- ม - ร
- - - -	- ท̣ - -	- ม ร ท̣	- ล̣ - ซ̣	- ท̣ - -	- ล̣ - ซ̣	- - ซ̣ -	- - ล̣ -

- ม - -	ร ม - -	- ฟ - -	ม ฟ ซ ล	- ล - ล	- ล - ล	- ร̣ - ท	ด̣ ร̣ - ด̣
- - ร ด	- ร - ร	- - ม ร	- - - -	ม - ซ -	ม - ซ -	ล - ล -	- - - ซ

- - - -	- - - -	- ร̣ - ร̣	ด̣ ร̣ - ม̣	- ลท - ล	- ล - ม̣	- ม̣ ม̣ ม̣	- ร̣ - ด̣
- - - -	- - - -	- ร - ร	ด ร - ม	ซ - - ล̣ -	ม̣ - - ม	- ล ซ ม	- ร - ด

- - - -	ซ - ซ ซ	ล ซ - ซ	ล ท - ล	- ซ - ซ	ล ซ - -	ซ ซ - -	ซ ซ - ซ
- - - -	- ซ̣ - -	- - ม -	- - - ม	- - ม -	- ม - ม	- ร - ร	- ด - ด

- - - -	- - - -	- ซ ล ด̣	- ร̣ - ม̣	- ซซ - ลซ	- - - -	- - ล ท	- - ล ล
- - - -	- - - -	ม - - ด	- ร - ม	ซ- - - - -	ฟ ม ร ด	- ซ - -	- ล̣ - -

- ท - -	ล ท - ร̣		ล ท - ล	- ท - ท	ด̣ ร̣ - ร̣	- ท - ท	ด̣ ร̣ - ร̣
- - ล ซ	- - ล -	ด̣ ท ล ซ	- - - ม	- - ล -	- - - ซ	- - ล -	- - - ล

เที่ยวกลับ

- - - ล	- - - ด̣	- - - ร̣	- ม̣ - ล	- - ลซ -	ซ ซ - ด̣	- - - ร̣	- - - ม̣
- - - ล̣	- - - ด	- - - ร	- ม - ล̣	- - - ซ̣	- ร - ด	- - - ร	- - - ม

- - - -	- - - -	- - - ซ	- - - ล	- - - ม	- - - ซ	- - ม ฟ	- - ม ซ
- - - -	- - - -	- - - ซ̣	- - - ล̣	- - - ท̣	- - - ซ̣	- ร - -	ม ร - ร

- - - -	ท - ท ท	- ม̣ ร̣ ท	- ล - ซ	- - ท ท	- ล - ซ	- ล - ซ	- ม - ร
- - - -	- ท̣ - -	- ม ร ท̣	- ล̣ - ซ̣	- ท̣ - -	- ล̣ - ซ̣	- - ซ̣ -	- - ล̣ -

- ม - -	ร ม - -	- ฟ - -	ม ฟ ซ ล	- ล - ล	- ล - ล	- ร̣ - ท	ด̣ ร̣ - ด̣
- - ร ด	- ร - ร	- - ม ร	- - - -	ม - ซ -	ม - ซ -	ล - ล -	- - - ซ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

- - - -	- - - -	- รำ - รำ	ดำรำ - มำ	- ลท - ล	- ล - มำ	- มำมำมำ	- รำ - ดำ
- - - -	- - - -	- ร - ร	ด ร - ม	ซ - - ลฺ -	มฺ - - ม	- ล ซ ม	- ร - ด

- - - -	ซ - ซ ซ	ล ซ - ซ	ล ท - ล	- ซ - ซ	ล ซ - -	ซ ซ - -	ซ ซ - ซ
- - - -	- ซฺ - -	- - ม -	- - - ม	- - ม -	- ม - ม	- ร - ร	- ด - ด

- - - -	- - - -	- ซ ล ดำ	- รำ - มำ	- ซซ - ลซ	- - - -	- - ล ท	- - ล ล
- - - -	- - - -	ม - - ด	- ร - ม	ซ- - - - -	ฟ ม ร ด	- ซ - -	- ลฺ - -

สองชั้น ท่อน 2

- ท - -	ล ท - รำ	- - - -	ล ท - ล	- ท - ล	- ซ - ดำ	- - - รำ	- - - มำ
- - ล ซ	- - ล -	ดำ ท ล ซ	- - - ม	- ฟ - ม	- ร - ด	- - - ร	- - - ม

- - - -	ล - ล ล	- - ดำ ล	ซ ม - ซ	- - ล ดำ	- - ล ซ	- มำ - -	- มำ - รำ
- - - -	- ลฺ - -	- - ด ล	ซฺ ทฺ - ซฺ	- - ลฺ ด	- - ลฺ ซฺ	- ม - -	ซ ม - ร

- - - ดำ	- ท - ล	- ซ - มำ	- รำ - ดำ	- ท - ล	- ซ - -	-ทท - - -	ดำ รำ - ดำ
- - - ซ	- ฟ - ม	- ร - ม	- ร - ด	- ฟ - ม	- ร - -	ท- - - ลท	- - - ซ

- - - -	มำ - มำมำ	- มำ - มำ	- รำ - ดำ	- - ล ท	- - - ล	ท ล - -	- ซ - ล
- - - -	- ม - -	- ซ - ม	- ร - ด	- ซ - -	- ลฺ - -	- - ซ ม	- ร - ม

กลับต้น

สองชั้น ท่อน 3

- - ล ท	- - ล ล	- - มำมำ	- ล - มำ	- มำ - มำ	- มำ - รำ	- มำดำรำ	- - - -
- ซ - -	- ลฺ - -	- ม - -	- ม - ม	- ล - ซ	- ม - ร	- ม ด ร	- - - -

- มำ - รำ	- ดำ - -	ดำรำ - ดำ	- - - -	- ท - ล	- ซ - ม	- ซ - ล	- - - -
- ม - ร	- ด - ล	- - ล ซ	- - - -	- ทฺ - ลฺ	- ซฺ - ทฺ	- ซฺ - ลฺ	- - - -

กลับต้น

เพลงเร็ว ท่อน 1

- - - ล	- ล ล ล	- - - มำ	- มำมำมำ	- - - รำ	- รำรำรำ	- - - ดำ	- ดำดำดำ
- - - ม	- ม ม ม	- - - ม	- ม ม ม	- - - ร	- ร ร ร	- - - ด	- ด ด ด

- - ท ท	- - ล ล	- - ซ ซ	- - ม ม	- - ซ ซ	- - ม ม	- - ร ร	- - ด ด
- - - ทฺ	- - - ลฺ	- - - ซฺ	- - - ทฺ	- - - ซฺ	- - - ทฺ	- - - ลฺ	- - - ซฺ

- - - -	- มำ - มำ	- มำ - มำ	- รำ - ดำ	- - - -	- มำ - มำ	- มำ - มำ	- รำ - ดำ
- - - ม	- - - -	- ซ - ม	- ร - ด	- - - ม	- - - -	- ซ - ม	- ร - ด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

- - มำ มำ	- รำ - ดำ	- - มำ มำ	- รำ - ดำ	- - ล ท	- - - ล	ท ล - -	- ซ - ล
- ม - -	- ร - ด	- ม - -	- ร - ด	- ซ - -	- ลฺ - -	- - ซ ม	- ร - ม

กลับต้น

เพลงเร็ว ท่อน 2

- - - ท	- - - ล	- - - ซ	- ล - ท	- - - -	- ซ - ล	- ท - ล	- ซ - ม
- - - ทฺ	- - - ลฺ	- - - ซฺ	- ลฺ - ทฺ	- - - -	- ซฺ - ลฺ	- ทฺ - ลฺ	- ซฺ - ทฺ

- ซ - ซ	- ซ - -	ล ซ - ซ	- ซ - -	- ซ - ซ	- ซ - -	ล ซ - ซ	- ซ - -
- - ม -	- ม - ม	- - ม -	- ม - ม	- - ม -	- ม - ม	- - ม -	- ม - ม

- - - ล	- ล ล ล	- - - มำ	- มำ มำ มำ	- - - รำ	- รำ รำ รำ	- - - ดำ	- ดำ ดำ ดำ
- - - ม	- ม ม ม	- - - ม	- ม ม ม	- - - ร	- ร ร ร	- - - ด	- ด ด ด

- - ท ท	- - ล ล	- - ซ ซ	- - ม ม	- - ซ ซ	- - ม ม	- - ร ร	- - ด ด
- - - ทฺ	- - - ลฺ	- - - ซฺ	- - - ทฺ	- - - ซฺ	- - - ทฺ	- - - ลฺ	- - - ซฺ

- - - -	- มำ - มำ	- มำ - มำ	- รำ - ดำ	- - - -	- มำ - มำ	- มำ - มำ	- รำ - ดำ
- - - ม	- - - -	- ซ - ม	- ร - ด	- - - ม	- - - -	- ซ - ม	- ร - ด

- - มำ มำ	- รำ - ดำ	- - มำ มำ	- รำ - ดำ	- - ล ท	- - - ล	ท ล - -	- ซ - ล
- ม - -	- ร - ด	- ม - -	- ร - ด	- ซ - -	- ลฺ - -	- - ซ ม	- ร - ม

กลับต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ทำนองหลักเพลงช้างประสานงา ทางมอญ

สองชั้น ท่อน 1

- ซ - ล	- ท - ด̣	- ด̣ ร̣ ม̣	- ร̣ ด̣ ร̣	- ม̣ - -	ร̣ ม̣ - ร̣	- ร̣ ม̣ ร̣	- - - -
- ร - ม	- ฟ - ด	ด - ร ม	- ร ด ร	- ร̣ - ด̣	- ร̣ - -	ร - - -	ด̣ ท ล ซ

-ลล ---ล	ท ล - -	ซ ม - -	- ซ - -	- ล - -	- ซ - -	- ล - -	ล ซ - ล
-ล-- -ซ--	- - ซ ม	- - ร ม	- ร - -	ม - ซ ม	- ร - -	ม - ซ ม	- ร - ม

- - - -	- ท - ท	- ท - ท	ด̣ ร̣ - ด̣	ม̣ - ม̣ ร̣	- ด̣ - ร̣	- - - ท	ด̣ ร̣ - ด̣
- - - -	ซ - ล -	ซ - ล -	- - - ซ	- ล - ล	- ซ - -	ด̣ ท ล -	- - - ซ

- ร̣ - -	ด̣ ร̣ - -	ด̣ ร̣ - -	ด̣ ร̣ - ด̣	--ทท ---ท	ร̣ ร̣ - -	--ทท ---ท	ด̣ - ด̣ ร̣
- - ล ท	- - ล ท	- - ล ท	- - - ซ	-ท-- -ล--	- ซ - -	-ท-- -ล--	- ซ - ร

- ม̣ - -	- ร̣ - ม̣	- - - ด̣	- ร̣ - -	ม̣ - ม̣ ร̣	- ด̣ - ร̣	- - - ท	ด̣ ร̣ - ด̣
- ม - -	- ร - ซ	- - - ด	- ร - -	- ล - ล	- ซ - -	ด̣ ท ล -	- - - ซ

- - - -	- - - ฟ	ซ ฟ - ฟ	- ซ - -	- ม - -	ร ม - ม	- - ฟ ซ	- - - ฟ
- - - -	- ร - ด	- - ร -	- - - ร	- - ร ด	- - ร -	ร ม - -	ฟ ด - ด

- - - ด	- - - ฟ	- - - ซ	- - - ล	- - - -	- - ร ม	- - ร ฟ	- - - -
- - - ซ̣	- - - ฟ̣	- - - ซ̣	- - - ล̣	- - - -	- ด - -	ร ด - ด	- - - -

- ล - -	- ซ - ด̣	- - - ฟ	- ซ - -	- - ซ ฟ	- - ฟ ม	- - ม ร	- ร - -
- ล̣ - -	- ซ̣ - ด	- - - ฟ̣	- ซ̣ - -	- ม - ด	- ร - ท̣	- ด - ล̣	ด ล̣ - -

กลับต้น

สองชั้น ท่อน 2

- ม - -	ร ม - ร	- ม - -	ร ม ฟ ซ	- ล ซ -	ซ ล - ซ	--ฟฟ ---ฟ	- ฟ ซ ล
- - ร ซ̣	- - ล̣ -	- - ร ด	- - - ซ̣	- - - ด	- - ซ̣ -	-ฟ-- -ม--	ม - - -

- ล - ล	- ล - ล	- ล - ล	- ด̣ - -	--ทท ---ท	ร̣ ร̣ - -	--ทท ---ท	ด̣ - ด̣ ร̣
ม - ซ -	ม - ซ -	ม - ซ -	- ซ - -	-ท-- -ล--	- ซ - -	-ท-- -ล--	- ซ - ร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

- - - -	ดำ - ล ดำ	- - ล ดำ	- - - ล	- - ล ดำ	- - - ล	- รำ - -	ดำ - ดำ ดำ
- - - -	- ซ - -	ล ซ - -	- ซ - ม	- ซ - -	- ซ - ม	- - ดำ ล	- ซ - ฟ

- - - ซ	---- --รร	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	ล - ล ซ	- ฟ - ม	- - ร ม	- - ร ร
- - - ซฺ	---- -ร--	- - - ร	- - ร ด	- ร - ร	- ด - -	ร ด - -	- ลฺ - -

กลับต้น

เพลงเร็ว ท่อน 1

- - - รำ	- ดำ - ซ	- - - รำ	- ดำ - ล	- ล - -	ดำ รำ - ดำ	- - ล ท	- - ดำ รำ
- - - ร	- ด - ร	- - - ร	- ด - ม	- - ซ ล	- - - ซ	- ซ - -	ล ท - -

- - ล ดำ	- - ซ ล	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	- มำ - รำ	- ดำ - ท	- - ล ท	ดำ - - รำ
- ซ - -	- ฟ - -	- - ร ม	- - - ด	- ม - ร	- ด - -	ล ซ - -	- ร - -

- - - รำ	- ดำ - ซ	- - - รำ	- ดำ - ล	- ล - -	ดำ รำ - ดำ	- - ล ท	- - ดำ รำ
- - - ร	- ด - ร	- - - ร	- ด - ม	- - ซ ล	- - - ซ	- ซ - -	ล ท - -

- - ล ดำ	- - ซ ล	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	- มำ - รำ	- ดำ - ท	- - ล ท	ดำ - - รำ
- ซ - -	- ฟ - -	- - ร ม	- - - ด	- ม - ร	- ด - -	ล ซ - -	- ร - -

- ท - ล	- ท - ล	- ท - -	ล ท ดำ รำ	- รำ ดำ ท	- - ดำ รำ	- รำ - -	ดำ รำ - -
- - ลฺ -	- - ลฺ -	- - ล ซ	- - - -	ร - - -	ล ท - -	ร - ล ท	- ล - -

- ร - -	ด ร ม ฟ	- ซ - -	ล ซ - -	- ดำ - -	- ล - -	- ท - -	ล ท ดำ รำ
- - ด ลฺ	- - - ด	- - ฟ ซ	- - ฟ ร	- - - ลฺ	- ร - -	- - ล ซ	- - - -

- รำ ดำ ท	- - ดำ รำ	- รำ - -	ดำ รำ - -	- ร - -	ด ร ม ฟ	- ซ - -	ล ซ - -
ร - - -	ล ท - -	ร - ล ท	- ล - -	- - ด ลฺ	- - - ด	- - ฟ ซ	- - ฟ ร

- ดำ - -	- ล - -	- ซ - -	ล ซ - -	- ดำ - -	- ล - -	- ซ - -	ล ซ - -
- - - ลฺ	- ร - -	- - ฟ ซ	- - ฟ ร	- - - ลฺ	- ร - -	- - ฟ ซ	- - ฟ ร

- ม - -	ร ม ฟ ซ	- ซ - -	- - ฟ ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	- ซ - ซ	- ม - -
- - ร ด	- - - -	ซฺ - ฟ ม	ร ม - -	- - ร ม	- - - ด	- ด - -	ด ร - ร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

- ม - -	ร ม ฟ ซ	- ซ - -	- - ฟ ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	- - ล ซ	- - ฟ ซ
- - ร ด	- - - -	ซ - ฟ ม	ร ม - -	- - ร ม	- - - ด	- ร - -	ฟ ม - -

- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	- - ล ซ	- - ฟ ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	- มำ - มำ	- รำ - ดำ
- - ร ม	- - - ด	- ร - -	ฟ ม - -	- - ร ม	- - - ด	- ซ - ม	- ร - ด

- ดำ รำ มำ	- มำ - รำ	- - - มำ	- มำ - รำ	- - - มำ	- มำ - รำ	- - - มำ	- มำ - รำ
ด - - ม	- ซ - ร	- - - ซ	- ม - ร	- - - ซ	- ม - ร	- - - ซ	- ม - ร

ดำ รำ มำ มำ	- มำ - รำ	
ด ร ม ซ	- ม - ร	กลับต้น

เพลงเร็ว ท่อน 2

- - - -	- รำ - ดำ	- - ล ซ	- ซ ล ดำ	- - ดำ ดำ	- รำ - ดำ	- ล - -	ซ ล - ซ
- - - -	- ร - ด	- - - -	ม - - ด	- ด - -	- ร - ด	- - ซ ม	- - - ร

- - - -	- รำ - ดำ	- - ล ซ	- ซ ล ดำ	- - ดำ ดำ	- รำ - ดำ	- ล - -	ซ ล - ซ
- - - -	- ร - ด	- - - -	ม - - ด	- ด - -	- ร - ด	- - ซ ม	- - - ร

- ซ - ซ	- ซ - -	- - ร ม	- - ฟ ซ	- ล - ซ	- ม - ม	- ม - ม	ฟ ซ - ฟ
- ด - ซ฻	- ด - ด	- ด - -	ร ม - -	- - ซ฻ -	ด - ร -	ด - ร -	- - - ด

- ซ - ซ	- ซ - -	- - ร ม	- - ฟ ซ	- ล - ซ	- ม - ม	- ม - ม	ฟ ซ - ฟ
- ด - ซ฻	- ด - ด	- ด - -	ร ม - -	- - ซ฻ -	ด - ร -	ด - ร -	- - - ด

- - ล ซ	- - ฟ ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	- - ล ซ	- - ฟ ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ
- ร - -	ฟ ม - -	- - ร ม	- - - ด	- ร - -	ฟ ม - -	- - ร ม	- - - ด

- - ล ล	- - ล ล	- ดำ - ซ	- ล - ดำ	- ล - -	- ล - ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ
- ล฻ - -	- ล฻ - -	- ด - ซ฻	- ล฻ - ด	- - - ร	- - - -	- - ร ม	- - - ด

- - ล ล	- - ล ล	- ดำ - ซ	- ล - ดำ	- ล - -	- ล - ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ
- ล฻ - -	- ล฻ - -	- ด - ซ฻	- ล฻ - ด	- - - ร	- - - -	- - ร ม	- - - ด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

- - ล ซ	- - ฟ ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ	- - ล ซ	- - ฟ ซ	- ซ - -	ฟ ซ - ฟ
- ร - -	ฟ ม - -	- - ร ม	- - - ด	- ร - -	ฟ ม - -	- - ร ม	- - - ด

- มำ - มำ	- รำ - ดำ	- ดำ รำ มำ	- มำ - รำ	- - - มำ	- มำ - รำ	- - - มำ	- มำ - รำ
- ซ - ม	- ร - ด	ด - - ม	- ซ - ร	- - - ซ	- ม - ร	- - - ซ	- ม - ร

- - - มำ	- มำ - รำ	ดำ รำ มำ มำ	- มำ - รำ
- - - ซ	- ม - ร	ด ร ม ซ	- ม - ร

กลับต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2501). การบรรเลงปี่พาทย์ในงานพระราชพิธี. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงบำรุงจิตรเจริญ และนางศุภลักษณ์ ภัทรนาวิก ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม 5 มิถุนายน พุทธศักราช 2501.

กรมศิลปากร. (2560). รายการแสดงศิลปวัฒนธรรม เนื่องในงานการจัดนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ระหว่างวันที่ 2-30 พฤศจิกายน 2560 ณ บริเวณหน้าพระที่นั่งทรงธรรมและเวทีกลางแจ้ง บริเวณสนามหลวงด้านทิศเหนือ. กรุงเทพมหานคร: ไทภูมิ พับลิชชิ่ง.

คณะอนุกรรมการประมวลเอกสาร ในคณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. (2525). ศิลปวัฒนธรรมไทยเล่มที่ 7 นาฏดุริยางคศิลป์ไทย กรุงรัตนโกสินทร์. กรมศิลปากร.

คณิน พรหมสวัสดิ์. (3 พฤศจิกายน 2562). [สัมภาษณ์].

คมกริช การินทร์. (2555). มือฆ้องวงใหญ่บ้านพาทยโกศล. วิทยานิพนธ์ (ปร.ด.) ดนตรี, มหาวิทยาลัยมหิดล.

จุฑามาศ ปอประสิทธิ์. (2540). ปี่พาทย์นางหงส์ : ประวัติและระเบียบวิธีการบรรเลง. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2506). พระราชพิธีสิบสองเดือน เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา.

ณรงฤทธิ์ คงปิ่น. (2539). การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีปี่พาทย์มอญ. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โดม สว่างอารมณ์. (2540). ศึกษาชีวประวัติและวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลง ของจางวางทั่ว พาทยโกศล. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม) สาขามานุษยดุริยางควิทยา กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ทบวงมหาวิทยาลัย. (2538). ประวัติเครื่องดนตรีไทย. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การพัฒนามาตรฐานการผลิตเครื่องดนตรีไทย วันที่ 22 - 23 มิถุนายน 2538.

ธนาธิป เผ่าพันธุ์. (2549). ระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงพระฉันมอญ. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม) กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธรรมนูญ เผือกรื่น. (3 พฤศจิกายน 2562). [สัมภาษณ์].

นพพลน์ น้อยเศรษฐี. (3 พฤศจิกายน 2562). [สัมภาษณ์].

นพวรรณ พาทยโกศล โปรียานนท์. (15 พฤศจิกายน 2562). [สัมภาษณ์].

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จกรมพระยา. (2505). สาส์นสมเด็จ เล่ม 18. พระนคร คุรุสภา.

นิวัติ คงรำพึง. (31 ตุลาคม 2562). [สัมภาษณ์].

บุญตา เขียนทองกุล. (2548). ดนตรีในพระราชพิธี. กรุงเทพมหานคร : สำนักการสังคีต, กรมศิลปากร.

บุญตา เขียนทองกุล. (5 พฤษภาคม 2563). [สัมภาษณ์].

ประจักษ์ จิตรอรุณ. (31 ตุลาคม 2562). [สัมภาษณ์].

ปราโมทย์ ด่านประดิษฐ์. (2543). ลักษณะเฉพาะของเพลงประจำ ในวงปี่พาทย์มอญ. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.) ดนตรี. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.

พรเทพ เชยนิ่ม. (3 พฤศจิกายน 2562). [สัมภาษณ์].

พัสวีสิริ เปรมกุลนันท์. (2560). พระราชพิธีพระบรมศพพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์โดยสังเขป. บทความ : หนังสือเสด็จสู่แดนสรวงศิลปะ ประเพณี และความเชื่อในงานพระบรมศพและพระเมรุมาศ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ภัทระ คมขำ. (2558). ดนตรีในพระราชพิธีสิบสองเดือนตามวาระที่ปรากฏในปฏิทินหลวง. บทความวิจัย วารสารศิลปกรรมศาสตร์ ปี 7 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - มิถุนายน 2558, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ภัทระ คมขำ. (2561). ดนตรีในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร. บทความทางวิชาการ : งานดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 43 วันที่ 20 - 22 มกราคม 2561, มหาวิทยาลัยพะเยา.

มนัส แก้วบูชา. (2542). การวิเคราะห์เพลงประจำบ้าน ทางฆ้องมอญวงใหญ่. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.) ดนตรี. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.

มานิดา จั่นสุวรรณ์. (2552). ต้นแบบการจัดทำคลังข้อมูลเครื่องดนตรีไทยสำนักดนตรีบ้านพาทยโกศล. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.) ดนตรี. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.

ยิ้ม ปัณฑยางกูรและคณะ. (2528). หนังสือที่ระลึกพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ในคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7. กรมศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

รักไทย สิงห์สถิต. (2530). การศึกษาการพระราชพิธีพระบรมศพ ณ ท้องสนามหลวง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ราตรี พาทยโกศล. (31 ตุลาคม 2562). [สัมภาษณ์].

ฤดีรัตน์ กายราศ. (2555). สังคีตศิลป์ในสาส์นสมเด็จ เล่ม 2. สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, กรมศิลปากร.

วรศิลป์ สังจุ้ย. (5 พฤศจิกายน 2562). [สัมภาษณ์].

วินัยธร วิชัยดิษฐ์ และจิตณรงค์ เอี่ยมสำอาง. (2561). การจัดการความรู้ด้านการบริหารจัดการเพื่อสืบสานวัฒนธรรมทางดนตรีไทยฝั่งธนบุรี กรณีศึกษาบ้านพาทยโกศล. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

วิมาลา ศิริพงษ์. (2534). การสืบทอดวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยในปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทยโกศลและสกุลศิลปบรรเลง. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วีระ พันธุ์เสือ. (2558). ปี่พาทย์มอญ. กรุงเทพมหานคร : ศรีเสน่ห์การพิมพ์.

ศรีพนม สิงห์ทอง. (2505). พระราชพิธีของกษัตริย์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

สมศักดิ์ ไตรย์วาสน์. (31 ตุลาคม 2562). [สัมภาษณ์].

สมเกียรติ หอมยก. (2549). ดนตรีในพระราชพิธีพระประสูติกาล. บทความวิชาการ : วารสารดนตรีรังสิต ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2549, วิทยาลัยดนตรี มหาวิทยาลัยรังสิต.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2553). ดนตรีไทย มาจากไหน. นนทบุรี: หจก. หยิน หยาง การพิมพ์.

สุจินต์ ศรีนรเศรษฐ์. (2558). วิเคราะห์ลักษณะของเพลงมอญเกาะเกร็ดในวงปี่พาทย์มอญ คณะแหยมศิลป์. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรพล สุวรรณ และสุพัฒน์ บุณยฤทธิกิจ. (2554). บ้านพาทยโกศล : แหล่งถ่ายทอดมรดกด้านดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

สุวิชา พงศ์เกิดลาภ. (2561). ระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงเรื่องนางหงส์ของบ้านจรรย์นาฏย์. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สายป่าน ปุริวรรณชนะ. (2560). ดนตรีในพระราชพิธีพระบรมศพ. บทความ : หนังสือเสด็จสู่แดนสรวง ศิลปะ ประเพณี และความเชื่อในงานพระบรมศพและพระเมรุมาศ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

สายไหม จบกลศึก. (2551). โบราณราชประเพณีเนื่องในการพระบรมศพและพระศพ. จุลสารการจัดองค์ความรู้ สำนักพระราชวัง ปีที่1 ฉบับที่ 5 มีนาคม - เมษายน 2551. กรุงเทพมหานคร : สำนักพระราชวัง.

อัศนีย์ เปลี่ยนศรี. (2558). ดนตรีในพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์. บทความวิชาการ : ศิลปกรรมสาร วารสารวิทยาการ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2558, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายพีระพล ปลิวมา
วัน เดือน ปี เกิด	5 สิงหาคม 2563
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดตาก
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี หลักสูตรศิลปบัณฑิต (ดนตรีไทย)
ที่อยู่ปัจจุบัน	389/27 คอนโดรีเจ้นท์โฮม ซอยพงษ์เพชรนิเวศน์ ถนนเลียบคลองประปา แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY